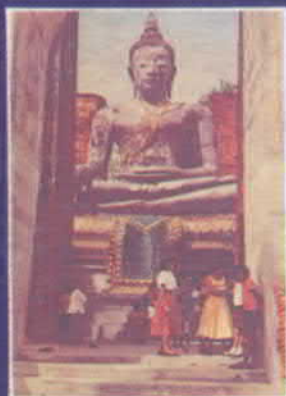

หนังสือเรียนสังคมศึกษา

ส ๒๐๔ ประเทศของเรา ๓

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

ม ๑๕๑.๖
ม. ๒:๔
๑ ๕๔๖๔
๔.๖(๒๕๔๓)

DCID LIBRARY

0000002948

กระทรวงศึกษาธิการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

38.-

ตัวอย่างสื่อการเรียนการสอน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ
บ้านจันทบุรี
ตัวอย่าง

หนังสือเรียนสังคมศึกษา
ส 204 ประเทศของเรา 3
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

ของ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ISBN 974-01-1961-1

พิมพ์ครั้งที่ 50,000 เล่ม

พ.ศ. 2543

วันที่	22 ก. ย. 45
เลขทะเบียน	ม. 09393 น. 3
เลขบัญชี	ม. 959.3 ม. 2/ส 154

องค์การค้ำของครูสภาจัดพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ครูสภาลาดพร้าว

2249 ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

**ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน**

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) แล้วนั้น กรมวิชาการได้จัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส ๒๐๔ ประเทศของเรา ๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ขึ้น เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตรดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้วอนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายสนั่น อินทรประเสริฐ)

ผู้ตรวจราชการกระทรวง รักษาราชการแทน
รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

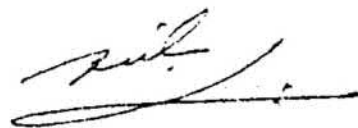
คำนำ

กรมวิชาการได้จัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส 204 ประเทศของเรา 3 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยได้ขออนุมัติกระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษาดังรายนามแนบท้ายหนังสือนี้

ในการจัดทำหนังสือเรียนสังคมศึกษา ส 204 ประเทศของเรา 3 นี้ คณะกรรมการฯ ได้นำผลการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ซึ่งได้จากการรวบรวมข้อมูลจากการประชุมปฏิบัติการ จากการสอบถามศึกษานิเทศก์ ครู นักเรียน และผู้เกี่ยวข้องกับการใช้หนังสือทั่วประเทศ และจากผลงานวิจัยต่าง ๆ มาประกอบการพิจารณาจัดทำ ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะกับศักยภาพของผู้เรียน มีความทันสมัยและสอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตร

หนังสือเรียนสังคมศึกษา ส 204 ประเทศของเรา 3 นี้ ประกอบด้วยจุดประสงค์ของเรื่อง ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบว่าผู้เขียนต้องการให้ผู้อ่านเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใด อย่างไร ความคิดรวบยอด ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบกรอบความคิดของเรื่อง เนื้อหาสาระต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิทธิ และหน้าที่ของพลเมืองตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความเพียรพยายามของบรรพบุรุษในการทะนุบำรุงและพัฒนาชาติ เห็นความจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันรักษาชาติและมรดกของชาติ ปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา กิจกรรมการเรียนการสอน และคำถามท้ายบท ซึ่งจะส่งเสริมความรู้ ความคิดของผู้เรียนให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น และช่วยให้ได้ทดสอบความเข้าใจในเรื่องที่อ่านอีกด้วย

กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเรียนเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณผู้จัดทำและผู้มีส่วนช่วยเหลือให้งานนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้

(นายจำเริญ เสกขีระ)

อธิบดีกรมวิชาการ

11 กันยายน 2535

สารบัญ

	หน้า
หน่วยที่ 1 ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา	1
บทที่ 1 ปัจจัยเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยา	3
บทที่ 2 การสถาปนาและการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งอาณาจักรอยุธยา (ในช่วงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 - สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 พ.ศ. 1893-1991)	17
บทที่ 3 ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางด้านการเมือง การปกครอง ในสมัยกรุงศรี- อยุธยา (ช่วง พ.ศ. 1991-2231)	40
บทที่ 4 ความเจริญรุ่งเรืองเรื่องทางด้านเศรษฐกิจในสมัยกรุงศรีอยุธยา (ช่วง พ.ศ. 1991-2231)	62
บทที่ 5 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา	77
บทที่ 6 ความสัมพันธ์กับนานาประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา	91
บทที่ 7 การเสื่อมอำนาจและการสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา	113
หน่วยที่ 2 การปกครองของไทย	129
บทที่ 8 ประวัติการปกครองของไทย	130
บทที่ 9 การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	143
บทที่ 10 สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	154
บทที่ 11 หน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข	171
หน่วยที่ 3 หลักธรรมของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ	186
บทที่ 12 หลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนาคริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม	187
บรรณานุกรม	207

หน่วยที่ 1 ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในหน่วยที่ 1 นี้ นักเรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา ในเรื่องต่าง ๆ อันได้แก่ การวางรากฐานความมั่นคงของกรุงศรีอยุธยา ความเจริญรุ่งเรือง ทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ความก้าวหน้าในการ ติดต่อค้าขายและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ การเสื่อมอำนาจและการสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา

ในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยานั้น เราอาจแบ่งศึกษาได้เป็น 3 ช่วงดังนี้คือ

1. ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893-1991) ถือได้ว่าเป็นช่วงสมัยแห่งการวางรากฐานความมั่นคงของกรุงศรีอยุธยา โดยเริ่มต้นจากสมัยของพระเจ้าอู่ทองผู้ทรงสถาปนาอาณาจักรอยุธยา ทรงพิจารณาสถานที่ก่อสร้างพระบรมมหาราชวังได้อย่างเหมาะสมในฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงใช้นโยบายขยายอาณาเขตเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น ขณะเดียวกันพระองค์ทรงวางรากฐานทางด้านการปกครองและกฎหมายเพื่อให้เกิดความมั่นคง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในพระราชอาณาจักร

2. ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 1991-2231) นับเป็นช่วงสมัยที่กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทั้งทางด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ มีการจัดระบบการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีการพัฒนาระบบภาษีอากร มีความสัมพันธ์กับต่างประเทศทั้งในด้านการทูตและการค้าขาย ซึ่งทำรายได้ให้แก่พระคลังเป็นอันมาก เมื่อรายได้และเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยารุ่งเรือง

ก็มีผลให้ความเจริญทางด้านศิลปะ วรรณคดี และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา
เจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย

3. ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310) นับเป็นช่วงสมัยที่
กรุงศรีอยุธยาเริ่มเสื่อมอำนาจลงทีละน้อย ความเจริญก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ ซึ่งได้
พัฒนามาอย่างต่อเนื่องก่อนหน้านี้เริ่มหยุดชะงักลง อันมีสาเหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจ
ในกลุ่มชนชั้นสูง มีผลทำให้กองทัพอ่อนแอลงไปด้วย และเมื่อพม่าใช้กลยุทธ์ใหม่ ๆ
ในการโจมตีกรุงศรีอยุธยา ทำให้กรุงศรีอยุธยาเกิดการเปลี่ยนแปลง และท้ายสุดทำให้
กรุงศรีอยุธยาต้องสูญเสียอิสรภาพในปี พ.ศ. 2310

ประวัติศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยาทั้ง 3 ช่วงสมัยดังกล่าว เราจะได้เรียนรู้ในบทที่
1-7 ของหน่วยที่ 1 นี้

ปัจจัยเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรือง ของอาณาจักรอยุธยา

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

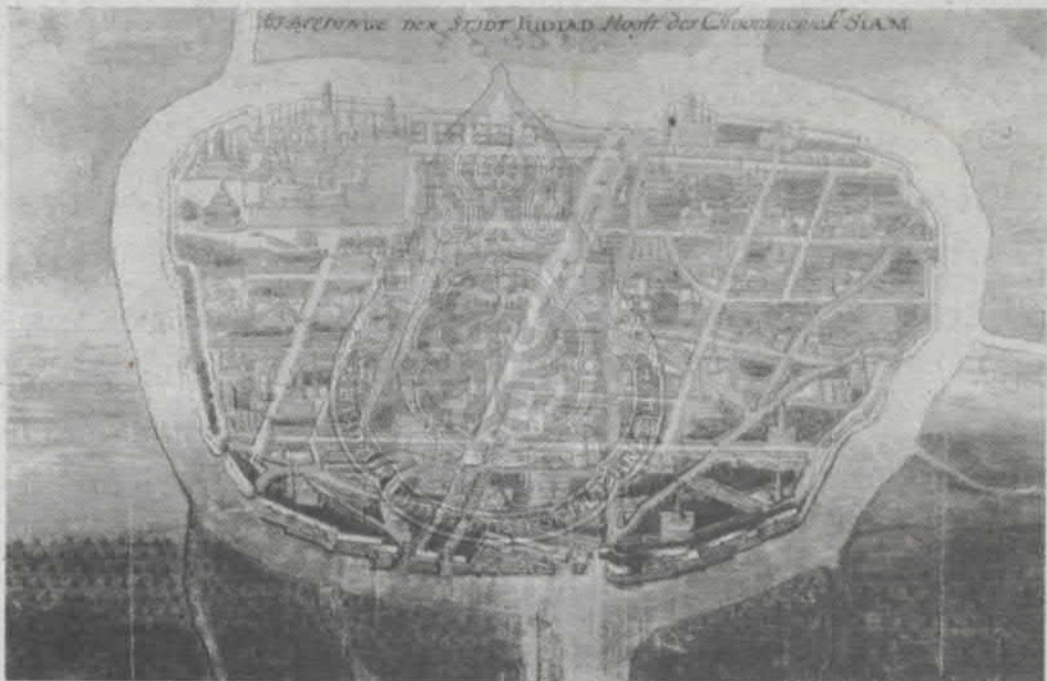
1. มีความรู้ ความเข้าใจถึงปัจจัยสำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรที่เสริมสร้างและเอื้ออำนวยให้อาณาจักรอยุธยาเป็นนครที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยิ่งใหญ่เป็นระยะเวลายาวนานถึง 417 ปี
2. ตระหนักถึงความสำคัญของบรรพบุรุษในการพิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งราชธานีอันก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรที่เป็นแบบอย่าง และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมแก่ประเทศไทยในยุคต่อมา
3. ตระหนักถึงความสำคัญของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องของประวัติศาสตร์

ความคิดรวบยอด

1. ความเจริญรุ่งเรือง มั่งคั่ง มั่นคงของอาณาจักรอยุธยานั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของบรรพบุรุษในการเลือกทำเลที่ตั้งให้เหมาะสม มีสภาพแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติเอื้ออำนวยให้อาณาจักรเป็นปึกแผ่นยืนยาวนานถึง 417 ปี และเป็นแบบอย่างเป็นมรดกตกทอดแก่ประเทศไทยในยุคต่อมา
2. การวิเคราะห์เรื่องราวในประวัติศาสตร์ต้องอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายประเภท ซึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้หลักฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ บันทึกของชาวต่างประเทศ ช่วยให้เห็นภาพของอยุธยาในอดีตได้ดีพอสมควร

กรุงศรีอยุธยาเป็นนครหลวงแห่งอาณาจักรอยุธยา เป็นนครที่เจริญรุ่งเรือง มั่นคง มั่งคั่ง และยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชนชาติไทยมีระยะยาวนานถึง 417 ปี การที่กรุงศรีอยุธยาสามารถดำรงความเป็นนครที่มั่นคง มั่งคั่ง และยิ่งใหญ่ได้นั้น มีปัจจัยหลายประการที่มีส่วนสนับสนุน และส่งเสริม ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้น พอสรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยในฐานะเป็นศูนย์กลางการคมนาคม โดยปกติแล้วแหล่งอารยธรรมโบราณที่สำคัญไม่ว่าที่ใดในโลกมักจะอยู่บริเวณใกล้แม่น้ำ ใกล้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ และพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรม กรุงศรีอยุธยาในฐานะเป็นศูนย์กลางความเจริญทางด้านอารยธรรมในประเทศไทยก็เช่นเดียวกับศูนย์กลางความเจริญทางด้านอารยธรรมแห่งอื่น ๆ ที่สำคัญของโลก ในลักษณะสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

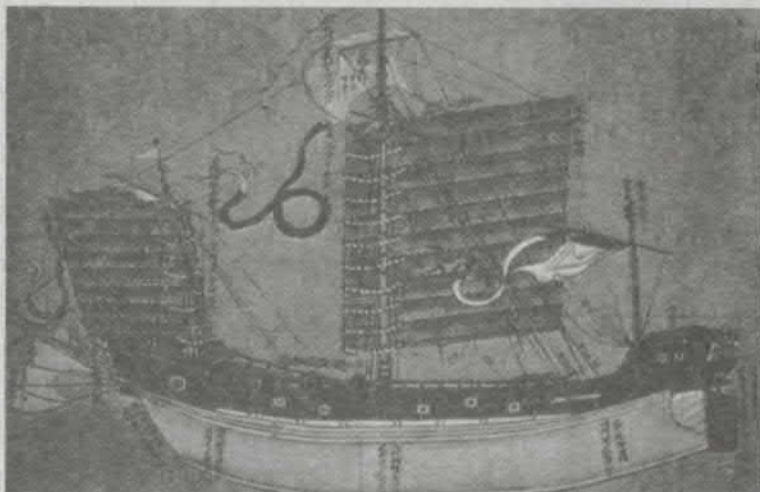
แผนที่กรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาดังอยู่ที่หนองโสนหรือบึงพระราม (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา) ตั้งอยู่บนเกาะอันล้อมรอบด้วยแม่น้ำ 3 สาย คือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางน้ำ สามารถติดต่อค้าขายกับหัวเมืองที่สำคัญภายในประเทศ นับตั้งแต่หัวเมืองในภาคเหนือ ภาคกลาง ตลอดจนหัวเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง บริเวณอ่าวไทย และการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศทางทะเล ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งทางบกและทางเรือ สินค้าในประเทศจำนวนมากมาขายขนทางเรือล่องมาตามลำน้ำป่าสัก วัง ยม น่าน ลงมาสู่แม่น้ำเจ้าพระยา

ผ่านเมืองต่าง ๆ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแล้วมารวมกันที่กรุงศรีอยุธยา จากนั้นจึงขนขึ้นสู่เรือสำเภา เดินทางไปขายยังต่างประเทศ นอกจากนั้นเรือสินค้าจากต่างประเทศได้แล่นผ่านอ่าวไทยเข้ามา ทางปากแม่น้ำเจ้าพระยามุ่งมาสู่จุดหมายปลายทางคือกรุงศรีอยุธยา เมื่อขายสินค้าหมดแล้ว ก็บรรทุกสินค้าจากกรุงศรีอยุธยาและเมืองใกล้เคียงกลับออกไป กรุงศรีอยุธยาจึงกลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกของโลกและมั่งคั่งไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง

พ่อค้าชาวตะวันตกที่เดินทางมาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยา ได้เขียนบันทึกกล่าวถึงความสำคัญ ของแม่น้ำลำคลองทางด้านการคมนาคมของกรุงศรีอยุธยา จึงทำให้เราสามารถมองเห็นภาพพจน์ ได้บางประการ ดังเช่นบันทึกของนิโกลาส์ แซร์แวส ชาวฝรั่งเศส เรื่องประวัติศาสตร์ธรรมชาติ และการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม (สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2231 ความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ราชอาณาจักรสยามมีแม่น้ำใหญ่อยู่ 3 สาย แม่น้ำสำคัญ (เจ้าพระยา) ไหลผ่านนครหลวง (กรุงศรีอยุธยา) ลงไปสู่อ่าวซึ่งกว้างประมาณ 1 ลี (4 กม.) จากปากน้ำนี้ไปถึงนครหลวง มีระยะทางประมาณ 30 ลี (120 กม.) เรือขนาด 300-400 ตัน สามารถแล่นไปตามแม่น้ำนี้ได้ ส่วนเรือขนาดใหญ่จะต้องรอที่ปากน้ำ เพราะตื้นตื้นตอนจนกว่าน้ำจะขึ้น จึงแล่นเข้าแม่น้ำได้ ขายน้ำมีความลึก จึงเหมาะแก่พ่อค้าที่จะนำเรือเข้าจอดทอดสมอชิดกำแพงเมือง และทอดสะพาน ขนถ่ายสินค้าขึ้นท่าเรือได้สะดวก แม่น้ำยังมีลำคลองมากมายหลายสาย ไหลผ่านเข้าสู่ที่ราบลุ่ม และบริเวณตัวเมือง ทำให้มีสภาพเหมือนกับเมืองเวนิซ ลำคลองอันเป็นทางแยกของแม่น้ำสายที่ ล้อมรอบตัวเมืองอยู่นั้น มีความกว้างและเป็นเส้นตรงมาก มีความลึกพอที่จะรับเรือใหญ่ ๆ ได้...”

เรือสำเภาจากต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเรือสำเภาที่บรรทุกสินค้าเข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาเป็นเรือสำเภา ซึ่งต้องใช้ใบ ดังนั้นการแล่นเรือเข้าสู่อ่าวไทยและแล่นไปตามแม่น้ำจึงต้องรู้ทิศทางของลม โดยปกติเรือสินค้าจากต่างประเทศที่จะมายังกรุงศรีอยุธยามักเข้ามาช่วงที่ลมจากทิศใต้พัดเข้าสู่ประเทศไทย หรือช่วงฤดูร้อนไปถึงฤดูฝน ลมจะช่วยพัดพาให้เรือแล่นจากปากอ่าวไปสู่กรุงศรีอยุธยา หลังจากขายสินค้าหมดแล้วก็ต้องจอดรอจนกระทั่งย่างเข้าสู่ฤดูหนาวเพราะเป็นช่วงที่ลมพัดจากทิศเหนือ ไปสู่ทิศใต้ ซึ่งพัดตั้งแต่ปลายเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม ลมนี้จะช่วยพัดพาให้เรือแล่นออกจากกรุงศรีอยุธยาไปออกอ่าวไทยและเดินทางข้ามทะเลกลับประเทศของตนได้

2. ปัจจัยทางด้านความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ กรุงศรีอยุธยาและเมืองใกล้เคียง มีพื้นที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะปลูกพืชผลออกงามให้ผลผลิตสูง แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังดำรงสภาพนี้อยู่ สภาพพื้นดินอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปุ๋ยและแร่ธาตุ ประกอบกับฝนตกต้องตามฤดูกาล อาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพหลักของประชาชนในแถบนี้ตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน สาเหตุที่พื้นที่แถบกรุงศรีอยุธยามีสภาพอุดมสมบูรณ์เนื่องมาจากเป็นบริเวณที่มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านมากมายหลายสาย จนกลายเป็นที่ลุ่ม เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในแม่น้ำลำคลองจะไหลเอ่อล้นตลิ่งท่วมนาข้าว นำเอาปุ๋ยอันโอชะมาหล่อเลี้ยงต้นข้าว ซึ่งจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว น้ำท่วมนอกจากจะเกิดผลดีแก่พืชแล้ว ยังอุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาน้ำจืด ซึ่งชาวบ้านสามารถจับปลาบริโภคได้อย่างมากมาย จากบันทึกของบาทหลวงคาซาร์ดี ชาวฝรั่งเศส ที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่กรุงศรีอยุธยาสมัยนั้นตอนหนึ่งไว้ว่า

“ทิวทัศน์ของแม่น้ำงดงามนัก ทั้งสองฟากฝั่งเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่เขียวชอุ่มอยู่เป็นอาจีน และเบื้องหลังออกไปเป็นท้องทุ่งอันไพศาลแลสุดสายตาเต็มไปด้วยต้นข้าว บริเวณซึ่งเป็นที่ราบต่ำน้ำจะท่วมนานเป็นเวลาถึงครึ่งปี ฝนซึ่งตกลงมาติดต่อกันเป็นเวลาหลายเดือนนั้นทำให้น้ำในแม่น้ำล้นฝั่งและท่วมเข้าไปในแผ่นดิน เหตุนี้เองจึงทำให้ผืนดินมีโอชะอุดมสมบูรณ์นัก...” *

จากสภาพความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหารของบริเวณที่ตั้งกรุงศรีอยุธยาดังกล่าว ทำให้ประชาชนจากถิ่นต่าง ๆ อพยพมาอยู่บริเวณแถบนี้กันอย่างหนาแน่น ก่อให้เกิดพลังอำนาจทางด้านไพร่พลและกองทัพ สามารถขยายอำนาจอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงการต่อต้านกองกำลังข้าศึกที่ยกมารุกรานได้

* จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงคาซาร์ดี หน้า 20-21

8. ปัจจัยทางด้านการประชากร ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการคมนาคมและผืนแผ่นดินอุดมสมบูรณ์ จึงมีประชากรอพยพมาจากเมืองต่าง ๆ ภายในประเทศเข้ามาอาศัยในบริเวณพระนครจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายอาศัยกันอยู่หนาแน่น โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นตลาดการค้าและท่าเรือ ทำให้จำนวนพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ในช่วงที่กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรือง ประชากรซึ่งอาศัยอยู่บริเวณกรุงศรีอยุธยามีไม่น้อยกว่า 2 แสนคน ในขณะที่ราชอาณาจักรมีประชากรทั้งสิ้นประมาณสองล้านคน นิโกลาส์ แชร์แวลส์ ได้บันทึกไว้ว่า เมื่อเกิดศึกสงคราม ทางราชการสามารถเกณฑ์ไพร่พลซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณเมืองหลวงได้ถึง 60,000 คนทันที และถ้าหากต้องการจะเกณฑ์ไพร่พลเพิ่มเติม ก็สามารถเกณฑ์จากพลเมืองที่อยู่นอกนครออกไปได้อีกจำนวนมากมาย

กล่าวโดยสรุป การที่กรุงศรีอยุธยามีประชากรมากมายนี้ จึงสามารถระดมเกณฑ์ไพร่พลได้นับแสนเพื่อออกศึกสงคราม จึงทำให้กรุงศรีอยุธยาสามารถมีกองทัพที่เข้มแข็ง ยืนหยัดต่อต้านกองทัพพม่าเข้าศึก และยังสามารถขยายอำนาจไปยังดินแดนซึ่งเป็นเพื่อนบ้านอีกด้วย

4. ปัจจัยทางด้านการทรัพยากรธรรมชาติ นอกเหนือไปจากความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินแล้ว ราชอาณาจักรอยุธยายังมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตประชากรให้ดำรงชีพได้อย่างมีความสุข อีกทั้งเป็นรายได้ของทางราชการในการส่งทรัพยากรของอาณาจักรไปขายยังต่างประเทศ ทรัพยากรดังกล่าว เช่น

ก. แร่ธาตุ เช่น ทองคำ ดีบุก ตะกั่ว แร่ธาตุเหล่านี้ชาวไทยรู้จักนำมาถลุงให้ได้เนื้อโลหะธาตุที่มีคุณภาพมานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากพระพุทธรูปปฏิมากรจำนวนมากหล่อด้วยโลหะด้วยฝีมืองดงาม บริเวณภาคใต้ของอาณาจักรอุดมไปด้วยแร่ดีบุก ส่วนเหล็กกล้าชั้นดี มีบ่อแร่เหล็กกล้าชั้นดี ที่เมืองกำแพงเพชร ชาวเมืองได้ขุดนำมาถลุงทำอาวุธ เช่น ดาบและมีด จนมีชื่อเสียงไปทั่ว นอกจากนี้แร่ธาตุประเภทเพชรพลอยมีอยู่ทั่วไป แต่มีมากแถบเมืองจันทบุรี กาญจนบุรี และตาก เป็นต้น

เครื่องประดับซึ่งตกแต่งด้วยอัญมณี (จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ)

ข. ผลผลิตจากป่า ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาจากป่าเป็นที่ต้องการของตลาดโลก และสามารถจำหน่ายได้ราคาดี เช่น ชิ้นส่วนของสัตว์ป่า ได้แก่ หนังกวาง เขากวาง งาช้าง นอแรด สินค้าประเภทที่มาจากไม้ เช่น ไม้ฝาง ไม้ประเภทมิกกลิ่นหอม ผลเร็ว เครื่องเทศ ไม้สัก ครั่ง มุลค้างคาว ฯลฯ สินค้าเหล่านี้ราษฎรเป็นผู้หามาส่งให้ทางราชการในลักษณะส่วย ทางราชการได้ส่งไปขายยังต่างประเทศทำรายได้เป็นจำนวนมาก นับเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยา ร่ำรวยและมั่งคั่งจากการค้าทรัพยากรในรูปวัตถุดิบ

5. ปัจจัยในฐานะเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงซึ่งมีความเหมาะสมทางด้านยุทธศาสตร์ เมื่อพิจารณาจากสภาพที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาแล้ว จะเห็นว่ามีเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการป้องกันและปลอดภัยจากการรุกรานของข้าศึก เพื่อนบ้านซึ่งมีประสิทธิภาพทางการทหารใกล้เคียงกับไทย และสามารถโจมตีไทยได้นั้นมีอยู่ 2 ประเทศ คือประเทศพม่า ซึ่งโดยปกติศูนย์กลางอำนาจมักจะอยู่ที่เมืองตองอู เมืองหงสาวดี และเมืองอังวะ อีกประเทศหนึ่งคือ ญวน ศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่เมืองไซ่ง่อน

กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ห่างจากศูนย์กลางอำนาจของประเทศทั้งสองดังกล่าวอยู่มาก หากพม่าจะโจมตีกรุงศรีอยุธยาจะต้องยกทัพเข้ายึดดินแดนมอญให้ได้เสียก่อน แล้วจึงส่งทัพบุกรุกเข้าเขตแดนไทย ดินแดนต่าง ๆ ของไทยซึ่งอยู่ห่างกรุงศรีอยุธยาออกไปได้สำเร็จแล้ว กองทัพพม่าจึงจะมุ่งตีกรุงศรีอยุธยาต่อไป ยุทธวิธีของพม่าดังกล่าวข้างต้นทำให้ฝ่ายไทยสามารถรู้การศึกล่วงหน้า และสามารถส่งกองทัพไปต่อต้านกองทัพพม่าตั้งแต่ทัพพม่าเริ่มบุกรุกเข้าสู่เขตแดนไทยในระยะแรก ๆ ทำให้เมืองหลวงสามารถมีเวลาเตรียมการในการป้องกันข้าศึกเข้าล้อมเมืองได้ล่วงหน้าหากไม่อ่อนแอจนเกินไป

สำหรับญวนก็เช่นเดียวกัน หากญวนจะโจมตีไทยด้วยทัพบกก็ต้องส่งกองทัพจากไซ่ง่อนบุกรุกเข้าสู่เขมร ข้ามพรมแดนเขมรเข้าสู่ดินแดนไทยทางด้านตะวันออก แล้วมุ่งมาสู่กรุงศรีอยุธยา กว่าจะเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาได้กองทัพญวนก็อาจจะอ่อนเปลี้ยเพลียแรงลงไป เนื่องจากถูกกองทัพไทยคอยสกัดกั้นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ากองทัพบกญวนคงจะไม่มีความสามารถพอที่จะยกมาโจมตีถึงกรุงศรีอยุธยาได้ และในประวัติศาสตร์ก็ไม่เคยปรากฏว่ากองทัพญวนบุกรุกเข้าสู่เขตแดนไทย ไทยกับญวนทำสงครามกันก็เฉพาะในประเทศเขมรเท่านั้น

หากข้าศึกซึ่งเป็นเพื่อนบ้านจะส่งกองทัพเรือยกมาโจมตีไทย โดยยกเข้าทางอ่าวไทยและเข้าสู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อมุ่งไปสู่กรุงศรีอยุธยาก็ยิ่งลำบากมากขึ้น เพราะต้องยกมาจากแดนไกล ฝ่าคลื่นลมและพายุ จึงทำให้เรือรบเล็ก ๆ ไม่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ที่จะรบทางเรือได้ นอกจากนั้นฝ่ายไทยสามารถเตรียมการติดตั้งปืนใหญ่ประจำบ้อมบริเวณปากแม่น้ำ สามารถโจมตีเรือรบของข้าศึกได้อย่างไม่ยากเย็น ในประวัติศาสตร์จึงไม่ปรากฏว่าเพื่อนบ้านสามารถส่งกองทัพเรือเข้ามาโจมตีถึงกรุงศรีอยุธยาได้เลย

นอกจากนั้นการที่กรุงศรีอยุธยาแม่น้ำสามสายไหลผ่าน และมีคูคลองจำนวนมากมาย
ที่เชื่อมโยงถึงกัน นับว่าเป็นแนวป้องกันธรรมชาติที่ดีมาก ข้าศึกจะยกเข้าโจมตีเมืองหลวงจะต้อง
ยกข้ามแม่น้ำลำคลอง ทำให้ฝ่ายไทยสามารถดักโจมตีได้โดยง่าย นอกจากนั้นการที่กรุงศรีอยุธยา
ตั้งอยู่ในที่ลุ่มแม่น้ำท่วมขังนานถึง 6 เดือนในแต่ละปี ทำให้ข้าศึกมีขีดความสามารถในการล้อมกรุง
ได้นานเพียงไม่กี่เดือน ก่อนจะถึงฤดูน้ำหลากข้าศึกจำเป็นต้องรีบยกทัพกลับ เพราะเมื่อถึงฤดู
น้ำหลาก ข้าศึกไม่อาจจะตั้งทัพต่อไปได้ ดังที่ โจส เซาเต็น พ่อค้าชาวฮอลันดาได้บันทึกเรื่องราว
ของกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2179 บอกไว้ดังนี้

“...พระนครศรีอยุธยา จึงอยู่ในภูมิฐานที่ดีและมั่นคง สดวกิ๊ยที่ข้าศึกศัตรูจะโจมตียึดครอง
ได้ง่าย ๆ เพราะทุก ๆ ปี น้ำจะท่วมขึ้นมาถึง 6 เดือน ทิวทองที่นอกกำแพงเมืองจึงเป็นการบังคับ
ให้ศัตรูอยู่ไม่ได้ ต้องล่าถอยทัพไปเอง...”

ในประวัติศาสตร์ ยุทธวิธีการป้องกันนครหลวงและเอาชนะพม่าข้าศึกในสมัยกรุงศรีอยุธยา
มักจะปล่อยให้พม่าล้อมกรุง โดยฝ่ายไทยตระเตรียมกำลังพลเสบียงอาหารตั้งมั่นอยู่ในกรุงอย่าง
พร้อมพร้อมล่วงหน้า เมื่อพม่าพยายามปิดกำแพงเมือง ทหารไทยก็ต่อสู้ขัดขวางอย่างสุดความสามารถ
เมื่อพม่าบุกโจมตีหลายครั้งไม่สำเร็จก็เริ่มถอยร่นกำลังลง พยายามเข้าสู่ฤดูน้ำหลากก็ต้องถอยทัพกลับ
ไปเอง กรุงศรีอยุธยาจึงปลอดภัย แต่ยุทธวิธีแบบนี้ไทยประสบความล้มเหลวก็คือครั้งเสียกรุง
ครั้งที่ 2 ซึ่งรายละเอียดของสาเหตุการเสียกรุงจะได้กล่าวในบทต่อ ๆ ไป

6. ปัจจัยในฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครอง ความรุ่งเรืองทางด้านวัตถุและเป็นสถานที่
ประทับของพระเจ้าแผ่นดิน

นิโกลาส์ แชรแวส ได้เขียนบันทึกถึงการเรียกชื่อเมืองหลวงของไทยว่า

“นครหลวงนั้นคนสยามเรียกว่า “เมืองศรีอยุธยา” ชาวต่างประเทศเรียกว่า “อยุธยา” หรือ
“สยาม” คนพื้นเมืองเรียกว่า “เมืองกรุงเทพมหานคร” พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้สร้างขึ้น”

มร.เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศส เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยสมเด็จพระ
นารายณ์มหาราชได้เขียนบันทึกบอกไว้ว่า

“...ตัวเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองนั้นตั้งอยู่บนเกาะซึ่งมีรูปร่างลักษณะคล้าย ๆ กับ
ถุ้งย้อม ปากถุ้งอยู่ทางทิศตะวันตก มีแม่น้ำใหญ่ไหลมาบรรจบกับคลองหลายสาย ซึ่งไหลเป็นวง
รอบกรุงทางด้านเหนือและแยกลงไปทางด้านใต้เป็นหลายแฉกด้วยกัน สำหรับพระบรมมหาราชวัง
นั้นตั้งอยู่ทางด้านเหนือของตัวเกาะ”

หลักฐานที่เป็นบันทึกของชาวต่างประเทศอีกคนหนึ่งคือแกมปีเฟอร์ ชาวฮอลันดา ซึ่งได้เข้ามากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเพทราชา ได้บันทึกอธิบายถึงลักษณะของตัวเมืองพระนครศรีอยุธยาไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

“...ในบรรดาชาติมิวคล้าแห่งเอเชียทั้งหลาย ราชอาณาจักรสยามเป็นราชอาณาจักรอันเกรียงไกรใหญ่ยิ่งที่สุด และราชสำนักนั้นเล่า กวีจิตรมโหฬารหาที่เสมอเหมือนมิได้...อยุธยาเป็นราชธานีและเป็นที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ณ ที่ตั้งซึ่งตั้งอยู่เตี้ยวันนี้เป็นที่ต่ำ ซึ่งมีแม่น้ำล้อมรอบเป็นเกาะ เกาะที่ตั้งกรุงนี้มีลักษณะพื้นฐานเหมือนกับฝ่าเท้า ซึ่งสันหันไปทางเบื้องทิศตะวันตก ยาวโดยรอบราว 2 ไมล์เยอรมัน (1 ไมล์เยอรมัน เท่ากับ 1,852 เมตร) พื้นที่เท่าที่มองเห็นได้ดูแบนราบและลุ่ม มีคลองขุดจากแม่น้ำตัดกันหลายสายทำให้เกิดเป็นเกาะและที่เหลื่อมเล็ก ๆ เป็นอันมาก ถึงกับว่าไปไหนไกลโดยไม่ใช้เรือไม่ได้ ตัวเมืองมีกำแพงอิฐล้อมรอบด้านใต้และด้านเหนือสูงราว 4 ฟาทอมกึ่ง (1 ฟาทอม = 6 ฟุต) มีเชิงเทินและหอรบแน่นหนาแข็งแรง...ภายในกำแพงมีเชิงเทินสำหรับวางปืนใหญ่ ห่างกันเป็นระยะ ๆ ตอนท้ายกรุงทำเป็นเชิงเทินใหญ่ยื่นลงไปใต้น้ำใกล้ ๆ กับเชิงคันเล็ก ๆ มากมายด้วยกัน เชิงเทินใหญ่มีปืนใหญ่ตั้งจุกช่องไว้สำหรับป้องกันเรือที่จะแล่นเข้ามา อนึ่ง เพื่อกันน้ำมิให้ไหลเซาะกำแพงเมืองจึงมีเขื่อนและประตูน้ำสร้างขึ้นไว้หลายแห่ง มีคลองใหญ่ขุดจากแม่น้ำผ่านเข้าไปในเมือง จากทิศตะวันออกไปทิศตะวันตกบ้าง จากทิศเหนือไปทิศใต้บ้าง และยังมีคลองเล็ก ๆ น้อย ๆ ขอยจากคลองใหญ่อีกเป็นอันมาก เรืออาจแล่นจากแม่น้ำเข้าไปในเมือง และจอดเทียบท่าพระราชวังและตำนักราชัญญา ๆ ได้ ถนนก็แล่นเป็นสายตรงขนานไปตามลำคลอง บางสายใหญ่พอตุ แต่ส่วนมากแล้วแคบ ๆ...

...ถนนสายแรกที่พบเมื่อตอนเข้าไปในเมือง คือสายที่แล่นไปทางตะวันตกตามคูกำแพงเมือง มีบ้านเรือนอย่างดีที่สุด ลางแห่งเดิมเป็นบ้านของคนอังกฤษ วิลันดาและฝรั่งเศส ถนนสายกลางที่แล่นเหนือขึ้นไปยังพระราชวังนั้น มีผู้คนอยู่คับคั่งที่สุด แนนหนักไปด้วยร้านค้า ร้านช่างศิลป์และหัตถกรรมต่าง ๆ ถนนสองสายนี้ มีบ้านคนจีน ฮินดูสถาน และมัวร์อยู่กว่าร้อยหลัง...”

ชาวฮอลันดาชื่อ โจส เซาเติน เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าทรงธรรมช่วงหนึ่ง และอีกช่วงหนึ่งในสมัยพระเจ้าปราสาททอง รวมระยะเวลาที่พักอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยานาน 8 ปี ได้เขียนบันทึกบรรยายสภาพของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งน่าสนใจไว้ดังนี้

“...พระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ บรรดาขุนนาง ข้าราชการเจ้านายทั้งหลายทั้งปวง ก็อยู่ที่พระนครศรีอยุธยา เมือง ๆ นี้ตั้งอยู่บนเกาะเล็ก ๆ ในแม่น้ำเจ้าพระยา ท้องที่รอบนอกเป็นที่ราบไปทั่วทุกทิศ รอบกรุงศรีอยุธยามีกำแพงหิน สร้างอย่างหนาแน่นแข็งแรง เป็นนครหลวงที่กว้างขวางใหญ่มาก ภายในพระนครมีโบสถ์วิหารวัดวาอาราม

แผนที่กรุงศรีอยุธยาของชาวต่างประเทศ แสดงถึงความเป็นราชธานีที่เจริญรุ่งเรืองมาก

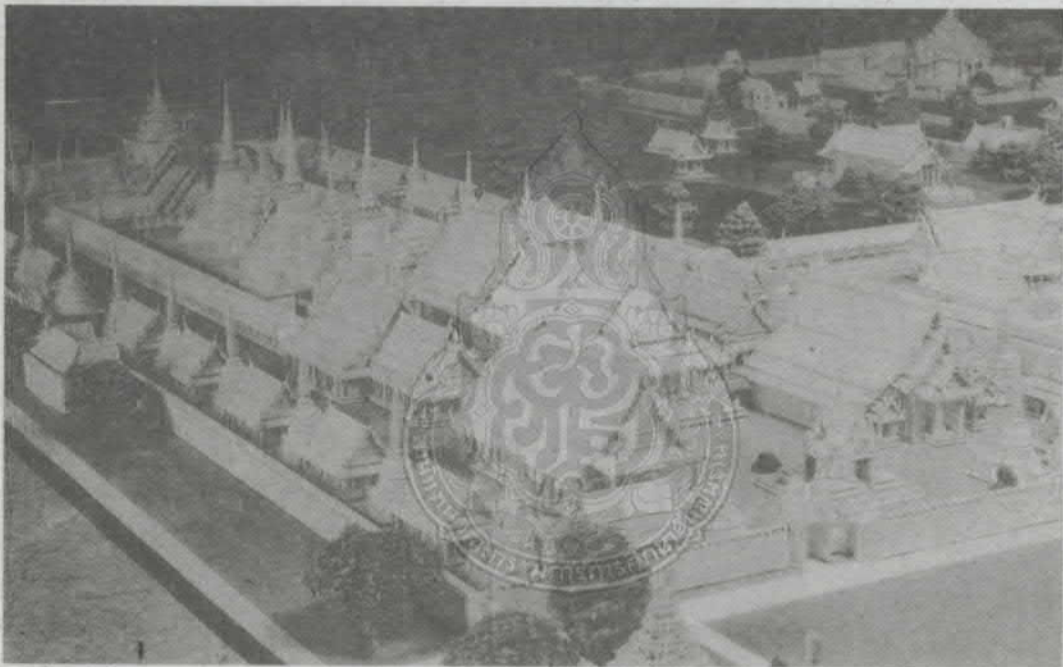
สร้างขึ้นติด ๆ กัน ประชาชนพลเมืองผู้อยู่อาศัยก็อยู่กันอย่างหนาแน่น ภายในกำแพงเมืองมีถนนกว้าง ตัดตรงและยาวมาก และมีคลองขุดจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาในพระนคร จึงสะดวกแก่การสัญจร ไปมาได้ทั่วถึงกัน นอกจากถนนและคลองยังมีตรอกซอยอีกเป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้ในฤดูน้ำเรือพาย ทั้งหลายทั้งปวงจึงสามารถจะผ่านเข้าผ่านออก ติดต่อกันได้จนถึงหัวบันไดบ้าน บ้านที่อยู่อาศัยนั้น ปลุกขึ้นตามแบบบ้านแขกอินเดีย แต่หลังคาด้วยกระเบื้อง พระนครศรีอยุธยานี้ จึงเป็นพระนคร ที่โอ้อ่าเต็มไปด้วยโบสถ์วิหารซึ่งมีจำนวนมากกว่า 300 แห่ง และก่อสร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดาร ที่สุด โบสถ์วิหารเหล่านี้มีปราสาท เจดีย์และรูปปั้น รูปหล่ออย่างมากมาย ใช้ทองฉาบอยู่ภายนอก สีเหลืองอร่ามทั่วไพบหมด เป็นพระมหานครที่สร้างอยู่ข้างฝั่งแม่น้ำโดยมีฝั่งเมืองวางไว้อย่างเป็น ระเบียบ จึงเป็นนครที่สวยงามมาก ตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม มีประชากรหนาแน่นและเต็มไปด้วย สินค้าสิ่งของจำเป็นแก่ชีวิต นำเข้ามาขายจากนานาประเทศ เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ ยังไม่มีพระมหากษัตริย์ องค์ใดในแถบนี้ของโลก ที่จะมีเมืองหลวงใหญ่โตมโหฬาร วิจิตรพิสดาร และสมบูรณ์พูนสุขเหมือนกับพระมหากษัตริย์ ณ ราชอาณาจักรนี้..."

จากบันทึกสภาพของกรุงศรีอยุธยาโดยชาวต่างประเทศดังกล่าวไปแล้วนั้น ทำให้เราสามารถมองเห็นความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาทางด้านวัตถุได้อย่างกว้าง ๆ หากเราจะ ศึกษาสภาพภายในตัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาในลักษณะเจาะจงลงไป อาจแบ่งเขตการปกครอง ได้ในลักษณะเป็นสองส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. ส่วนพระบรมมหาราชวัง แบ่งออกได้เป็น 3 เขต คือ

ก. เขตพระบรมมหาราชวังชั้นใน ซึ่งถือเป็นเขตหัวใจของการปกครองแห่งอาณาจักร ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ 2 ประเภท ได้แก่ สถานที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ เช่น สถานที่ประทับ กับสถานที่พักของข้าราชการฝ่ายใน เช่น พระที่นั่งของสมเด็จพระราชินี พระราชธิดา และพระสนม ซึ่งอยู่ใกล้พระที่นั่งของพระเจ้าแผ่นดิน จัดเป็นสถานที่รโหฐาน บุคคลภายนอกไม่มีสิทธิ์เข้าไปถึงได้

บริเวณของเขตนี้จะมีกำแพงล้อมรอบเพื่อสร้างความปลอดภัยและความมั่นคงแก่พระเจ้าแผ่นดิน

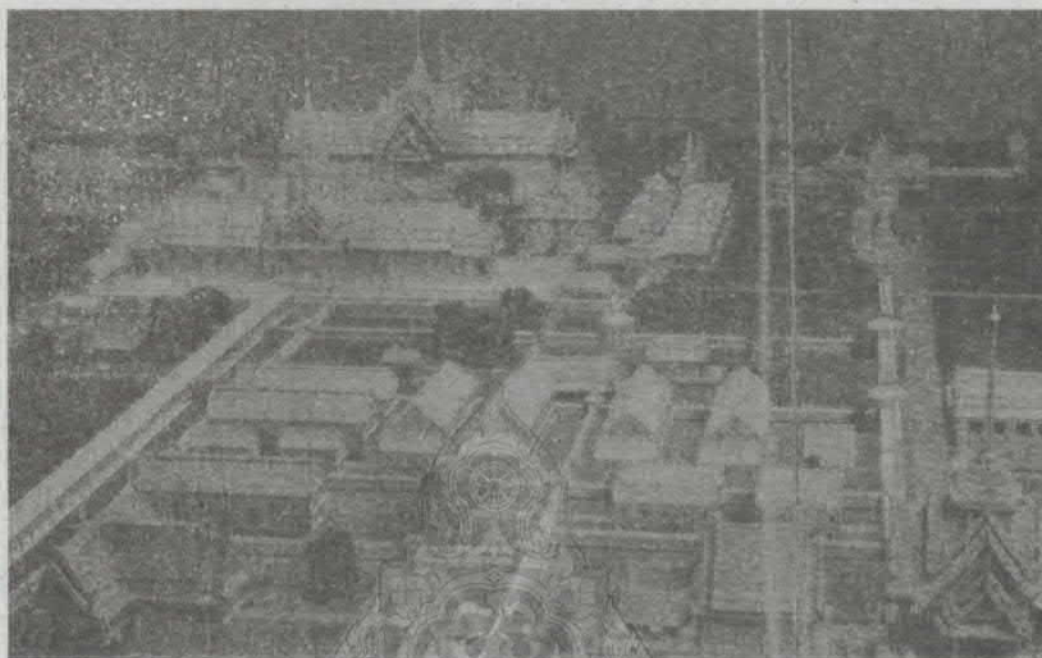
หุ่นจำลองพระราชวังกรุงศรีอยุธยา

ข. เขตชั้นกลาง เขตนี้อยู่ถัดออกมาจากเขตชั้นใน ประกอบด้วยอาคารรับแขกเมือง และสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญของรัฐ มีกำแพงและประตูกันเช่นเดียวกับเขตชั้นใน

ก. เขตบริเวณชั้นนอก เป็นสถานที่ตั้งของอาคารที่พักของบรรดาขุนนาง และทหารที่คุ้มครองพระราชวัง มีพื้นที่โล่งเพื่อใช้ประกอบพระราชพิธีกลางแจ้ง ท่ามกลางไพร่พลจำนวนมากมายที่เข้าเฝ้า หรือใช้เป็นที่พักแหรณ เป็นขบวนสวนสนาม เขตนี้มีกำแพงล้อมรอบส่วนนอกสุด ซึ่งเท่ากับเป็นกำแพงล้อมรอบทั้งสามเขตทั้งหมด เราเรียกกำแพง 3 ชั้นนี้ว่า “ตรีบูร”

ลักษณะบริเวณของพระบรมมหาราชวังดังกล่าวได้เป็นแบบอย่างในการสร้างพระบรมมหาราชวังของกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นนครหลวงแห่งราชวงศ์จักรี โดยมีวัดพระศรี-

รัตนศาสดารามเป็นวัดที่มีความสำคัญเช่นเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งตั้งอยู่ในส่วนของพระบรมมหาราชวังแห่งสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาให้ข้าราชการขุนนางดื่มเพื่อถวายเป็นความจงรักภักดีแด่องค์พระมหากษัตริย์

พุ่มจำลองวัดพระศรีสรรเพชญ์

วัดพระศรีสรรเพชญ์

2. ส่วนที่อยู่อาศัยของประชาชน เป็นส่วนที่มีอาณาบริเวณกว้างขวาง มิใช่มีแต่เฉพาะที่อยู่ในตัวเกาะเท่านั้น แต่มีรัศมีแผ่กว้างออกไปรอบ ๆ บริเวณตัวเกาะห่างออกไปประมาณ 3-4 กิโลเมตร บริเวณที่อยู่อาศัยของประชาชนค่อนข้างหนาแน่น ประกอบไปด้วยย่านต่าง ๆ เช่น ย่านตลาดร้านค้า ย่านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ย่านที่อยู่อาศัย สถานที่พักสินค้า ห้างโกดัง เก็บสินค้าของชาวต่างประเทศและบริเวณที่พักของชาวตะวันตกและญี่ปุ่นเรียงรายไปตามสองฝั่งแม่น้ำ จัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา ถัดจากส่วนนี้ไปจะเป็นบริเวณเรือกสวนไร่นาหรือไม่ก็เป็นป่ากร้างว่างเปล่า มีประชากรอาศัยกระจัดกระจายห่างออกไป สำหรับวัดวาอารามทั้งที่เป็นวัดหลวงและวัดราษฎร์มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไป แต่วัดที่สำคัญ ๆ จะอยู่ในส่วนที่เป็นพระบรมมหาราชวัง

จากปัจจัยในข้อนี้เราจะเห็นได้ว่า พระมหากษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยาทรงมีพระราชกิจที่สำคัญในการต่อเติมเสริมสร้างอาคารต่าง ๆ ภายในพระบรมมหาราชวัง กำแพง เชิงเทิน ป้อมปราการ ตลอดจนความเจริญทางด้านวัตถุต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงในทางป้องกันและเสริมสร้างพระบารมีเป็นที่เลื่องลือไปทั่วแว่นแคว้นไกล

จากปัจจัยทั้ง 6 ประการดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่กรุงศรีอยุธยาในฐานะเป็นนครหลวงของราชอาณาจักรไทย เมื่อนครหลวงหรือศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรมีความมั่นคง เข้มแข็ง และมั่งคั่ง ก็ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านอื่น ๆ ตามมา ราชอาณาจักรไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยรวม จึงมีความมั่นคงและเข้มแข็งในช่วงระยะเวลาอันยาวนาน

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนศึกษาแผนที่อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรไกล่เคียง รวมทั้งแผนผังกรุงศรีอยุธยาในอดีต แล้วร่วมกันอภิปรายถึงความเหมาะสมในการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทั้งในด้านภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้กรุงศรีอยุธยาเป็นปึกแผ่นมั่นคงได้ในเวลาอันรวดเร็ว

2. ให้นักเรียนช่วยกันรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องราวในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาว่ามีอะไรบ้าง และหลักฐานแต่ละชนิดมีความสำคัญต่อการศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาได้มากน้อยเพียงใด แล้วร่วมกันสรุปถึงหลักฐานสำคัญที่ใช้ในการศึกษาเรื่องราวสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ชัดเจน

3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่มีส่วนในการเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรือง มั่งคั่ง มั่นคงของอาณาจักรอยุธยาจากหนังสือเรียนและหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ และรายงานในชั้นเรียน แล้วอภิปรายถึงปัจจัยสำคัญ ๆ เหล่านั้น

4. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสามารถของบรรพบุรุษในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ได้พิจารณาเลือกทำเลที่ตั้งอาณาจักรอยุธยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทั้งในด้านคมนาคม ความอุดมสมบูรณ์ ฯลฯ อันเป็นเหตุให้อาณาจักรอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ได้นานถึง 417 ปี

คำถาม

1. จงอธิบายถึงปัจจัยสำคัญทางด้านภูมิศาสตร์ที่ทำให้กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรือง และมีความมั่งคั่ง มั่นคง อยู่ได้ยาวนานถึง 417 ปี

2. ที่กล่าวว่ากรุงศรีอยุธยามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และมีความเจริญรุ่งเรืองมากนั้น จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบ

3. หากข้าศึกยกทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยาจะประสบปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้าง จงอธิบาย

การสถาปนาและการเสริมสร้างความมั่นคง แห่งอาณาจักรอยุธยา

(ในช่วงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 - สมเด็จพระบรมราชา-
ธิราชที่ 2 พ.ศ. '1893 - 1991)

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของพระเจ้าอู่ทอง ความคิด และเหตุผลในการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
2. ตระหนักถึงความเพียรพยายาม ความเสียสละ และความสามารถของ พระมหากษัตริย์ และบรรพบุรุษของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ร่วมกันสร้างอาณาจักร อยุธยาให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
3. วิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้กรุงศรีอยุธยามีความเข้มแข็ง สามารถ ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง
4. มีความรู้ ความเข้าใจถึงระบบการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ความคิดรวบยอด

1. การสถาปนากรุงศรีอยุธยาให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และมีความเจริญรุ่งเรือง อย่างรวดเร็วได้นั้นเกิดจากความเพียรพยายามและความเสียสละของพระมหากษัตริย์ บรรพบุรุษไทยในสมัยนั้น ที่ได้จัดระบบการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งขยายอาณาเขตของอาณาจักรไทยให้กว้างใหญ่ไพศาล อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม มาจนถึงปัจจุบัน
2. การวางรากฐานการปกครอง การจัดระบบการศาล และกฎหมาย เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง การจัดระบบบริหารราชการแผ่นดิน การจัดระบบ เศรษฐกิจ และการค้าอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้อาณาจักรอยุธยามีความมั่นคงและ มั่งคั่ง มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็วเหนือกว่าอาณาจักรอื่น ๆ ในเวลาเดียวกัน

1. การสถาปนาอาณาจักรอยุธยา

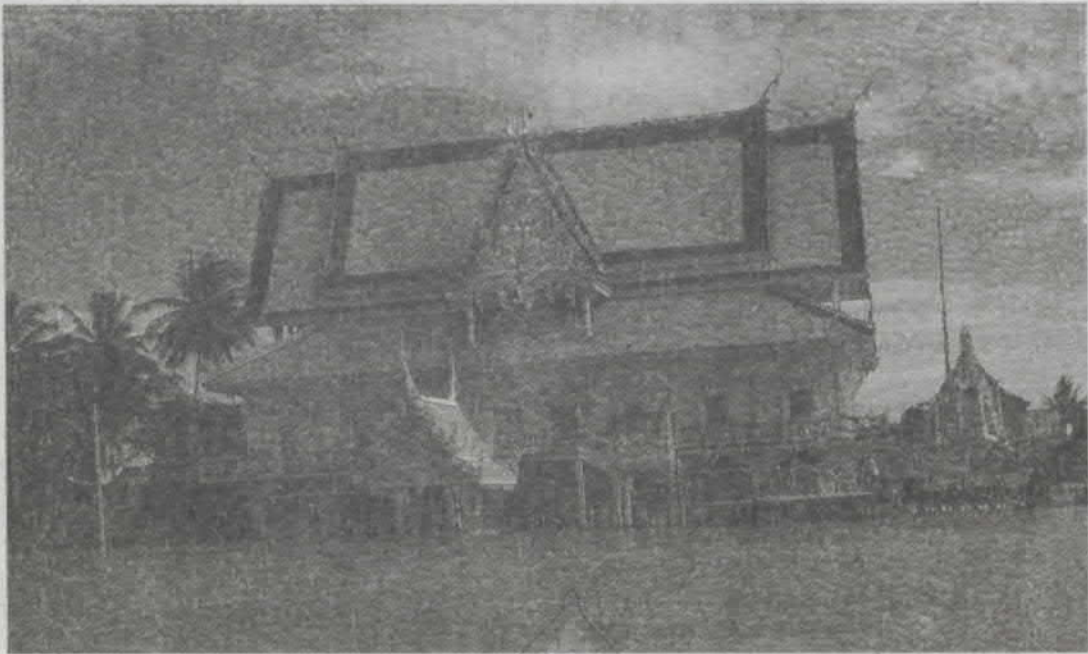
หลักฐานจากพงศาวดารไทยหลายฉบับได้กล่าวถึงการสร้างกรุงศรีอยุธยาและปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยาสอดคล้องต้องกันว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรอยุธยา ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาที่บริเวณหนองโสนหรือบึงพระราม เป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. 1893 ทรงพระราชทานนามพระมหานครแห่งนี้ว่า “กรุงเทพมหานครราชนครศรีอยุธยา” เราเรียกกันสั้น ๆ ว่า พระนครศรีอยุธยา หรือกรุงศรีอยุธยา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระเจ้าอู่ทอง

เรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองทรงสืบจากราชวงศ์ไฉและเสด็จมาจากที่ใดไม่ทราบแน่ชัด หลักฐานพอมีอยู่บ้างแต่มีกระบวนแตกต่างกันไปทำให้ยากแก่การสันนิษฐาน แต่เดิมเราเชื่อกันว่า พระเจ้าอู่ทองทรงอพยพผู้คนหนีโรคหิวาต์ระบาดจากเมืองอู่ทอง (อยู่ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี) เมื่อ พ.ศ. 1890 เสด็จมาตั้งมั่นชั่วคราว ณ พระที่นั่งเวียงเล็กหรือเวียงเหล็ก อันได้แก่วัดพุทไธสวรรย์ที่กรุงเก่าในปัจจุบัน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 1893 พระองค์ทรงย้ายสถานที่ประทับจากเวียงเหล็กไปสร้างเมืองใหม่ คือบริเวณตัวเกาะที่ริมหนองโสนหรือบึงพระราม เป็นราชธานีสืบต่อมานานถึง 417 ปี

ในปัจจุบันความเชื่อที่ว่าพระเจ้าอู่ทองเสด็จมาจากเมืองอู่ทองนั้นได้ยกเลิกกันไปแล้ว เนื่องจากการตรวจสอบหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่เมืองอู่ทอง พบว่าเมืองอู่ทองแห่งนี้เป็นเมืองเก่าสมัยทวารวดี ได้กลายเป็นเมืองร้างก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยานานถึง 200 กว่าปี จึงเป็นไปได้ที่พระเจ้าอู่ทองจะทรงอพยพจากเมืองนี้ไปสร้างที่กรุงศรีอยุธยา

วัดพุทธไสยาวัน (ตำหนักเวียงเหล็ก)

ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จึงพยายามค้นคว้าหาข้อเท็จจริงว่า พระเจ้าอู่ทองทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ใดและเสด็จมาจากเมืองใด ผลจากการค้นคว้าสามารถสันนิษฐานได้หลายแนวทางตามที่มาของหลักฐาน ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

แนวทางที่ 1 สันนิษฐานว่าพระเจ้าอู่ทองอพยพมาจากเพชรบุรี ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นจดหมายเหตุของลาโลแบร์ ราชทูตฝรั่งเศส ที่เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกเรื่องราวของพระราชนครบุรุษของพระเจ้าอู่ทองว่า ทรงสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าพรหม ซึ่งครองราชย์เมื่อประมาณ พ.ศ. 1300 ที่เมืองชัยปราการ (เมืองฝาง) มีกษัตริย์สืบเชื้อสายปกครองต่อมาหลายพระองค์ กษัตริย์องค์หลังๆ ได้ขยายอำนาจลงทางใต้เชื้อพระวงศ์องค์หนึ่งได้เสด็จไปสร้างและปกครองเมืองเพชรบุรี มีกษัตริย์สืบต่อมาจนถึงองค์ที่ 26 ทรงพระนามว่ารามาริบัติ (พระเจ้าอู่ทอง) จึงทรงมาสร้างกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1894 (หลักฐานของไทยบอกว่า พ.ศ. 1893)

จากหลักฐานจดหมายเหตุของลาโลแบร์สรุปได้ว่า สมเด็จพระรามาริบัติ (พระเจ้าอู่ทอง) เสด็จมาจากเมืองเพชรบุรีมาสร้างกรุงศรีอยุธยา และทรงสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์พระเจ้าพรหม

แนวทางที่ 2 สันนิษฐานว่าน่าจะอพยพมาจากเมืองอโยธยา เนื่องจากหลักฐานทางด้านโบราณคดีพบว่า ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ได้มีเมืองโบราณตั้งขึ้นมาก่อนอยู่ใกล้ๆ กับกรุงศรีอยุธยานั่นเอง มีอาณาเขตใหญ่กว่ากรุงศรีอยุธยาถึง 2 เท่า พบศิลปกรรมอยู่ในบริเวณเมืองนี้มากมาย โดยมากสลักจากหินใหญ่ๆ มีอายุเก่าแก่กว่ารุ่นพระเจ้าอู่ทอง ปัจจุบันเก็บ

ไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา สันนิษฐานว่าเมืองโบราณนี้คงจะชื่ออโยธยา มีแนวกำแพงเมืองเดิมสร้างด้วยดิน เช่น เมืองโบราณอื่นๆ อโยธยาอาจจะมีหลักฐานที่เหลืออยู่อีกอย่างหนึ่งได้แก่ วัดเก่าแก่ที่ร้างแล้ว ในปัจจุบันชาวบ้านยังเรียกวัดนี้ว่า “วัดอโยธยา” นอกจากนั้นยังมีวัดพนัญเชิง ซึ่งสร้างขึ้นก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยาถึง 26 ปี

พระพุทธรูป ศิลปะอู่ทอง ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

หลักฐานอีกอย่างหนึ่ง คือ จารึกเป็นภาษาบาลีที่สุพรรณบุรีสันนิษฐานได้ว่า ก่อนที่พระเจ้าอู่ทองจะทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา ได้มีเมืองสำคัญที่อยู่ร่วมสมัยเดียวกันคือ เมืองสุพรรณบุรี ลพบุรี และอโยธยา ผู้ปกครองทั้งสามเมืองเป็นชาวไทย มีความสัมพันธ์ฉันญาติที่ใกล้ชิด และอาจเป็นไปได้ว่าพระเจ้าอู่ทองเป็นราชบุตรเขยของเจ้าเมืองสุพรรณบุรี และสันนิษฐานว่าพระราชบุตรแท้ๆ ของเจ้าเมืองสุพรรณบุรีพระองค์หนึ่ง คือขุนหลวงพะงั่ว (พี่พระมเหสีของพระเจ้าอู่ทอง) ซึ่งต่อมาทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งของอาณาจักรอยุธยา

เมื่ออาณาจักรสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจลง พระเจ้าอู่ทองจึงได้เสด็จจากสุพรรณบุรีมาสร้างกรุงศรีอยุธยาแห่งใหม่

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นนี้จึงสันนิษฐานได้ว่า อโยธยาเป็นเมืองใหญ่และมั่งคั่งสมบูรณ์ที่สุดในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา พระเจ้าอู่ทองอาจจะทรงเป็นกษัตริย์ ณ ที่นี้เองไม่ได้เสด็จมาจากเมืองไหน แต่บังเอิญเกิดโรคอหิวาต์ระบาดในเมืองอโยธยา พระองค์จึงทรงอพยพราษฎรหนีออกจากเมืองนี้ ไปสร้างเมืองใหม่อยู่บนเกาะเมืองอยุธยาปัจจุบัน ซึ่งไม่ห่างไกลจากที่เดิมเท่าใดนัก

แนวทางที่ 3 สันนิษฐานว่า พระเจ้าอู่ทองอาจจะอพยพมาจากเมืองเทพนคร เพราะหลักฐานจากหนังสือพงศาวดารโยนกและพระราชพงศาวดารสังเขป กล่าวถึงการสืบเชื้อสายของพระเจ้าอู่ทองว่าสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าพรหมซึ่งปกครองเมืองชัยปราการเช่นเดียวกับหลักฐานในข้อ 1 โดยเล่าว่า พระเจ้าไชยศิริซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าพรหมได้ไปปกครองเมืองชัยปราการ ต่อมาพวกมอญรุกรานชัยปราการ พระองค์จึงอพยพราษฎรหนีลงทางใต้เมื่อ พ.ศ. 1731 มาตั้งภูมิลำเนาที่เมืองร้างแห่งหนึ่งชื่อว่า “เมืองแปบ” (อยู่ในเขตกำแพงเพชร) แล้วตั้งชื่อเมืองนี้ว่าเมืองไตรตรึงส์ ต่อมาเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าไชยศิริได้ครองราชย์สืบต่อมาอีกหลายพระองค์จนกระทั่งมาถึงพระเจ้าอู่ทอง

ในตำนานท้าวแสนปมเล่าว่า พระราชมารดาของพระเจ้าอู่ทองเป็นราชธิดาของเจ้าเมืองไตรตรึงส์ ส่วนพระบิดาของพระเจ้าอู่ทองเป็นกษัตริย์มอญแสนปม ได้ไปสร้างเมืองใหม่ชื่อเมืองเทพนคร แล้วปกครองเมืองนี้ ทรงพระนามว่าพระเจ้าศรีวิชัยเชียงแสน มีพระโอรสทรงพระนามว่าอู่ทอง เมื่อพระเจ้าศรีวิชัยสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าอู่ทองได้ขึ้นครองราชย์ แต่มีพระประสงค์จะย้ายไปสร้างเมืองใหม่ จึงให้ขุนนางเดินทางไปสำรวจว่าที่ใดเหมาะสม ขุนนางได้มาพบบริเวณหนองโสนซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งนัก จึงกลับไปทูลพระเจ้าอู่ทองให้ทรงทราบ พระองค์จึงอพยพราษฎรมาสร้างกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 1893

เรื่องราวในประเด็นที่ 3 นี้ค่อนข้างจะสับสนเนื่องจากเป็นเรื่องที่ปรากฏในตำนานซึ่งได้มาจากการบอกเล่าสืบต่อกันมา และนอกจากนี้ยังมีตำนานอีกหลายเล่มที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้าอู่ทองแตกต่างกันไป แต่ในขั้นนี้จะขอยกตัวอย่างมาให้นักเรียนได้ทราบพอสังเขปเท่านั้น เรื่องราวทั้งหลายอาจจะผิดบ้าง ถูกบ้าง นักเรียนจึงควรรับฟังไว้เพื่อสืบหาแนวทางต่อไป อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องเชื้อสายของพระเจ้าอู่ทองและพระองค์เสด็จมาจากเมืองใด ยังมีผู้สนใจกันคว้าหาความรู้กันไปอีกเรื่อย ๆ ในอนาคตข้างหน้าอาจจะพบหลักฐานที่ค่อนข้างจะแน่ชัดมากกว่าข้อสันนิษฐานทั้ง 3 ประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดก็ได้

2. รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นและพระราชกรณียกิจที่สำคัญ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึง สมเด็จพระบรมราชาที่ 2 เป็นช่วงสมัยของการวางรากฐานและเสริมสร้างความมั่นคงของอาณาจักร นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1893-1991 เป็นเวลา 98 ปี มีพระมหากษัตริย์รวม 7 พระองค์ ดังรายพระนามและพระราชกรณียกิจที่สำคัญในแต่ละรัชกาลในตารางดังนี้

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป.
1.	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง)	พ.ศ. 1893 - พ.ศ. 1912	19 ปี	พระราชประวัติยังไม่ชัดเจน	- สถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี - จัดระเบียบการปกครองแบบจตุสดมภ์ - ประกาศใช้กฎหมายหลายลักษณะ และจัดระบบการศาล - ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรสุโขทัยด้วยการยกทัพไปโจมตีเมืองชัยนาทของอาณาจักรสุโขทัย ทำให้พระเจ้าลิไทยแห่งสุโขทัยส่งทูตมาขอเมืองชัยนาทคืน - ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรเขมร - มีการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน
2.	สมเด็จพระบรมศว	ครองราชย์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 1912 - พ.ศ. 1913	ไม่ถึงปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง ถูกขุนหลวงพะงั่วแย่งชิงราชสมบัติ	
3.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว)	พ.ศ. 1913 - พ.ศ. 1931	18 ปี	เป็นพี่เลี้ยงของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 เสด็จสวรรคตระหว่างยกทัพไปโจมตีเมืองซำกักราว (กำแพงเพชร)	- ขยายเขตแดนไปยังอาณาจักรสุโขทัย ด้วยการยกทัพไปตีเมืองต่างๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลของสุโขทัยหลายครั้ง จนกระทั่งสุโขทัยตกอยู่ใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 1921

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
					- ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรล้านนา ด้วยการทำสงครามกับอาณาจักรล้านนา เป็นครั้งแรก
4.	สมเด็จพระเจ้าทองตัน (เจ้าทองจันทร์)	พ.ศ. 1931	7 วัน	พระราชโอรสของสมเด็จพระ พระบรมราชาธิราชที่ 1	-
5.	สมเด็จพระรามาเมศวร	ครองราชย์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 1931 - พ.ศ. 1938	7 ปี	ชิงราชสมบัติและสำเร็จโทษ พระเจ้าทองตัน	- ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรล้านนา ด้วยการยกทัพไปตีเชียงใหม่ และ กวาดต้อนครอบครัวชาวเชียงใหม่ได้ เป็นจำนวนมาก - ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรเขมร ด้วย การยกทัพไปตีนครธม เมืองหลวงของ อาณาจักรเขมรได้
6.	สมเด็จพระรามาราชาธิราช (พระรามาราชา)	พ.ศ. 1938 - พ.ศ. 1952	14 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระ พระรามาเมศวร ถูกเจ้านคร- อินทร์แย่งชิงราชสมบัติ	- พยายามขยายอำนาจไปยังอาณาจักรล้านนา แต่ไม่สำเร็จ
7.	สมเด็จพระอินทราชา (เจ้านครอินทร์)	พ.ศ. 1952 - พ.ศ. 1967	15 ปี	พระราชนัดดาของสมเด็จพระ พระบรมราชาธิราชที่ 1	- ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรสุโขทัย ด้วย การยกกองทัพเข้าแทรกแซงการแย่งชิง ราชสมบัติของอาณาจักรสุโขทัย ทำให้ อาณาจักรอยุธยาอำนาจเหนืออาณาจักร สุโขทัยได้อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. 1962

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
					- ทรงเสริมสร้างสัมพันธไมตรีกับจีน เพราะเคยเสด็จไปขึ้นก่อนขึ้นครองราชสมบัติ ทำให้การค้าระหว่างไทยกับจีน รุ่งเรืองยิ่งขึ้น
8.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา)	พ.ศ. 1967 - พ.ศ. 1991	24 ปี	พระราชโอรสองค์ที่ 3 ของ สมเด็จพระอินทราชา ขึ้นครองราชสมบัติเนื่องจาก พระเชษฐาคือเจ้าอัยพระยา และเจ้ายี่พระยาสวรรคต ระหว่างชิงราชสมบัติกัน	- ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรเขมร ด้วยการทัพไปตีนครธม เมืองหลวงของเขมร ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 1974 และกวาดต้อนผู้คนได้เป็นจำนวนมาก - รวมอาณาจักรสุโขทัยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาในปี พ.ศ. 1981 และทรงแต่งตั้งให้พระรามศรราชโอรส (ต่อมาคือพระบรมไตรโลกนาถ) ไปปกครองเมืองพิษณุโลก จึงถือว่าราชวงศ์พระร่วงที่ปกครองอาณาจักรสุโขทัย สิ้นสุดลง - ขยายอำนาจไปยังอาณาจักรล้านนา ด้วยการยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ แต่ไม่สำเร็จ - ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการสร้างและบูรณะวัด เช่น วัดราชบูรณะ และวัดมเหยงค์

3. การขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยา

แม้ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทองจะทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเสร็จสิ้นลงใหม่ ๆ แต่พระราชอำนาจและพระบารมีของพระองค์เป็นที่น่าเกรงขามแก่เจ้าเมืองใหญ่น้อยทั้งใกล้และไกลออกไป แสดงให้เห็นถึงความจริงประการหนึ่งก็คือ ขณะที่พระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยานั้น พระองค์จะต้องมีไพร่พลและราษฎรอยู่ใต้การปกครองของพระองค์จำนวนมาก หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ขณะนั้นบริเวณรอบกรุงศรีอยุธยาคงจะมีประชากรหนาแน่น มีความเจริญรุ่งเรืองและอุดมไปด้วยโภคทรัพย์ และทรงมีอำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ มาก่อนหน้าแล้ว พระเจ้าอู่ทองจึงทรงสามารถขยายอำนาจได้อย่างรวดเร็ว

พงศาวดารได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อำนาจของพระเจ้าอู่ทองจำนวน 16 เมือง ได้แก่ มะละกา* ขวา ตะนาวศรี นครศรีธรรมราช ทวาย เมะตะมะ เมะลาลัง สงขลา จันทบูรณ พิชณุโลก ชัยนาท พิชัย สวรรคโลก พิจิตร กำแพงเพชร นครสวรรค์

การที่อาณาจักรอยุธยาในสมัยพระเจ้าอู่ทองมีเมืองต่าง ๆ จำนวนมากถึง 16 เมืองอยู่ใต้อำนาจก็ไม่ได้หมายความว่าพระเจ้าอู่ทองทรงใช้กำลังกองทัพยกไปตียึดมาไว้ใต้อำนาจเสียทั้งหมด เมืองหลายเมืองยอมรับพระเจ้าอู่ทองในฐานะเป็นผู้นำแห่งอาณาจักรนั้น เป็นเพราะมีความสัมพันธ์กันในฐานะเครือญาติแบบไทย ๆ หรือไม่ก็เกี่ยวข้องจากการสมรส จึงให้ความเคารพนับถือ ในฐานะเป็นญาติผู้มีอาวุโสและนับถือกันที่บารมี ดังนั้นถ้าจะถืออาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาว่ากว้างใหญ่แค่ไหนอยู่ที่จำนวนเมืองซึ่งอยู่ใต้อำนาจแล้ว อาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาจะไม่แน่นอน ช่วงสมัยพระเจ้าอู่ทองอาณาเขตอาจจะกว้างใหญ่ แต่เมื่อสิ้นสมัยของพระองค์แล้วกษัตริย์องค์ต่อๆ มาอาจไม่มีพระบารมียิ่งใหญ่พอ เจ้าเมืองบางเมืองก็อาจจะไม่ยอมรับอำนาจ อาณาเขตของอาณาจักรอยุธยาก็เล็กลง

สำหรับการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาด้วยกำลังกองทัพนั้น ก็มีปรากฏในพงศาวดาร คือพระเจ้าอู่ทองโปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่ว ยกทัพไปยึดเมืองชัยนาทซึ่งขึ้นกับอาณาจักรสุโขทัย ต่อมาพระเจ้าลิไทยแห่งสุโขทัยได้ส่งทูตไปขอเมืองชัยนาทคืนจากพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งพระองค์ก็ประทานคืนให้ แสดงให้เห็นว่าสุโขทัยได้ยอมรับอำนาจของอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่ครั้งนั้นแล้ว

3.1 การขยายอำนาจไปยังแคว้นแคว้นในเขตประเทศไทย

ก. การผนวกสุโขทัยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ภายหลังจากที่อาณาจักรอยุธยาสามารถยึดเมืองชัยนาท แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่อาณาจักรอยุธยามีความประสงค์จะขยายอำนาจเข้าไปในดินแดนของอาณาจักรสุโขทัยเพิ่มขึ้น

* นักประวัติศาสตร์บางท่านบอกว่าอำนาจของอาณาจักรอยุธยาสมัยพระเจ้าอู่ทองอาจจะไปไม่ถึงมะละกาซึ่งอยู่ปลายสุดของแหลมมลายู และมะละกาเพิ่งตั้งเป็นเมืองสมัยหลังพระเจ้าอู่ทอง

เรื่อย ๆ ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) พระองค์ทรงมีนโยบายที่จะปราบปรามอาณาจักรสุโขทัยไว้ได้อำนาจของอาณาจักรอยุธยาให้จงได้ ในระยะแรกทรงมุ่งตีเมืองที่อยู่ใกล้ ๆ กับอาณาจักรสุโขทัย เพื่อข่มขวัญอาณาจักรสุโขทัย ทำให้เกิดสงครามระหว่างอาณาจักรอยุธยากับเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง ดังเช่นใน พ.ศ. 1914 ยกไปตีหัวเมืองฝ่ายเหนือและประสบชัยชนะ พ.ศ. 1916 ยกไปตีเมืองซำกักราวแต่ไม่ได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด พ.ศ. 1918 ยกไปตีพิษณุโลกและกวาดต้อนครัวเรือนกลับมาจำนวนมาก พ.ศ. 1919 ยกไปตีซำกักราวได้ชัยชนะแต่ไม่สามารถปกครองได้ จนถึง พ.ศ. 1921 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้ยกทัพไปโจมตีเมืองซำกักราวอีก พระมหาธรรมราชาที่ 2 แห่งอาณาจักรสุโขทัยทรงยกทัพออกมาต่อต้าน แต่สู้ไม่ได้ จึงขอยอมแพ้ หลังจากนั้นมาอาณาจักรสุโขทัยก็ตกอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรอยุธยา จนถึง พ.ศ. 1931 อาณาจักรสุโขทัยได้พยายามเป็นอิสระจากอาณาจักรอยุธยา เป็นเหตุให้สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงยกทัพไปปราบอีก แต่พระองค์สวรรคตกลางทางจึงตีไม่สำเร็จ

เมื่อสิ้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 แล้ว สุโขทัยกลับอ่อนแอเสื่อมอำนาจลงไปเรื่อย ๆ และเกิดการแย่งชิงราชสมบัติกัน เปิดโอกาสให้สมเด็จพระนครอินทราธิราชแห่งอาณาจักรอยุธยาส่งกองทัพไปไกลเกลี้ยการแย่งชิงราชสมบัติ และทรงแต่งตั้งให้พระมหาธรรมราชาที่ 4 แห่งราชวงศ์สุโขทัยครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรสุโขทัยในขณะนั้น จนกระทั่งเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 1981 ในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) แห่งอาณาจักรอยุธยา จึงได้ทรงแต่งตั้งพระราเมศวร พระโอรสที่เกิดจากพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 3 ของอาณาจักรสุโขทัยไปปกครองพิษณุโลก อาณาจักรสุโขทัยจึงถูกผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาตั้งแต่นั้นมา

ข. การขยายอำนาจไปถึงเชียงใหม่ ในสมัยสมเด็จพระราเมศวร (ครองราชย์ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 1931-1938) ได้ยกทัพไปตีเชียงใหม่ เมื่อตีได้แล้วโปรดฯ ให้กวาดต้อนครอบครัวชาวเชียงใหม่จำนวนมากลงมายังกรุงศรีอยุธยา แล้วแบ่งให้ไปตั้งถิ่นฐานที่จันทบุรี นครศรีธรรมราช และสงขลา

3.2 การขยายอำนาจไปยังเขมร

พงศาวดารไทยได้กล่าวถึงสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดฯ ให้พระราชโอรส คือ สมเด็จพระราเมศวร นำทัพไปตีเขมรเมื่อ พ.ศ. 1895 แต่ตีไม่สำเร็จ ต้องให้ขุนหลวงพะงั่วยกทัพไปช่วยอีกแรงหนึ่งจึงตีได้สำเร็จ แต่ยังไม่สามารถปกครองเขมร เพียงแต่กวาดต้อนชาวเขมรจำนวนมากนำมาไว้ในเขตไทย

พงศาวดารเขมรกล่าวว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ได้ยกทัพไปล้อมนครหลวงของเขมร เมื่อ พ.ศ. 1915 และตีได้สำเร็จ จึงตั้งราชบุตรของเจ้าเขมรองค์หนึ่งปกครอง เหตุการณ์

ครั้งนี้พงศาวดารไทยไม่ได้กล่าวถึง จึงไม่ทราบว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร แต่ที่แน่ชัดก็คือในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ไทยยกทัพไปตีนครหลวงของเขมรได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 1974 กรุงศรีอยุธยาจึงมีชัยชนะเหนือเขมรอย่างเด็ดขาด และได้มีการกวาดต้อนผู้คน ทรัพย์สินจากนครซึ่งเป็นเมืองหลวงของเขมร เข้ามากรุงศรีอยุธยามากมาย และมีผลต่อเขมรในเวลาต่อมาคือไม่นานนักเขมรต้องย้ายเมืองหลวง และนับจากนี้ไปเขมรก็อยู่ใต้การปกครองของไทยเรื่อยมา แต่บางครั้งเมื่อไทยอ่อนแอเขมรก็ประกาศตนเป็นอิสระหลุดพ้นจากอำนาจของไทย

4. การวางรากฐานทางการปกครอง

4.1 ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชพระองค์ทรงปกครองประชาชนเหมือนกับบิดาปกครองบุตร หมายความว่าพระมหากษัตริย์ของเราทรงดูแลความทุกข์สุขของราษฎรอย่างใกล้ชิด ทรงใช้เวลาว่างอบรมสั่งสอนราษฎรเหมือนดังบิดาสั่งสอนบุตร แต่พอมาถึงปลายสมัยกรุงสุโขทัย พระมหากษัตริย์เริ่มเปลี่ยนแปลงแนววิธีการปกครองจากบิดาปกครองบุตรมาเป็นแบบเทวราชาปกครองราษฎร ทำให้องค์พระมหากษัตริย์อยู่ในฐานะสูงส่งประดุจดังเทพยดา และทรงห่างเหินกับราษฎรซึ่งอยู่ในฐานะอันต่ำต้อย แนวความคิดดังกล่าวเราได้รับแบบอย่างมาจากแนวความคิดและประเพณีการปกครองของขอม

ในครั้งสมัยโบราณ ประเทศต่างๆ ในโลกส่วนใหญ่ ปกครองด้วยหลักการกว้างๆ ที่ค่อนข้างจะคล้ายๆ กัน คือพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสูงสุด มีอำนาจเด็ดขาดในฐานะองค์พระประมุขเป็นจอมทัพทางทหาร ทรงมีอำนาจตัดสินลงโทษได้อย่างเด็ดขาดแม้กระทั่งคำสั่งประหารชีวิตหรือที่เรียกกันว่า “เจ้าชีวิต” พระองค์ทรงมีฐานะเป็นเจ้าแห่งทรัพย์สินทั้งปวงภายในราชอาณาจักร คำสั่งของพระมหากษัตริย์ คือ กฎหมายสูงสุดนั่นเอง

พระมหากษัตริย์ของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงอยู่ในฐานะดังกล่าวเช่นเดียวกัน ดังที่เราเรียกว่า “ตามคติเทวราชา” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” อันเป็นวัฒนธรรมที่เราได้รับมาจากขอม ด้วยเหตุที่กรุงอโยธยาเคยอยู่ใต้อิทธิพลของอาณาจักรทวารวดี ซึ่งได้รับวัฒนธรรมการปกครองมาจากอินเดียมาก่อน ดังนั้นกษัตริย์ชั้นปกครองและราษฎรในอาณาจักรอโยธยาสมัยหลังก็คงใช้รูปแบบและชินกับการปกครองแบบเทวราชามาแล้ว ระบบการปกครองแบบนี้คงพัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าอู่ทอง พระองค์ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาและทรงแผ่ขยายอาณาเขตได้อย่างกว้างขวาง ก็ด้วยพระบรมเดชานุภาพภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังพระนามของพระองค์และพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยามักจะปรากฏคำว่า “ราม” หรือ “ราชาธิบติ” อันหมายถึงทรงอยู่ในฐานะเทวราชานั้นเอง

การปกครองแบบบิดาปกครองบุตร เป็นการปกครองที่เหมาะสมสำหรับใช้กับเจ้าเมืองที่มีประชาชนอยู่ได้สังกัดจำนวนไม่มากนัก หรือมักจะใช้กับเมืองเล็ก ๆ ที่ราษฎรและเจ้าเมืองช่วยกัน

สร้างขึ้นในระยะแรก ๆ แต่สำหรับกรุงศรีอยุธยาเป็นนครใหญ่โตมีเมืองขึ้นมากมาย จำเป็นต้องรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลาง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพในสงคราม ดังนั้นความมั่นคงของพระมหากษัตริย์ก็คือความมั่นคงของอาณาจักร หากพระมหากษัตริย์อ่อนแอไร้อำนาจ มักจะถูกกบฏและถูกล้มอำนาจ หรือไม่เช่นนั้นเมืองขึ้นก็ประกาศตนเป็นเอกราช

ดังนั้นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยานับตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองเป็นต้นมา ทรงวางพระองค์อยู่ในฐานะสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ระบบการปกครองแบบนี้ได้ใช้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

แม้ว่าพระมหากษัตริย์ของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา จะทรงมีพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ตามคติเทวราชา แต่ในทางปฏิบัติแล้ว พระองค์มิได้ใช้พระราชอำนาจเกินขอบเขตจนกระทั่งสร้างความเดือดร้อนแก่อาณาประชาราษฎร์ แต่พระองค์ทรงยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเรียกว่า “ทศพิธราชธรรม” หมายความว่าทรงปฏิบัติและใช้อำนาจของพระองค์ในขอบข่ายของศีลและธรรม ทรงใช้หลักเมตตากรุณาแก่ราษฎรดังที่กล่าวกันว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นธรรมิกราช” ตั้งอยู่ในธรรม 10 ประการหรือทศพิธราชธรรม 10 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ทรงสละทรัพย์ สิ่งของ บำรุงเลี้ยงช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
2. ทรงประพฤติดีงาม สวรรคต วาจา ประกอบแต่การสุจริต ปราศจากโทษอันควรครหา
3. ทรงเสียสละความสุขสำราญเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
4. มีพระราชอัธยาศัยกอปรด้วยความซื่อตรงดำรงในสัตย์สุจริต
5. มีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดื้อดึงถือพระองค์
6. ทรงสมทานกุศลวัตรเพื่อกำจัดความเกียจคร้านและความไม่ดีทั้งปวง
7. ไม่ทรงพระพิโรธโดยวิสัยใช้เหตุที่ควรทรงพระพิโรธ
8. ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชนให้ได้ทุกข์ยาก ด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ
9. มีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนในสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้า
10. ทรงรักษาความยุติธรรม วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม ไม่มีความเอนเอียงหัวนไหว

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมที่พระมหากษัตริย์ควรปฏิบัติอีกหลายประการ จึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น มิได้เห็นแต่พระราชอำนาจเท่านั้น แต่องค์พระมหากษัตริย์ทรงมีธรรมะและพระราชจริยานุวัตรเป็นแบบอย่างที่ดี ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นธรรมิกราชของประชาชนตลอดมา เพื่อให้บุคคลทุกชั้นได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง

4.2 การรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เพื่อให้พระมหากษัตริย์ดำรงพระราชอำนาจในฐานะเป็นศูนย์กลางการปกครอง และเพื่อการดำรงความมั่นคงของอาณาจักรอยุธยา จึงก่อให้เกิดกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ดังนี้

1. พระบรมมหาราชวัง ศูนย์กลางการปกครอง และสถานที่ประทับขององค์พระมหากษัตริย์จะต้องมีกำแพงรั้วรอบขอบชิดที่แข็งแรงและมั่นคง โดยเฉพาะเขตชั้นในเพื่อถวายความปลอดภัยอย่างเคร่งครัด มีกองทหารองครักษ์ทำหน้าที่คุ้มครองความปลอดภัยตลอดเวลา จึงยากที่ผู้ใดจะเข้าถึงองค์พระมหากษัตริย์ได้

2. ใช้กฎหมายลงโทษผู้คิดร้ายต่อองค์พระมหากษัตริย์อย่างรุนแรง ซึ่งเป็นกฎหมายที่พวกพราหมณ์ได้นำมาสอนเผยแพร่ในอาณาจักรต่าง ๆ ในประเทศไทย ตั้งแต่ก่อนสมัยพระเจ้าอู่ทองแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยาช่วงต้น ๆ ก็ได้ใช้กฎหมายดังกล่าวเช่นเดียวกัน และได้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีลักษณะรัดกุมยิ่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

3. จัดให้มีพระราชพิธีเพื่อให้ข้าราชการและขุนนางถวายความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองและดำเนินติดต่อกันมาทุกปี ในพระราชพิธีพราหมณ์จะอ่านโองการอัญเชิญพระเจ้าในลัทธิพราหมณ์ ได้แก่ พระศิวะ พระนารายณ์ และพระพรหมเป็นสักขีพยาน ข้อความที่อ่านนั้นได้มาจากลิลิตโองการแช่งน้ำ โดยมีข้อความทำนองว่า หากผู้ใดคิดร้ายต่อพระมหากษัตริย์ ขอให้เทพยดาลงโทษผู้นั้นด้วยอาวุธหรือสัตว์ร้ายนานาชนิดจนถึงตาย หากผู้ใดจงรักภักดี ขอให้ได้รับความสุขความเจริญ หลังจากนั้นข้าราชการขุนนางที่เข้าร่วมในพิธีก็จะกล่าวคำสาบานและดื่มน้ำซึ่งทำพิธีแช่ศาสตราวุธต่าง ๆ ผู้ที่มีหน้าที่หากไม่มาร่วมพิธีจะถือว่าเป็นกบฏ ส่วนข้าราชการขุนนางที่อยู่หัวเมืองต่าง ๆ จะประกอบพิธีที่วัดสำคัญของเมืองนั้น

พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

นอกจากนั้นยังจัดให้มีพระราชพิธีที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งในศาสนาพุทธและลัทธิพราหมณ์ ซึ่งเป็นพระราชพิธีที่เน้นถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ เป็นสิริมงคลแก่ราชอาณาจักร และเป็นกำลังใจแก่ประชาชน เช่น พระราชพิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น

4. เพื่อถวายความปลอดภัยแด่องค์พระมหากษัตริย์ เมื่อพระองค์เสด็จไปยัง ณ ที่ใดประชาชนจะต้องหลบไปให้พ้นจากบริเวณนั้น โดยมักจะมีตำรวจหลวงมากอยุ่ขบไล่ประชาชนให้กลับเข้าในบ้านเรือนขณะเสด็จผ่าน และห้ามแอบดูพระเจ้าแผ่นดินโดยเด็ดขาด ผู้ฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ ดังนั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประชาชนจึงไม่ทราบว่พระเจ้าแผ่นดินของเขามีพระพักตร์และพระวรกายเป็นอย่างไร

การรักษาอำนาจของพระมหากษัตริย์ ได้พัฒนาให้เกิดความเป็นระเบียบที่รัดกุมและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา

ไพร่แอบดูขบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค แม้ว่าจะมีความผิด

4.3 ระบบบริหารราชการแผ่นดิน

เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านการเมืองการปกครอง และสร้างความเป็นปึกแผ่นแห่งราชอาณาจักรอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดระบบบริหารราชการแผ่นดินในรูปลักษณะดังต่อไปนี้

ก. ระบบการปกครองที่ส่วนกลางหรือเมืองหลวง จัดรูปแบบบริหารงานราชการในลักษณะ “จตุสดมภ์” แบ่งงานราชการของประเทศออกเป็น 4 หน่วยงานใหญ่ ๆ ซึ่งเรียกว่ากรม แต่ละกรมจะมีเสนาบดีเป็นผู้ควบคุมดูแลบริหารงานราชการ และยังทำหน้าที่ในการพิจารณาคดีดังได้กล่าวไปแล้วอีกด้วย กรมทั้งสี่ได้แก่

1. กรมเมืองหรือกรมเวียง มีขุนเมืองหรือขุนเวียงเป็นผู้บังคับบัญชา ทำหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองดูแลความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัย บังคับบัญชาไพร่บ้านพลเมืองซึ่งมีถิ่นฐานในบริเวณเขตเมืองหลวงให้อยู่กินอย่างสงบสุข

2. กรมวัง มีขุนวังเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่ดูแลกิจการที่เกี่ยวข้องกับพระราชสำนัก ดูแลในเรื่องที่เกี่ยวกับความยุติธรรม ตามหลักการพระราชภาระของพระเจ้าแผ่นดินไม่ว่าประเทศใดในสมัยโบราณ พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ประทานความยุติธรรมให้แก่ไพร่ฟ้าประชาชน แต่เนื่องจากพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชภาระหลายเรื่อง พระองค์จึงทรงมอบหน้าที่ให้หน่วยงานที่ไว้วางพระราชหฤทัยเป็นผู้ดูแล สำหรับในสมัยพระเจ้าอยู่หัวทรงองค์ทรงมอบหน้าที่นี้แก่กรมวัง ซึ่งถือปฏิบัติหน้าที่มาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

3. กรมคลัง มีขุนคลังเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่แสวงหารายได้ เก็บรักษา และจ่ายพระราชทรัพย์ รวมทั้งรักษาผลประโยชน์ทางการเงินของพระเจ้าแผ่นดิน

4. กรมนา มีขุนนาเป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับที่ดินทำมาหากินของราษฎร การประกอบอาชีพทำไร่ทำนา รวมไปถึงการเก็บภาษีราษฎรที่ทำนาหรือทำสวนเรียกว่าอากรนา อากรสวน

ข. การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

1. เมืองลูกหลวง เมืองลูกหลวง คือ เมืองที่พระมหากษัตริย์โปรดฯ ให้เจ้านายในพระราชวงศ์ไปปกครอง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งมักจะเป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยและเป็นพระญาติผู้ใกล้ชิด เจ้าเมืองลูกหลวงที่อิสระในการปกครองเมืองและเมืองบริวารของเมืองลูกหลวงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ ผู้ที่พระมหากษัตริย์โปรดฯ ให้ไปครองเมืองลูกหลวงมักจะเป็นพระราชโอรส พระราชนัดดา พระราชบุตรเขย หรือพระญาติสนิททางฝ่ายพระมเหสี เมืองลูกหลวงมักจะเป็นเมืองสำคัญและเป็นเมืองใหญ่ แต่อยู่ไม่ไกลเมืองหลวงมากนัก ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวได้แก่ เมืองลพบุรี โปรดเกล้าฯ ให้พระราเมศวรราชโอรสไปปกครอง เมืองสุพรรณบุรี โปรดเกล้าฯ ให้ขุนหลวงพะงั่ว (พระบรมราชาธิราชที่ 1) ไปปกครอง แสดงให้เห็นว่า เจ้านายที่ไปปกครองเมืองลูกหลวงนี้ทรงได้รับพระเกียรติยกย่องสูงยิ่ง อนาคตข้างหน้าทรงมีโอกาสที่จะเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ หน้าที่สำคัญของเมืองลูกหลวงคือ รักษาความมั่นคงและความปลอดภัยแด่องค์พระมหากษัตริย์และเมืองหลวง

ต่อมาในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ระบบการปกครองเมืองลูกหลวงได้ลดความสำคัญและเสื่อมไปในที่สุด

2. หัวเมืองชั้นใน ได้แก่ เมืองที่อยู่รายรอบพระนคร บางเมืองเคยเป็นเมืองลูกหลวงมาก่อน ทางเมืองหลวงเป็นผู้แต่งตั้งขุนนางไปปกครอง เจ้าเมืองต้องปฏิบัติตามนโยบายและคำสั่งจากเมืองหลวงโดยตรง หัวเมืองชั้นในสมัยพระเจ้าอยู่ทอง เช่น ปราจีนบุรี เมืองพระรถ (พนสนิกม) ชลบุรี เพชรบุรี ราชบุรี แพรก (สรนครบุรี) เป็นต้น

3. หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ เมืองที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงออกไป เคยเป็นเมืองใหญ่และมีความสำคัญมาแต่ก่อน บางเมืองเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรมาก่อน เช่น สุโขทัย นครศรีธรรมราช เป็นต้น ทางกรุงศรีอยุธยาอาจจะแต่งตั้งเจ้าเมือง ซึ่งสืบเชื้อสายจากเจ้าเมืองเดิม หรืออาจแต่งตั้งขุนนางจากเมืองหลวงไปปกครองก็ได้ หัวเมืองชั้นนอกอื่น ๆ ในสมัยพระเจ้าอยู่ทอง เช่น ไคราช จันทบุรี ไซยา พัทลุง สงขลา ถลาง ตะนาวศรี ทวาย เป็นต้น

4. หัวเมืองประเทศราช ได้แก่ เมืองที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ใช่ชาวไทย พระมหากษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยาจะแต่งตั้งเจ้าชาวพื้นเมืองปกครอง แต่ต้องยอมรับอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยา เมืองประเทศราชสามารถปกครองตนเองค่อนข้างจะอิสระ มีหน้าที่ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระมหากษัตริย์ไทยที่กรุงศรีอยุธยาทุกปี และส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองไปถวายพระมหากษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อแสดงความจงรักภักดีทุก ๆ 3 ปี หากเมืองหลวงต้องการความช่วยเหลือในเรื่องใดเมืองประเทศราชต้องปฏิบัติตาม เมืองประเทศราชในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ได้แก่ ยะโฮร์ มะละกา เขมร ตะนาวศรี ทวาย เมาะตะมะ เมาะลำเลิง เป็นต้น

4.4 ระบบการศาลและกฎหมายเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและเกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน

ระบบการศาลและกฎหมายต่าง ๆ ของไทย ได้นำแบบอย่างระบบการศาลและกฎหมายของอินเดียมาใช้มาแล้วก่อนสมัยพระเจ้าอยู่ทอง โดยจะเห็นได้จากอาณาจักรต่าง ๆ ที่มีมาก่อนกรุงศรีอยุธยา มีพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายและตัดสินคดีเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน

เมื่อพระเจ้าอยู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาแล้ว พระองค์โปรดฯ ให้รวบรวมและปรับปรุงกฎหมาย และจัดระบบการศาล เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อย และเพื่อความมั่นคงของอาณาจักร ดังจะสรุปความก้าวหน้าในเรื่องกฎหมายและการศาลในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ดังนี้

ก. กฎหมาย ในสมัยของพระเจ้าอยู่ทอง มีการประกาศใช้กฎหมายต่าง ๆ ถึง 10 ฉบับ ดังจะยกตัวอย่างกฎหมายที่สำคัญ ๆ เช่น

กฎหมายลักษณะรับฟ้อง ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 1899 เป็นกฎหมายที่กล่าวถึงผู้มีสิทธิฟ้องร้องว่าจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร เช่น จะต้องไม่เป็นคนพิการ เป็นใบ้เป็นบ้า เป็นกระยาจก เป็นเด็กที่ยังไม่รู้จักความ ผู้ฟ้องจะต้องสังกัดมูลนาย ถ้าไม่มีมูลนายสังกัดจะไม่รับฟ้อง หากเป็นญาติในสายเลือดที่สนิทชิดเชื้อ เช่น ปู่ย่า ตายาย พี่ป้า น้าอา ลูกหลาน จะฟ้องร้องกันไม่ได้ แสดงว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายต้องการให้ญาติพี่น้องประนีประนอมกันมากกว่าที่จะเอาชนะคดีกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวตามแบบวัฒนธรรมไทย

นอกจากนั้นกฎหมายยังกำหนดระยะเวลาการฟ้องร้อง คดีประเภทใดจะต้องฟ้องร้องกันภายในกำหนดไม่เกินกี่วันหรือกี่เดือน หากคดีเกิดขึ้นแล้วปล่อยทิ้งไว้นานเกินกำหนดศาลจะไม่รับฟ้อง เช่น คดีวิวาทคำหรือทำร้ายกันให้มาฟ้องร้องภายใน 15 วัน ภรรยาที่มีฐามีจับได้จะต้องฟ้องร้องภายใน 3 เดือน เป็นต้น

กฎหมายลักษณะลักพา ประกาศใช้ในสมัยพระเจ้าอยู่ทอง มีอยู่หลายมาตรา กำหนดโทษผู้กระทำความผิดลักพาประชาชนหรือทาส นำไปขายแก่ชาวต่างประเทศหรือต่างเมือง โทษถึงประหารชีวิต ฯลฯ

กฎหมายลักษณะโจร ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 1903 กำหนดโทษผู้กระทำความผิดในการปลอมแปลงเงินพดด้วง โทษถึงขั้นตัดนิ้วมือ ส่วนผู้ร่วมมือในการปลอมแปลงต้องถูกลงโทษโดยการสีกอก ถูกเขียนด้วยลวดหนั่ง 50 ที ผู้ที่รู้เห็นในเหตุการณ์ดังกล่าวแต่ไม่แจ้งแก่ทางราชการจะถูกเขียนด้วยลวดหนั่ง 15 ที

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กฎหมายบังคับให้ราษฎรร่วมมือกับทางราชการป้องกันไม่ให้คนกระทำความผิด จึงเป็นหน้าที่ของราษฎรในการคอยสอดส่องห้ามปรามผู้อื่นมิให้กระทำความผิดกฎหมายหรือแจ้งให้ทางราชการทราบ มิฉะนั้นตัวเองก็就会被ลงโทษด้วย

กฎหมายลักษณะสามภรรยา ประกาศใช้ พ.ศ. 1904 กำหนดว่าฝ่ายชายเป็นผู้ซื้อหญิง หากบิดามารดาหญิงยกให้แล้ว หากมีชายอื่นมาสู่ขอหญิงผู้นั้นอีก และบิดามารดาที่ยกให้บิดามารดาฝ่ายหญิงเป็นผู้ผิด หญิงต้องเป็นสิทธิของชายคนแรก และให้ปรับบิดามารดาซึ่งกลับคำสัญญา

ข. การศาล ระบบการศาลในสมัยพระเจ้าอยู่ทอง ได้กระจายความรับผิดชอบไปขึ้นกับหน่วยงานหลักของราชอาณาจักร 4 กรม คือ กรมเมืองหรือกรมเวียง กรมวัง กรมคลัง กรมนา ทั้งสี่กรม นอกเหนือจากการดูแลควบคุมงานในหน้าที่ของตนแล้ว ยังทำหน้าที่ในฐานะศาลพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของตน ดังเช่น

ศาลกรมเมือง พิจารณาคดีอุกฉกรรจ์ที่กระทำความผิดร้ายแรง เช่น คดีอาญา โจรผู้ร้าย กระทำความผิดคิดร้ายต่อแผ่นดิน

ศาลกรมวัง ทำหน้าที่ดูแลทางด้านยุติธรรมต่างพระเนตรพระกรรณ พิจารณาคดีที่ราษฎรฟ้องร้องกันเองซึ่งมักเป็นคดีแพ่ง

ศาลกรมคลัง พิจารณาคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดกฎหมายภาษีอากร คดีเกี่ยวกับพระราชทรัพย์หลวง

ศาลกรมนา พิจารณาคดีเกี่ยวกับเรื่องสวนไร่นา โค กระบือ เป็นต้น

ก. การพิจารณาคัดสินคดีความ ผู้มีความประสงค์จะฟ้องร้อง จะต้องไปยื่นคำร้องต่อจำศาล เมื่อจำศาลรับเรื่องราวแล้ว จะนำไปศึกษากับลูกขุน ณ ศาลหลวง ซึ่งเป็นพราหมณ์มีจำนวน 12 คน เมื่อลูกขุน ณ ศาลหลวงพิจารณาความแล้วเห็นว่าควรรับฟ้อง ก็จะส่งเรื่องไปยังศาลประจำกรมเพื่อดำเนินตามขั้นตอน ตุลาการก็จะเรียกโจทก์ จำเลยมาให้การหรือสืบสาวหาพยานหลักฐาน แล้วจึงส่งเรื่องราวทั้งหมดกลับไปให้ลูกขุน ณ ศาลหลวง พิจารณาว่าฝ่ายใดถูกหรือผิดเพราะเหตุใด จากนั้นตุลาการก็รับเรื่องไปดำเนินการลงโทษหรือบังคับคดีตามคำพิพากษาของลูกขุนฯ หากคู่ความไม่พอใจ อาจจะขอฎีกาก็ได้ สำหรับศาลหัวเมืองนั้นก่อนจะลงตามแบบอย่างศาลในกรุง จึงนับว่าระบบการศาลของไทยในสมัยพระเจ้าอยู่หัวมีหลักการถ่วงดุลอำนาจระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ทำให้สามารถสร้างความเป็นธรรมแก่ราษฎรได้ดีพอสมควร กฎหมายต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอีกมากมายตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา

5. การวางรากฐานความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ

ดังได้กล่าวถึงในบทที่ 1 แล้วว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะสถานที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยาอยู่ในทำเลที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากปัจจัยในฐานะเป็นศูนย์กลางการคมนาคม เป็นที่รวมของแม่น้ำลำคลองมากมายหลายสาย ประกอบกับดินฟ้าอากาศชุ่มชื้น ผืนแผ่นดินอุดมไปด้วยแร่ธาตุ พืชพรรณงอกงามอุดมสมบูรณ์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวล้วนแต่ส่งเสริมให้กรุงศรีอยุธยามีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

การวางรากฐานทางด้านเศรษฐกิจในช่วงระยะปี พ.ศ. 1893 - 1991 นั้น เราอาจจะพิจารณาจากความก้าวหน้าทางด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

5.1 การประกอบอาชีพของประชาชน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ผลผลิตทางการเกษตรส่วนใหญ่ใช้บริโภคภายในครอบครัว หากมีเหลืออยู่บ้างก็อาจนำไปแลกเปลี่ยนค้าอื่น ๆ เช่น เสื้อผ้า เครื่องมือ เครื่องใช้ หรือยารักษาโรค หรือไม่ก็นำไปขายที่ตลาด

เนื่องจากในสมัยนั้นพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่ามากมาย แต่ประชากรน้อย ประชาชนจึงสามารถเลือกพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ตามใจชอบ ประชาชน

ส่วนใหญ่จึงนิยมตั้งถิ่นฐานตามแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำลำคลอง นานๆ เข้าก็ขยายกลายเป็นเมือง อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของประชาชนในสมัยกรุงศรีอยุธยายังเป็นลักษณะแบบยังชีพ คือ ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงครอบครัวเท่านั้น ยังมีได้มุ่งเพื่อการลงทุนหรือการผลิตเพื่อจำหน่าย แสวงหาความร่ำรวยแบบปัจจุบัน ชีวิตในหมู่บ้านชาวไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาไม่ลำบากยากเข็ญนัก เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติ มีที่ดินมากมาย ไม่มีปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่จำเป็นต้องใช้เงิน เพราะแต่ละหมู่บ้านสามารถผลิตอาหาร เครื่องใช้ หรือปัจจัยสี่ได้อย่างพอเพียง ไม่จำเป็นต้องพึ่งจากโลกภายนอก ชาวบ้านดำรงชีวิตผูกพันแบบสังคมชนบท ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ผูกสัมพันธ์กับวัดและพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจอย่างแน่นแฟ้น

นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยประกอบอาชีพแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเลี้ยงชีพหรือนำไปจำหน่าย เช่น การจับกุ้ง ปลา ในแม่น้ำลำคลอง ในทะเล ซึ่งมีชุมชน ที่เหลือจากการบริโภคก็นำไปทำเป็นปลาเค็ม ปลาร้า น้ำปลา กะปิ ฯลฯ เพื่อจำหน่ายหารายได้ต่อไป บางกลุ่มยึดอาชีพหาของป่า ซึ่งในป่าอุดมไปด้วยสัตว์ป่า พืชพรรณหลากหลายชนิดที่ต่างประเทศต้องการ หามาได้ก็นำส่งทางราชการในลักษณะเป็นส่วยเพื่อไม่ต้องถูกทางการเกณฑ์แรงงาน หากมีเหลืออยู่บ้างก็ส่งไปจำหน่ายที่ตลาด บางพวกยึดอาชีพขุดหาแร่ธาตุ โดยเฉพาะแร่พลอย แร่ทองคำ ซึ่งมีอยู่มาก ซึ่งตลาดในประเทศและต่างประเทศต้องการมาก

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองบางส่วนประกอบอาชีพอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ทำให้เกิดชนชั้นช่างฝีมือมากมายหลายประเภท เช่น อาชีพช่างต่อเรือ ช่างก่อสร้าง ช่างเจียรระไน ช่างทำเครื่องประดับ ช่างเหล็ก ช่างหนัง ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ อาชีพประเภทอุตสาหกรรม เช่น การเผาถ่าน การทำเครื่องปั้นดินเผา โรงสีข้าว การผลิตสุรา การถลุงแร่ โรงงานผลิตเครื่องใช้ในบ้าน โรงงานผลิตเครื่องหอม ฯลฯ โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในกำมือของชาวจีนแทบทั้งสิ้น

5.2 การค้าขาย ด้วยเหตุที่อาณาจักรมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร จึงอำนวยความสะดวกให้มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านการค้าขายตามไปด้วย ดังปรากฏหลักฐานว่ามีการค้าขายทั้งภายในและภายนอกกำแพงพระนคร สินค้าที่นำมาขายมีทั้งสินค้าประเภทข้าวปลาอาหาร สินค้าที่ผลิตใช้ในครัวเรือน ตลอดจนผลิตผลที่มาจากป่า และสินค้าที่ผลิตมาจากต่างประเทศ เราอาจแบ่งการค้าขายในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

ก. การค้าภายในกรุงศรีอยุธยา

ข. การค้ากับต่างประเทศ

ก. การค้าภายในกรุงศรีอยุธยา ภายในกรุงศรีอยุธยาบริเวณที่มีประชากรหนาแน่น มักจะมีตลาดการค้าสำหรับให้พ่อค้าแม่ขายได้นำสินค้ามาขายในตลาด ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับตลาด “ปสาน” ในสมัยกรุงสุโขทัย แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสมัยพระเจ้าอู่ทอง เรียกว่า “ตลาดพาสล”

ซึ่งมีทั้งตลาดบก และตลาดน้ำ บริเวณใกล้ตำบลใหญ่ ๆ จะมีตลาดลอยน้ำ มีเรือลำเล็ก ๆ กว่าร้อยลำ บรรทุกข้าวสาร ผลไม้ วัสดุก่อสร้าง อุปโภค บริโภค ฯลฯ มาขาย

กล่าวโดยทั่วไป การค้าภายในกรุงศรีอยุธยา นั้น แหล่งที่เป็นศูนย์กลางการค้าจะอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำลำคลอง ซึ่งมีเรือสัญจรไปมามากมาย สินค้าจากเมืองต่าง ๆ ถูกลำเลียงส่งมายังเมืองหลวง และแจกจ่ายไปยังแหล่งตลาดที่มีประชาชนอยู่หนาแน่น วิธีค้าขายมีทั้งลักษณะของการแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยตรง (Barter System) และการใช้เงินตราเป็นเครื่องมือในการแลกเปลี่ยน เงินตราที่ใช้ ได้แก่ เงินพดด้วง และเบี้ย

ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 นั้น การปกครองอาณาจักรเป็นระเบียบแบบแผน มีกฎหมายที่แน่ชัด รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนการค้าโดยตราเป็นกฎหมายแทบทุกลักษณะ เช่น มีกฎหมายบัญญัติถึงความปลอดภัยในการค้า การผ่อนผันต่อพ่อค้าวาณิช เป็นต้น

ในสมัยนี้มีหลักฐานแสดงถึงลักษณะของการค้าว่า มีทั้งการลงทุนแต่ผู้เดียว และรวมทุนแบบหุ้นส่วนบริษัท มีการค้าขายทั้งเงินสดและเงินเชื่อ มีการใช้ลูกจ้างในการค้าขายด้วย

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงสนพระทัยในการค้า เพราะสามารถสร้างรายได้แก่รัฐได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ จึงต้องกำหนดให้หน่วยราชการ คือ กรมคลัง มีขุนคลังทำหน้าที่คอยเก็บภาษีอากรตลาด และภาษีสินค้าผ่านด่าน โดยมีกฎหมายที่รัดกุมพอสมควร

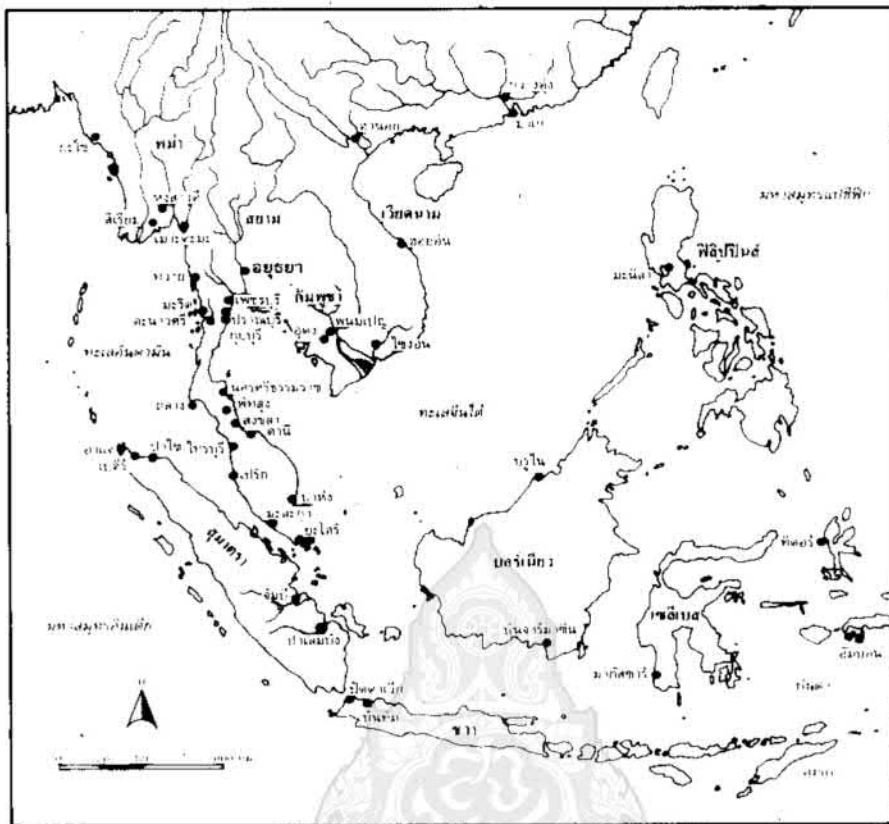
ข. การค้ากับต่างประเทศ กรุงศรีอยุธยาดังอยู่ในทำเลอันเหมาะสม ระหว่างเส้นทางการค้าจากจีน อินเดีย และเอเชียตะวันตก โดยเรือสินค้าสามารถแล่นผ่านเมืองสำคัญ ๆ ตามเส้นทางดังกล่าว

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือในช่วงแรกของสมัยกรุงศรีอยุธยา ไทยเรายังไม่ได้ค้าขายกับประเทศยุโรป เนื่องจากชาวยุโรปยังไม่รู้เส้นทางเดินเรือมายังเอเชีย ดังนั้นการค้าต่างประเทศของไทยในช่วงนี้จึงมักค้าขายกับประเทศในเอเชีย เช่น มลายู ชวา บอร์เนียว ฟิลิปปินส์ เวียดนาม จีน ส่วนด้านตะวันตก ได้แก่ อินเดีย ลังกา เปอร์เซีย อาหรับ เป็นต้น

นอกจากกรุงศรีอยุธยาจะเป็นศูนย์กลางการค้ากับต่างประเทศแล้ว อาณาจักรอยุธยายังมีเมืองท่าริมทะเลสำหรับติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เช่น บางกอก จันทบูรณ ทวาย มะริด ตะนาวศรี นครศรีธรรมราช สงขลา ภูเก็ต เป็นต้น

การค้าต่างประเทศส่วนใหญ่อยู่ในกำมือของชาวจีน สำหรับขุนนางไทยก็มีส่วนส่งเรือสำเภาบรรทุกสินค้าไปขายยังต่างประเทศ แต่บรรดาเรือและกัปตันเรือมักเป็นชาวจีน

สินค้าออกของไทยส่วนใหญ่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ได้แก่ สินค้าประเภทของป่า เช่น ไม้ ฝาง ครั่ง เครื่องเทศ หนังสัตว์ งาช้าง นอแรด แร่ธาตุ ชิน ดีบุก ตะกั่ว พลอย ทองคำ น้ำตาล ฯลฯ

เมืองที่สำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พุทธศตวรรษที่ 22-24

สินค้าจากต่างประเทศที่นำเข้าไทย ได้แก่ ผ้า เครื่องถ้วยชาม เครื่องกระเบื้อง เครื่องปั้นดินเผา ประเภทอาวุธ ได้แก่ ดาบ หอก เกราะ เครื่องใช้ทำจากเหล็กประเภทแร่ธาตุ เช่น ทองแดง กำมะถัน ฯลฯ

ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พระองค์ได้ตรากฎหมายเพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการค้ากับต่างประเทศ โดยมีบทลงโทษผู้ที่ลักพาคนไปขายต่างประเทศ ดังปรากฏในกฎหมายลักษณะลักพา ประกาศใช้เมื่อปี 1899 มาตราหนึ่งว่า

“...ผู้ใดลักไพร่ฟ้า ข้าคนท่านขายแก่ประเทศต่างเมือง ขายลงเรือสำเภาก็ดี เอาสินจ้าง และส่งคนให้แก่ประเทศต่างเมืองก็ดี จับได้รู้ด้วยประการใดพิจารณาเป็นสัจ ท่านให้ฆ่าผู้ร้ายนั้นเสีย...”

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ไทยเรามักจะค้าขายกับจีนเป็นส่วนใหญ่ พระมหากษัตริย์ไทยก็มีส่วนส่งเสริมการค้ากับจีนด้วย ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระอินทราชาพระองค์ได้เคยเสด็จไปเมืองจีนเมื่อปี พ.ศ. 1920 ก่อนที่จะครองราชย์ ในรัชกาลนี้จึงปรากฏว่าชาวจีนได้เข้ามาตั้งภูมิลำเนาตลอดจนไปมาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยามากขึ้น

5.3 รายได้และผลประโยชน์ของแผ่นดิน กรุงศรีอยุธยาได้เจริญเติบโตและก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีการขยายเมือง ขยายอำนาจพร้อม ๆ กับการรุ่งเรืองของอาณาจักร และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อรองรับกับความก้าวหน้าดังกล่าว รายได้และผลประโยชน์ของรัฐในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นมีดังนี้

ก. รายได้จากการเก็บภาษีอากร ภาษีที่สำคัญ เช่น ภาษีจังกอบ ในสมัยกรุงสุโขทัย เรียกว่าภาษี “จกอบ” คือเก็บภาษีสินค้าที่ขนผ่านด่านทางบก เก็บร้อยละสิบหรือสิบชักหนึ่ง หรือสิ่งของสิบขึ้นเก็บหนึ่งขึ้น เก็บเป็นสินค้าชนิดนั้น ๆ ที่ขนผ่านด่าน ส่วนสินค้าที่ขนโดยทางเรือก็มีการตั้งด่านเก็บภาษีจังกอบเช่นเดียวกัน อัตราการเก็บก็เช่นเดียวกับที่เก็บโดยขนผ่านด่านทางบก

ข. การเก็บภาษีจากการประกอบอาชีพ รัฐบาลจะเก็บภาษีจากประชาชนที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การทำนา ทำสวน อาจจะเก็บเป็นข้าวเปลือกสำหรับการทำนา ส่วนการทำสวนนั้นอาจจะเก็บเป็นเงินก็ได้ แต่กฎเกณฑ์และอัตราการเก็บนั้นไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัด จึงไม่ทราบในรายละเอียด

ส่วนอาชีพอื่น ๆ เช่น การประมง ในสมัยพระเจ้าอู่ทองมีการประกาศใช้กฎหมายกำหนดผู้ประกอบอาชีพประมงต้องขออนุญาตต่อทางการและเสียค่าอากร ผู้ที่ลักลอบจับปลาในเขตหวงห้าม มีความผิดถึงขั้นถูกปรับ การต้มกลั่นสุราก็เช่นเดียวกันต้องขออนุญาตและเสียค่าอากรให้แก่รัฐบาล

นอกจากนั้นยังมีอากรตลาด เก็บจากเอกชนผู้ที่จัดให้มีตลาดสำหรับค้าขาย ตลาดบางแห่งรัฐบาลเป็นผู้จัดให้มีขึ้นและเก็บอากรจากพ่อค้าแม่ขาย

ค. รายได้จากค่าธรรมเนียมและค่าปรับ เมื่อเวลาราษฎรไปติดต่อกับทางราชการเพื่อขอให้ทางการให้การบริการตามกฎหมาย ราษฎรต้องเสียค่าธรรมเนียม เช่น การออกหลักฐานต่าง ๆ ค่าธรรมเนียมในการฟ้องร้องต่อศาล สำหรับราษฎรที่ทำผิดกฎหมายต้องเสียค่าปรับนั้น ก็เป็นรายได้ส่วนหนึ่งของรัฐบาล

ง. ส่วย คือสิ่งของที่ราษฎรต้องหามามอบให้แก่รัฐบาลตามที่กำหนด เพื่อที่ราษฎรผู้นั้นไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้ารับราชการ ส่วยมักจะเป็นสินค้าพื้นเมือง ซึ่งเป็นของหายาก รัฐบาลจะนำสินค้าเหล่านี้ส่งไปขายยังต่างประเทศอีกทอดหนึ่ง นอกจากราษฎรต้องส่งส่วยให้แก่รัฐบาลแล้ว บรรดาเจ้าเมืองประเทศราชก็ต้องส่งส่วยไปให้รัฐบาลเช่นเดียวกัน

นอกจากนั้นรัฐบาลยังมีรายได้จากทางด้านอื่น ๆ เช่น การส่งเรือสำเภาไปค้าขายกับต่างประเทศ และการเกณฑ์แรงงานราษฎรในการก่อสร้างสถานที่ของทางราชการ หรืองานสาธารณะซึ่งถือเป็นหน้าที่ของราษฎร อาจจะถือเป็นการเก็บภาษีอย่างหนึ่งก็ได้

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนศึกษาแผนที่ประเทศไทยปัจจุบันเปรียบเทียบกับแผนที่อยุธยา แล้วศึกษาข้อสันนิษฐานฐานพิจารณาที่ตั้งเมืองเดิมของพระเจ้าอู่ทอง แล้วพิจารณาเส้นทางในการอพยพย้ายถิ่นมาตั้งเมืองที่บริเวณอยุธยา แล้วอภิปรายถึงความจำเป็นในการย้ายถิ่นตามข้อสันนิษฐานต่าง ๆ จากนั้นให้นักเรียนร่วมกันสรุปถึงความเป็นมาของพระเจ้าอู่ทอง รวมทั้งการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

2. ให้นักเรียนเรียงลำดับพระมหากษัตริย์ การครองราชย์ รวมทั้งพระราชนิเวศน์ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แล้วร่วมกันอภิปรายถึงความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาในช่วงแรก (พ.ศ. 1893 - 1991)

3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาเรื่องการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยา การวางรากฐานการปกครอง การศาล การจัดระบบการบริหารราชการแผ่นดิน การจัดระบบเศรษฐกิจ และการค้า แล้วแต่ละกลุ่มมารายงานในชั้นเรียน จากนั้นให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความเหมาะสม และสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

คำถาม

1. จงอธิบายถึงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นมาของพระเจ้าอู่ทอง และการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

2. การขยายอาณาเขตในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้นได้กว้างขวางเพียงใด และการที่ไทยมีอาณาเขตกว้างขวางเกิดผลดีต่อประเทศอย่างไร

3. การจัดระบบการปกครอง ระบบการบริหารราชการแผ่นดิน ระบบการศาล และกฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีผลต่อความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของประเทศอย่างไร

4. พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงวางรากฐานทางเศรษฐกิจ และการค้าอย่างไร จึงทำให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรือง และมีความมั่งคั่งมากกว่าอาณาจักรอื่น ๆ ในบริเวณเดียวกัน

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการเมือง การปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา

(ช่วง พ.ศ. 1991-2231)

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในช่วง พ.ศ. 1991-2231 ในการพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองทางการเมืองการปกครอง
2. วิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดระบบการปกครองในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น กับช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง (พ.ศ. 1991-2231)

ความคิดรวบยอด

1. การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุด ทรงเป็นเจ้าชีวิตและสรรพสิ่งทั้งปวงในแผ่นดิน แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ทรงเป็นธรรมิกราชของประชาชน
2. ลักษณะการปกครองของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นการปกครองแบบรวมอำนาจที่ศูนย์กลาง ตามหลักการซึ่งถือว่าความมั่นคงของเมืองหลวงคือความมั่นคงของอาณาจักร อย่างไรก็ตามการปกครองของไทยในสมัยนี้ก็ยังกระจายอำนาจให้หัวเมืองในส่วนภูมิภาคได้ปกครองตนเอง และดูแลหัวเมืองเล็ก ๆ ที่อยู่ได้บังคับบัญชา เป็นการแบ่งเบาภาระของเมืองหลวง และคอยยับยั้งการรุกรานของข้าศึกก่อนที่จะยกประชิดเมืองหลวง
3. กฎหมายและการศาลมุ่งสร้างความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ ลักษณะการศาลเป็นการถ่วงดุลอำนาจระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความยุติธรรม แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงรับเรื่องราวร้องทุกข์หากกระบวนพิจารณาดีที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

ลักษณะการปกครองของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ช่วง พ.ศ. 1991-2231 หากจะกล่าวโดยหลักการกว้าง ๆ แล้ว มีลักษณะคล้ายคลึงกับช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือ ช่วงสมัย พ.ศ. 1893-1991 ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 2 หากแต่ว่าช่วง พ.ศ. 1991-2231 หรือช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง การเมืองการปกครองได้พัฒนาในรูปลักษณะสลับซับซ้อนยิ่งกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น อำนาจของพระมหากษัตริย์สูงส่งเด่นชัดยิ่งขึ้น รูปแบบการปกครองมีระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ที่รัดกุม โดยมีจุดมุ่งหมายเด่นชัดอยู่ที่การสร้างความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักรและการสร้างอำนาจที่ศูนย์กลางของอาณาจักร คือ กรุงศรีอยุธยา อีกทั้งมีการประกาศใช้กฎหมายจำนวนมากมายเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ส่งเสริมอำนาจของพระมหากษัตริย์และความเป็นปึกแผ่นของชาติบ้านเมือง

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงการพัฒนาทางด้านการปกครอง ซึ่งมีความแตกต่างไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นทางด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สถาบันพระมหากษัตริย์

พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางยังคงเป็นแบบเทวราชาหรือสมบูรณาญาสิทธิราชย์เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ด้วยเหตุที่ช่วงสมัยกลางนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา อาณาจักรอยุธยาได้แผ่ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งกว่าสมัยตอนต้น การแผ่ขยายอำนาจดำเนินไปในลักษณะศึกสงคราม และแผ่ด้วยพระบารมี ยังผลให้เมืองต่าง ๆ จำนวนมากทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาอยู่ใต้อำนาจของอาณาจักรอยุธยา

เมื่อขอบข่ายของพระราชอาณาเขตกรุงศรีอยุธยาขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จำนวนประชากรที่อยู่ใต้การปกครองก็ทวีจำนวนมากขึ้น ก่อให้เกิดพระราชภาระแก่พระมหากษัตริย์เพิ่มขึ้นอย่างมากมายซึ่งล้วนแต่เป็นพระราชภาระที่หนักอึ้งทั้งสิ้น พระราชกรณียกิจของพระองค์จึงมิได้อยู่ในฐานะเป็นเพียงองค์พระประมุขหรือจอมทัพเพื่อออกศึกสงคราม แต่พระราชภาระอันยิ่งใหญ่ก็คือทรงบริหารราชการแผ่นดินให้เกิดความสงบสุข ความมั่งคั่ง และความเป็นปึกแผ่นของอาณาจักรที่สำคัญก็คือการดำรงไว้ซึ่งความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากการถูกข้าศึกถูกราน

พระมหากษัตริย์ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางจึงทรงมีพระบรมราโชบายในการแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นด้วยการกระจายอำนาจการบริหารบ้านเมืองให้แก่ขุนนางเป็นผู้บริหารงานราชการแทนพระองค์ และเพื่อให้การบริหารงานราชการเป็นไปอย่างมีระเบียบ จึงต้องมีกฎหมายกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบ ยศถาบรรดาศักดิ์ของขุนนาง เพื่อสะดวกในการบังคับบัญชาและภาระงานที่จะไม่ซ้ำซ้อนกัน

แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะทรงมอบหมายงานให้ขุนนางรับผิดชอบ แต่มิได้หมายความว่าพระองค์จะทรงไม่เกี่ยวข้องเลย โดยพระราชหน้าที่ของพระองค์ต้องทรงติดตามสอดส่อง เพื่อให้การปกครองแผ่นดินเป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยเกิดความสงบสุขแก่ประชาชนในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นผู้รักษา “ทศพิธราชธรรม” หรือเป็นองค์ธรรมิกราช

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงห่างเหินจากราชฎารมากยิ่งขึ้น แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงแก้ปัญหาด้วยการรับฟังคำอุทธรณ์ที่สำคัญๆ ของราชฎาร ทรงออกกฎหมายป้องกันขุนนางกตขีราชฎาร แม้ว่าจะมีพระราชอำนาจประหารชีวิตใครก็ได้ แต่ในทางปฏิบัติทรงรับฟังฎีกาจากผู้ที่ยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ พระองค์ยังคงมีอำนาจสูงสุดเหนือเสนาบดีทั้งหลาย แม้ว่าเสนาบดีจะมีอำนาจมาก แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงให้ความสนพระทัยอย่างใกล้ชิดในการดูแลกิจการของรัฐและทรงวินิจฉัยปัญหาสำคัญๆ ด้วยพระองค์เอง

การมอบภาระหน้าที่ให้ขุนนางช่วยดูแลบริหารกิจการบ้านเมืองตลอดจนการมอบอำนาจให้ขุนนางเป็นผู้ปกครองไพร่ ทำให้ขุนนางที่ดำรงตำแหน่งสูงๆ มีไพร่พลในสังกัดมากมาย เลยกลายเป็นผู้มีอำนาจมีอิทธิพล ขุนนางบางคนจึงคิดกบฏยึดอำนาจพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อยึดอำนาจได้สำเร็จก็ตั้งตนเป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์ใหม่ แม้ว่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางจะมีกฎมณเฑียรบาลกล่าวถึงกฎเกณฑ์แห่งการสืบราชสมบัติและกฎหมายลงโทษผู้คิดร้ายแก่องค์พระมหากษัตริย์อย่างรุนแรง แต่การคิดกบฏของขุนนางและกลุ่มเชื้อพระวงศ์ก็ยังปรากฏอยู่บ่อยๆ หากพระมหากษัตริย์ในขณะครองราชย์นั้นทรงพระเยาว์หรือขาดความเข้มแข็งไม่เป็นที่นิยมของขุนนาง โอกาสที่พระองค์จะถูกล้มราชบัลลังก์ก็อาจเป็นไปได้โดยง่าย เหตุการณ์เหล่านี้ได้เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้กรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจ

2. รายพระนามพระมหากษัตริย์ที่ปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง และพระราชกรณียกิจที่สำคัญ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นช่วงสมัยที่อาณาจักรอยุธยาเจริญรุ่งเรือง และมีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1991-2231 เป็นเวลา 240 ปี มีพระมหากษัตริย์รวม 20 พระองค์ ดังรายพระนามและพระราชกรณียกิจที่สำคัญในแต่ละรัชกาลในตารางดังนี้

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
*9.	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	พ.ศ. 1991 - พ.ศ. 2031	40 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2	- ปฏิรูปการปกครองราชอาณาจักร โดยแยกการบริหารราชการแผ่นดินเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหาร มีสมุหนายก และสมุหกลาโหมเป็นผู้ควบคุมดูแล - ประกาศใช้กฎหมายหลายลักษณะ ที่สำคัญคือ ทำเนียบศักดินา ซึ่งเป็นการกำหนดสิทธิ หน้าที่ของมูลนายและไพร่ - ทำสงครามกับอาณาจักรล้านนาหลายครั้ง (ตรงกับสมัยพระเจ้าติโลกราช ของอาณาจักรล้านนา พ.ศ. 1984-2030) แต่ไม่แพ้ชนะกันอย่างเด็ดขาด - เสด็จไปประทับที่พิษณุโลก เป็นเวลา 25 ปี ส่วนทางกรุงศรีอยุธยา โปรดฯ ให้พระราชโอรสปกครอง - ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และอักษร-ศาสตร์ ในสมัยนี้มีวรรณกรรมที่สำคัญ ได้แก่ มหาชาติคำหลวง และลิลิตยวนพ่าย

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
10.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระอินทราชาที่ 2)	พ.ศ. 2031 - พ.ศ. 2034	3 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	- ปกครองกรุงศรีอยุธยาในระหว่างที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จประทับที่เมืองพิษณุโลก - ยกทัพไปตีเมืองทวาย แต่ไม่สำเร็จ
11.	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พระเชษฐาธิราช)	พ.ศ. 2034 - พ.ศ. 2072	38 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	- โปรตุเกส เป็นชาติตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทย ใน พ.ศ. 2054 ไทยจึงเริ่มเรียนรู้วิทยาการของชาติตะวันตก โดยเฉพาะทางด้านอาหาร พระองค์ทรงสามารถนิพนธ์ตำราพิชัยสงคราม - มีการสำรวจทำบัญชีผู้คน และสัตว์เลี้ยง - ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โปรดฯ ให้หล่อพระศรีสรรเพชญ์ ที่มีความสูงถึง 8 วา (16 เมตร) หุ้มด้วยทองคำหนักถึง 286 ชั่ง (173 กิโลกรัม) - ทำสงครามกับอาณาจักรล้านนาหลายครั้ง บางครั้งกองทัพของกรุงศรีอยุธยาได้เข้าเมืองแพร่ ลำปาง จนถึง พ.ศ. 2065 กรุงศรีอยุธยาได้ขอทำไมตรีกับอาณาจักรล้านนา การสงครามจึงสิ้นสุดลง

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
12.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (พระอาทิตย์วงศ์ หรือ หน่อพุทธางกูร)	พ.ศ. 2072 – พ.ศ. 2076	4 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระ พระรามาริบัติที่ 2	- ทรงแต่งตั้งพระไชยราชา พระอนุชา ต่างมารดา ไปปกครองเมืองพิษณุโลก เพื่อป้องกันกรรณียอำนาจของอาณาจักร ล้านนา
13.	พระรัชฎาธิราช	พ.ศ. 2076 – พ.ศ. 2077	5 เดือน	พระราชโอรสของสมเด็จพระ พระบรมราชาธิราชที่ 4 เสด็จ ขึ้นครองราชย์มีพระชนมายุ ได้ 5 พรรษา พระไชยราชา- ธิราชยกทัพจากเมืองพิษณุโลก มาแย่งราชสมบัติ	
14.	สมเด็จพระไชยราชาธิราช	พ.ศ. 2077 – พ.ศ. 2089	12 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระ พระรามาริบัติที่ 2	- ส่งเสริมการค้าทางทะเล - รับผิดชอบต่อชาวโปรตุเกสเป็นครั้งแรก โดยทรง จ้างทหารอาสาชาวโปรตุเกสเป็นองครักษ์ และให้สอนวิชาการใช้ปืนไฟกับทหารไทย - ทำสงครามกับพม่าเป็นครั้งแรก โดย พม่าเป็นฝ่ายยกทัพมาโจมตีเมืองเชียงกราน ของไทย ในปี พ.ศ. 2081 สงครามไทย กับพม่าจึงมีต่อมา - ทำสงครามกับอาณาจักรล้านนา และ อาณาจักรล้านนา ยอมเป็นประเทศราช ของอาณาจักรอยุธยา

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
15.	สมเด็จพระยอดฟ้า (พระแก้วฟ้า)	พ.ศ. 2089 - พ.ศ. 2091	2 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระไชยราชาธิราช กับท้าวศรีสุดาจันทร์ แสดงขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อมีพระชนมายุเพียง 11 พรรษา ท้าวศรีสุดาจันทร์จึงได้เป็นผู้สำเร็จราชการ ต่อมาท้าวศรีสุดาจันทร์มีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับพันบุตรศรีเทพ และตั้งพันบุตรศรีเทพเป็นขุนรวงศาธิราช และให้ว่าราชการด้วย ต่อมาขุนรวงศาธิราชได้ปลงพระชนม์พระยอดฟ้า แล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์	
	ขุนรวงศาธิราช	พ.ศ. 2091	42 วัน	ถูกขุนนางกลุ่มหนึ่งกำจัดพร้อมๆ กับท้าวศรีสุดาจันทร์ และไม่ได้รับการยกย่องให้เท่าเทียมกับพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา	

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
16.	สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	พ.ศ. 2091 – พ.ศ. 2111	20 ปี	เป็นพระอนุชาของสมเด็จพระไชยราชาธิราช พระนามเดิมคือ พระเทพยราชา เสด็จขึ้นครองราชย์ โดยกลุ่มขุนนางที่ก่อกบฏนรนาคราชได้เชิญขึ้นครองราชสมบัติเมื่อพระองค์ผนวชอยู่	- สถาปนาขุนพิเรนทรเทพ ผู้คิดคิดในการก่อกบฏนรนาคราช ให้เป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า และพระราชทานพระราชธิดา คือ พระวิสุทธิกษัตริย์ให้เป็นมเหสี ไปปกครองเมืองพิษณุโลก - พม่ายกทัพมาตีไทย ใน พ.ศ. 2091 ไทยต้องเสียด็จสมเด็จพระศรีสุริโยทัยในสนามรบ - และต่อมาใน พ.ศ. 2106 ไทยต้องเสียด็จเมือง ส่วยช้าง และเงินให้กับพม่า
17.	สมเด็จพระมหาธรรมราชา	พ.ศ. 2111 – พ.ศ. 2112	1 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สวรรคตขณะถูกนำตัวไปเมืองพม่า เมื่อครั้งเสียด็จครั้งที่ 1	- เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในขณะที่พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่ายกทัพล้อมกรุงศรีอยุธยา และในที่สุดไทยต้องเสียด็จศรีอยุธยาให้กับพม่าในปี พ.ศ. 2112
18.	สมเด็จพระมหาธรรมราชา- ธิราช	พ.ศ. 2112 – พ.ศ. 2133	21 ปี	เชื้อสายราชวงศ์พระร่วง เป็นพระราชบุตรเขยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ	- ปกครองกรุงศรีอยุธยาอยู่ในฐานะเป็นประเทศราชของพม่าเป็นเวลา 15 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2112 – 2127

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
					- เขมรยกกองทัพมาโจมตี และกวาดต้อนผู้คนไทยหลายครั้ง แต่พระราชโอรส 2 พระองค์ คือ พระนเรศวรและพระเอกาทศรถได้ยกทัพขับไล่ทัพเขมรได้ - พระนเรศวรประกาศอิสรภาพจากพม่า ได้ตั้งแต่นั้นรัชทายาท พ.ศ. 2127 และสามารถขับไล่กองทัพพม่าที่ยกมาโจมตีไทยหลังประกาศอิสรภาพได้
19.	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	พ.ศ. 2133 - พ.ศ. 2148	15 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช	- กอบกู้อิสรภาพให้กับกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่นั้นยังเป็นรัชทายาท และเป็นแม่ทัพป้องกันกรรุกรานของพม่าหลายครั้ง มีวีรกรรมที่เลื่องลือ เช่น การทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาของพม่า พ.ศ. 2135 - ยกทัพไปตีพม่า - ขยายเขตแดนของกรุงศรีอยุธยาได้อย่างกว้างขวาง ได้ล้านนา ล้านช้าง เขมร และพม่าบางส่วน - ส่งทูตไปจีน และติดต่อกับสายกับสเปน ซึ่งปกครองฟิลิปปินส์อยู่ในเวลานั้น - ในสมัยนี้กรุงศรีอยุธยามีความมั่นคงและมีอำนาจยิ่งใหญ่

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
20.	สมเด็จพระเอกาทศรถ	พ.ศ. 2148 – พ.ศ. 2153	5 ปี	พระอนุชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	- ทำสงครามกับพม่าควบคู่กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้รับการสถาปนาเป็นพระมหาอุปราช - ทำนุบำรุงประเทศให้ฟื้นฟูภายหลังสงครามกับพม่า - ส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น โปรตุเกส สเปน ฮอลันดา - ส่งทูตไปยุโรปเป็นครั้งแรก ที่กรุงอัมสเตอร์ดัม เมืองหลวงของฮอลันดา
21.	สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์	พ.ศ. 2153 – พ.ศ. 2154	1 ปี 2 เดือน	พระราชโอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถ ถูกพระพิมลธรรมแย่งราชสมบัติ	
22.	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พระอินทราชา)	พ.ศ. 2154 – พ.ศ. 2171	17 ปี	สันนิษฐานว่าเป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถ ที่เกิดจากพระสนมผวนชกก่อนครองราชย์ เป็นที่พระพิมลธรรม	- ส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าที่สำคัญของต่างชาติ - รับประทานอาหารชาวญี่ปุ่นชื่อ ยามาดานางามาซา มาช่วยในราชการ พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นออกญาเสนาภิมุข - ส่งเสริมพระพุทธศาสนา ทรงนิพนธ์กาพย์มหาชาติ สร้างพระไตรปิฎก

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
23.	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	พ.ศ. 2171 – พ.ศ. 2172	8 เดือน	พระราชโอรสของพระเจ้า ทรงธรรม ขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อพระชนมายุได้ 15 พรรษา ถูกออกญาเกลาลาโหมสุรียวงศ์ สำเร็จโทษ	
24.	สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์	พ.ศ. 2172	28 วัน	พระอนุชาสมเด็จพระเชษฐา- ธิราช ถูกออกญาเกลาลาโหม สุรียวงศ์สำเร็จโทษ	
25.	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ออกญาเกลาลาโหมสุรียวงศ์ หรือ ศรีวรวงศ์)	พ.ศ. 2172 – พ.ศ. 2199	27 ปี	เดิมมีตำแหน่งเป็นสมุหพระ- กลาโหมปราบดาภิเษกเป็น กษัตริย์	- ในตอนต้นรัชกาล ทรงมีปัญหายุ่งยาก กับทหารอาสาผู้อยู่ภายใต้การนำของ ออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา นางมาซาฮา) ซึ่งรักภักดีต่อโอรสของพระเจ้าทรงธรรม พระองค์จึงส่งออกญาเสนาภิมุขไปปราบ กบฏที่เมืองนครศรีธรรมราช และให้ คนลอบวางยาพิษจนถึงแก่กรรม - ส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และ เปิดเมืองท่ามะริดเป็นเมืองท่าทางด่าน อ่าวเบงกอล - ส่งเสริมการเรียนรู้วิทยาการของชาติ ตะวันตก - ประกาศใช้กฎหมายเพิ่มเติมหลายฉบับ

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
26.	สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย	พ.ศ. 2199	3-4 วัน	พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ถูกสำเร็จโทษโดยพระสุธรรม-ราชา และพระนารายณ์	
27.	สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา	พ.ศ. 2199	2 เดือน	พระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	- เกิดสงครามกลางเมืองกับพระนารายณ์ ซึ่งเป็นพระอนุชา สมเด็จพระศรีสุธรรม-ราชาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้
28.	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231	32 ปี	พระราชโอรสของพระเจ้าปราสาททอง	- เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองมาก รัฐบาลมีรายได้จากภาษีอากร และมีการค้าขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง มีการส่งทูตไปต่างประเทศ ที่สำคัญคือออกญากวีสุภิสสุนทร (โกษาปาน) ไปประเทศฝรั่งเศส - รับวิพากษ์การจากชาติดะวันตกมาก มีชาวต่างชาติได้รับราชการในไทย ที่สำคัญคือ คอนสแตนติน ฟอนคอลล์ ชาวกรีก ได้รับตำแหน่งเป็นออกญาวิไชยจันทร์ - เป็นยุคทองทางวรรณคดี ที่มีชื่อเสียงคือ พระมหาราชครู ศรีปราชญ์ วรรณกรรมที่สำคัญได้แก่ สมุทรโฆษคำฉันท์ - มีการประกาศใช้กฎหมายหลายลักษณะ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ

3. ระบบการปกครองและการบริหารราชการ

ระบบการปกครองและการบริหารราชการแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

- ก. การปกครองและการบริหารราชการส่วนกลาง
- ข. การปกครองและการบริหารราชการส่วนภูมิภาค
- ค. การปกครองและการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

ก. การปกครองและการบริหารราชการส่วนกลาง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น การบริหารของส่วนกลางแบ่งความรับผิดชอบออกเป็น 4 กรมใหญ่ ๆ คือ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง กรมนา ซึ่งนักเรียนได้เรียนไปแล้วในบทที่ 2 ซึ่งแต่ละกรมจะทำหน้าที่ทุกด้านทั้งงาน ฝ่ายพลเรือน การศาล และการทหาร ล่วงมาถึงสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถหลายด้าน โดยเฉพาะทางด้านรัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงมีประสบการณ์ในการปกครองเมืองพิษณุโลกในฐานะ เป็นเมืองลูกหลวง และเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ที่กรุงศรีอยุธยาได้ 15 ปี ก็ได้เสด็จไป ประทับที่พิษณุโลกอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากขณะนั้นเชียงใหม่กำลังขยายอำนาจเข้าครอบครอง ดินแดนล้านนาและคุกคามอาณาเขตตอนเหนือของอาณาจักรอยุธยา เป็นผลทำให้อาณาจักรอยุธยา ต้องทำศึกสงครามกับอาณาจักรล้านนาหลายครั้ง

จากการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงมีประสบการณ์ในการปกครองเมืองพิษณุโลก ประกอบกับพระองค์เคยทำศึกสงครามกับอาณาจักรล้านนาหลายครั้ง พระองค์จึงเห็นว่ามีความจำเป็น ที่จะต้องปรับปรุงระบบการปกครองแบบเดิมที่เคยใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเสียใหม่ โดย แยกหน้าที่หลักของการบริหารราชการออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายพลเรือนกับฝ่ายทหาร ทั้งนี้เพื่อ เป็นผลดีแก่ฝ่ายทหารที่จะสามารถทำหน้าที่ในการรบทัพจับศึกได้อย่างเต็มที่ โดยมีฝ่ายพลเรือน สนับสนุน เพิ่มความเข้มแข็งแก่กองทัพมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นการแบ่งงานออกเป็น 2 ฝ่าย ขุนนาง แต่ละฝ่ายมีศรัทธาบรรดาศักดิ์และมีอำนาจพอ ๆ กัน ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจ มิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีอำนาจมากเกินไป รูปแบบบริหารราชการดังกล่าวแบ่งแยกหน้าที่และความรับผิดชอบออกได้ดังนี้

1. ฝ่ายทหาร อัครมหาเสนาบดี คือ เจ้าพระยามหาเสนาบดีสมุหกลาโหม เป็นหัวหน้า บังคับบัญชาควบคุมดูแลราชการฝ่ายทหารทั่วราชอาณาจักร หน้าที่หลักก็คือทำการรบในเวลา เกิดศึกสงคราม ในยามปกติตระเตรียมไพร่พล กำลังอาวุธ ยุทธปัจจัย สัตว์พาหนะไว้ให้พร้อม

2. ฝ่ายพลเรือน อัครมหาเสนาบดี คือ เจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตญาณ เป็น หัวหน้าบังคับบัญชาควบคุมดูแลราชการฝ่ายพลเรือน ในตอนแรกทำหน้าที่ควบคุมดูแลตุลาการทั้งสี่ ซึ่งภายหลังงานราชการของกรมทั้งสี่ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ควบคุมดูแลไปยังหัวเมืองด้วย (ในตอนแรกโดยเฉพาะในเขตราชธานี) นอกจากนั้นยังมีการจัดตั้งกรมย่อย ๆ อีกมากมายหลายกรม สังกัดกรมใหม่ทั้งสี่ดังต่อไปนี้

1. กรมเมือง เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น นครบาล เสนาบดีว่าการคือ มียรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยามรราช เป็นผู้บังคับบัญชา มีหน้าที่เกี่ยวกับการปกครองรักษาความสงบสุขความเรียบร้อย ในเขตราชธานี มีหน่วยงานใต้บังคับบัญชา เช่น กรมตำรวจตระเวนในเขตเมืองหลวง ศาลของกรม นครบาลจะทำหน้าที่ในการพิจารณาตัดสินอาชญากรรมที่มีความผิดถึงขั้นร้ายแรง นอกจากนั้น ยังทำหน้าที่ดูแลสถานที่คุมขังนักโทษที่กระทำผิดขั้นร้ายแรงอีกด้วย

2. กรมวัง เปลี่ยนชื่อเป็น ธรรมาภิบาล เสนาบดีว่าการคือ พระยาธรรมาภิบาล มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทุกเรื่องเกี่ยวกับพระราชสำนัก เช่น การซ่อมแซม รักษาพระราชสำนัก พระราชพิธีต่าง ๆ ดูแลเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรมของราษฎรเพื่อแบ่งเบาภาระของพระมหากษัตริย์ และคอยปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายตราเป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งหน่วยงานย่อย ๆ ออกไปอีก เช่น กรมพระตำรวจวัง กรมพระราชยาน ซึ่งมีเหล่าช่างหลวงฝีมือดีเป็นช่างทอง ช่างเงิน ช่างทำเครื่องหอม ช่างทำเครื่องเรือน ฯลฯ กรมอาวุธหลวง กรมฉางข้าว เพื่อแจกเป็นทานแก่ราษฎร กรมสวนหลวง เป็นต้น

3. กรมคลัง เปลี่ยนชื่อเป็น โกษาธิบดี เสนาบดีว่าการคือ พระยาโกษาธิบดี มีหน้าที่ดูแลรายรับรายจ่ายและเก็บรักษาพระราชทรัพย์ที่ได้มาจากการเก็บภาษีอากร ตอนแรกงานไม่ค่อยมีมากนัก ระยะต่อมาพระมหากษัตริย์ได้ส่งเรือสำเภาไปค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านและจีน ญี่ปุ่น ต่อมาติดต่อค้าขายกับประเทศตะวันตก จึงทำให้ภาระหน้าที่ขยายออกไปอย่างสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะงานเกี่ยวกับการค้าขาย การติดต่อกับชาวต่างประเทศ การจัดพิธีต้อนรับ การเจรจากับทูตต่างประเทศ ตัดสินคดีที่เกี่ยวข้องกับชาวต่างประเทศ ในตอนหลังได้แยกหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ทางด้านค้าขายกับต่างประเทศโดยเฉพาะเรียกว่า กรมท่า

4. กรมนา เปลี่ยนชื่อเป็น เกษตราธิการ เสนาบดีว่าการคือ พระยาพลเทพ มีหน้าที่ดูแลส่งเสริมให้ราษฎรได้ทำนา การระบายน้ำเข้านา การขุดคลองส่งน้ำ ให้กำลังใจแก่ราษฎรในการทำนา เช่น จัดให้มีพิธีแรกนาขวัญ ทำหน้าที่ในการตัดสินคดีเกี่ยวกับที่ดิน วิวาท และการพิพาทเกี่ยวกับเขตที่ดิน นอกจากนั้นยังทำหน้าที่ในการเก็บภาษีจากชาวนา โดยเก็บเป็นข้าวเปลือก เรียกว่า “หางข้าว” เก็บไว้ในฉางหลวง มีหน่วยงานย่อยเรียกว่า “กรมฉาง” เพื่อทำหน้าที่ซื้อข้าวและหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์เก็บไว้ในยุ้งฉาง เพื่อนำไปแจกจ่ายตามความต้องการของกรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเพื่อใช้ในกองทัพ

นอกจากจะมีกรมใหญ่ทั้งสี่ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในตอนหลังด้วยเหตุที่งานราชการเพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบ จึงมีการตั้งกรมระดับรองลงไปเพิ่มขึ้นอีกมากมายหลายกรม เช่น

– กรมธรรมการ ทำหน้าที่ดูแลความประพฤติของพระสงฆ์ในหัวเมือง ทำหน้าที่เป็นศาลพิเศษตัดสินคดีพระถูกฟ้องร้อง

- กรมภูษามาลา ดูแลเกี่ยวกับพระราชภูษา เครื่องราชกกุธภัณฑ์ อาวุธ เครื่องหอม และของจำเป็นในพระราชพิธี เป็นเรื่องเกี่ยวกับส่วนพระองค์

- กรมสุรัสวดี (สัสดี) ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนไพร่พล กรมนี้ตั้งขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เพื่อทำงานเกี่ยวกับการสักระดมและจดทะเบียนไพร่พลทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน เมื่อเปลี่ยนรัชกาลแต่ละครั้งก็จะมีการจัดทำบัญชีไพร่พลกันใหม่ เพื่อจะได้ทราบจำนวนไพร่พลที่แน่นอนและสะดวกต่อการเกณฑ์แรงงาน พระสงฆ์และสตรีไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน แต่ต้องจดทะเบียนชื่อไว้ในบัญชีด้วย หากพระสงฆ์สึกออกมาเป็นคณธรรมดาเมื่อใดก็จะถูกเกณฑ์แรงงานตามปกติ

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วยังมีกรมอื่น ๆ อีกเช่น กรมพระคชบาล (กรมช้าง) กรมพระอัครราช (กรมม้า) งานสองกรมนี้เกี่ยวกับเรื่องการทหาร กรมล้อมพระราชวังทำหน้าที่รักษาพระราชวังและคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่พระมหากษัตริย์ กรมพระอาลักษณ์ ทำหน้าที่เกี่ยวกับจดบันทึก เก็บรักษาเอกสารกฎหมายของทางราชการ คัดลอกเอกสารต่าง ๆ และออกหนังสือราชการที่สำคัญ ๆ

ข. การปกครองและการบริหารราชการในส่วนภูมิภาค

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้วางหลักเกณฑ์การบริหารราชการของหัวเมืองในส่วนภูมิภาคให้เป็นแบบเดียวกันกับการบริหารราชการในราชธานี โดยให้แต่ละเมืองใช้วิธีการบริหารราชการในรูปแบบจตุสดมภ์ คือ เมือง วัง คลัง นา สำหรับเมืองลูกหลวงหรือเมืองหน้าด่านซึ่งเคยมีมาก่อนก็โปรดให้ยกเลิก นอกจากนั้นเมืองเก่า ๆ บางเมืองที่มีประชาชนอาศัยน้อยก็โปรดให้ยกเลิกการปกครองและปล่อยให้เป็นเมืองร้าง

หลังจากที่โปรดฯ ให้เลิกเมืองลูกหลวงซึ่งอยู่ใกล้ราชธานีแล้ว ได้ขยายเขตการปกครองราชธานีออกไปถึงเมืองที่อยู่รายรอบ เรียกว่า “วงราชธานี” สำหรับพระราชโอรสนั้นโปรดฯ ให้ไปปกครองเมืองขนาดใหญ่ที่มีประชาชนอาศัยอยู่มาก เรียกเมืองเหล่านี้ว่า “เมืองพระยามหานคร” หรือเมืองเอก

การปกครองในส่วนภูมิภาค แบ่งเขตการปกครองได้ดังนี้

1. หัวเมืองชั้นใน (เมืองจัตวา) ได้แก่ เมืองที่อยู่ใกล้วังราชธานี ส่วนใหญ่เป็นเมืองเล็ก ๆ ขุนนางที่ได้รับแต่งตั้งให้ไปปกครองเมืองระดับนี้มักเป็นขุนนางชั้นผู้น้อย ผู้ปกครองเมืองไม่เรียกว่าเจ้าเมืองเหมือนผู้ปกครองเมืองใหญ่ ๆ แต่เรียกว่า “ผู้รั้ง” ซึ่งไม่มีอำนาจมากเท่าเจ้าเมือง เช่น ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี สมุทรสงคราม นครชัยศรี นครสวรรค์ ชัยนาท สุพรรณบุรี สมุทรสาคร ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ปราจีนบุรี นครนายก หัวเมืองเหล่านี้จะอยู่ภายใต้การควบคุมและปฏิบัติตามคำสั่งของเมืองหลวงอย่างใกล้ชิด

2. หัวเมืองชั้นนอก ได้แก่ หัวเมืองซึ่งอยู่นอกเขตพระราชธานีออกไป กำหนดฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอก โท ตริ จัตวา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของเมือง

ก. เมืองชั้นเอก เป็นเมืองขนาดใหญ่ มีความสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์และการปกครอง มีประชากรจำนวนมาก ตอนแรกเมืองเอกมี 2 เมือง คือ เมืองพิษณุโลกและเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีเมืองนครราชสีมาเพิ่มขึ้นอีกเมืองหนึ่ง

ข. เมืองชั้นโท มีขนาดและความสำคัญรองจากเมืองเอก ได้แก่ เมืองสวรรคโลก สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ นครราชสีมา ตะนาวศรี เจ้าเมืองที่ปกครองมียศชั้นพระยา

ค. เมืองชั้นตรี มี 2 ประเภทคือ

ก. เมืองตรีที่มีการปกครองในรูปแบบจตุสดมภ์ (ตามแบบราชธานี) เช่น เมืองพิษัย พิจิตร นครสวรรค์ จันทบูรณ์ ไซยา พัทลุง ชุมพร

ข. เมืองตรีที่มีการปกครองแบบมีกรมการเมือง ได้แก่ เจ้าเมือง ปลัดเมือง และยกกระบัตร เมืองประเภทนี้ได้แก่ เพชรบุรี ชัยนาท อินทร์บุรี พรหมบุรี สิงห์บุรี ลพบุรี สระบุรี อุทัยธานี ฯลฯ

ง. เมืองจัตวา เป็นเมืองเล็ก ๆ ขึ้นกับเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี เจ้าเมืองมียศชั้นพระหรือหลวง (ออกพระหรือออกหลวง) ซึ่งแตกต่างกับเมืองจัตวาที่ขึ้นกับราชธานีที่ไม่มีเจ้าเมือง เมืองจัตวาที่ขึ้นกับหัวเมืองเอก โท ตริ ตั้งขึ้นเพราะเจ้าเมืองขออนุญาต เพื่อบำเหน็จแก่ข้าราชการในเมืองของตน โดยปรกติเป็นเมืองเล็ก เจ้าเมืองสามารถปกครองเอาใจใส่ดูแลทั่วถึง เพราะมีพลเมืองไม่มากนัก

3. เมืองประเทศราช ลักษณะการปกครองเมืองประเทศราชยังมีระบบคล้ายกับการปกครองเมืองประเทศราชสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น คือทางกรุงศรีอยุธยาจะแต่งตั้งเจ้าเมืองซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองปกครองตนเอง แต่ต้องปฏิบัติตามนโยบายของเมืองหลวง ต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองและเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระมหากษัตริย์ที่กรุงศรีอยุธยาตามที่เมืองหลวงกำหนด หากมีศึกสงครามต้องส่งกองทัพไปช่วยตามที่เมืองหลวงจะเป็นผู้สั่ง ถ้าไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวถือเป็นกบฏ

ค. การปกครองและการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น มีการแบ่งอาณาเขตการปกครองท้องถิ่นออกเป็นหน่วย ๆ เริ่มต้นที่หมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเจ้าเมืองเป็นผู้แต่งตั้งเป็นหัวหน้าการปกครอง หลายหมู่บ้านรวมกันเป็น “ตำบล” มีกำนันซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พัน” เป็นหัวหน้าการปกครอง หลาย ๆ ตำบลรวมกันเป็น “แขวง” มีหมื่นแขวงเป็นผู้ปกครอง หลาย ๆ แขวงรวมกันเป็น “เมือง” มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง

4. กฎหมายและการศาล

นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา ได้มีการประกาศใช้กฎหมายเพิ่มเติมจากเดิมหลายฉบับ บางฉบับเป็นการแก้ไขกฎหมายเดิมที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญก้าวหน้าของกรุงศรีอยุธยาและการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาออกไปอย่างกว้างขวาง กฎหมายที่สำคัญ ๆ ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา สรุปได้ดังนี้คือ

กฎหมายว่าด้วยทำเนียบศักดินา การปกครองของไทยสมัยโบราณได้ใช้ระบบศักดินาเป็นเครื่องกำหนดฐานะของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมมานานแล้ว อาจจะมีมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแล้วก็ได้ ฉะนั้นเรื่องศักดินาจึงมิใช่เรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่ในสมัยนี้ได้มีการประกาศใช้กฎหมายเพื่อวางหลักเกณฑ์ของระบบศักดินาอย่างแน่ชัด

ระบบศักดินาเกิดขึ้นเนื่องมาจากความคิดในระบบการปกครองที่ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร แต่เนื่องจากข้าราชการและขุนนางในสมัยก่อนไม่มีเงินเดือนเหมือนปัจจุบัน พระมหากษัตริย์จึงทรงพระราชทานที่ดินให้เป็นผลประโยชน์ตอบแทน พร้อมทั้งพระราชทานไพร่พลให้เป็นผู้ช่วยเหลือในการทำงานในที่ดินของขุนนางแต่ละคน ซึ่งจะมีที่ดินและไพร่พลมากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ ดังนั้นชนชั้นขุนนางแม้ว่าจะไม่มีเงินเดือนจากการปฏิบัติหน้าที่ราชการ แต่ขุนนางจะมีรายได้และผลประโยชน์อย่างมากมาจากผลผลิตในที่ดินซึ่งมีแรงงานไพร่และทาสทำงานให้ นอกจากนั้นยังมีรายได้จากทรัพย์สินสิ่งของต่าง ๆ ที่ไพร่ในสังกัดเป็นผู้นำมามอบให้ จึงอาจกล่าวได้ว่าชนชั้นขุนนางในสมัยก่อนเป็นชนชั้นที่มีฐานะร่ำรวย มีอำนาจมาก ศักดินาของชนชั้นต่าง ๆ กำหนดออกมาเป็นตัวเลข ซึ่งหมายถึงจำนวนที่ดินคิดเป็นไร่ แต่ไม่นิยมเขียนคำว่าไร่ต่อท้าย

อย่างไรก็ตามเพื่อให้ชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมได้อยู่กันอย่างสงบสุข ทุกฝ่ายต่างปฏิบัติหน้าที่และรู้จักรับผิดชอบไม่เอารัดเอาเปรียบหรือกดขี่กัน ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนในสังคม สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงตรากฎหมายว่าด้วยศักดินาขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ เช่น

1. ใช้เป็นกฎเกณฑ์ในการปรับโทษแก่บุคคลที่กระทำความผิด บุคคลผู้มีศักดินาสูงถ้าทำผิดก็就会被ปรับในอัตราสูงด้วย ขณะเดียวกันก็เป็นการบังคับให้ผู้น้อยต้องเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ก็ไม่ควรข่มเหงผู้น้อย

2. ใช้เป็นเครื่องกำหนดในการตั้งทนายในการฟ้องร้องต่อศาล ผู้ที่มีศักดินาตั้งแต่ 400 ขึ้นไปมีสิทธิ์แต่งตั้งทนายช่วยว่าความได้ ส่วนผู้มีศักดินาดำกว่า 400 ไม่มีสิทธิ์ตั้งทนาย ทำให้ผู้มีศักดินาน้อยเสียเปรียบ จึงทำให้ขาดความยุติธรรม และผู้มีศักดินาน้อยไม่กล้าฟ้องร้องผู้มีศักดินาสูง

3. ในการเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว ขุนนางผู้เข้าเฝ้าจะนั่งสูงต่ำใกล้เคียงพระเจ้าอยู่หัว มากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับศักดินาของตน

4. ศักดินาจะเป็นตัวกำหนดความสำคัญของตำแหน่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับชั้นของ ข้าราชการในปัจจุบัน ตำแหน่งสำคัญ ๆ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งก็จะมีศักดินาสูงตามไปด้วย เป็นประโยชน์ ในการที่ขุนนางจะได้แข่งขันทำงานเพื่อให้เกิดผลดีแก่ทางราชการ

กฎหมายได้กำหนดศักดินาของชนชั้นต่าง ๆ ทุกประเภทดังจะขอยกตัวอย่างเพียง บางประเภทเช่นเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์

สมเด็จพระอนุชาธิราช หรือสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอซึ่งดำรงตำแหน่งอุปราชมีศักดินา หนึ่งแสน

สมเด็จพระอนุชาที่ได้ทรงกรม	มีศักดินา	ห้าหมื่น
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอที่ได้ทรงกรม	มีศักดินา	สี่หมื่น
สมเด็จพระอนุชาที่ไม่มีได้ทรงกรม	มีศักดินา	สองหมื่น

ฯลฯ

ลดหลั่นลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงสาวใช้ต่างกรมมีศักดินาหนึ่งร้อยแปดสิบ และสุดท้ายคือ นางเฝ้า นางค่อม มีศักดินา ห้าสิบ

เกี่ยวกับขุนนางและข้าราชการ ผู้มีศักดินาสูงระดับหนึ่งหมื่น ได้แก่ ขุนนางที่มียศชั้น เจ้าพระยา พระยาที่ดำรงตำแหน่งสูง ๆ เช่น สมุหกลาโหม สมุหนายก เสนาบดีว่าการกรม สำคัญ ๆ และขุนพลฝ่ายทหารที่ประจำตามเมืองสำคัญ ๆ ศักดินาจะลดหลั่นลงไปตามลำดับจนถึง ขุนนางชั้นผู้น้อย

พระสงฆ์ก็มีศักดินาเช่นเดียวกัน สำหรับประชาชนนั้นเรียกว่า ไพร่ ไพร่โดยทั่วไป มีศักดินาสิบห้า หากเป็นยาจกฉิบหาย ทาสจะมีศักดินาเพียงห้า ซึ่งถือเป็นชนชั้นที่มีศักดินาต่ำ ที่สุดในสังคมไทยสมัยนั้น

กฎหมายลักษณะอาญาขบถศึก เป็นกฎหมายที่มุ่งป้องกันผู้คิดประทุษร้ายต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีบทลงโทษถึงขั้นรุนแรงมาก ดังเช่น ทำร้ายพระมหากษัตริย์ เอาใจเผื่อนแผ่เข้าข้างฝ่ายข้าศึก โทษรุนแรงถึงขั้นริบทรัพย์และประหารเจ็ดชั่วโคตร หรือในเวลาทำศึกสงคราม กระทำการ โดยประมาททำให้ข้าศึกได้เปรียบในการรบ หรือขณะกำลังรบติดพัน ล่าถอยออกจากที่รบโดย แม้ทัพไม่ได้สั่ง โทษถึงถูกตัดศีรษะและเสียบประจาน

กฎหมายลักษณะอาญาหลวง เป็นกฎหมายลงโทษผู้ละเมิดพระบรมราชโองการ พระราชบัญญัติ พระราชเสาวนีย์ รวมไปถึงการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ทำตัวอยู่ในฐานะสูงศักดิ์ เกินฐานะ ตำแหน่งที่อยู่ในฐานะสูงศักดิ์ ฯลฯ มีโทษตั้งแต่ขึ้นปรับ ถูกเขียน ถูกแหะปาก ริบทรัพย์ หรือประหารชีวิต แล้วแต่ความหนัก-เบาของการกระทำผิด

กฎหมายเชียรบาล กฎมณเฑียรบาลแต่เดิมนั้นเป็นตำราราชประเพณีตามคัมภีร์มณูธรรมศาสตร์ของอินเดีย ซึ่งพราหมณ์เป็นผู้นำมาเผยแพร่ในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งโบราณกาล เป็นกฎหมายกำหนดระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ครอบคลุมทุกเรื่อง ตั้งแต่พระราชานุกิจไปจนถึงกฎเกณฑ์แห่งการสืบราชสันตติวงศ์ ทั้งนี้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์ ความมั่นคง และความปลอดภัยของพระเจ้าแผ่นดิน สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้นำมาปรับปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับระบบการปกครองของไทย

ภายหลังสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว ได้มีการปรับปรุงและออกกฎหมายใหม่ในรัชกาลต่าง ๆ อีกมากมายหลายฉบับ เช่น กฎหมายลักษณะพิสูจน์ความผิด ประกาศใช้ในสมัยพระไชยราชาธิราช พ.ศ. 2078

กฎหมายเพิ่มเติมลักษณะอาญาหลวง ประกาศใช้ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2190 ห้ามบิดามารดาขบถบุตรสาวให้เป็นภรรยาของชาวต่างชาติต่างศาสนา โทษสูงถึงขั้นประหารชีวิต

กฎหมายลักษณะทาส ประกาศใช้ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2191 กำหนดประเภทของทาสมี 7 ประเภท ได้แก่ 1. ทาสไถ่มาด้วยทรัพย์ 2. ลูกทาสเกิดในเรือนเบี้ย 3. ทาสได้มาจากฝ่ายบิดามารดา 4. ทาสมีผู้ให้ 5. ทาสได้มาจากการไถ่โทษผู้กระทำความผิด 6. ทาสที่ได้มาจากการอุปการะเลี้ยงดู เมื่อเกิดภาวะข้าวยากหมากแพง 7. ทาสที่ได้มาจากเชลยศึก

การพิจารณาคดีและตัดสินความ กฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนในการพิจารณาคดีและตัดสินความโดยหลักเกณฑ์กว้าง ๆ มีลักษณะคล้ายคลึงกับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางมีการประกาศใช้กฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องร้องและตัดสินคดีเพิ่มเติมอีกหลายฉบับ

ขั้นตอนในการพิจารณาคดี ขั้นตอนแรกจะต้องพิจารณาประเภทของคดีนั้นว่าควรจะขึ้นศาลไหน ถ้าเป็นคดีประเภทก่ออาชญากรรมร้ายแรงและมีโทษหนัก เช่น ฆ่ากัน ปล้นทรัพย์ ก็จะฟ้องศาลนครบาล คดีเกี่ยวกับเรื่องนาที่ฟ้องศาลเกษตรราชการ คดีเกี่ยวกับพิพาทเรื่องการค้ากับต่างประเทศก็ขึ้นศาลกรมท่า เป็นต้น

ลูกขุน ณ ศาลหลวง จะเป็นผู้พิจารณาว่าคดีฟ้องร้องนี้จะนำขึ้นสู่ศาลไหน (ถ้าเป็นการฟ้องร้องในหัวเมือง คณะกรรมการหัวเมืองนั้นจะเป็นผู้พิจารณา) เมื่อส่งคำฟ้องไปยังศาลแล้วตุลาการศาลจะออกหมายเรียกตัวจำเลยมาซักถาม จดคำให้การ แล้วส่งคำให้การไปที่ลูกขุนฯ หากลูกขุนฯ ขอให้ตุลาการสืบพยานเพิ่มเติม ตุลาการก็จะดำเนินการตามคำขอ จากนั้นจึงส่งข้อมูลเพิ่มเติมมาให้ลูกขุนฯ ลูกขุนฯ จะชี้ว่าฝ่ายไหนผิดฝ่ายไหนถูก เพราะเหตุใด จากนั้นตุลาการก็จะนำคำพิพากษาของลูกขุนฯ ไปส่งผู้ปรับ ผู้ปรับจะวางโทษว่าควรปรับเท่าใดตามกฎหมาย จากนั้นจึงส่งเรื่องให้ตุลาการดำเนินการบังคับคดีต่อไป

จะเห็นได้ว่าการดำเนินการพิจารณาคดีจนถึงขั้นตัดสินลงโทษ จะใช้คณะบุคคลหลายฝ่าย แต่ละฝ่ายต่างคนต่างทำหน้าที่ไม่ก้าวข้ามกัน ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจและเกิดความยุติธรรมพอสมควร

หากคู่ความไม่พอใจคำพิพากษาก็สามารถอุทธรณ์ไปยังศาลของคดีนั้น ๆ ได้ แต่ถ้าคำอุทธรณ์ไม่สมเหตุผลผลผู้อุทธรณ์อาจจะถูกลงโทษได้ ในหัวเมืองเจ้าเมืองและกรมการเมืองจะเป็นผู้พิจารณาคำอุทธรณ์ แต่คดีอาชญากรรมที่ร้ายแรงจะตัดสินกันในกรมนครบาล ไม่ตัดสินกันในศาลของหัวเมือง

ในบางครั้งการตัดสินคดีไม่ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่ควร เนื่องมาจากการทุจริตของตุลาการ ซึ่งไปเข้าข้างฝ่ายตรงข้ามด้วยเป็นเพราะได้รับผลประโยชน์ แต่เมื่อผู้เสียหายอุทธรณ์ไปยังศาลสูง ผลปรากฏว่าตุลาการทุจริตจริงก็จะถูกลงโทษ

อย่างไรก็ตาม ราษฎรโดยทั่วไปไม่นิยมฟ้องร้องขึ้นโรงขึ้นศาลกัน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ยุ่งยากและเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ต้องเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ มากมายหลายประเภท บางครั้งจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าธรรมเนียมการฟ้องอย่างเดียวถึง 37 บาท ซึ่งยังไม่นับรวมค่าใช้จ่ายอย่างอื่น ๆ อีก

ราษฎรโดยทั่วไปเมื่อมีคดีพิพาทกันจึงมักจะยินยอมให้ผู้มีอาวุโสเป็นที่เคารพของคนโดยทั่วไป เช่น พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือขุนนางซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย เป็นผู้ตัดสินมากกว่าที่จะนำคดีความขึ้นฟ้องร้องกันในศาลก็ด้วยสาเหตุดังกล่าว

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสำคัญและความสามารถของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ช่วยเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น มั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองจนกรุงศรีอยุธยาอยู่ได้ยาวนาน และสมควรได้รับการยกย่อง แล้วช่วยกันอภิปรายพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเพื่อความมั่นคงของชาติ

2. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาช่วง พ.ศ. 1991-2231 กลุ่มละ 2-3 พระองค์ แล้วนำเสนอรายงานในชั้นเรียน และร่วมกันอภิปราย และสรุปถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในสมัยนั้นทรงปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรือง และความมั่นคงของประเทศ

3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาระบบการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดินรวมทั้งกฎหมายและการศาล แล้วนำเสนอรายงานในชั้นเรียน และร่วมกันอภิปรายถึงผลการจัดระบบและการดำเนินการดังกล่าวว่าเกิดผลดีต่อประเทศอย่างไร

4. ให้นักเรียนร่วมกันสรุปพระราชกรณียกิจที่สำคัญรวมทั้งการบริหารราชการแผ่นดินในช่วงสมัยดังกล่าว และเปรียบเทียบกับช่วงต้น ว่ามีพัฒนาการในด้านใดเพิ่มขึ้นบ้าง และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเนื่องจากเหตุผลและความจำเป็นอย่างไร พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน

คำถาม

1. การที่พระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาทรงมีอำนาจสูงสุด มีความจำเป็นต่อการปกครองแผ่นดินในสมัยนั้นอย่างไร จงอธิบาย

2. ลักษณะการปกครองส่วนกลาง การปกครองในส่วนภูมิภาคมีรูปแบบอย่างไร มีข้อดีและข้อบกพร่องอย่างไร

3. การที่ไทยมีประเทศราชหลายประเทศ จงอธิบายว่าเรามีวิธีการปกครองประเทศราชอย่างไรจึงสามารถยึดเหนี่ยวประเทศราชเหล่านั้นเอาไว้ได้

4. กฎหมายที่มุ่งรักษาพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มีกฎหมายอะไรบ้าง และมีสาระสำคัญอย่างไร

5. ระบบการศาลและการพิจารณาคดีมีขั้นตอนดำเนินการอย่างไร มีข้อดีและข้อบกพร่องอย่างไร

6. จากการที่ได้ศึกษาระบบการปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยามาแล้ว นักเรียนคิดว่าจะสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาคิดแก้ปัญหาหรือนำมาใช้ในการปกครองของไทยในปัจจุบันได้มากน้อยเพียงใด เพราะเหตุใด

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจในสมัย กรุงศรีอยุธยา (ช่วง พ.ศ. 1991-2231)

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจสภาพของการดำรงชีพของประชาชนในสมัยกรุงศรีอยุธยาในช่วงสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจนถึงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
2. สามารถวิเคราะห์เปรียบเทียบรายได้และผลประโยชน์ของแผ่นดินในช่วงสมัยนี้กับช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นได้
3. สามารถอภิปรายเปรียบเทียบเศรษฐกิจสมัยกรุงศรีอยุธยากับสมัยปัจจุบันได้
4. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบภาษีและการค้ากับต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยา
5. ตระหนักถึงความจำเป็นในเรื่องการประกอบอาชีพและการช่วยเหลือรัฐบาลในการเสียภาษีอากรเพื่อนำไปบำรุงประเทศชาติ

ความคิดรวบยอด

1. อาชีพหลักของชาวไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยามีลักษณะคล้ายคลึงกับอาชีพหลักในปัจจุบัน คือ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ช่างฝีมือ และค้าขาย
2. รายได้จากภาษีอากรในสมัยนี้มีระเบียบกฎหมายแน่ชัด รัฐบาลต้องการมีรายได้เพิ่มมากขึ้นยิ่งกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จึงมีการเก็บภาษีประเภทต่างๆ เพิ่มขึ้นมากมาย โดยเฉพาะภาษีการค้ากับต่างประเทศ ตลอดจนการที่รัฐบาลส่งเรือสำเภาไปค้าขายกับต่างประเทศ ทำให้รัฐบาลได้รับผลประโยชน์มากมายจนกระทั่งกรุงศรีอยุธยารุ่งเรืองมั่งคั่งสูงสุดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
3. การค้ากับต่างประเทศแม้ว่าจะได้ผลดี แต่ก็มีปัญหาในเรื่องชาติมหาอำนาจมักจะใช้อิทธิพลบีบบังคับไทยให้ยอมในเรื่องที่พวกเขาต้องการ
4. เนื่องจากเศรษฐกิจไทยในสมัยนี้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า ทำให้มีการใช้เงินตราแพร่หลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในย่านชุมชนการค้า แต่ในชนบทยังนิยมใช้วิธีแลกเปลี่ยนสินค้ากัน

ในบทที่ 1 นักเรียนได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนเสริมสร้างให้กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะปัจจัยในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคม ความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดิน ทรัพยากรธรรมชาติ ข้าวปลาอาหาร และสภาพที่ตั้งใกล้แม่น้ำลำคลองหลายสาย เป็นผลทำให้กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบกับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา กรุงศรีอยุธยาได้ขยายอำนาจกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน การเมืองการปกครองมั่นคง ทำให้รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บภาษีอากรขยายตัวอย่างรวดเร็ว ช่วงสมัยที่จะกล่าวถึงในบทที่ 4 นี้ ถือว่าเป็นช่วงที่กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจและอารยธรรมสูงสุดยิ่งกว่าในช่วงสมัยใด

เมื่อพิจารณาถึงระบบเศรษฐกิจในช่วงสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งจะขอเรียกสั้น ๆ ว่า “ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง” เปรียบเทียบกับช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น โดยพิจารณาถึงหลักการกว้าง ๆ แล้วจะไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวคือระบบเศรษฐกิจยังคงอยู่ในรูปเดิม หากแต่ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางมีระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ชัดเจน มีกฎหมายควบคุมเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่รัฐบาลมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังมีการขยายประเภทของภาษีและภาษีการค้ากับต่างประเทศซึ่งเป็นรายได้หลักของรัฐบาล ถือได้ว่าในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บภาษีอากรมากยิ่งขึ้นกว่าในสมัยของพระมหากษัตริย์องค์อื่นๆ

ในบทนี้นักเรียนจะได้ศึกษาถึงระบบเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยา โดยการจำแนกออกเป็นหัวข้อทางด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. อาชีพของชาวไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา อาชีพที่สำคัญได้แก่

การค้าขาย ชาวไทยไม่ค่อยนิยมค้าขาย มักจะค้าขายเกี่ยวกับผลผลิตของตนในตลาด หากเป็นการค้าขายแบบเป็นล่ำเป็นสันมักอยู่ในกำมือของชาวจีน กฎหมายในสมัยกรุงศรีอยุธยาอนุญาตให้ประชาชนเข้าหูกันค้าขาย และให้แบ่งผลกำไรกันอย่างยุติธรรม หากผู้ใดรับซื้อของโจร ก็จะถูกลงโทษ

การกสิกรรม ชาวไทยมีนิสัยรักการกสิกรรมมาแต่สมัยโบราณ ซึ่งมักอพยพครอบครัวญาติพี่น้องไปอยู่ตามบริเวณแม่น้ำลำคลอง อาชีพกสิกรรมจึงเป็นอาชีพของราษฎรไทยเกือบทั้งหมด พระมหากษัตริย์โปรดฯ ให้ส่งเสริมและให้กำลังใจชาวไร่ชาวนาโดยจัดให้มีพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีพืชมงคล คือ พระราชพิธีขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล พระราชพิธีพืชมงคล เพื่อพระราชประสงค์แจกพันธุ์พืชที่ดี ๆ ให้ราษฎรนำไปเพาะปลูก การที่กระทำพิธีเป็นทางราชการก็เพื่อเป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจแก่ราษฎร พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ คือ พิธีลงมือจรดคันไถเป็นครั้งแรก เพื่อกระตุ้นเตือนให้ชาวนาได้ทราบว่า บัดนี้ได้เริ่มฤดูไถหว่าน ควรจะ

ลงมือทำงานกันได้แล้ว การกสิกรรมที่สำคัญได้แก่

การทำนา กรุงศรีอยุธยาและพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทยเหมาะแก่การทำนา เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของประชาชน ส่วนใหญ่ทำนาเพื่อบริโภคในครอบครัว หากมีเหลืออยู่บ้างก็นำไปแลกเปลี่ยนค้าอื่น ๆ ต่างประเทศต้องการข้าวไทยอยู่มาก แต่ไทยไม่ค่อยได้ส่งออกมากนัก เพราะบางปีไม่พอแก่การบริโภคภายในประเทศ เนื่องจากประสบฝนแล้งหรือไม่ก็น้ำท่วม ทางราชการจึงห้ามส่งออก นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องเก็บสะสมไว้ใช้ในยามศึกสงคราม เพื่อให้การทำนาเป็นไปอย่างสะดวก รัฐบาลได้ออกกฎหมายคุ้มครองไร่นาด้วย

การทำสวน สวนที่นิยมทำกันมากได้แก่สวนผลไม้ ทำกันบริเวณแถบที่ดอนซึ่งไม่สามารถทำนาได้ แต่ต้องได้รับน้ำฝนหรือน้ำคลองพอสมควร ชาวสวนสามารถนำสินค้าผลไม้จากสวนส่งไปขายที่ตลาด มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว บริเวณที่มีการปลูกต้นไม้เรียกว่า “ป่า” ซึ่งหมายถึง สวน เป็นป่าหมาก ป่าพร้าว เป็นต้น ผลไม้ที่นิยมปลูก ได้แก่ ทุเรียน มะม่วง มังคุด ขนุน ส้ม น้อยหน่า เป็นต้น ชาวสวนต้องเสียภาษีแก่รัฐ เรียกว่า อากรสวน

การทำไร่ ทำกันทั่วไป ผลผลิตจากไร่นำมาขายที่ตลาด และบางชนิดก็ส่งไปขายยังต่างประเทศ พืชไร่ที่นิยมปลูกและทำรายได้ให้แก่ชาวไร่ได้ดี เช่น พริกไทย พลู่ สับปะรด กาแฟ เป็นต้น

การประมง มีการจับปลา ทั้งปลาน้ำจืดและน้ำเค็ม

การหาของป่า เป็นอาชีพที่สำคัญ เพราะสินค้าออกของไทยส่วนหนึ่งได้มาจากป่า เช่น สัตว์ป่า ซึ่งมีชุกชุมมาก เช่น ช้าง แรด นก กวาง เสือ ฯลฯ สินค้าส่งออกที่สำคัญ เช่น หนังสัตว์ งาช้าง นอแรด เป็นต้น ของป่าอื่น ๆ เช่น ไม้ฝาง ไม้กฤษณา น้ำผึ้ง ยางไม้ ชัน น้ำมันยาง

อุตสาหกรรมหรือหัตถกรรม ได้แก่

เครื่องปั้นดินเผา เป็นอาชีพที่ชาวไทยทำกันมาแต่สมัยโบราณ โดยเฉพาะสุโขทัยมีชื่อเสียงในเรื่องเครื่องสังคโลก กรุงศรีอยุธยาก็มีช่างทำเครื่องสังคโลกที่มีฝีมือ แต่อาจไม่งดงามเท่ากับของจีน อาชีพเครื่องปั้นดินเผามีการทำกันบางบริเวณ ซึ่งมักจะเรียกบริเวณที่ทำอาชีพนี้ว่า “บ้าน” เช่น บ้านหม้อ ซึ่งทำหม้อใส่ข้าวปลาอาหาร บ้านกระเบื้องทำกระเบื้องขาย และนอกจากนี้มีภาชนะที่ใช้ในครัวเรือนต่าง ๆ เป็นต้น

การทำเหมืองแร่ เช่น ดินบุก ดินประสิว เหล็ก ตะกั่ว พลอย

การทอผ้า นับว่าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ทำกันทั่วไปในยามว่างจากการทำนาหรือภายหลังเก็บเกี่ยวพืชผลแล้ว ส่วนใหญ่ทำไว้ใช้ในครอบครัว แต่บางบริเวณทอผ้ากันเป็นล่ำเป็นสัน เรียกว่า “ย่าน” เพื่อส่งไปจำหน่ายยังตลาด เช่น ย่านป่าชมพู่ เป็นต้น เมืองที่ทอผ้ากันมาก เช่น ลพบุรี นครราชสีมา ในกรุงศรีอยุธยามีตลาดขายผ้าและขายอุปกรณ์ในการทอผ้าด้วย

โรงสี ในชนบทไทยมักนิยมวิธีตำข้าว เพื่อให้เป็นข้าวสารใช้บริโภคในครอบครัว

แต่ตามชุมชนที่หนาแน่นตามริมแม่น้ำเจ้าพระยามักจะมีการตั้งโรงสี ซึ่งมีชาวจีนเป็นเจ้าของและรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้านด้วย

อาชีพอุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น ช่างตีเหล็ก หลอมโลหะ ต่อเรือ ผลิตน้ำมัน เจียรใน ต้มกลั่นสุรา ทำปูน ทำเครื่องเรือน ทำเครื่องเงินเครื่องเงิน โรงงานอุตสาหกรรมหรือหัตถกรรม ส่วนใหญ่ชาวจีนเป็นเจ้าของ

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางนี้เศรษฐกิจเจริญรุ่งเรือง และขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะบริเวณตัวเมือง ประกอบกับชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายและต้องการสินค้าไทยเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ มากขึ้นกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ทำให้รัฐบาลมีรายได้จากการเก็บค่าอากรมากขึ้นตามไปด้วย

2. ภาษีอากรและรายได้ของแผ่นดิน

รายได้ส่วนใหญ่ของแผ่นดินช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางได้มาจาก 2 ทางด้วยกัน คือ

1. รายได้จากส่วยอากร หรือที่เรียกว่า “ส่วยสัดพัทธนากร” หมายถึง รายได้ของรัฐซึ่งเก็บเป็นสิ่งของหรือเงินตราจากผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ จากผู้ที่มีผลประโยชน์จากทรัพยากรของแผ่นดิน จากการให้บริการของทางราชการ ตลอดจนจากผู้ที่ไม่ประสงค์จะถูกเกณฑ์แรงงาน
2. รายได้จากการค้าของทางราชการและผลประโยชน์จากพ่อค้าต่างชาติ

1. รายได้จากส่วยอากร

รายได้จากส่วยอากรหรือที่เราเรียกกันว่า “ภาษีอากร” นั้น นับเป็นรายได้หลักของแผ่นดิน ด้วยถือว่าราษฎรต้องมีหน้าที่เสียภาษีแก่รัฐหรือให้ผลประโยชน์แก่รัฐในรูปต่าง ๆ เพื่อตอบแทนในการที่ราษฎรได้อยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะการเก็บภาษีอากรและอัตราการเก็บภาษีนั้น โดยหลักการทั่ว ๆ ไปตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นระบบที่ค่อนข้างจะคล้าย ๆ กันตลอด อาจจะแตกต่างกันบ้างในอัตราของการเก็บ ซึ่งมีการปรับปรุงให้สูงขึ้นในช่วงสมัยหลัง ๆ

ประเภทของภาษีอากร แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ภาษีผ่านด่าน เก็บจากพ่อค้าผู้นำสินค้าเข้ามาขายในเมือง โดยทางราชการตั้งด่านคอยเก็บภาษีทั้งเส้นทางขนส่งทางบกและทางน้ำ เรียกว่า “ขนอนบกและขนอนน้ำ” เก็บเป็นสิ่งที่ต้องเป็นสินค้าโดยเก็บร้อยละสิบ หรือสิบชักหนึ่ง หรือสินค้า 10 ชิ้น เก็บ 1 ชิ้น สิ่งของที่เจ้าหน้าที่เก็บไปนั้นเรียกว่า “จังกอบ” ดังในกฎหมายลักษณะอาญาหลวงได้กล่าวไว้ในมาตราหนึ่งว่า

“มาตราหนึ่งนายพระขนอนธนบุรี ขนอนน้ำ ขนอนบก แห่งใด ๆ ในพระนครศรีอยุธยา และจะเก็บจังกอบในสำเภารือใหญ่ เรือน้อยก็ดี หนบก หนกเวียน หนทางอันจะเข้าถึงขนอน

ในท่าน ให้นับสิ่งของจนถึงสิบ ถ้าถึงสิบไซ้ท่านจึงให้เอาจังกอบนั้นหนึ่ง ถ้ามีถึงสิบไซ้ ท่านมิให้เอาจังกอบนั้นเลย”

แสดงว่าถ้าสินค้านั้นนับดูแล้วไม่ถึงสิบ ก็ไม่ต้องเสียภาษี สินค้าที่รัฐเก็บไปนั้นจะนำไปขายเป็นรายได้เข้าหลวงต่อไป

ในระยะหลัง ๆ ภาษีผ่านด่านนิยมเก็บจังกอบเป็นเงิน โดยเฉพาะเก็บจากเรือสำเภามาจากต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายยังกรุงศรีอยุธยา ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเก็บจังกอบตามขนาดของเรือ คือวัดความกว้างของเรือว่ายาวเท่าใด แล้วคิดออกมาเป็นเงิน เช่น กำหนดอัตราเสียภาษีวาละ 1 บาท ถ้าเรือกว้าง 3 วา ก็เสียภาษี 3 บาท เรียกว่าภาษี “ปากเรือ” แต่ถ้ามีสินค้าในเรือก็เก็บภาษีจังกอบร้อยละ 10 อีกต่างหาก เรือที่เข้ามาจอดโดยไม่มีสินค้าในเรือก็เก็บเพียงภาษีปากเรืออย่างเดียว

ต่อมามีเรือสำเภามาจากต่างประเทศเข้ามามาก ทางราชการจึงปรับอัตราการเก็บเสียใหม่ โดยเพิ่มภาษีปากเรือสูงขึ้นถึงวาละ 12-20 บาท แต่ลดอัตราภาษีจังกอบ (สินค้าในเรือ) ลงเหลือเพียงร้อยละ 3-5

2. อากร หมายถึง ภาษีที่เก็บจากการประกอบอาชีพของราษฎร หรือธุรกิจที่ราษฎรมีรายได้จากการดำเนินงาน ในช่วงแรกรัฐบาลเก็บค่าอากรประเภทต่าง ๆ ไม่กี่ประเภท แต่เมื่อเศรษฐกิจขยายตัว อาชีพและธุรกิจต่าง ๆ ขยายตัวตามไปด้วย รัฐบาลจึงเก็บค่าอากรประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับ รายได้จากการเก็บอากรที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

อากรค่านา เก็บจากผู้ประกอบอาชีพทำนา รัฐบาลสนับสนุนให้ชาวนาบุกเบิกที่ดินใหม่ ๆ เพื่อทำนา เมื่อราษฎรหักร้างถางพงแล้วก็ไปแจ้งแก่ทางราชการเพื่อจะได้ออกโฉนดให้ที่ดินที่ราษฎรบุกเบิกนี้ถือเป็นสิทธิ์ที่ราษฎรจะขายหรือยกเป็นมรดกให้แก่ลูกหลานได้ ทางราชการจะถือหลักฐานที่เป็นโฉนดในการเก็บภาษี ดังนั้นหากราษฎรบุกเบิกที่ดินแล้วไม่ไปแจ้งจะถูกจับ

การเก็บจากค่านา ในระยะแรกเก็บโดยคิดจากเนื้อที่นาว่ามีมากน้อยเท่าใด โดยเก็บเป็นข้าวเปลือก เรียกว่า “หางข้าว” ราษฎรจะต้องขนข้าวเปลือกไปมอบให้ทางการ คือ ฉางหลวง ซึ่งมีเจ้าพนักงานทำบัญชีไว้ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้เปลี่ยนมาเก็บเป็นเงินแทน คือ ไร่ละ 25 สตางค์ ในส่วนภูมิภาคเจ้าเมืองเป็นผู้เก็บ โดยเจ้าเมืองชักผลประโยชน์ไปครึ่งหนึ่ง ที่เหลือส่งไปให้เมืองหลวง การเก็บถือเนื้อที่นาเป็นเกณฑ์ ในตอนแรกก็น่าซึ่งไม่ได้ทำ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ออกกฎหมายกำหนดว่าที่นาซึ่งทิ้งว่างเปล่ามาหลายปีต้องเสียภาษีด้วย เนื่องจากมีนโยบายเร่งรัดให้ประชาชนกระตือรือร้นในการปลูกข้าว

อากรสมพัดศร เก็บจากผู้ประกอบอาชีพทำไร่ประเภทไม้ล้มลุก เช่น อ้อย ยาสูบ ข้าวโพด มันเทศ ถั่ว งา กล้วย การเก็บภาษีพิจารณาจากเนื้อที่ดินที่ใช้ทำการเพาะปลูกจริง

อากรสวน ทางราชการจะส่งเจ้าพนักงานออกสำรวจสวนต่าง ๆ ด้วยการรังวัดที่ดิน และทำโฉนดเช่นเดียวกับที่นา จัดทำบัญชีต้นไม้ นานาชนิดที่จะต้องเสียภาษีเป็นหลักฐาน โดยปรกติ การสำรวจครั้งเดียวใช้เป็นข้อมูลเก็บภาษีตลอดรัชกาล เมื่อเปลี่ยนรัชกาลก็สำรวจกันใหม่ แต่ บางรัชกาลอาจจะมีการสำรวจ 2-3 ครั้งก็มี ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเก็บอากรสวน เป็นเงิน เช่น ทุเรียนถ้ายังไม่มีผลเก็บต้นละ 2 สลึงต่อปี ถ้ามีผลแล้วเก็บต้นละ 1 บาท มะพร้าว ต้นละ 2 สลึง ส้ม มะม่วง มังคุดต้นละ 1 บาท ฯลฯ จะเห็นได้ว่าอัตราภาษีค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับรายได้ที่เจ้าของสวนจะได้รับ

อากรตลาด เรียกเก็บจากร้านค้าและผู้มาขายของในตลาดซึ่งเป็นย่านชุมชน ตลาดมีทั้ง ของทางราชการและเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ

อากรค่าน้ำ เก็บจากผู้ประกอบอาชีพประมงทั้งน้ำจืดและน้ำเค็ม ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเก็บเป็นเงิน โดยคิดค่าอากรจากเครื่องมือที่จับปลา เช่น โป๊ะ โพงพาง แห สวิง ฉมวก ฯลฯ

อากรบ่อนเบี้ย เก็บจากผู้ขออนุญาตตั้งบ่อนการพนันประเภทต่าง ๆ

อากรสุรา เก็บจากผู้ผลิตสุรา อาจจะผลิตในลักษณะเป็นโรงต้มกลั่น หรือไม่ก็ผลิต สำหรับดื่มในครอบครัว ต้องเสียภาษีทั้งสิ้น

3. **ส่วย** ได้แก่ สิ่งของหรือเงินทองที่บุคคลผู้มีหน้าที่ส่งส่วย นำมามอบให้แก่ทางราชการ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

ก. **เครื่องราชบรรณาการ** เจ้าเมืองประเทศราชมีหน้าที่ต้องส่งสิ่งของที่มีค่าหรือสินค้า ต่าง ๆ ที่รัฐบาลต้องการ ตามที่รัฐบาลจะเป็นผู้กำหนดประเภทและปริมาณของสินค้า โดยมาก มักจะเป็นของหายาก และมีมากทางแถบเมืองนั้น ๆ โดยปรกติเจ้าเมืองประเทศราชต้องส่งเครื่อง ราชบรรณาการไปให้เมืองหลวงทุกปี เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ที่เมืองหลวง

ข. **ส่วยแทนแรง** ชายไทยทุกคนที่อายุระหว่าง 18-60 ปี จะต้องถูกเกณฑ์แรงงาน หรือถูกเกณฑ์เป็นทหาร ซึ่งเรียกว่า “เข้าเวร” ปีหนึ่งประมาณ 6 เดือน โดยเข้าเวร 1 เดือน ออกมาอยู่กับบ้าน 1 เดือน สลับกันไป ถ้าหากไม่ต้องการถูกเกณฑ์ก็สามารถนำสิ่งของที่รัฐบาล ต้องการไปมอบให้แทน สิ่งของที่ส่งไปให้ทางการประเภทใดและปริมาณมากน้อยเท่าใด ทางราชการ จะเป็นผู้กำหนด เช่น ชาวเมืองถลางสามารถส่งดีบุกแทนการถูกเกณฑ์แรงงาน ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชผู้ถูกเกณฑ์จะจ่ายเป็นเงินแทนก็ได้ โดยจ่ายให้ทางการเดือนละ 2 บาท ส่วนในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเงินค่าทดแทนการถูกเกณฑ์จะมีอัตราสูงยิ่งขึ้น

ค. **พัทธยา** คือทรัพย์สินที่ทางราชการริบจากเอกชนแล้วตกเป็นของรัฐ เนื่องมาจากการกระทำความผิด หรือผู้ตายทิ้งทรัพย์สินสมบัติไว้ให้ทายาทมากมายเกินกว่าที่จะมีตามฐานะ ก็จะริบส่วนเกินตกเป็นของรัฐ การริบทรัพย์สินนั้นเรียกว่า “ริบราชบาตร” ทรัพย์สินที่ริบนั้นอาจจะ

เป็นทั้งคน สัตว์ สิ่งของ

ง. เกณฑ์เฉลี่ย คือ การเกณฑ์เงิน เกณฑ์แรงงาน หรือสิ่งของเป็นบางครั้งก็ทางราชการต้องการขอความร่วมมือจากประชาชนเป็นกรณีพิเศษ เช่น ต้องการวัสดุอุปกรณ์ และแรงงานในการสร้างป้อมปราการ เป็นต้น

4. ฤชา คือ เงินค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ที่เรียกเก็บจากราษฎร เมื่อเวลาราษฎรไปติดต่อให้ทางราชการบริการตามระเบียบกฎหมายเช่นเดียวกับในปัจจุบัน เช่น ค่าธรรมเนียมในการฟ้องร้องในศาล ค่าออกเอกสารโฉนดที่ดิน ฯลฯ

หน่วยงานที่มีหน้าที่เก็บภาษีอากร ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ระบบบริหารราชการยังคงอยู่ในลักษณะจตุสดมภ์ โดยมีโกษาธิบดี หรือขุนคลัง ทำหน้าที่หลักในการเก็บภาษีอากร และรายได้ของแผ่นดิน ได้แก่

ก. ความคุมการเงินของแผ่นดินทั้งรายรับและรายจ่าย

ข. ความคุมการเก็บภาษีอากร

ค. ความคุมการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องพระราชทรัพย์หลวง

ส่วนกรมอื่น ๆ ก็ทำหน้าที่เก็บภาษีประเภทต่าง ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนส่งไปให้โกษาธิบดี

ต่อมาเมื่อพระมหาจักรีวงศ์ส่งเรือสำเภาออกไปค้าขายยังต่างประเทศเพิ่มจำนวนมากขึ้น หน้าที่ของกรมพระคลังจึงเกี่ยวข้องกับการค้าต่างประเทศด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อเศรษฐกิจขยายตัว รายได้แผ่นดินเพิ่มพูนมากขึ้น แต่ระบบการเก็บภาษียังเหมือนเดิม กรมต่าง ๆ ยังทำหน้าที่เก็บภาษีเหมือนเดิมแล้วนำไปส่งกรมพระคลังซึ่งทำหน้าที่รวบรวมเงินที่ได้ แต่ไม่มีอำนาจเข้าไปดูแลความคุมการเก็บภาษีของกรมอื่น ๆ ทำให้เกิดปัญหาการเก็บซ้ำซ้อน ภาษีรั่วไหลเพราะเจ้าหน้าที่ทุจริตแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ปัญหาดังกล่าวนี้อาจได้เป็นปัญหาเรื้อรังจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้มีการปฏิรูปการเก็บภาษีอากรครั้งใหญ่เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2. รายได้จากการค้าของทางราชการและผลประโยชน์จากพ่อค้าต่างชาติ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ส่วนใหญ่เราค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะจีน อินเดีย อาหรับ ขวา มลายู เปอร์เซีย ลังกา ในช่วงระยะนี้รายได้จากการค้าต่างประเทศยังมีไม่มากนัก รายได้ส่วนใหญ่มาจากการเก็บภาษีการค้าจากเรือต่างประเทศ จนกระทั่งถึงช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ได้มีชาติตะวันตกเดินทางเข้ามาค้าขายในไทย ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 โปรตุเกสเป็นชาติแรกที่ได้ส่งทูตมาเจริญไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายไทยก็อนุญาตให้พ่อค้าโปรตุเกสค้าขายและสอนศาสนาคริสต์ได้ตามเมืองต่าง ๆ

หลังจากที่โปรตุเกสได้เข้ามาค้าขายกับไทยแล้ว ได้มีพ่อค้าชาวยุโรปชาติอื่น ๆ เดินทาง

เข้ามาติดต่อค้าขายมากขึ้นตามลำดับ ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้กล่าวไว้ว่า

“มีกำปั่นลูกค้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษ เมืองวิลันดา (ฮอลันดา) เมืองสุรัต และสำเภากินเข้ามาค้าขายเป็นอันมาก...”

นอกเหนือจากชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยแล้ว การค้าในกลุ่มประเทศเอเชียก็ขยายตัวเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการค้าขายระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก้าวหน้ายิ่งกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นอันมาก

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นสมัยที่การค้าของไทยกับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ทำให้รัฐบาลมีรายได้จากผลประโยชน์ทางการค้าสูงยิ่งกว่าสมัยใด ๆ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีพระบรมราโชบายส่งเสริมพระราชไมตรีกับนานาประเทศ เพื่อประโยชน์ทางการค้าพยายามชักจูงให้พ่อค้าชาติต่าง ๆ เข้ามาค้าขาย บางครั้งก็โปรดฯ ให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าต่างชาติบางชาติ เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ปรากฏว่ามีพ่อค้าต่างชาติเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินหลายชาติหลายภาษา โดยได้รับเสรีภาพทางการค้าและการประกอบกิจการทางศาสนาของตนได้โดยเสรี นอกจากนี้ยังได้พระราชทานที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติต่าง ๆ ได้อยู่กันเป็นกลุ่ม ๆ เป็นหมู่บ้านตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา

3. นโยบายการค้าของไทย

ด้วยเหตุที่การค้ากับต่างประเทศสามารถทำรายได้และนำเงินตราเข้าประเทศได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ เนื่องจากสินค้าซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติของไทยเป็นที่ต้องการของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก นอกจากนั้นคตินิยมเกี่ยวกับการปกครองของไทยซึ่งถือว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งปวงในแผ่นดิน และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ชาวต่างชาติเอารัดเอาเปรียบไทยหรือบ่อนทำลายความมั่นคงของไทย ดังนั้นนโยบายการค้ากับต่างประเทศของไทยในสมัยนั้นจึงถือว่ารัฐบาลจะต้องได้รับผลประโยชน์ทางการค้าสูงสุดแต่ผู้เดียว หรือกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งคือเป็นระบบการค้าผูกขาดโดยรัฐบาล โดยมีกรมพระคลังสินค้าเป็นผู้ดำเนินการ

การดำเนินการผูกขาดการค้าของรัฐบาล ทำให้พ่อค้าชาติต่าง ๆ ไม่ค่อยพอใจ เพราะไม่ได้รับความสะดวก เนื่องจากเมื่อพ่อค้าต่างชาตินำเรือเข้ามาจอด พระคลังจะเป็นผู้ลงมือซื้อสินค้าก่อนใคร ๆ โดยเลือกซื้อสินค้าที่ดี ๆ เอาไว้ก่อนแล้วชำระเงินค่าซื้ออย่างถูก ๆ บางครั้งเอาสินค้าอย่างอื่นมาแลกแทนการจ่ายเงิน ปรากฏว่าบางครั้งพ่อค้าต่างชาติถึงกับขาดทุนก็มี

ประเทศตะวันตกบางประเทศ เช่น ฮอลันดา ต้องการผูกขาดสินค้าบางอย่างเนื่องจากเห็นว่าสินค้าเหล่านั้นขายได้กำไรดี นอกจากนั้นยังไม่พอใจระบบการค้าของไทยซึ่งเป็นระบบผูกขาด รัฐบาลไทยไม่ยอมสร้างปัญหา กับประเทศตะวันตก เนื่องจากเห็นว่าชาติตะวันตกมี

กองทัพเรือที่เข้มแข็ง ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อเรา รัฐบาลไทยจึงใช้นโยบายอะลุ่มอล่วยและพยายามติดต่อทางการทูตกับประมุขของประเทศต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นมิตร และถ่วงดุลอำนาจกับฮอลันดา ดังเช่นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศสนิทสนมกับฝรั่งเศสเป็นพิเศษ ถึงกับยกผลประโยชน์ทางการค้าและสิทธิพิเศษให้แก่ฝรั่งเศสอย่างมากมาย เพื่อหวังว่าฝรั่งเศสจะได้ช่วยเหลือไทย หากไทยถูกฮอลันดามารุกราน

รายได้จากการค้ากับต่างประเทศ รายได้ของรัฐบาลไทยจากการค้ากับต่างประเทศ สรุปได้ดังนี้

1. รายได้จากการส่งเรือสำเภาไปค้าขาย เรือสำเภาไทยที่นำสินค้าไปขายยังต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นของพระมหากษัตริย์และขุนนางไทยและอาจจะเป็นของชาวจีนอยู่บ้าง เรือไทยส่วนใหญ่ใช้ลูกเรือเป็นชาวจีน เพราะชาวไทยยังไม่ชำนาญในการเดินเรือข้ามทะเล สำเภาที่ส่งไปค้าขายตามเมืองท่าต่าง ๆ ได้ประโยชน์ถึงสองทาง คือได้กำไรจากการขายสินค้าไทยกับต่างประเทศ และได้ผลกำไรจากการจำหน่ายสินค้าที่ซื้อมาจากต่างประเทศแล้วนำกลับมาขายในเมืองไทย หรือขายให้พ่อค้าชาติอื่นที่ต้องการอีกต่อหนึ่ง

2. รายได้จากผลกำไรของสินค้าผูกขาด สินค้าบางประเภทรัฐบาลห้ามประชาชนขายให้พ่อค้าเอกชน ต้องขายให้กรมพระคลังอย่างเดียว เช่น ดินประสิว ตะกั่ว หมากสง หนังสือตัวช้าง งาช้าง ดีบุก ไม้หอม ฯลฯ รัฐบาลนำสินค้าเหล่านี้ขายให้แก่ต่างชาติได้ราคาดี เพราะเป็นสินค้าที่ต่างประเทศต้องการเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นสินค้าบางประเภทพ่อค้าต่างชาติจะนำไปขายให้ประชาชนโดยตรงไม่ได้ ต้องขายให้กรมพระคลังก่อนและกรมพระคลังจะเป็นผู้ขายให้ประชาชน เช่น ผ้าแดง เครื่องถ้วยชาม เป็นต้น

3. สินค้าบางประเภทซึ่งเป็นส่วย รัฐบาลไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายซื้อมา จึงสามารถทำกำไรได้อย่างมากมาย เพราะเป็นสินค้าที่ต่างชาติต้องการมาก ขายได้ราคาแพง เช่น ดีบุก พริกไทย ครั้ง ชีผึ้ง ไม้หอม งาช้าง เป็นต้น

เมืองท่าการค้ากับต่างประเทศที่สำคัญ ได้แก่

1. นครศรีธรรมราช (ฝรั่งเรียกว่าลิกอร์) เป็นศูนย์กลางการค้าดีบุกและพริกไทย
2. ปัตตานี สินค้าพื้นเมืองที่สำคัญได้แก่ พริกไทย ชีผึ้ง
3. ภูเก็ต สินค้าพื้นเมืองที่สำคัญได้แก่ ดีบุก อำพันและไข่มุก
4. มะริดและตะนาวศรี เป็นท่าเรือทางด้านฝั่งทะเลตะวันตก สินค้าที่สำคัญได้แก่ ข้าว และผลไม้ เป็นเมืองท่าที่มีความพร้อมในการซ่อมเรือและต่อเรือเดินทะเล เพราะมีไม้ที่มีคุณภาพ
5. เพชรบุรี สินค้าที่สำคัญได้แก่ ข้าว ผ้าย
6. บางกอก เป็นศูนย์กลางการค้าต่างประเทศที่รองลงไปจากกรุงศรีอยุธยา เป็นศูนย์กลางของสินค้านานาชนิดจากภายในประเทศและนอกประเทศ

7. จันทบุรี (จันทบูรณ) เป็นเมืองท่าที่สำคัญทางด้านตะวันออก สินค้าที่สำคัญคือ พริกไทย เครื่องเทศและของป่าต่าง ๆ

สินค้าเข้าและสินค้าออก สินค้าเข้าและสินค้าออกที่สำคัญในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง และตอนปลาย มีดังนี้

ก. สินค้าออก ได้แก่

1. ไม้ต่าง ๆ เช่น ไม้แก่นดำ ไม้ฝาง ไม้หอม เนื้อไม้
2. แร่ธาตุและโลหะ ได้แก่ อัญมณี ทองคำ เงิน ตะกั่ว ดีบุก
3. สัตว์มีชีวิต ได้แก่ ช้าง นกยูง นกแก้ว
4. อวัยวะสัตว์ ได้แก่ งาช้าง นอแรด หนังสัตว์ เขาสัตว์
5. เครื่องเคลือบ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ
6. เครื่องเทศ ได้แก่ กระวาน กานพลู พริกไทย จันทน์เทศ
7. เครื่องยา เช่น หลอฮก อำพัน
8. อื่น ๆ เช่น ข้าว ผ้าย น้ำตาล ผ้าบางชนิด ฯลฯ

สินค้าออกที่สำคัญของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

กระวาน พริกไทย ข้าว

สินค้าออกที่สำคัญของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

ไม้ฝาง กานพลู กฤษณา รังนก

เครื่องเทศ

สินค้าออกที่สำคัญของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

เครื่องเคลือบ

ข. สินค้าเข้า ได้แก่

1. ผ้า ได้แก่ ผ้าแพร ผ้าม้วน ผ้าลายทอง
2. เครื่องใช้ เช่น เครื่องถ้วยชาม เครื่องกระเบื้อง พัด ฉากญี่ปุ่น สารส้ม เครื่องรัก
3. เครื่องประดับสำหรับการแต่งตัวและเครื่องประดับในบ้าน
4. เครื่องเหล็ก เครื่องมือช่าง
5. อาวุธ ได้แก่ ดาบ หอก เกราะปืน ดินปืน
6. แร่ธาตุ ได้แก่ ทองแดง กัมมะถัน
7. อื่น ๆ เช่น ไหมดิบ ใบชา อาหารแห้ง กระดาษ สุรา เครื่องหอม พรม เครื่องแก้ว ฯลฯ

โถพร้อมฝาลายเขียนสี เป็นสินค้าเข้าจากจีน

ระบบเงินตรา

ราษฎรในชนบทหรืออยู่นอกเมืองนิยมใช้วิธีแลกเปลี่ยนสิ่งของแทนการใช้เงินตราซื้อขาย แต่ในเมืองมีการใช้เงินตรากันอย่างแพร่หลาย เงินตรามี 2 ชนิด ได้แก่

ก. **เงินพดด้วง** มีลักษณะเป็นรูปกลม ๆ ประทับตราเป็นสำคัญ 2 ดวง ดวงหนึ่งเป็นรูปจักร หมายถึงกรุงศรีอยุธยา อีกดวงหนึ่งเป็นรูปต่าง ๆ กันซึ่งจะเปลี่ยนไปตามรัชกาล เช่น เป็นรูปสังข์บ้าง เป็นรูปตรีบัง ซึ่งเป็นเครื่องหมายประจำรัชกาล นอกจากนี้ยังมีตราธรรมจักร ตราครุฑ ตราช้าง ตราดอกบัว ตราพุ่มดอกไม้ ตราราชวัติ ตรากระต่าย มีการเปลี่ยนตราบ่อย ๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการปลอมแปลง

อัตราเงิน 1 บาท แยกย่อยออกได้ดังนี้

ขนาดครึ่งบาท เรียกว่า 2 สลึง

ขนาด 1/4 บาท เรียกว่า 1 สลึง

ขนาด 1/8 บาท เรียกว่า 1 เฟื้อง

เงินตราในสมัยกรุงศรีอยุธยา ขุดพบในบริเวณเกาะเมือง กรุงศรีอยุธยา ประกอบด้วยเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาท ตราบัวธรรมจักร พุ่มข้าวบิณฑ์ เงินตราตะไม หอยเบี้ย และเหรียญกษาปณ์ของบริษัทตัดซ์อินเดียตะวันออก

ข. เบี้ย เบี้ยที่ใช้ในสมัยกรุงศรีอยุธยาคล้าย ๆ กับสมัยสุโขทัย ราษฎรที่ซื้อขายเครื่องบริโภคกันในท้องตลาดมักใช้เบี้ยเป็นพื้น อัตราการซื้อขายเบี้ยในท้องตลาดไม่แน่นอน ในยามปกติเงิน 1 เฟื้อง สามารถแลกได้ 400 เบี้ย แต่ถ้าหากซื้อขายกันมากอาจแลกได้ถึง 800 เบี้ย ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พงศาวดารกล่าวว่า

“...ศักราช 805 ปีกุน เบ็ญจศก (พ.ศ. 1986) ราคาข้าวเปลือกถึงทะนานละ 800 เบี้ย (1 เฟื้อง แลกได้ 800 เบี้ย) ข้าวเกวียนหนึ่งเป็นเงิน 3 ชั่ง กับ 10 บาท”

มาตราเงินในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีดังนี้

- 1 ชั่ง เท่ากับ 20 ตำลึง
- 1 ตำลึง เท่ากับ 4 บาท
- 1 บาท เท่ากับ 4 สลึง
- 1 สลึง เท่ากับ 2 เฟื้อง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนช่วยกันรวบรวมอาชีพที่สำคัญของชาวอยุธยาว่ามีอาชีพอะไรบ้าง และแต่ละอาชีพมีความสำคัญอย่างไรต่อเศรษฐกิจของอยุธยา และร่วมกันสรุปลักษณะการประกอบอาชีพของชาวอยุธยา
2. ให้นักเรียนศึกษาลักษณะการประกอบอาชีพ รายได้หลักของชาวเมือง และของประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยาและช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่า ประเทศชาติในสมัยกรุงศรีอยุธยาน่าจะมีรายได้จากที่ใดมาใช้ในการบริหารและทำนุบำรุงบ้านเมือง แล้วสรุปหลักการและวิธีการของการจัดเก็บภาษี และแนวทางการค้าขายของทางราชการกับการค้าต่างชาติ
3. ให้นักเรียนตั้งประเด็นปัญหาและร่วมกันอภิปรายในเรื่องที่ว่าเหตุใดการค้าขายกับต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น จึงมีเฉพาะการค้าของทางราชการเท่านั้น ส่วนของเอกชนทำได้น้อยมาก แล้วร่วมกันสรุปถึงเหตุผลและความจำเป็นของการดำเนินการในสมัยนั้น

คำถาม

1. การประกอบอาชีพดั้งเดิมของไทยที่ได้สืบทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงปัจจุบันมีอะไรบ้าง
2. รายได้จากส่วยอากรมีกี่ประเภท อะไรบ้าง และระบบการเก็บภาษีอากรของไทยมีข้อบกพร่องอย่างไร
3. จงอธิบายถึงวิธีการค้าระหว่างไทยกับต่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่าต่างชาติพยายามเอารัดเอาเปรียบในเรื่องการค้ากับไทยอย่างไร และรัฐบาลไทยได้แก้ไขปัญหายังไง
4. หน่วยงานราชการใดบ้างที่มีหน้าที่ในการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่รัฐบาล และมีวิธีการดำเนินงานอย่างไร
5. เงินตราในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีกี่ประเภท อะไรบ้าง และมีลักษณะอย่างไร
6. จากการที่นักเรียนได้ศึกษาเศรษฐกิจสมัยกรุงศรีอยุธยา นักเรียนคิดว่าเราจะนำระบบเศรษฐกิจที่เรารู้มา นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศเราในปัจจุบันได้มากน้อยแค่ไหน เพราะเหตุใด

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม สมัยกรุงศรีอยุธยา

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพทางสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยา
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยา
3. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความคิดรวบยอด

1. โครงสร้างสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาประกอบด้วย 2 ชั้นใหญ่ ๆ คือ ชั้นปกครอง และชนชั้นไพร่หรือราษฎรสามัญ ในระดับล่างสุดของสังคม คือพวกทาส เป็นสังคมที่กำลังคนมีความสำคัญเพราะเป็นที่มาแห่งอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจ
2. ลักษณะสังคมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นสังคมเกษตรกรรม ยังชีพด้วยการเพาะปลูก หาปลา ล่าสัตว์ รวมทั้งเก็บหาของป่า สภาพชีวิตของผู้คนเป็นชีวิตที่เรียบง่าย มีความสัมพันธ์กันฉันเครือญาติ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนงานสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ
3. ศิลปวัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบทอดและผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยสมัยสุโขทัย และเขมรที่รับมาจากอินเดีย รวมทั้งอิทธิพลการนับถือพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปวัฒนธรรมอยุธยา ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ประณีตศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณกรรม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ได้รับสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

สังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นสังคมที่มีการแบ่งฐานะของพลเมืองออกเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นกันไปเป็นลำดับ ตามลักษณะหน้าที่ ตำแหน่ง และความรับผิดชอบ ซึ่งอาจแบ่งออกได้อย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ชั้น คือ ชั้นปกครอง และชั้นไพร่หรือราษฎรสามัญ ในระดับล่างสุดของสังคมคือพวกทาส นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนพิเศษในสังคมไทย คือ ชาวต่างชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร สังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นสังคมที่กำลังคนมีความสำคัญมาก เพราะกำลังคนเป็นที่มาของอำนาจทางการเมือง และอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังนั้น จึงมีการควบคุมกำลังคนอย่างรัดกุม

ชีวิตของผู้คนในสมัยกรุงศรีอยุธยามีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามาก วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนชน วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนงานสร้างสรรค์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และวรรณกรรม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนับได้ว่าเป็นมรดกที่ล้ำค่าของชาติ

ภาพจิตรกรรมแสดงถึงชีวิตของคนไทยที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา

สังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

สังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นสังคมเกษตรกรรม ยังชีพด้วยการเพาะปลูก หาปลา ข้าวเป็นพืชผลที่สำคัญในการเพาะปลูก ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกเพื่อการบริโภคในครอบครัว และเมื่อไว้ในยามที่เกิดขาดแคลน เพราะภัยแล้งหรือน้ำท่วม หรือถูกข้าศึกโจมตี โดยส่วนใหญ่แล้วจะไม่ขายข้าวให้กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ยกเว้นประเทศที่ห่างไกลออกไป เช่น จีน

ในสังคมเกษตรกรรม ที่ดินจะมีความสำคัญมาก แต่เนื่องจากกรุงศรีอยุธยามีคนน้อย ประมาณว่าในเวลากรุงศรีอยุธยามีคนมากที่สุดคงไม่เกิน 2 ล้านคน และมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ ที่ว่างเปล่ามาก ดังนั้น เรื่องกำลังคนจึงมีความสำคัญมากกว่าเรื่องที่ดิน ดังเห็นได้จากการกวาดต้อนผู้คนจากอาณาจักรอื่นเมื่อรบชนะมาไว้ในบ้านเมืองของตนเอง และยังยินดีต้อนรับผู้คนจากต่างแดนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ในทางกลับกัน การฆ่าคนตาย การขายผู้คนออกนอกราชอาณาจักร ถือว่าทำความผิดอย่างร้ายแรง ต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรงเช่นกัน

เมื่อกำลังคนมีความสำคัญ จึงมีการควบคุมผู้คนอย่างใกล้ชิด เพราะกำลังคนถ้ามีมาก ก็ให้มีแรงงานเพื่อการทำงานต่าง ๆ มาก ซึ่งเป็นผลดีในทางเศรษฐกิจ ในทำนองเดียวกัน กำลังคนที่มีมากก็ทำให้มีกำลังในการสู้รบทั้งเพื่อป้องกันตนเองและขยายอำนาจ ซึ่งเป็นผลดีในทางการเมือง ดังนั้นผู้คนในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงมีการสำรวจขึ้นบัญชี “หางว่าว”^{*} และราษฎรสามัญ ซึ่งเรียกว่า “ไพร่” จะถูกสักที่ข้อมือ ระบุกรมกองมูลนายที่สังกัด การสักนี้เรียกว่า “สักเลข” หรือ “สักเลก” ดังนั้น เลขหรือเลกก็คือไพร่ โดยทั่วไปไพร่ต้องมีมูลนายคอยดูแล ให้เต็มจำนวน ดังนั้น โครงสร้างสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงประกอบด้วย 2 ชั้นใหญ่ ๆ คือ ชั้นขุนปกครอง และไพร่

ขุนชั้นปกครอง ประกอบด้วย

พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ที่อยู่สูงสุดของสังคม ทรงมีอำนาจเป็นล้นพ้น ทรงเป็นเจ้าของทุกอย่างในแผ่นดิน ทั้งเจ้าชีวิต เจ้าแผ่นดิน ในสมัยกรุงศรีอยุธยาฐานะของพระมหากษัตริย์จะเป็นเทวราชา แต่เนื่องจากไทยเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงทำให้ฐานะของพระองค์เป็นธรรมราชา คือ กษัตริย์ที่ปกครองโดยธรรมะด้วย ในรูปแบบการปกครองของสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ทรงมีความสำคัญยิ่ง ถ้าทรงพระปรีชาสามารถ เอาพระทัยใส่ต่อทุกข์สุขของราษฎร บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข แต่ถ้าทรงอ่อนแอ ไม่สนพระทัยต่อการปกครอง บ้านเมืองก็อ่อนแอ และอาจถูกข้าศึกุกรรานได้โดยง่าย

พระบรมวงศานุวงศ์ เป็นบุคคลที่สืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์มีอยู่ 5 ลำดับชั้น และจะลดลงไปเรื่อยเมื่อผ่านไปแต่ละชั่วอายุคน ชั้นสูงสุดของพระบรมวงศานุวงศ์คือ เจ้าฟ้า และลดหลั่นลงไปเป็นพระองค์เจ้า หม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ และหม่อมหลวง ดังนั้นเมื่อ 5 ชั่วอายุคนผ่านไป พระบรมวงศานุวงศ์ก็จะเป็นคนสามัญ อย่างไรก็ตาม หม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวงถือว่าหมดความเป็นเจ้าแล้ว แต่ยังถือว่าเป็นพระบรมวงศานุวงศ์อยู่

^{*} คือเขียนยาวต่อกันเหมือนหางว่าว ตามลักษณะของกระดาษที่ใช้จด คือ สมุดไทย ซึ่งจะพับแล้วยี่ดออกได้

พระบรมวงศานุวงศ์ อาจเลื่อนขึ้นถ้ารับราชการมีความดีความชอบ ศักดินาของพระบรมวงศานุวงศ์สูงสุด 100,000 ตำลึง 200 (คือของหม่อมหลวง แต่ไม่ถือว่าเป็นไพร่)

ขุนนาง คือ ข้าราชการในสมัยปัจจุบัน เป็นผู้ทำหน้าที่ในการปกครองช่วยพระมหากษัตริย์ และเป็นผู้ดูแลไพร่หลวงหรือไพร่ของพระมหากษัตริย์ด้วย ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ มีการแบ่งขุนนางเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายทหาร และฝ่ายพลเรือน ขุนนางมีศักดินาระหว่าง 10,000 ลงไปถึง 400 เป็นผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง แต่ถ้าต่ำกว่า 400 เป็นผู้ที่เสนาบดีหรือขุนนางชั้นสูงแต่งตั้งและถือว่าเป็นขุนนางชั้นผู้น้อย ขุนนางที่มีศักดินาเกินกว่า 400 มีสิทธิพิเศษไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานที่เรียกว่า “เข้าเดือน” แต่ต้องดูแลไพร่หลวงให้ครบจำนวนตามที่ได้รับมอบหมาย และมีสุขภาพดี

ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้มีการตราทำเนียบขุนนางขึ้น ซึ่งมีดังนี้คือ ยศ ราชทินนามหรือบรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง และศักดินา

(1) **ยศ** แสดงบรรดาศักดิ์ของขุนนาง ยศสูงสุดในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เจ้าพระยา และลดหลั่นลงไปเป็น พระยา (ออกญา) พระ (ออกพระ) จมื่น หลวง ฯลฯ

(2) **ราชทินนาม** บอกหน้าที่ความรับผิดชอบ เช่น จักรี เป็นสมุหนายก หรือเป็นเสนาบดีฝ่ายพลเรือน

(3) **ตำแหน่ง** บอกให้ทราบว่าทำอะไร เสนาบดี ปลัดทูลฉลอง

(4) **ศักดินา** หรือเครื่องหมายแสดงเกียรติ มีตั้งแต่ 10,000 - 400

“ศักดิ์” ทั้ง 4 ดังกล่าวนี้มีความสัมพันธ์กันมาก เช่น เจ้าพระยาจักรีฯ จะมีศักดินา 10,000 มียศเป็นเจ้าพระยา มีราชทินนาม จักรีฯ และมีตำแหน่งเป็นสมุหนายก

บุคคลที่เป็นมูลนายและมีศักดินาดังที่กล่าวมา มีการเลื่อนหรือลดฐานะทางสังคมได้ ดังพระบรมวงศานุวงศ์เพียง 5 ชั่วอายุคน จะเปลี่ยนฐานะเป็นคนสามัญ ขุนนางก็เช่นเดียวกันก็อาจเลื่อนฐานะสูงขึ้นเมื่อทำความดีความชอบ

พระสงฆ์ เนื่องจากไทยเป็นชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระสงฆ์จึงได้รับการยกย่องศรัทธา จากชาวบ้าน แม้ว่าไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองโดยตรง พระสงฆ์มาจากชนทุกชั้น ถ้าเป็นไพร่มาบวชจะได้รับการยกเว้นจากการเกณฑ์แรงงาน คือการเข้าเดือน และได้รับการยกเว้นการเสียภาษี พระสงฆ์เมื่อสึก ถ้าเป็นคนสามัญก็จะกลับคืนสู่สถานะเดิม

ไพร่ คือ ราษฎรสามัญ เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ มีหน้าที่รับใช้บ้านเมือง โดยจะได้รับการคุ้มครองเป็นการตอบแทน ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มที่อยู่ภายใต้การปกครอง ในกลุ่มนี้ประกอบด้วย

ไพร่หลวง คือ ชายฉกรรจ์ที่มีหน้าที่รับใช้บ้านเมืองหรือพระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นคนของพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์จะทรงมอบหมายให้มูลนายดูแล หน้าที่ของไพร่หลวง

คือ การทำงานตามที่ได้รับมอบหมายปีละ 6 เดือน เรียกว่า การรับราชการหรือการเข้าเดือน ถ้าเกิดศึกสงครามก็ต้องออกรบ ไพร่หลวงพวกนี้ทำหน้าที่โดยการใช้แรงงาน แต่มีอีกพวกหนึ่ง ที่ทำหน้าที่โดยเสียเป็นสิ่งของหรือส่วยแทน ซึ่งเรียกว่า ไพร่หลวงส่วย หรือ ไพร่ส่วย แต่ถ้าไม่ต้องการเสียส่วยก็เสียเป็นเงินได้ โดยทางการคิดเดือนละ 3 บาท ในเวลาหนึ่งปี ซึ่งต้องมาทำงาน 6 เดือน ถ้าเสียเป็นเงินจะเท่ากับ 18 บาท

ไพร่หลวงทั้งหลายจะต้องมีสังกัดกรมกองต่าง ๆ ความเป็นระเบียบและเกณฑ์แรงงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ไพร่สม คือ ชายฉกรรจ์ที่เป็นคนของมูลนาย โดยพระมหากษัตริย์แบ่งให้มูลนาย เพื่อมูลนายจะได้มีแรงงานใช้ในกิจการต่าง ๆ แต่พระมหากษัตริย์ทรงสามารถแปลงไพร่สมให้เป็นไพร่หลวงกลับคืนก็ได้ ไพร่สมจะอยู่อาศัยกับมูลนายและทำงานให้กับมูลนายตามที่ได้รับมอบหมาย ไพร่สมอาจมีความเป็นอยู่สบายพอควร แต่ไม่มีอิสระเสรีเหมือนไพร่หลวง

ทาส เป็นผู้อยู่ในระดับต่ำสุดของสังคม เป็นผู้ไม่มีอิสระและอยู่ในสถานะที่เป็นสมบัติของนายเงิน ทาสที่มีอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มี 7 ประเภท เช่น ทาสเชลย (คือ เชลยศึกที่ถูกกวาดต้อนมา) ทาสสินไถ่ (คือ บุคคลที่ถูกขายเป็นทาสให้บุคคลอื่น แต่ไถ่ถอนได้) ทาสในเรือนเบี้ย (คือ ลูกทาสที่เกิดในระยะเวลาที่พ่อแม่เป็นทาส) เป็นต้น ทาสอาจเป็นอิสระได้โดยการไถ่ถอนตัว การทำความดีความชอบต่อบ้านเมือง การเป็นภรรยาของนายเงิน เป็นต้น

ทั้งไพร่และทาส สามารถเลื่อนหรือลดสถานะในสังคมได้เช่นเดียวกัน ไพร่หลวงอาจกลายเป็นขุนนาง หรือถูกลดเป็นทาสก็ได้

ยังมีกลุ่มบุคคลที่มีสถานะพิเศษในสังคมไทย คือ ชาวต่างชาติซึ่งเข้ามาค้าขาย รับราชการ และฟังพระบรมโฑธิสมภารกับอาณาจักรอยุธยา มีทั้งชาวจีน อาหรับ ญี่ปุ่น โปรตุเกส ฮอลันดา และชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาในลักษณะดังกล่าว พวกนี้พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาจะโปรดฯให้ปกครองดูแลกันเอง โดยมีหัวหน้ารับผิดชอบ ถ้ามีจำนวนคนมากก็จะให้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน เช่น หมู่บ้านจีน หมู่บ้านญี่ปุ่น หมู่บ้านโปรตุเกส เป็นต้น ชาวต่างชาติเหล่านี้ไม่ต้องมาทำงานให้กับทางราชการในลักษณะเข้าเดือนแต่อย่างใด การที่ทางการให้สิทธิพิเศษแก่ชาวต่างชาติ เพราะพวกนี้มาทำประโยชน์ให้กับบ้านเมือง เช่น บางพวกเข้ามาอาสารบ บางพวกเข้ามารับราชการ บางพวกช่วยในการเดินเรือค้าขาย นอกจากมีชาวต่างชาติที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ยังมีอยู่ในที่อื่นด้วย เช่น เมืองปัตตานี เมืองนครศรีธรรมราช เมืองจันทบุรี เป็นต้น ซึ่งเป็นเมืองท่าค้าขาย

ชีวิตในสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นชีวิตที่เรียบง่ายกว่าในปัจจุบันมาก ผู้คนในละแวกเดียวกันมักจะเป็นเครือญาติหรือมีความสัมพันธ์ฉันเครือญาติ ชีวิตประจำวันจะผูกพันกับงานอาชีพ คือการทำนา ในรอบปีเกษตรกรจะใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการทำนาคือ เมื่อหมดหนานาก็เป็นการพักผ่อน ทำบุญ แหล่งอาหารก็คือ สัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ซึ่งมีอุดมสมบูรณ์ ในแม่น้ำ หนอง บึง

หรือเข้าป่าล่าสัตว์ รวมทั้งเก็บหาของป่าด้วย ถ้าได้มากก็จะนำมาขายหรือแลกเปลี่ยนที่ตลาด (ยกเว้นที่เป็นของต้องห้าม) หรือตามตลาดนัด ในสมัยก่อนเงินยังมีความสำคัญน้อย

หมู่บ้านไทยภาคกลาง

สังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่อย่างผู้อาวุโส และนิยมการทำบุญ วัดเป็นศูนย์กลางของชีวิตในหมู่บ้าน เป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรม ประเพณี งานรื่นเริงต่าง ๆ ตลอดทั้งเป็นแหล่งความรู้ ชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานไปเป็นศิษย์วัด บวชเณร เมื่ออายุครบบวช คือ 20 ปีก็จะให้บวชพระ เพื่อเรียนหลักธรรม และถือเป็นการทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ เมื่อสึกออกมาก็พร้อมที่จะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี อย่างไรก็ตาม ในหมู่ผู้ชายสมัยก่อนจะนิยมเรียนวิชาการป้องกันตัว หรือเพลงดาบ กระบี่กระบอง เวทมนตร์คาถา บางคนก็เรียนเก่ง อาจจะไปได้ดิบได้ดีโดยรับราชการเป็นขุนนาง ก็มี ส่วนลูกสาวชาวบ้านจะให้เรียนรู้เกี่ยวกับการบ้านการเรือน เย็บปักถักร้อย เป็นต้น

หุ่นขี้ผึ้งแสดงการเล่าเรียนหนังสือ

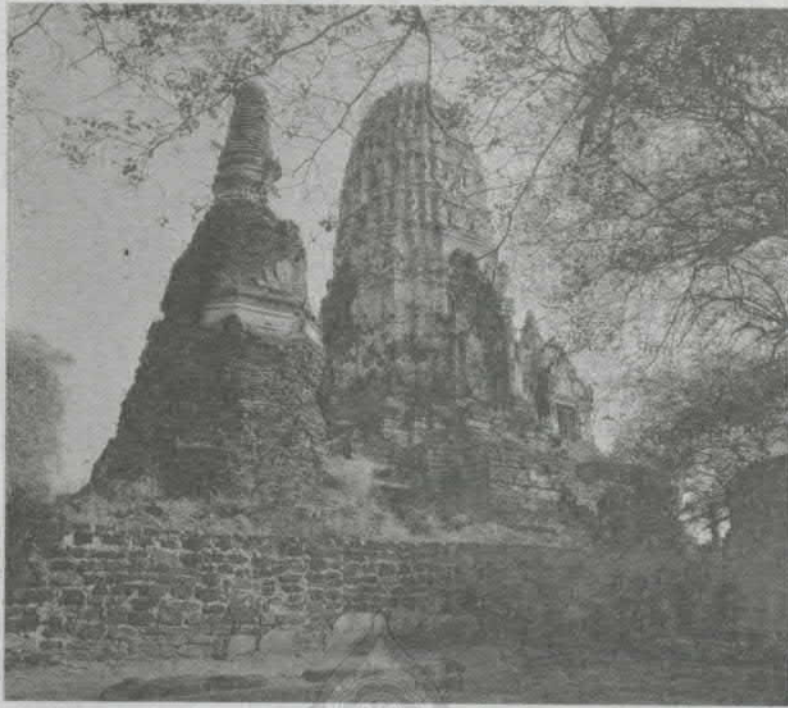
ความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะ ลักษณะเด่นของชาติ วัฒนธรรมไทย จึงแสดงให้เห็นลักษณะความเป็นไทย

สมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีการสืบทอดวัฒนธรรมของสุโขทัยที่รุ่งเรืองมาก่อน และนอกจากนี้ ยังมีความใกล้ชิดกับอาณาจักรเขมรหรือขอม จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรหรือขอม เข้ามามาก ดังที่เราได้เห็นพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาฮินดู ที่ปฏิบัติกันอยู่ในอาณาจักรเขมรหรือขอม ตลอดถึงการยกย่องพวกพราหมณ์ที่มาปรากฏในราชสำนักอยุธยา ที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท อย่างไรก็ตาม คนไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้นำเอาวัฒนธรรมต่างแดนมาปรับดัดแปลงให้เหมาะสม กับตนเอง

ศูนย์รวมของวัฒนธรรมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่ง รุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาทรงให้ความสำคัญด้วย ความศรัทธามาโดยตลอด เช่น การสร้าง-การปฏิสังขรณ์วัด การสร้างพระไตรปิฎกหล่อพระพุทธรูป แต่งมหาชาติคำหลวง การออกผนวช เป็นต้น วัดจึงเป็นศูนย์รวมความเจริญทางวัฒนธรรมของไทย เอกลักษณะทางวัฒนธรรมไทยทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม จึงเห็นได้ ในวัด และในบางด้าน เช่น วรรณกรรม ก็มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างมากทีเดียว

สถาปัตยกรรม ลักษณะเด่นและสวยงามที่สุดของสถาปัตยกรรมของกรุงศรีอยุธยา คือ พระปรางค์ ในตอนแรกพระปรางค์มีรูปร่างมั่นคง แข็งแรง จนกลางศตวรรษที่ 23 รูปร่างจึง ชะลุดัน พระปรางค์จะสร้างบนฐานสูง ตัวอย่างของพระปรางค์ที่สวยงามที่สุดคือ ที่วัดราชบูรณะ วัดไชยวัฒนาราม การสร้างพระปรางค์เป็นการรับอิทธิพลของเขมรหรือขอม แต่เรามาดัดแปลง ให้สูงชะลูดขึ้น จึงกลายเป็นแบบของสมัยกรุงศรีอยุธยาไป

พระปรางค์วัดราชบูรณะ

พระปรางค์วัดไชยวัฒนาราม

นอกจากพระปรางค์แล้ว ยังมีการสร้างสถูปทรงกลม และย่อมุมซึ่งเป็นอิทธิพลของสุโขทัย ส่วนวิหารและอุโบสถของวัดต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลของสุโขทัยเช่นเดียวกันและสร้างได้สวยงามมาก ดังที่ วัน วลีต เจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียนเดย์ตะวันออกของฮอลันดา ได้กล่าวไว้ใน พ.ศ. 2177 ว่า

“รูปร่างของอาคาร (วิหาร) เหล่านี้สวยงามยิ่งกว่าวิหารในทวีปยุโรป...หลังคามุงด้วย
กระเบื้องสีแดง...ทั้งในเมืองและนอกเมือง (พระนครศรีอยุธยา) มีวัดที่สวยงามมากกว่า
400 แห่ง ประดับด้วยพระปรางค์และเจดีย์...”

เจดีย์ภูเขาทอง ลักษณะเจดีย์แบบย่อมุม

เจดีย์สมัยกรุงศรีอยุธยาก็เป็นอิทธิพลของสุโขทัย นิยมสร้างเจดีย์ทรงระฆัง แต่ดัดแปลง
ให้สูงกว่าของเดิม ที่เด่นมาก คือ เจดีย์สามองค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล
ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติ เมื่อมีชัยชนะในการทำยุทธหัตถีกับ
พระมหาอุปราชาแห่งพม่า

เจดีย์สามองค์ วัดพระศรีสรรเพชญ์

เจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคล

ประติมากรรม ส่วนใหญ่จะเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด มีอิทธิพลจากมอญ ขอม และไทยปนกัน มีบางองค์สร้างมาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา จึงมีการเรียกพระพุทธรูปสมัยกรุงศรีอยุธยาว่าเป็นศิลปะแบบอู่ทอง ในยุคแรกพระพุทธรูปของกรุงศรีอยุธยามีพระพักตร์เป็นสี่เหลี่ยม ดูเข้มแข็ง ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลของสุโขทัยพระพักตร์จึงมีลักษณะอ่อนโยนขึ้น ในปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาพระพุทธรูปมักจะทรงเครื่องเยี่ยงพระมหากษัตริย์ มีมงกุฎและจีวรประดับอัญมณี

พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บานประตูไม้จำหลักจากวัดพระศรีสรรเพชญ์

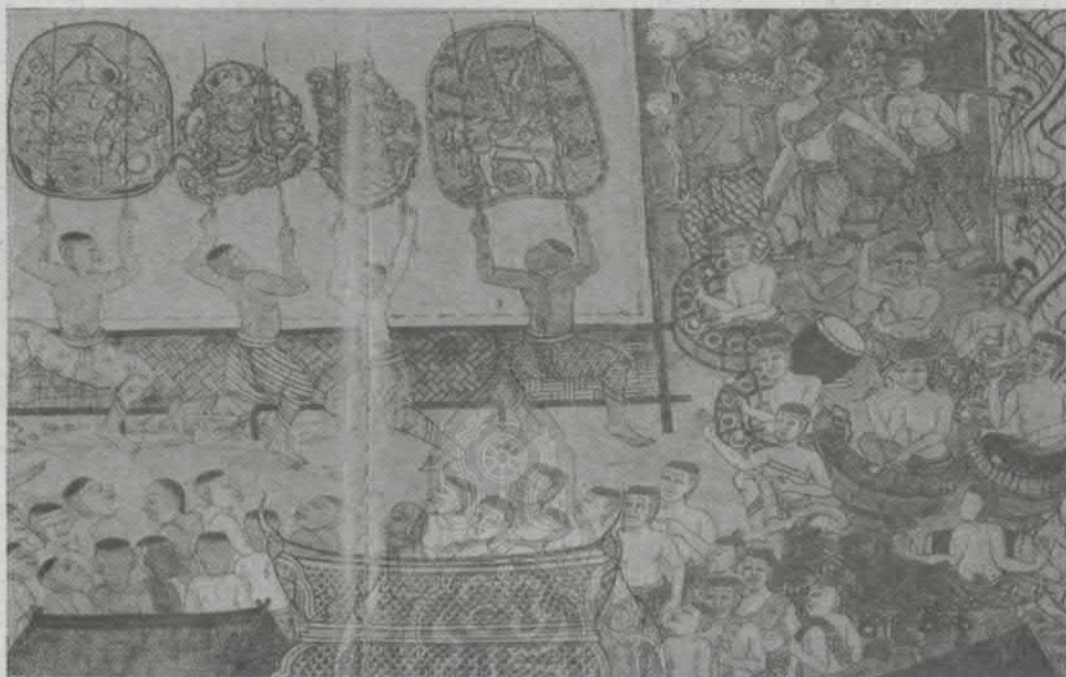

ศิราภรณ์บุรุษ ทำด้วยทองคำประดับอัญมณี สำหรับ
เจ้านายชั้นสูงในราชสำนัก พบในกรุพระปรางค์วัด
ราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ศิราภรณ์สตรี ทำด้วยเส้นลวดทองคำ ถักสานเป็น
เครื่องประดับศีรษะ ลักษณะคล้ายหมวก พบในกรุ
พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จิตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธประวัติ รวมทั้งประวัติก่อนที่จะประสูติเป็นพระพุทธเจ้า คือทศชาติ (ชาติทั้งสิบ) ภาพจิตรกรรมมักวาดตามผนังโบสถ์และวิหาร ที่สำคัญอยู่ที่วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดไชยวัฒนาราม เป็นต้น สีที่ใช้มักเป็นสีแดง เหลือง เขียว ดำ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง แสดงถึงการละเล่นหนังใหญ่

นาฏศิลป์และดนตรี นิยมการเล่นหนังใหญ่ ซึ่งเป็นการสลักตัวละครลงบนหนังแผ่นใหญ่ ใช้คนเชิดให้ปรากฏเงาบนจอ มีคนพากย์ และวงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง เรื่องที่นิยมกันมากคือ รามเกียรติ์ หนังใหญ่จะแสดงในงานพระราชพิธี หรืองานสำคัญของบ้านเมือง นอกจากนี้มี โขน ละครชาตรี ละครนอก ละครใน หุ่น

วรรณกรรม เป็นการแสดงออกของกวี นักประพันธ์ โดยการใช้ภาษาหนังสือ ซึ่งอาจเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรอง งานวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ตกทอดมาถึงเรามีไม่มากนัก เมื่อเทียบกับระยะเวลาอันยาวนานของสมัยกรุงศรีอยุธยา วรรณกรรมที่สำคัญคือ

โองการแข่งน้ำ ใช้อ่านในพระราชพิธีตักน้ำพิพัฒน์สัตยา ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ แต่งในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือก่อนหน้านั้น

มหาชาติคำหลวง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ พระเวสสันดร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบุญบารมี เป็นชาติที่ 10 ก่อนที่จะมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้า แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ลิลิตยวนพ่าย เป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงทำสงครามกับอาณาจักรล้านนา แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ลิลิตพระลอ เป็นวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ ให้ความบันเทิง เนื้อเรื่องเป็นเรื่อง ความรักของหนุ่มสาวจากสองเมืองที่เป็นศัตรูต่อกัน และจบลงด้วยความเศร้าเพราะทั้งหมดยอมตาย เพื่อความรัก เรื่องนี้ได้รับการยกย่องว่า เป็นยอดของลิลิต เพราะเขียนได้ไพเราะมาก สันนิษฐานว่า แต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาช่วงแรก

ภาพยัมหาชาติ เป็นวรรณกรรมทางศาสนาแบบเดียวกับมหาชาติคำหลวง แต่แต่งเป็น กาพย์ แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

อนิรุทธคำฉันท์ เสือโคคำฉันท์ ไกรทวาทศมาส กำศรวลศรีปราชญ์ เป็นวรรณกรรม เพื่อความบันเทิง เขียนขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นยุคทองทางวรรณกรรม สมัยกรุงศรีอยุธยา

กาพย์เห่เรือ หรือ บทเห่เรือ เป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องสูงสุดเรื่องหนึ่ง เป็น วรรณกรรมเพื่อความบันเทิง แสดงออกถึงจินตนาการให้ผู้อ่านได้เห็นความงามของเรือกระบวน หมู่ปลา หมู่นก หมู่ไม้ กาพย์เห่เรือเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร สมัยสมเด็จพระเจ้า- อยู่หัวบรมโกศ

ขุนช้างขุนแผน เป็นวรรณกรรมเพื่อความบันเทิง และสะท้อนสภาพสังคม สันนิษฐาน ว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ต้นฉบับสูญหาย ที่มีอยู่แต่งขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ- พุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนแต่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความรู้เรื่องทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ตามที่กล่าวมา นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของสมัย กรุงศรีอยุธยา และเป็นมรดกอันล้ำค่าของไทยเรา แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการผสมผสาน วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อน และสร้างสรรค์ขึ้นมาให้เป็นแบบเฉพาะของไทยอย่างชาญฉลาด

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนอภิปรายความหมายคำว่า “ไพร่” และการแบ่งชนชั้นตามความคิดเห็นของนักเรียน จากนั้นครูสรุปถึงความหมายของชนชั้นและการแบ่งชนชั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

2. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาลักษณะสังคมไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาในด้านการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิต การแบ่งชนชั้น แล้วนำเสนอผลการศึกษารายงานชั้นเรียน แล้วอภิปรายถึงสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวที่เป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน

3. ให้นักเรียนดูภาพโบราณสถาน โบราณวัตถุในสมัยกรุงศรีอยุธยา แล้วร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในสมัยกรุงศรีอยุธยา จากนั้นให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาถึงลักษณะของวัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม นาฏศิลป์และดนตรี และด้านวรรณกรรม พร้อมทั้งรวบรวมภาพที่เป็นมรดกตกทอดให้เห็นมาจนถึงปัจจุบันนี้มาแสดงประกอบการรายงานในชั้นเรียน

4. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายสรุปถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม และลักษณะของสังคมในสมัยกรุงศรีอยุธยา และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในสมัยนั้น รวมทั้งเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้

คำถาม

1. การแบ่งชนชั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยามีลักษณะอย่างไร และการแบ่งชนชั้นดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในด้านใด

2. ปัจจัยสำคัญใดที่ทำให้วัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยามีลักษณะเฉพาะ และมีความงดงามที่แตกต่างไปจากสุโขทัย

3. ที่กล่าวว่ากรุงศรีอยุธยามีวัดวาอารามมากที่สุดในจริงหรือไม่ เป็นเพราะเหตุใด และวัดเหล่านั้นมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่และศิลปวัฒนธรรมของชาวอยุธยาในสมัยนั้นอย่างไรบ้าง จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

4. จงอธิบายถึงมรดกทางวัฒนธรรมในสมัยกรุงศรีอยุธยาพร้อมทั้งยกตัวอย่างผลงานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่น่าภาคภูมิใจในสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่ละประเภท

5. “วัฒนธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา สมควรอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานสืบไป” นั้นนักเรียนมีแนวทางปฏิบัติอย่างไร

ความสัมพันธ์กับนานาชาติในสมัย กรุงศรีอยุธยา

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอาณาจักรอยุธยากับประเทศเพื่อนบ้าน
2. ตระหนักในความสามารถของพระมหากษัตริย์สมัยกรุงศรีอยุธยาในการแก้ปัญหาความขัดแย้งและดำเนินนโยบายทางการเมืองต่อประเทศต่าง ๆ
3. มีความเข้าใจในความจำเป็นและเห็นความสำคัญของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาเพื่อความมั่นคงของชาติ

ความคิดรวบยอด

1. ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านส่วนใหญ่เป็นไปในแง่ของการเผชิญหน้าทางทหารอันเกิดจากความขัดแย้ง และการขยายอำนาจ ซึ่งพระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษของประเทศได้แก้ปัญหาอย่างกล้าหาญเด็ดเดี่ยว รวมทั้งใช้นโยบายประสานประโยชน์ เพื่อการเสริมสร้างให้อาณาจักรเป็นปึกแผ่นมั่นคงอยู่รอดปลอดภัยเป็นระยะเวลายาวนานถึง 417 ปี
2. ความสัมพันธ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยากับนานาชาตินั้นเป็นไปเพื่อการติดต่อค้าขาย รวมถึงเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งผู้นำในสมัยนั้นได้ดำเนินนโยบายประสานประโยชน์และถ่วงดุลอำนาจในการติดต่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ อย่างทัดเทียมกัน นับเป็นผลทำให้ไทยได้รับความรู้ ความก้าวหน้า และวัฒนธรรมจากต่างชาติ นำมาสู่ความมั่งคั่ง มั่นคง และความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ

สมัยกรุงศรีอยุธยาในช่วงเวลาที่มีความรุ่งเรืองและมีอำนาจสูงสุดนั้น ได้มีความสัมพันธ์กับนานาประเทศอย่างกว้างขวาง จนกล่าวได้ว่ากรุงศรีอยุธยาได้เข้าสู่สังคมนานาชาติอย่างแท้จริง เพราะได้มีการเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่าง ๆ ทั้งในทวีปเอเชียและยุโรป ในความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ลักษณะสำคัญยังเป็นการสงครามแผ่อำนาจและการแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรม ส่วนความสัมพันธ์กับประเทศที่อยู่ห่างไกลออกไป ลักษณะสำคัญเป็นการค้า การเจริญสัมพันธ์ไมตรี การเผยแผ่ศาสนา ซึ่งทำให้กรุงศรีอยุธยาได้เรียนรู้ความเจริญจากต่างแดน และรับเอาวัฒนธรรมบางอย่าง ตลอดจนการรับเอาชาวต่างชาติมารับราชการในราชสำนักด้วย

ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียง

เขมรหรือขอม ในสมัยที่อยุธยาเริ่มก่อตั้งอาณาจักรและเสริมสร้างความมั่นคงนั้น กรุงศรีอยุธยาได้ทำสงครามขยายอำนาจไปในเขมรหลายครั้งโดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) กรุงศรีอยุธยามีชัยชนะเหนือเขมรอย่างเด็ดขาด มีการกวาดต้อนผู้คน ทรัพย์สินจากนครธมเมืองหลวงของเขมรเข้ามากรุงศรีอยุธยามากมาย อิทธิพลทางวัฒนธรรมของเขมรดังเช่น แนวความคิดเรื่องเทวราชา มีอิทธิพลต่อกษัตริย์อยุธยามากขึ้น อย่างไรก็ตาม ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 1 ใน พ.ศ. 2112 ภายในประเทศเขมรมีการแตกแยก ไม่มีความมั่นคง ในบางครั้งผู้นำของเขมรต้องมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารกับทางอยุธยา ดังเช่น ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ซึ่งไทยก็ให้ความช่วยเหลือแก่เขมรด้วยดี แต่เมื่อไทยถูกพม่ายกทัพมาโจมตีจนเป็นเหตุให้เสียกรุงศรีอยุธยาในเวลาต่อมา กษัตริย์เขมรมักจะโจมตีชายแดนของไทยบริเวณเมืองปราจีนบุรี นครราชสีมา นครนายก หลายครั้ง และบางครั้งเข้ามาถึงบริเวณรอบ ๆ กรุงศรีอยุธยาด้วย ดังนั้นจึงทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งแต่ครั้งยังเป็นรัชทายาทโกรธเขมรมาก และอยากโจมตีเขมรคืนบ้าง แต่โอกาสยังไม่เหมาะ จวบจนเสร็จศึกกับพม่าครั้งสงครามยุทธหัตถีแล้ว จึงเสด็จยกทัพไปตีเขมรใน พ.ศ. 2136 ไทยยึดเมืองละแวกได้ แต่พระยาละแวก คือ นักพระสัญญาหลบหนีไปเมืองลาว และได้กลับมาปกครองเขมรอีก ดังนั้น 10 ปีต่อมาสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงเสด็จยกทัพไปตีเขมรอีกครั้งและได้ชัยชนะอย่างเด็ดขาด เขมรต้องยอมเป็นประเทศราชของไทย อย่างไรก็ตาม เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสวรรคตแล้ว เขมรแข็งข้อไม่ยอมขึ้นต่อไทย แม้ไทยจะส่งกองทัพไปปราบแต่ก็ไม่สำเร็จ

เขมรพยายามขอความช่วยเหลือจากญวน เพื่อคานอำนาจไทย ขณะเดียวกันเขมรก็มีปัญหาภายใน คือการแย่งชิงอำนาจกันอยู่บ่อย ๆ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชการแย่งชิงอำนาจเกิดขึ้นในเขมรอีก ฝ่ายหนึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจากไทย อีกฝ่ายหนึ่งขอความช่วยเหลือจากญวน สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงส่งกองทัพไประงับเหตุวุ่นวายในเขมร ปรากฏว่าหลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไทยต้องส่งกองทัพไประงับเหตุวุ่นวายในเขมรอีกหลายครั้ง เช่น

สมัยพระเจ้าท้ายสระ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จึงทำให้ไทยมีอำนาจเหนือเขมร แต่ก็ไม่ได้ทั้งหมด เพราะญวนพยายามเข้ามาแทรกแซงและอยากมีอำนาจในเขมรเช่นกัน โดยสรุป ความสัมพันธ์กับเขมรในสมัยหลัง ๆ ของกรุงศรีอยุธยา ผู้นำของเขมรมักเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และไทยจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาภายในของเขมร

จากความสัมพันธ์ของไทยกับเขมร ทำให้ไทยได้รับอิทธิพลของเขมรหลายประการเข้ามา เช่น การปกครองแบบทวารวดี การแบ่งงานออกเป็น 4 แผนก พิธีบรมราชาภิเษก ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

ล้านนา ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับกรุงศรีอยุธยาในระยะแรกเป็นการทำสงครามขยายอำนาจเพื่อจะได้มีอำนาจเหนือบริเวณอาณาจักรสุโขทัย สงครามใหญ่ระหว่างอาณาจักรทั้งสองเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา กับพระเจ้าติโลกราชแห่งล้านนา การสงครามกับล้านนาทำให้กรุงศรีอยุธยาให้ความสำคัญกับหัวเมืองเหนือมากขึ้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงกับไปประทับที่เมืองพิษณุโลก และภายหลังกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาจะโปรดฯ ให้โอรสซึ่งเป็นอุปราชไปประทับที่เมืองพิษณุโลกจนเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่กรุงศรีอยุธยาเผชิญกับการคุกคามจากพม่า ล้านนาก็ถูกคุกคามเช่นเดียวกัน จึงทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างล้านนากับกรุงศรีอยุธยาเปลี่ยนแปลงไป โดยพม้ามักจะโจมตีและยึดครองล้านนาก่อน เพื่อเป็นฐานกำลังและเสบียงอาหาร รวมทั้งเป็นการตัดกำลังของกรุงศรีอยุธยา ดังที่พระเจ้าบุเรงนองกระทำใน พ.ศ. 2101 เมื่อได้ล้านนาแล้วพระเจ้าบุเรงนองจึงยกทัพลงมาโจมตีกรุงศรีอยุธยา

อาณาจักรล้านนาเป็นประเทศราชของพม่าก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงขยายอำนาจ อาณาจักรล้านนาก็ยอมสวามิภักดิ์ต่ออยุธยา จนถึงสมัยพระเจ้าทรงธรรม พม่าก็หวนกลับมายึดครองล้านนาได้อีก จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงโปรดฯ ให้ยกทัพขึ้นไปตีหัวเมืองล้านนา ครั้นได้ชัยชนะก็โปรดฯ ให้นำผู้คน ททรัพย์สิน ช้าง ม้า ลงมาด้วยเป็นจำนวนมาก แต่เพียงไม่นานนักพม่าก็กลับมาปกครองล้านนาได้อีก จน พ.ศ. 2270 ล้านนาจึงเป็นอิสระจากพม่าได้

เมื่อราชวงศ์อลองพญาขึ้นมีอำนาจในพม่า และเริ่มขยายอำนาจ อาณาจักรล้านนาก็ถูกพม่ารุกรานอีก ล้านนาขอความช่วยเหลือจากกรุงศรีอยุธยา แต่ทัพพม่าตีเมืองเชียงใหม่ได้ก่อน ทัพของกรุงศรีอยุธยาต้องถอยทัพลงมา ถึง พ.ศ. 2310 กรุงศรีอยุธยาต้องเสียแก่พม่าเช่นกัน

พม่า ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับพม่า เป็นไปในลักษณะการทำสงคราม โดยพม่าเป็นฝ่ายยกทัพมาโจมตีกรุงศรีอยุธยามากกว่า เพราะยกทัพลงมาได้สะดวกกว่า มีน้อยครั้งที่กรุงศรีอยุธยายกทัพไปโจมตีพม่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาไทยกับพม่ารบกันเป็นสงครามใหญ่น้อยรวม 24 ครั้ง และมีผลให้ไทยเสียกรุงศรีอยุธยา 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 2112 และ พ.ศ. 2310

ลักษณะการสงครามระหว่างไทยกับพม่า มักจะเริ่มต้นด้วยการที่พม่าปราบมอญแล้วจะมีมอญบางส่วนหลบหนีเข้ามาในเขตแดนไทย พม่าจึงติดตามเข้ามา และการที่พม่าต้องการมีอำนาจเหนือไทย เพื่อความยิ่งใหญ่ของพม่า เพราะถ้าพม่าเอาชนะไทยได้พม่าจะได้ทั้งทรัพย์สินเงินทองผู้คน สัตว์พาหนะ และชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะกรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรใหญ่ โดยปกติเมื่อพม่ายกทัพมาโจมตี กรุงศรีอยุธยามักจะตั้งรับในกรุงเพราะง่ายต่อการป้องกัน คือมีแม่น้ำล้อมรอบอาหารอุดมสมบูรณ์ เมื่อถึงหน้าฝน น้ำจะท่วมรอบ ๆ ตัวเมือง จนกลายเป็นอุปสรรคต่อข้าศึกในการตั้งค่ายและลำเลียงเสบียงอาหาร ในที่สุดก็ต้องถอยทัพกลับไป แต่ก็บางครั้งก็ไทยออกไปตั้งรับข้าศึกในเส้นทางที่พม่าเดินทัพผ่าน

สงครามครั้งแรกระหว่างไทยกับพม่าเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2081 เมื่อพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ปราบมอญแล้วเลยมาโจมตีเมืองเชียงกราน* ของไทย สมเด็จพระไชยราชาธิราชทราบข่าวศึกจึงเสด็จยกทัพขับไล่พม่าออกไป หลังจากนั้นก็มีสงครามระหว่างไทยกับพม่าครั้งสำคัญ ๆ คือ

1. กราวสมเด็จพระศรีสุริโยทัยขาดคอช้าง พ.ศ. 2091

พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ทราบข่าวเหตุยุ่งยากในกรุงศรีอยุธยา จึงถือโอกาสยกทัพมาโจมตีเพื่อแผ่อำนาจ และเป็นการแก้ตัว กราวนี้ทัพพม่ามีกำลังร่ำพลมากมาย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งเพิ่งขึ้นครองราชสมบัติได้ 6 เดือน เห็นว่าการตั้งรับที่กรุงจะดีกว่า ระหว่างทัพพมาล้อมกรุงอยู่นั้น สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จยกทัพไปต่อสู้กับพม่า โดยมีสมเด็จพระศรีสุริโยทัยพระมเหสีปลอมพระองค์เป็นชายติดตามไปด้วย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงชนช้างกับพระเจ้าแปรแม่ทัพหน้าของพม่า ช้างของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียที่วิ่งหนีข้าศึก สมเด็จพระศรีสุริโยทัยจึงไล่ช้างเข้าไปขวางกั้น พระเจ้าแปรจึงฟันจนสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ทัพไทยเข้าไปช่วยเอาพระศพออกมาได้ พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ล้อมกรุงอยู่ระยะหนึ่ง ทราบว่าทางหัวเมืองเหนือยกทัพมาช่วยกรุงศรีอยุธยา จึงถอยทัพกลับ

2. กราวพม่าขอช้างเผือก พ.ศ. 2106

กษัตริย์พม่าในเวลานั้น คือ พระเจ้าบุเรงนอง เป็นกษัตริย์นักรบ ทราบข่าวว่ากรุงศรีอยุธยามีช้างเผือก 7 เชือก จึงขอมา 2 เชือก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและขุนนางบางคน เช่น พระราเมศวร พระยาจักรี มีความเห็นว่าเป็นเพียงอุบายของพม่าที่หาเหตุมาโจมตีไทย จึงปฏิเสธ พระเจ้าบุเรงนองจึงใช้เป็นข้ออ้าง ยกทัพมาตีเมืองไทย โดยเริ่มจากหัวเมืองเหนือและตีได้มาเรื่อย ๆ ทั้งล้านนา พิษณุโลก จากนั้นจึงยกลงมาล้อมกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิตั้งมั่นในกรุง หวังจะให้น้ำไหลกช่วย แต่พระเจ้าบุเรงนองระดมยิงกรุงด้วยปืนใหญ่

* ทางด่านเจดีย์สามองค์ เมืองกาญจนบุรี

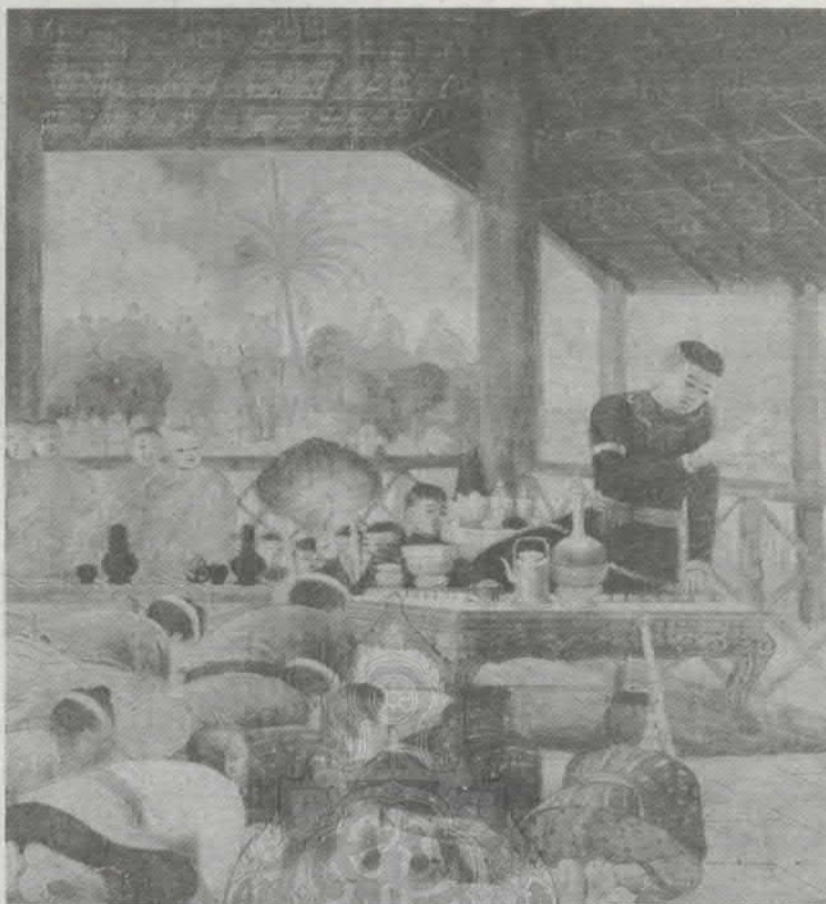
อย่างหนัก หวังจะให้เกิดความระส่ำระสายในหมู่ราษฎร จากนั้นจึงมีพระราชสาส์นถึงสมเด็จพระมหาจักรพรรดิว่าจะยกทัพกลับถ้าไทยยอมให้ช้างเผือก 4 เชือก มอบขุนนางที่เคยคัดค้านในคราวพระเจ้าบุเรงนองขอช้างเผือก 2 เชือก และให้ส่วยช้างแก่พม่าปีละ 30 เชือก เงินปีละ 300 ชั่ง (24,000 บาท) รวมทั้งภาษีส่วนหนึ่ง แล้วทั้งสองอาณาจักรก็จะเป็นไมตรีต่อกัน ขุนนางส่วนใหญ่เห็นว่าควรยอมตามข้อเรียกร้องของพม่า สงครามจะได้สิ้นสุด สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงทรงยินยอม เมื่อได้ตามที่ต้องการแล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงยกทัพกลับ

3. คราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2111-2112

แม้ว่าพระเจ้าบุเรงนองจะได้ช้างเผือกจากไทย แต่ก็ยังไม่พอพระทัยเพราะอยากจะได้กรุงศรีอยุธยาเป็นประเทศราช จึงยกทัพมาอีกใน พ.ศ. 2111 ส่วนทางไทยนั้น หลังเสร็จศึกคราวเสียช้างเผือกแล้ว ได้ผูกไมตรีกับพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งเวียงจันทน์ เพื่อจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐายกทัพมาช่วยกรุงศรีอยุธยาก็ถูกพม่าล้อมโจมตีระหว่างทาง จึงต้องยกทัพกลับไป ส่วนทางกรุงศรีอยุธยาแม้พระเจ้าบุเรงนองจะยกทัพซึ่งมีกำลังมากมายและเข้มแข็ง แต่ก็ไม่สามารถเอาชนะไทยได้ง่าย ๆ พระเจ้าบุเรงนองต้องวางอุบายหลอกเอาแม่ทัพที่สามารถจากไทย และส่งพระยาจักรีที่เคยขอไปคราวขอช้างเผือกให้เป็นไส้ศึก ประกอบกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิสวรรคต สมเด็จพระมหินทราธิราชที่ครองราชสมบัติต่อมาก็ทรงอ่อนแอ พระเจ้าบุเรงนองจึงเอาชนะไทยได้ใน พ.ศ. 2112 หลังจากที่ยึดกรุงนานถึง 9 เดือน ในคราวนี้พระเจ้าบุเรงนองได้กวาดต้อนผู้คน ทรัพย์สินสมบัติไปเมืองพม่าเป็นจำนวนมาก รวมทั้งสมเด็จพระมหินทราธิราชด้วย กรุงศรีอยุธยาต้องตกเป็นประเทศราชของพม่า 15 ปี

4. คราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชประกาศอิสรภาพ พ.ศ. 2127

พระเจ้าบุเรงนองทรงแต่งตั้งสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชให้ครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา ระหว่างที่ไทยเสื่อมอำนาจนี้ เขมรได้ถือโอกาสเข้าตีไทยหลายครั้ง ซึ่งทำให้ไทยสะสมกำลังเพื่อป้องกันตัวเองได้บ้าง ถึง พ.ศ. 2124 พระเจ้าบุเรงนองสวรรคต โอรสของพระองค์คือ พระเจ้านันทบุเรง ครองราชสมบัติต่อ ไม่นานนักประเทศราชหลายแห่งกระด้างกระเดื่อง พระเจ้านันทบุเรงก็ไม่วางพระทัยที่เห็นพระนเรศวรมหาราชรัชทายาทของกรุงศรีอยุธยาเข้มแข็ง จึงวางแผนลอบสังหารระหว่างที่เกณฑ์ให้ไปปราบกบฏ พระนเรศวรมหาราชซึ่งมีแผนการประกาศอิสรภาพอยู่แล้ว จึงประกาศอิสรภาพแก่กรุงศรีอยุธยาที่เมืองแครงใน พ.ศ. 2127 พม่าส่งกองทัพไล่ติดตามแต่ไม่ทัน

พ.ศ. 2127 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงประกาศอิสรภาพที่พลับพลาต่อหน้าพระสงฆ์และพวกมอญ แล้วทรงหลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกเหนือแผ่นดิน ประกาศอิสรภาพของกรุงศรีอยุธยาไม่ขึ้นกับกรุงหงสาวดี อีกต่อไป

5. กราวพระเจ้านันทบุเรงล้อมกรุง พ.ศ. 2129

พระเจ้านันทบุเรงทรงนำทัพที่มีกำลังพลมากมายถึง 250,000 คน มาด้วยความหวังว่าจะปราบกรุงศรีอยุธยาให้ได้ แต่กรุงศรีอยุธยาก็ได้เตรียมการป้องกันตัวไว้แล้วทั้งเสบียงอาหารและผู้คน แต่เนื่องจากผู้คนยังน้อย จึงตั้งรับในกรุงโดยมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อครั้งเป็นรัชทายาทเป็นผู้บัญชาการป้องกัน พระองค์ทรงตอบโต้กองทัพพม่าได้อย่างกล้าหาญ และนำทหารเข้าปล้นค่ายพม่าโดยคาบพระแสงดาบปืนค่ายข้าศึก พม่าล้อมกรุงอยู่หลายเดือน เเสบียงอาหารขาดสิ้น จึงยกทัพกลับ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงนำทหารปล้นค่ายพม่า

6. คราวสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. 2135

พระเจ้านันทบุเรงให้พระมหาอุปราชายกทัพมาโจมตีกรุงศรีอยุธยาเป็นการแก้ตัวหลังจากพ่ายแพ้ไปใน พ.ศ. 2133 ในตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชสมบัติใหม่ๆ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พร้อมด้วยอนุชาคือสมเด็จพระเอกาทศรถทรงยกออกไปตั้งรับทั้งสองทัพเผชิญหน้ากันและมีการทำยุทธหัตถีที่หนองสาหร่าย เมืองสุพรรณบุรี ทัพไทยได้ชัยชนะอย่างงดงาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงฟันพระมหาอุปราชาด้วยพระแสงของ้าว สิ้นพระชนม์บนคอช้าง สมเด็จพระเอกาทศรถทรงทำยุทธหัตถีด้วยอีกคู่หนึ่งและได้ชัยชนะเช่นกัน ชัยชนะของไทยในครั้งนี้ทำให้พม่าไม่กล้ายกทัพมาโจมตีไทยอีก

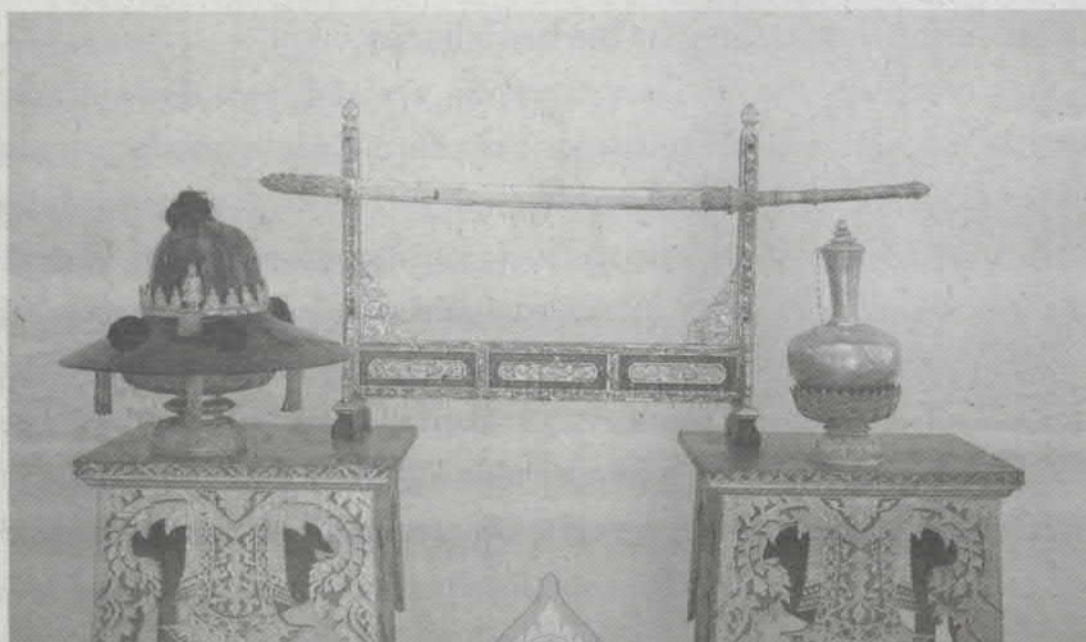

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกระทำยุทธหัตถี ทรงชนะพระมหาอุปราชา พ.ศ. 2135

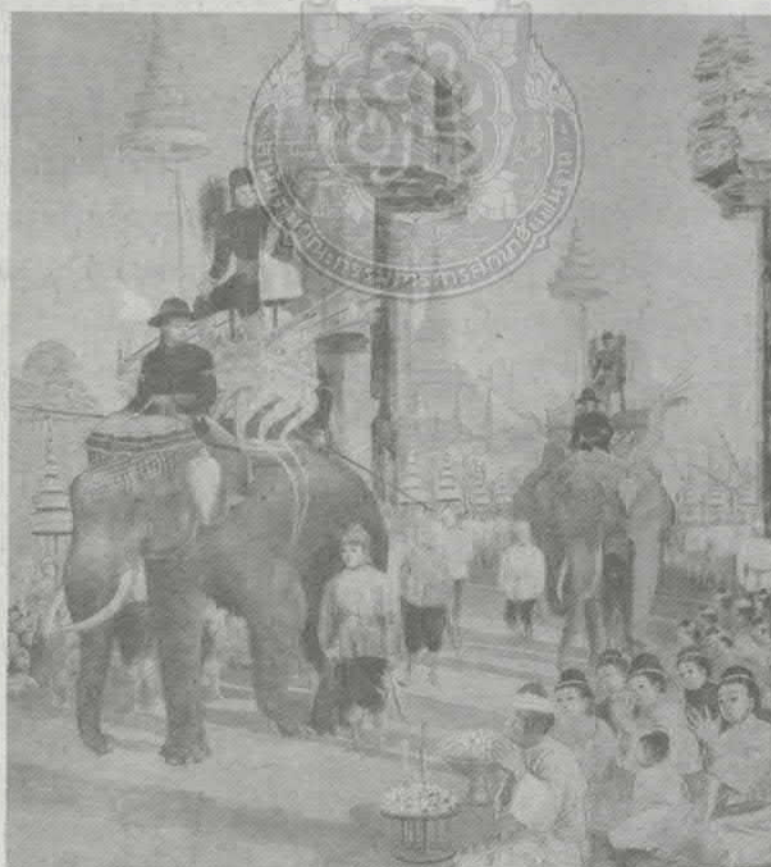
7. กราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีหงสาวดี พ.ศ. 2138 และ 2142

หลังสงครามยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงขยายอำนาจของไทยเข้าไปในดินแดนของพม่าบ้าง ได้ทะวาย ตะนาวศรี ส่วนหัวเมืองมอญได้มาสวามิภักดิ์ต่อไทย ใน พ.ศ. 2138 ท้าไทยโจมตีพม่าถึงเมืองหงสาวดี เมืองหลวงของพม่าแต่ไม่สำเร็จ อีก 4 ปีต่อมาจึงเสด็จยกทัพไปตีอีก แต่เมืองหงสาวดีถูกพวดยะไข่และตองอุปตันและเผาเมืองก่อน อนึ่ง ในปลายปี พ.ศ. 2147 ยังได้เสด็จยกทัพเพื่อไปโจมตีเมืองอังวะของพม่า แต่สวรรคตก่อนที่เมืองหางในต้นปีถัดมา

หลังสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การสงครามครั้งสำคัญระหว่างไทยกับพม่าไม่มี แต่มีการรบย่อย ๆ บ้าง จนต้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ท้าไทยได้ไปโจมตีหัวเมืองมอญพม่าตอนล่าง จากนั้นยกขึ้นไปโจมตีเมืองพุกาม หลังจากล้อมเมืองอยู่ระยะหนึ่ง เกิดขัดสนเสบียงอาหารจึงยกทัพกลับ จากนั้นสงครามก็ว่างเว้นไปเกือบ 100 ปี จนพระเจ้าอลองพญารวบรวมพม่าได้ใหม่ จึงยกทัพมาโจมตีไทย ซึ่งจะกล่าวถึงในบทที่ 7 ต่อไป

พระเต้า พระแสงดาบค้ำค่าย พระมาลาเบี่ยง ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงตีหงสาวดี

ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านที่อยู่ห่างไกลในทวีปเอเชีย

จีน เมื่ออยุธยาสถาปนาขึ้นมาใน พ.ศ. 1893 นั้น ราชวงศ์ที่ปกครองจีนยังเป็นราชวงศ์หยวน (หงวน) ของพวกมองโกลอยู่ แต่ก็เสื่อมอำนาจมาแล้ว อีก 18 ปีต่อมาชาวจีนก็สามารถโค่นอำนาจราชวงศ์หยวนลงได้ และตั้งราชวงศ์หมิง (เหมิง) (พ.ศ. 1911-2187) ขึ้นมา ราชวงศ์หมิงปกครองจีนได้ 276 ปีก็หมดอำนาจ ชาวแมนจูเข้ามายึดครองและตั้งราชวงศ์ชิง (เซ็ง) ปกครองจีนต่อมาอีก 268 ปี ดังนั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาไทยจึงมีความสัมพันธ์กับจีนในสองราชวงศ์คือ หมิงและชิง

โดยทั่วไปจีนมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรทั้งหลายในลักษณะ “ระบบบรรณาการ” คือ การที่รัฐทั้งหลายต้องถวายบรรณาการแก่จีน 3 ปี/ครั้ง เพื่อจะได้ค้าขายกับจีนได้สะดวกและจีนถือว่ารัฐนั้นยอมอ่อนน้อมต่อจีน กรุงศรีอยุธยาก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบของจีน แต่เราไม่ถือว่าเราอ่อนน้อมหรืออยู่ในฐานะประเทศราชของจีน เพียงแต่เราต้องการความสะดวกและสิทธิพิเศษในการค้ากับจีนเท่านั้น เพราะการค้ามีความสำคัญต่อกรุงศรีอยุธยามาก ยิ่งในสมัยหลังเมื่อชาติตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยสินค้าจากจีนเป็นสินค้าที่สำคัญที่ชาติตะวันตกมาซื้อต่อจากไทยด้วย และในสมัยที่จีนมีประชากรเพิ่มขึ้นมากมายในสมัยต้นราชวงศ์ชิง จีนมีความต้องการสินค้าข้าวจากไทยมาก ข้าวไทยจึงเป็นสินค้าสำคัญในตลาดเมืองจีนถึงกับจีนเปิดเมืองท่าชายฝั่งทะเลตอนใต้ให้ไทยเป็นพิเศษ

เมื่อจักรพรรดิชิงอยู่ (หรือจูหยวนจาง) ซึ่งเป็นจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์หมิงขึ้นปกครองประเทศจีน ก็ได้ส่งทูตไปยังอาณาจักรต่าง ๆ รวมทั้งที่กรุงศรีอยุธยาด้วย เพื่อเรียกร้องให้ดำเนินความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการกับจีน ทูตชุดแรกของจีนที่ส่งมายังกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1913 ตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ในปีถัดมาทูตไทยชุดแรกก็ได้เดินทางไปจีนพร้อมกับพระราชสาสน์และบรรณาการไปถวาย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นไปด้วยความราบรื่น ปรากฏว่าบ่อยครั้งที่ไทยส่งทูตไปดีกว่าปกติ คือเป็นปีละครั้ง และมีบางปีส่งทูตไปมากกว่าหนึ่งครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไทยเราไม่คิดในเรื่องระบบบรรณาการอย่างที่จีนคิด ความสัมพันธ์ในบางช่วง เช่น ในสมัยสมเด็จพระอินทราชาตีเป็นพิเศษเพราะพระองค์เคยเสด็จไปจีน และเมื่อครั้งเจิ้งเหอ (ข้าปองก) นำกองเรือสำรวจทางทะเล เจิ้งเหอก็ได้เข้าเฝ้าพระองค์ด้วยเมื่อกองเรือแวกที่กรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ก็เคยเสนอต่อจีนว่า จะช่วยจีนรบเพื่อขับไล่ญี่ปุ่น เมื่อญี่ปุ่นรุกรานเกาหลีที่เป็นรัฐบรรณาการของจีน

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในด้านการค้านั้น สินค้าที่ไทยต้องการจากจีน เช่น ผ้าไหม ผ้าแพร เครื่องกระเบื้อง ส่วนสินค้าของไทยที่จีนต้องการ เช่น เครื่องเทศ พริกไทย ฝรั่ง และเมื่อชาติตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย จีนก็ซื้อสินค้าของชาติตะวันตกจากไทยไปด้วย เช่น เครื่องแก้ว พรม เครื่องหอม จากการค้าขายทำให้มีคนจีนเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่กรุงศรีอยุธยา เป็นหมู่บ้าน เพราะต้องคอยลมนรสุมในการเดินเรือ ซึ่งอาจทำให้บางคนแต่งงานกับคนไทยมีลูกหลาน ต่อมาก็มี และมีบางคนเข้ารับราชการในการค้าขายช่วยราชการไทย โดยอยู่ในกรมท่าซ้าย พระคลังสินค้า นอกจากนี้ก็มีบางส่วนช่วยในการเดินเรือค้าขาย จนปรากฏว่าตำแหน่งในการเดินเรือหลายตำแหน่ง เช่น จุนจู (นายสำเภา) ล้าต้า (นายบัญชีใหญ่) ไต้ก๋ง (นายท้าย) มาจากภาษาจีน และมีทำเนียบในศักดินาของไทยด้วย

ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระเป็นต้นมา สินค้าข้าวจากไทยส่งไปขายให้เมืองจีนมากเป็นพิเศษ เพราะประชากรจีนเพิ่มจำนวนมากขึ้นเป็น 2 เท่าในเวลาต่อมา ความต้องการข้าวไปเลี้ยงประชากรจีนจึงมีมากเป็นพิเศษ ถึงกับจีนได้เปิดเมืองท่าชายฝั่งทะเลตอนใต้ให้เรือสินค้าของไทยโดยเฉพาะ

ญี่ปุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา เริ่มต้นอย่างเป็นทางการในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถของไทย กับโชกุนโตกูงาวะ อิเอยาสุ โดยทางญี่ปุ่นได้มีสาส์นมาถวายพระเอกาทศรถพร้อมด้วยดาบ และเสื้อเกราะ พร้อมกับทูตขอปืนใหญ่และไม้หอมจากไทย สมเด็จพระเอกาทศรถทรงส่งทูตไปญี่ปุ่นเป็นการตอบแทน

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เป็นเรื่องทางการค้ามากกว่าอย่างอื่น สินค้าที่ญี่ปุ่นต้องการจากไทยมาก คือ หนังกวาง ข้าว ดีบุก ไม้ น้ำตาล ส่วนสินค้าที่ไทยต้องการจากญี่ปุ่น คือ ฉากลับแล เงินเหรียญของญี่ปุ่น ทองแดง เป็นต้น อันที่จริงความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างอาณาจักรทั้งสองได้เริ่มต้นขึ้นก่อนความสัมพันธ์ทางการทูต เพราะปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีกองอาสาญี่ปุ่นอยู่ในกองทัพไทยประมาณ 500 คน และกองอาสาญี่ปุ่นมีชื่อปรากฏในทำเนียบศักดินาด้วย ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถมีชาวญี่ปุ่นตั้งเป็นหมู่บ้าน มีจำนวนคนประมาณ 1,000-1,500 คน

นอกจากเป็นทหารอาสาแล้ว มีชาวญี่ปุ่นบางคนรับราชการจนมีตำแหน่งสูง คือ ยามาดานางามาช่า มีบรรดาศักดิ์เป็นที่ออกญาเสนาภิมุข เจ้ากรมอาสาญี่ปุ่น ท่านเริ่มรับราชการตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และต่อมาในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ท่านเป็นบุคลิกที่พระเจ้าทรงธรรมไว้วางพระทัยมากจนถึงกับฝากฝังให้ดูแลโอรสของพระองค์ร่วมกับออกญาสุริยวงศ์ ครั้นออกญาสุริยวงศ์แย่งชิงราชสมบัติ ตั้งตนเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จึงหาทางกำจัดออกญาเสนาภิมุขซึ่งขณะนั้นออกไปราชการที่เมืองนครศรีธรรมราช โดยส่งคนไปลอบวางยาพิษ

ขณะเดียวกันสมเด็จพระเจ้าปราสาททองยังทรงเกรงว่า พวกญี่ปุ่นที่กรุงศรีอยุธยาจะก่อการกำเริบ จึงสั่งให้เผาหมู่บ้านญี่ปุ่น ซึ่งทำให้กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ของอาณาจักรทั้งสอง ประกอบกับญี่ปุ่นมีนโยบายปิดประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2182 ความสัมพันธ์จึงสิ้นสุดลง แต่กระนั้น ก็ยังคงมีเชื้อสายญี่ปุ่นอยู่ในกรุงศรีอยุธยาต่อมา

อิหร่าน ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มีชาวอิหร่านเข้ามาค้าขายและรับราชการกับราชสำนักไทย เช่น เคนอะหมัด (ตันตระกุลบุรนาค) ได้รับราชการในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจนได้เป็น ออกญาเคนอะหมัดรัตนบดี ว่าที่สมุหนายก ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวอิหร่านหรือที่เรามักเรียกว่าพวกอาหรับ ยังคงรับราชการและมีบทบาทในราชสำนักไทย และไทยยังได้ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าซาร์แห่งอิหร่าน และทางอิหร่านก็ได้ส่งทูตมากรุงศรีอยุธยา เป็นการตอบแทนด้วย แต่ความสัมพันธ์ที่ลดลงเพราะถูกออกญาวิไชยเณร (คอนสแตนติน ฟอลคอน) กีดกัน

ลังกา นอกเหนือจากความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว กรุงศรีอยุธยายังมีความสัมพันธ์กับลังกา ซึ่งลังกาได้ส่งทูตมาขอพระสงฆ์จากไทยไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งพระองค์ก็ให้ความช่วยเหลืออย่างดีจนลังกาเรียกพระสงฆ์ที่ปฏิบัติพระธรรมตามแบบไทยว่า ลัทธิสยามวงศ์

ความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปยุโรป

นับตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 21 ประเทศทางทวีปยุโรปหรือชาติตะวันตก เริ่มเดินทางโดยทางเรือมาติดต่อกับประเทศต่าง ๆ รวมทั้งกรุงศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ต้องการเครื่องเทศและพริกไทย เพื่อการถนอมและปรุงรสอาหาร และต้องการเผยแพร่วัฒนธรรมคริสต์ศาสนา ประเทศที่เข้ามาติดต่อกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยามีดังต่อไปนี้

ประเทศ	พ.ศ. ที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา	ในสมัยรัชกาล
1. โปรตุเกส	พ.ศ. 2054	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2
2. ฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์)	พ.ศ. 2147	สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
3. อังกฤษ	พ.ศ. 2155	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม
4. ฝรั่งเศส	พ.ศ. 2205	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

โปรตุเกส เป็นชาติแรกที่เดินทางมาถึงทวีปเอเชียอินเดีย โดยเส้นทางเดินเรืออ้อมทวีปแอฟริกา หลังจากยึดเมืองมะละกาได้ใน พ.ศ. 2054 โปรตุเกสได้ส่งทูต คือ ดุอาร์เต้ เฟร์นันเดส มากรุงศรีอยุธยาเพื่อเจริญไมตรีและทำการค้าต่อกัน ในครั้งนั้นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงส่งทูต

ไปที่มะละกา และส่งพระราชสาสน์ไปถวายกษัตริย์ของโปรตุเกสด้วย ต่อมาใน พ.ศ. 2059 ไทยกับโปรตุเกสทำสนธิสัญญาทางไมตรีและทางการค้า อนุญาตให้โปรตุเกสทำการค้าและเผยแผ่คริสต์ศาสนาได้ พวกพ่อค้าโปรตุเกสได้เข้ามาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาและตามเมืองท่าต่าง ๆ ของไทย เช่น ตะนาวศรี มะริด บัตตานี นครศรีธรรมราช พวกพ่อค้าโปรตุเกสนิยมซื้อสินค้าพื้นเมืองจากไทยนำไปขายที่มะละกา สินค้าที่โปรตุเกสนำมาและเป็นที่สนใจของทางราชการไทยคือ ปืนไฟ กระสุนปืน และดินปืน สินค้าเหล่านี้รัฐบาลไทยต้องการอยู่มากเพื่อนำไปใช้ในกองทัพ นอกจากนี้สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ทรงสนพระทัยในอาวุธและยุทธวิธีของโปรตุเกสมาก ทรงศึกษาด้วยความสนพระทัยจนสามารถแต่งตำราพิชัยสงครามขึ้นมาได้ และนอกจากนี้ยังมีนักเผชิญโชคชาวโปรตุเกสเข้ามาเป็นทหารอาสาในไทย ปรากฏว่าในการรบระหว่างไทยกับพม่าครั้งแรกที่เมืองเชียงกราน ได้มีทหารอาสาโปรตุเกสร่วมรบในกองทัพไทยถึง 120 คน และปฏิบัติการรบมีผลดี จนกระทั่งสมเด็จพระไชยราชาธิราชโปรดฯ อนุญาตให้ชาวโปรตุเกสตั้งบ้านเรือนและได้พระราชทานที่ดินให้สร้างโบสถ์คริสต์ศาสนาได้

บ้านของพวกชาวโปรตุเกส ซึ่งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยที่สมเด็จพระเอกาทศรถทรงส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ พระองค์ทรงส่งทูตไปที่เมืองกัว (เป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกสในอินเดีย) และในสมัยของพระเจ้าทรงธรรมก็ได้ทรงส่งทูตไปเจริญพระราชไมตรีถึงประเทศโปรตุเกสด้วย

การค้าของโปรตุเกสในไทยตกต่ำลง เมื่อโปรตุเกสต้องรวมเข้ากับสเปนใน พ.ศ. 2142 ทำให้มีศัตรูจากหลายชาติรวมทั้งฮอลันดา ซึ่งเคยอยู่ภายใต้อำนาจของสเปนมาก่อน ดังนั้นเมื่อฮอลันดาเดินทางมาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย จึงเป็นคู่แข่งทางการค้ากับโปรตุเกส เพราะกษัตริย์ของไทยก็ยินดีติดต่อทางการค้ากับฮอลันดาและให้สิทธิพิเศษต่าง ๆ ด้วย ดังนั้นหลังสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม โปรตุเกสจึงไม่มีบทบาทสำคัญแต่ประการใด

เป็นที่น่าสังเกตว่า โปรตุเกสไม่ประสบความสำเร็จในเรื่องการค้าและการเผยแพร่ศาสนาในไทยเท่าที่ควร แต่กระนั้นก็มีชาวโปรตุเกสตั้งถิ่นฐานในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก และมีอยู่ต่อมาอีกนาน แม้หลังสมัยสมเด็จพระเพทราชา

ฮอลันดา ฮอลันดาหรือบางทีเราเรียกว่า วิลันดา ปัจจุบันคือ เนเธอร์แลนด์ ได้เดินทางมาติดต่อกับไทยหลังโปรตุเกสเกือบหนึ่งศตวรรษ โดยมาถึงในปลายสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การมาของฮอลันดาแตกต่างจากโปรตุเกสในบางประการ คือสนใจเฉพาะการค้า แต่ไม่ได้สนใจในเรื่องการเผยแพร่ศาสนา สินค้าที่ฮอลันดาต้องการมีทั้งเครื่องเทศ พริกไทย หนังกวาง ข้าว และหวังใช้ไทยเป็นสะพานไปสู่การค้ากับจีนและญี่ปุ่น เพราะไทยมีการค้ากับประเทศทั้งสองอยู่ และกรุงศรีอยุธยาก็มีสินค้าของประเทศทั้งสองดังกล่าวยเป็นจำนวนมาก

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงให้การต้อนรับพวกฮอลันดาเป็นอย่างดี ในรัชกาลต่อมาคือ สมเด็จพระเอกาทศรถ พระองค์โปรดฯ ให้ส่งราชทูตไปฮอลันดาใน พ.ศ. 2150 เพื่อเจรจาทางการค้า และศึกษาความเจริญของฮอลันดา เช่น การต่อเรือ ซึ่งนับเป็นทูตชุดแรกของไทยที่เดินทางไปถึงทวีปยุโรป ทูตไทยได้เฝ้าพระเจ้ามอริสแห่งราชวงศ์ออเรนจ์ ในตอนขากลับกษัตริย์ฮอลันดาได้ฝากปืนใหญ่ อาวุธอื่น ๆ มาถวายสมเด็จพระเอกาทศรถด้วย

สัมพันธไมตรีระหว่างประเทศทั้งสองดำเนินมาด้วยดี มีการส่งทูตและทำสัญญาทางการค้าต่อกันหลายครั้ง ใน พ.ศ. 2176 ฮอลันดาได้สร้างสถานการค้าที่มั่นคงในกรุงศรีอยุธยา ในระยะแรกการค้าระหว่างไทยกับฮอลันดาดำเนินไปด้วยดี ควบคู่กันไปกับการติดต่อทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสองฝ่าย ไทยได้ให้สิทธิพิเศษแก่พ่อค้าชาวฮอลันดาในการผูกขาดการค้าหนังสัตว์จากไทย จนถึงสมัยพระเจ้าปราสาททองความสัมพันธ์ระหว่างฮอลันดากับไทยเริ่มมีอุปสรรค เนื่องมาจากปัตตานีก่อกบฏต่อไทย ฮอลันดาสัญญาว่าจะช่วยไทยปราบกบฏแต่ไม่ได้ช่วยตามสัญญา ทำให้พระเจ้าปราสาททองกริ้วมาก ถึงกับทรงห้ามชาวไทยค้าขายกับฮอลันดา แต่ในตอนหลังพระเจ้าปราสาททองทรงยอมติดต่อกับชาวฮอลันดาอีก แต่ทรงเข้มงวดกับฮอลันดาเป็นพิเศษ

ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับฮอลันดาไม่ค่อยราบรื่นนัก เนื่องจากพระเจ้าปราสาททองมีพระประสงค์ที่จะให้ฝ่ายไทยได้ค้าขายอย่างอิสระ ในขณะที่ฮอลันดาพยายามที่จะผูกขาดการค้าในประเทศไทย ทำให้ขัดผลประโยชน์กันอยู่ตลอดเวลา ฮอลันดาพยายามใช้กำลัง

กองทัพเรือไทยในเรื่องการค้า จึงทำให้บางครั้งพระเจ้าปราสาททองจำเป็นต้องใช้นโยบายอะลุ่มอล่วยกับฮอลันดา

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้เกิดบาดหมางกันอย่างรุนแรงระหว่างไทยกับฮอลันดา ถึงขั้นฮอลันดาได้ส่งเรือรบปิดอ่าวไทยและเรียกร้องสิทธิพิเศษจากไทย เช่น มีสิทธิค้าขายในนครศรีธรรมราช ถลาง และที่อื่นๆ ได้ ไทยจะไม่จ้างชาวจีน ญี่ปุ่นช่วยในการเดินเรือค้าขาย ฮอลันดาเป็นผู้ผูกขาดการส่งหนังกวัง หนังวัวออกนอกประเทศ และถ้าชาวฮอลันดาทำผิดในไทย ไทยไม่มีสิทธิพิจารณาพิพากษาคดี แต่ต้องส่งให้พวกเขาลงโทษกันเอง

ฮอลันดายังคงได้สิทธิพิเศษอื่น ๆ เช่น เป็นผู้ผูกขาดไม้จันทน์หอม และได้มากกว่าชาติใด ๆ ที่ค้าขายกับไทยในเวลานั้น แม้ว่าในสมัยนี้ไทยต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางการค้าแก่ฮอลันดาเป็นอันมาก แต่ก็ช่วยให้เรารอดพ้นจากการถูกรุกรานและเสี่ยงต่อการเสียเอกราช อย่างไรก็ตามรายได้จากการค้ากับต่างประเทศในสมัยนี้ก็ยังได้รับสูงกว่าในสมัยรัชกาลอื่น ๆ

นอกจากฮอลันดาจะมีปัญหาทางการค้ากับไทยแล้ว ฮอลันดายังมีปัญหากทางการค้ากับอังกฤษ โดยใช่วิธีกีดกันทางการค้าและกีดกันแล้งไม่ให้พ่อค้าอังกฤษได้รับความสะดวก ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าทรงธรรม อังกฤษกับฮอลันดาได้รบพุ่งกันทางเรือ ผลปรากฏว่าอังกฤษเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ จนถึงกับเลิกการค้าที่กรุงศรีอยุธยาและปัตตานี จนกลางสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อิทธิพลของฮอลันดาจึงลดลง เพราะไทยได้ติดต่อกับอังกฤษและฝรั่งเศสเพื่อคานอำนาจของฮอลันดา อย่างไรก็ตาม เมื่อพระเพทราชาขับไล่ฝรั่งเศสออกไป ก็ได้มีการทำสนธิสัญญากันใหม่กับฮอลันดา และให้สิทธิพิเศษทางการค้า แต่ผลประโยชน์ของฮอลันดาก็ไม่ดีเท่าเดิม แต่ฮอลันดาก็ค้าขายกับไทยต่อมาจนสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา

อังกฤษ อังกฤษเข้ามากรุงศรีอยุธยาหลังฮอลันดาไม่นานนัก โดยตั้งบริษัทอินเดียของอังกฤษขึ้นมาเพื่อทำการค้ากับประเทศต่าง ๆ ดังนั้นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของอังกฤษ คือ การค้าและสินค้าสำคัญที่อังกฤษนำมาขายในไทยคือผ้าชนิดต่าง ๆ เมื่อทูตอังกฤษมาถึงใน พ.ศ. 2155 สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงให้การต้อนรับอย่างดี ทรงอนุญาตให้ทำการค้าได้ พระราชทานบ้านหลังหนึ่งให้เป็นสถานการค้าและให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยาใต้หมู่บ้านฮอลันดาลงไป อนึ่งอังกฤษยังทำการค้าที่ปัตตานี และที่เชียงใหม่ด้วย อย่างไรก็ตาม อังกฤษหวังที่จะทำการค้ากับจีนและญี่ปุ่น

อังกฤษทำการค้ากับกรุงศรีอยุธยาอยู่ 14 ปี โดยที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะถูกฮอลันดากีดกัน ดังนั้นอังกฤษจึงถอนตัวออกจากกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งต้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อังกฤษจึงกลับมาค้าขายกับไทยอีก แต่การค้าของอังกฤษก็ไม่ประสบผลสำเร็จดังเดิม แม้ไทยจะให้สิทธิพิเศษถึงขนาดไทยเสนอจะยกเมืองปัตตานีให้อังกฤษสร้างเป็นเมืองป้อมปราการที่ไทยเสนอให้สิทธิพิเศษแก่อังกฤษหลายประการก็เพราะอยากได้อังกฤษเป็นพันธมิตรไว้คู่อำนาจ

กับฮอลันดา ดังนั้นในช่วงหลังนี้อังกฤษจึงเข้ามาค้าขายเพียงระยะสั้น ๆ เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จ ก็กลับออกไป ผ่านไประยะหนึ่งก็กลับเข้ามาอีก ใน พ.ศ. 2227 หลังจากอังกฤษปิดสถานการค้าที่กรุงศรีอยุธยาเพียง 2 สัปดาห์ คณะทูตไทยได้เดินทางไปฝรั่งเศส แต่แวะไปเฝ้าพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 2 แห่งอังกฤษก่อน ซึ่งนับเป็นทูตชุดแรก*ของไทยที่ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับอังกฤษ แต่ก็น่าเสียดายที่สัมพันธไมตรีในครั้งนี้ไม่มีความคืบหน้าต่อไป และหลังจากนี้สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส มีความสนิทสนมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นอกจากทางด้านไมตรีกับรัฐบาลอังกฤษแล้ว ไทยยังได้ว่าจ้างพ่อค้าเอกชนของอังกฤษ ที่ค้าขายแข่งขันกับรัฐบาลของเขามาทำงานด้วย เช่น ริชาร์ด เบอร์นาบี เป็นเจ้าเมืองมะริด แชมมวลไวท์ เป็นเจ้าท่าเมืองมะริดและเมืองทวาย ซึ่งทำให้ผลประโยชน์ของอังกฤษได้รับความเสียหาย อังกฤษจึงมีคำสั่งให้จับชาวอังกฤษที่รับราชการในไทย ความขัดแย้งจึงรุนแรงถึงขนาดสู้รบกับทางเมืองมะริดใน พ.ศ. 2230 จึงทำให้สัมพันธไมตรีกับอังกฤษสิ้นสุดลง

ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ไทยได้ชักชวนให้อังกฤษกลับมาค้าขายกับไทยอีก และยินดีให้สิทธิพิเศษตามสมควร แต่อังกฤษเข้ามาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาและเมืองมะริดบ้างเล็กน้อย และค้าขายในลักษณะนี้จนสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยที่ทางไมตรีไม่ได้เจริญขึ้นแต่อย่างใด

ฝรั่งเศส เป็นชาติตะวันตกชาติสุดท้ายที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา และมีบทบาทมากที่สุด จุดมุ่งหมายในช่วงแรกเป็นการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ต่อมามีการค้าและการเมืองเพิ่มเข้ามา

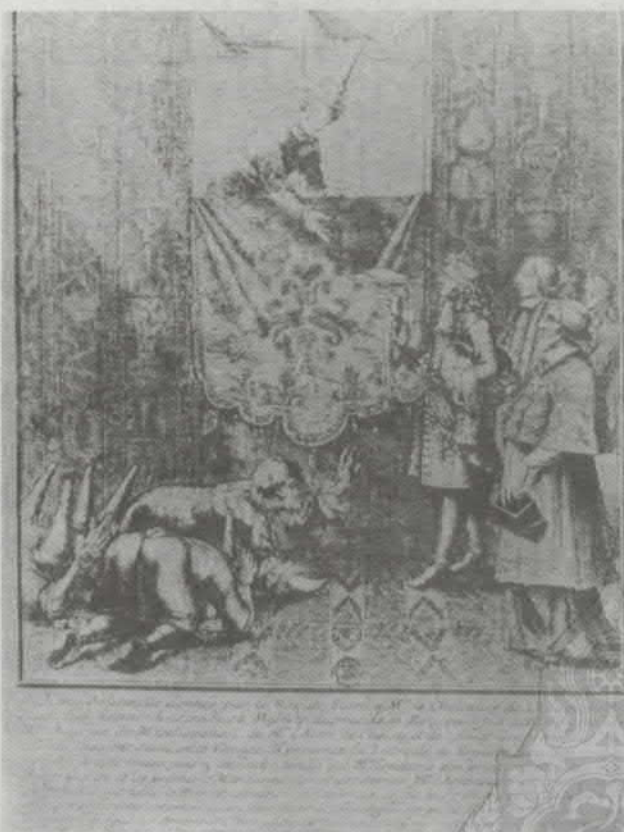
โบสถ์เซนต์โยเซฟ โบสถ์คาทอลิกของฝรั่งเศสซึ่งสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา

* หัวหน้าคณะทูตไทยคือ ขุนพิชัยวาทิต และขุนพิชิตไมตรี

ชาวฝรั่งเศสชุดแรกที่เดินทางเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา คือ สังฆราชแห่งเบรุต ชื่อ เดอ ลาม็อต ลัมแบร์ต กับบาทหลวงอีก 2 องค์ ตามความตั้งใจเดิมจะไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาที่จีน แต่ไปไม่ได้ จึงแวะที่กรุงศรีอยุธยา และทราบว่าสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงมีขันติธรรมทางศาสนา จึงคิดจะใช้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ต่อมาเมื่อคณะเผยแผ่ศาสนา ชาวฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาอีกและได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พร้อมทูลเรื่องราวเกี่ยวกับ คริสต์ศาสนาและความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งทำให้สมเด็จพระนารายณ์ฯ สนพระทัย มากและหวังจะได้ฝรั่งเศสไว้เป็นมิตร อย่างไรก็ตาม ระยะแรกของการติดต่อนี้เป็นเรื่องของศาสนา โดยทั้งสันตปาปาและพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 รู้สึกขอบพระคุณและซาบซึ้งที่พระเจ้าแผ่นดินของไทย อนุญาตให้มีการเผยแผ่ศาสนาได้โดยเสรี ในเรื่องการค้า ฝรั่งเศสเข้ามาตั้งสถานการค้าใน พ.ศ. 2223 ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงให้ความช่วยเหลืออย่างดียิ่งเช่นกัน และเพื่อทำให้ ความตั้งใจที่จะดึงฝรั่งเศสเป็นมิตรเป็นผลขึ้นมาพระองค์จึงทรงส่งทูตไปฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2223 แต่ ไปไม่ถึงเพราะเรืออับปางก่อน 3 ปีต่อมาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงส่งทูตไปฝรั่งเศสอีก มีขุนพิชัยวาทิต และขุนพิชิตโมตรีเป็นทูต ซึ่งฝรั่งเศสให้การต้อนรับอย่างดี ทูตชุดนี้อยู่ฝรั่งเศส เกือบหนึ่งปีจึงเดินทางกลับพร้อมกับทูตฝรั่งเศส ซึ่งมีเซอวาเลีย เดอ โชมองต์ เป็นราชทูต

จุดประสงค์ที่สำคัญของคณะทูตเดอ โชมองต์ คือ การส่งเสริมให้คริสต์ศาสนาแพร่หลาย ยิ่งขึ้น การทูลให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชเปลี่ยนศาสนา และการขยายการค้าของฝรั่งเศส คณะทูตของฝรั่งเศสเดินทางถึงกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2228 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงให้ การต้อนรับอย่างดี และในครั้งนี้ออกญาวิไชยเณทร์ (คอนสแตนติน ฟอลคอน) ได้แสดงบทบาท ที่สำคัญมาก ในเรื่องการส่งเสริมคริสต์ศาสนาและเรื่องการขยายการค้าของฝรั่งเศส ฝรั่งเศส ได้แสดงความปรารถนา แต่ในเรื่องที่ทูลขอให้สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปลี่ยนศาสนานั้น สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตอบปฏิเสธอย่างนุ่มนวล โดยขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ถ้าทรงมีพระราชประสงค์ก็จะดลบันดาลให้พระองค์มีศรัทธาต่อคริสต์ศาสนา เมื่อนั้นพระองค์ก็จะเข้ารับนับถือคริสต์ศาสนา

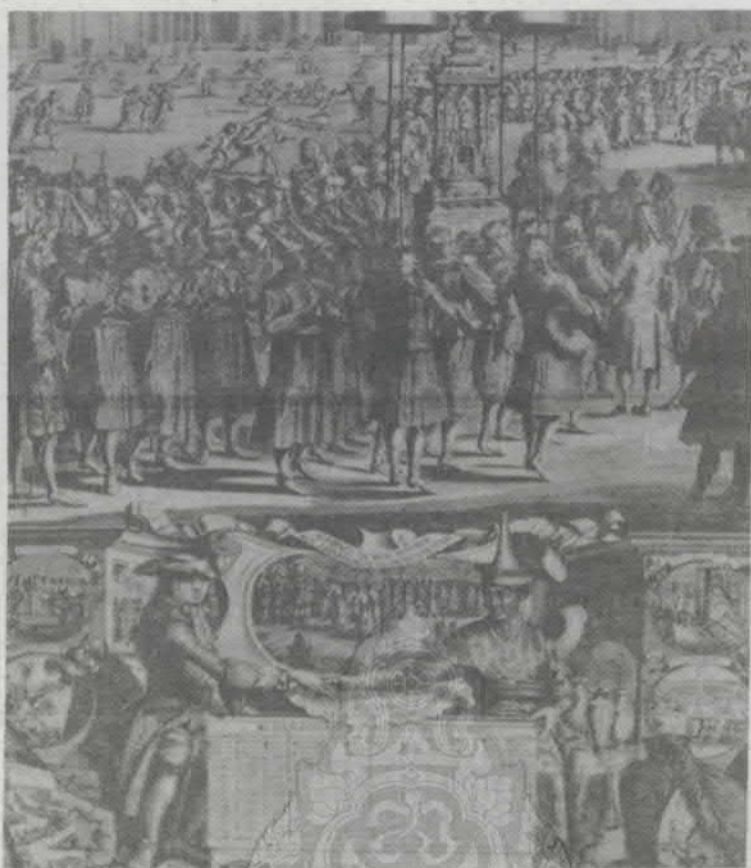
เมื่อคณะทูต เดอ โชมองต์ เดินทางกลับ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงแต่งตั้งให้ ออกพระวิสุทธิสุนทร (โกษาปาน) เป็นหัวหน้าคณะทูตออกเดินทางไปฝรั่งเศสด้วย คณะทูตไทย เดินทางไปถึงฝรั่งเศสในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2229 และพำนักอยู่ในฝรั่งเศสเป็นเวลา 8 เดือนเศษ ระหว่างนั้นได้เฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่พระราชวังแวร์ซายส์ ชมโรงงานผลิตอาวุธ ได้ศึกษา ความเจริญของฝรั่งเศสด้วยความเอาใจใส่และรอบคอบ จนฝรั่งเศสได้กล่าวชมท่านอย่างมาก ในขากลับฝรั่งเศสได้ส่งกองทหารจำนวน 636 คนมาพร้อมกับคณะทูต ซึ่งมี เดอ ลาลูแบร์ เป็น หัวหน้าคณะ ในตอนนี้เราจะเห็นท่าทีที่เปลี่ยนไปของฝรั่งเศส นั่นคือการที่จะเข้ามามีอำนาจในไทย และผู้สนับสนุนฝรั่งเศสก็คือ ออกญาวิไชยเณทร์

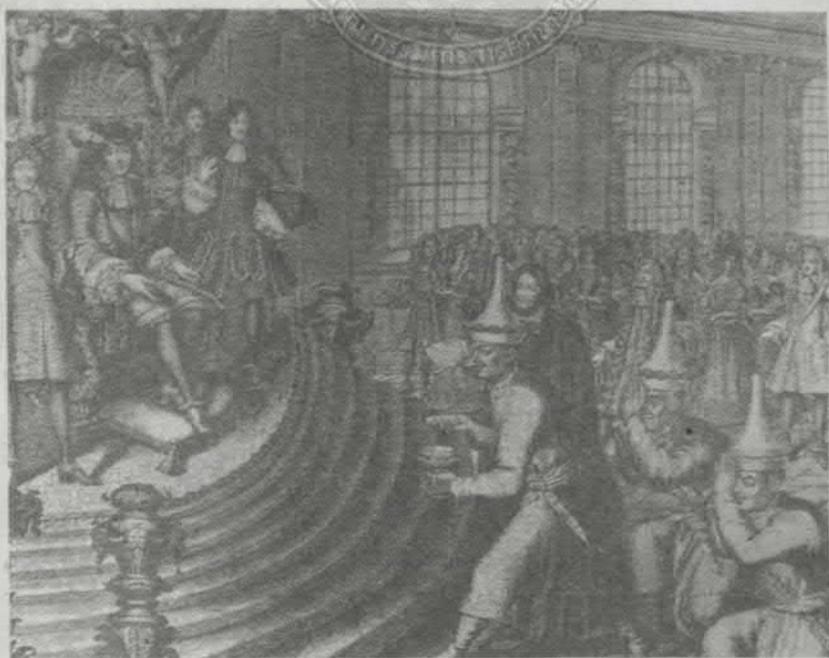
พิธีต้อนรับเซอวาเลีย เดอ โชมองต์ ราชทูตฝรั่งเศส
ที่กรุงศรีอยุธยา

ออกพระวิสุทธิสุนทร (โกษาปาน)

โกษาปาน ราชทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ในพระราชวังแวร์ซายส์

ขบวนแห่พระราชสาสน์ของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งราชทูตโกษาปาน และคณะนำเข้าถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14

ทูตฝรั่งเศสเดินทางกลับใน พ.ศ. 2231 มีขุนนางผู้น้อยของไทยเดินทางร่วมไปด้วย แต่กองทหารฝรั่งเศสยังคงอยู่ในไทยโดยประจำที่บางกอก (ธนบุรี) และเมืองมะริด พฤติการณ์ของฝรั่งเศสและออกญาวิไชยเณทร์เช่นนี้ ทำให้ขุนนางไทยกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของพระเพทราชาไม่พอใจ จึงได้รวมกำลังต่อต้านฝรั่งเศสและกำจัดออกญาวิไชยเณทร์ (ในระหว่างที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวร และสวรรคตในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2231)

ฝรั่งเศสได้ถอนตัวออกจากกรุงศรีอยุธยาหลังจากพระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติไม่นานนัก ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองจึงสิ้นสุดลง อย่างไรก็ตามในสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ ไทยกับฝรั่งเศสได้มีการติดต่อกันอีก แต่ก็ไม่ดีดังเดิม

ในการสัมพันธ์ติดต่อกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ไทยได้เรียนรู้และรับความเจริญของฝรั่งเศสเข้ามาหลายด้าน อาทิ

- ด้านสถาปัตยกรรม มีการสร้างพระราชวังแบบไทยผสมฝรั่งเศสที่ลพบุรี โดยประตุนหน้าต่างเป็นรูปโค้ง และมีการประดับท้องพระโรงด้วยกระจกและแก้วเจียรระโน และมีการทำประปา
- ด้านการทหาร มีการสร้างป้อมแบบตะวันตกที่เมืองบางกอกและเมืองมะริด
- ด้านการศึกษา มีการตั้งโรงเรียนที่กรุงศรีอยุธยาโดยบาทหลวง และไทยส่งนักเรียนไปเรียนที่ฝรั่งเศส รวม 23 คน
- ด้านวิทยาศาสตร์ มีการสร้างหอดูดาวที่พระราชวังจันทรถม พระนครศรีอยุธยา และที่ลพบุรีด้วย นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้วิชาการแพทย์สมัยใหม่

ส่วนหนึ่งของพระนารายณ์ราชนิเวศน์

ซุ้มประตูและกำแพงพระนารายณ์ราชินีเวศน์

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนดูแผนที่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้วช่วยกันบอกชื่อประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ขีดของไทย แล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นถึงความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศเพื่อนบ้านแต่ละประเทศว่าควรจะมีความสัมพันธ์ในแง่ใด แล้วเราต้องเผชิญหน้ากับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะอย่างไร

2. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาถึงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ขีดว่าไทยได้ดำเนินนโยบายอย่างไรกับประเทศนั้น ๆ แล้วนำเสนอลักษณะความสัมพันธ์ในแง่ใด ๆ ในชั้นเรียน รวมทั้งร่วมกันอภิปรายถึงผลที่ไทยได้รับจากการมีความสัมพันธ์กับประเทศดังกล่าว และร่วมสรุปถึงลักษณะความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ขีด

3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาถึงความสัมพันธ์ของกรุงศรีอยุธยากับนานาประเทศในทวีปเอเชียและที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น จีน ญี่ปุ่น ลังกา โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส แล้วนำเสนอรายงานในชั้นเรียน และร่วมกันอภิปรายถึงประโยชน์ที่ไทยได้รับจากนานาประเทศ แล้วสรุปถึงลักษณะการดำเนินนโยบายของไทยในด้านการต่างประเทศกับนานาประเทศดังกล่าว

4. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงความสามารถ ความเข้มแข็งของพระมหากษัตริย์ไทยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ รวมทั้งการแก้ปัญหาความขัดแย้งและการประสานประโยชน์อย่างกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว และชาญฉลาด จนประเทศมีความมั่นคง

คำถาม

1. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยกรุงศรีอยุธยากับประเทศเพื่อนบ้านที่ใกล้ขีดมักเป็นไปในแง่ใด จงอธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

2. การที่ไทยกับพม่ามีการสู้รบกันบ่อยครั้ง มีความบาดหมางอะไร และพระมหากษัตริย์ไทยทรงแก้ปัญหาแต่ละครั้งอย่างไรบ้าง

3. ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศแถบเอเชียเป็นไปในแง่ใด จงอธิบาย

4. การที่ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยใช้นโยบายถ่วงดุลอำนาจกับประเทศตะวันตกนั้น มีผลดีอย่างไรกับประเทศบ้าง จงอธิบาย

การเสื่อมอำนาจและการสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการเสื่อมอำนาจและการสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา
2. ตระหนักถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเสื่อมและแตกสลายของกรุงศรีอยุธยา
3. สรุปข้อคิดที่ได้จากเหตุการณ์การเสื่อมของกรุงศรีอยุธยาเพื่อนำมาสู่การปรับปรุงแก้ไขเหตุการณ์ในปัจจุบัน รวมทั้งการเผชิญกับการรุกรานจากภายนอก
4. สรุปถึงผลที่ได้จากการศึกษาเรื่องราวสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมของประเทศ และส่วนตน

ความคิดรวบยอด

การขาดผู้นำที่เข้มแข็ง การแตกแยกภายใน และการแย่งชิงอำนาจทำให้กรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจและแตกสลายลงในที่สุด

การปฏิวัติของสมเด็จพระเพทราชาที่ขับไล่ฝรั่งเศสและกำจัดออกญาวิไชเยนทร์ แม้ว่าจะเป็นการทำให้อำนาจของต่างชาติในกรุงศรีอยุธยาสิ้นสุดลง แต่ก็เป็นการทำให้การค้ากับต่างชาติตกต่ำลงด้วย อย่างไรก็ตาม การที่กรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจลงนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชานั้นไม่ใช่เพราะเหตุผลดังกล่าวเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญยิ่งกว่า คือ การเกิดกบฏภายในประเทศ ซึ่งเกิดขึ้นหลายครั้งในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติซึ่งเกิดขึ้นทุกรัชกาล นับได้ว่าเป็นการบั่นทอนความเจริญ ความมั่นคงของบ้านเมือง และปัญหาดังกล่าวนี้นี้ไม่สามารถแก้ไขได้ เมื่อเกิดการเสื่อมอำนาจภายในประเทศ และยังต้องเผชิญกับการรุกรานภายนอก คือการรุกรานของพม่า จึงทำให้กรุงศรีอยุธยาต้องสิ้นสุดลงในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ในช่วงการเสื่อมอำนาจของกรุงศรีอยุธยา มีบางระยะที่ปรากฏความเจริญในบางด้าน นั่นคือ ความรุ่งเรืองทางด้านวรรณกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ความเฟื่องฟูทางการค้าโดยเฉพาะการค้าข้าวกับจีน และความรุ่งเรืองทางด้านพระพุทธศาสนา จนลังกาได้ขอพระสงฆ์ไทยไปสืบพระพุทธศาสนาในลังกา

บ้านเจ้าพระยาวิไชเยนทร์ เป็นบ้านหลวงซึ่งรับราชทูตที่มาเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่ลพบุรี เจ้าพระยาวิไชเยนทร์พักอยู่บ้านนี้ก่อนจะถูกพระเพทราชาใช้อุบายกำจัดออกไป

พระมหากษัตริย์และพระราชนิยกิจโดยสรุป

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเพทราชาจนถึงสมัยพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ เป็นช่วงสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเสื่อมอำนาจลง เนื่องจากการค้ากับต่างประเทศตกต่ำ มีปัญหาในเรื่องการแย่งชิงราชสมบัติหลายครั้ง ช้ายังมีกบฏ และที่รุนแรงที่สุดคือการรุกรานจากพม่าที่มีกำลังกล้าแข็งขึ้นมามาก ในช่วงนี้นับแต่ พ.ศ. 2231-2310 มีกษัตริย์รวม 6 พระองค์ ดังรายพระนามและเหตุการณ์สำคัญในแต่ละรัชกาลในตาราง ดังนี้

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
*29.	สมเด็จพระเพทราชา	พ.ศ. 2231 – พ.ศ. 2246	15 ปี	หลังจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสิ้นพระชนม์ พระเพทราชาได้เป็นผู้นำขุนนางจัดอิทธิพลของออกญาวิไชยณรงค์ และฝรั่งเศส และสังหารพระปิยะ หรือพระปิย พระราชบุตรบุญธรรมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช	- สิ้นสุดความสัมพันธ์ทางการทูตกับฝรั่งเศส - การค้ากับต่างประเทศลดลง - เกิดกบฏรุนแรงถึง 4 ครั้ง ครั้งสำคัญคือ กบฏพระยานครศรีธรรมราช ต้องใช้เวลาปราบปรามถึง 2 ปี จึงสำเร็จ
30.	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ)	พ.ศ. 2246 – พ.ศ. 2251	5 ปี	พระราชโอรสบุญธรรมของสมเด็จพระเพทราชา พระนามเดิมคือ ขุนหลวงสรศักดิ์ และเป็นพญาอุปราชในสมัยของพระเพทราชา	- บ้านเมืองสงบ มีเหตุการณ์เกี่ยวกับพันท้ายนรสิงห์ นายท้ายเรือผู้เคารพกฎหมาย
31.	สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ)	พ.ศ. 2251 – พ.ศ. 2275	24 ปี	พระโอรสของพระเจ้าเสือ เดิมทรงพระนามว่า เจ้าฟ้าเพชร	- บ้านเมืองมีความสงบ มีการขุดคลองมหาไชย (คลองสุนัขหอน) เชื่อมแม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีน - เขมรยอมเป็นประเทศราชของไทย ส่งเครื่องราชบรรณาการเป็นประจำ - การค้าขายกับจีนรุ่งเรืองมาก จีนเปิดเมืองท่าขายฝิ่นทะเลดอนใต้เพื่อค้าขายข้าวกับไทยเป็นพิเศษ

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
32.	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)	พ.ศ. 2275 - พ.ศ. 2301	26 ปี	พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ พระนามเดิมคือเจ้าฟ้าพร เคยเป็นพระมहाอุปราชก่อนขึ้นครองราชสมบัติ	- มีสงครามกลางเมืองเพื่อชิงราชสมบัติระหว่างเจ้าฟ้าพร กับเจ้าฟ้าภัย ทำให้สูญเสียขุนนางที่มีความรู้ความสามารถ - เศรษฐกิจตกต่ำลง - ส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยส่งสมณทูตไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ลังกา - มีความเจริญรุ่งเรืองมากทางด้านวรรณกรรม มีกวีที่มีชื่อเสียง เช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ผลงานที่สำคัญคือบทเห่เรือ และพระมลายคำหลวง - ประกาศใช้กฎหมายเพิ่มเติมหลายฉบับ
33.	สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (ขุนหลวงหาวัด)	พ.ศ. 2301	2 เดือน	พระราชโอรสของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พระนามเดิมว่า กรมขุนพระพิริย ตำแหน่งพระมหาอุปราช ครองราชสมบัติได้ 2 เดือน ก็ถวายสมบัติแก่พระเชษฐา แล้วเสด็จออกผนวช หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310) ถูกนำตัวไปพม่า	

ลำดับ ที่	พระนาม	ปีครองราชย์	รวมเวลา ครอง ราชสมบัติ	พระราชประวัติโดยย่อ	เหตุการณ์สำคัญและ พระราชกรณียกิจโดยสรุป
34.	สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์ อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ)	พ.ศ. 2301 – พ.ศ. 2310	9 ปี	พระเชษฐาของสมเด็จพระเจ้า อู่ทอง พระนามเดิมว่า เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษมนตรี	- พม่ายกทัพมาโจมตี แต่พระองค์ไม่ได้ เตรียมการป้องกันเมืองให้พอ จึง สูญเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 เหตุการณ์นี้ถือว่าเป็นการ สิ้นสุดของสมัยกรุงศรีอยุธยาหลังจาก การเป็นราชธานี 417 ปี

สาเหตุแห่งการเสื่อมอำนาจของกรุงศรีอยุธยา

1. ทางด้านการเมือง นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชาเป็นต้นมาจนกระทั่งถึงการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 เป็นช่วงเวลาที่ไม่มี ความมั่นคงทางการเมือง โดยในระดับสูงมีการแย่งชิงราชสมบัติ ซึ่งเกิดขึ้นเกือบตลอดเวลา ดังปรากฏว่า เมื่อสมเด็จพระเพทราชาประชวรใกล้สวรรคต ทรงตรัสว่า จะไม่มอบราชสมบัติให้หลวงสรศักดิ์ ซึ่งเป็นโอรสบุญธรรม และเป็นอุปราช แต่จะมอบให้กับเจ้าพระพิชัยสุนทร ซึ่งเป็นนัดดาของพระองค์ แต่เมื่อสมเด็จพระเพทราชาสวรรคตเจ้าพระพิชัยสุนทรก็ไม่กล้าขึ้นครองราชสมบัติ จึงถวายให้กับหลวงสรศักดิ์ หลวงสรศักดิ์จึงขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 หรือ พระเจ้าเสือ ครั้นถึงปลายรัชกาลเหตุยุ่งยากก็เกิดขึ้นอีก เมื่อพระองค์เปลี่ยนพระทัยให้เจ้าฟ้าพร ซึ่งเป็นอนุชาของเจ้าฟ้าเพชรขึ้นครองราชสมบัติ และเช่นเดียวกันเมื่อพระเจ้าเสือสวรรคตเจ้าฟ้าพรก็ไม่กล้าขึ้นครองราชสมบัติ จึงถวายราชสมบัติให้เจ้าฟ้าเพชร ซึ่งเมื่อขึ้นครองราชสมบัติแล้วทรงพระนามว่า สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ) ครั้นถึงปลายรัชสมัยเหตุยุ่งยากทางการเมืองก็เกิดขึ้นอีก และรุนแรงยิ่งกว่าเดิม

สงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าท้ายสระสวรรคตนั้น เกิดจากก่อนที่พระองค์จะสวรรคต พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนพระทัยการมอบราชสมบัติจากเจ้าฟ้าพร ซึ่งเป็นพระราชโอรสและมหาอุปราชเป็นเจ้าฟ้าอภัย ซึ่งเป็นอนุชาของเจ้าฟ้าพร แต่เจ้าฟ้าพรไม่ยอม จึงรวมกำลังเข้าทำสงครามกัน ฝ่ายเจ้าฟ้าพรมีกำลังประมาณ 5,000 คน ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยมีกำลังประมาณ 10,000 คน และมีขุนนางใหญ่น้อยร่วมอยู่มาก ผลปรากฏว่า ฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยพ่ายแพ้ถูกสังหารชีวิตเป็นจำนวนมาก ที่เหลือถูกส่งไปเป็นตะพุนหญ้าช้าง อย่งไรก็ตามสงครามกลางเมืองในครั้งนี้มีผลต่อความก้าวหน้าและความมั่นคงของบ้านเมืองมาก เพราะทำให้สูญเสียขุนนางผู้มีความรู้ความสามารถไปเป็นจำนวนมาก เจ้าฟ้าพรซึ่งเมื่อขึ้นครองราชสมบัติแล้วทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 พระองค์ถึงกับทรงแต่งตั้งขุนนางผู้น้อยให้รับตำแหน่งสูง เช่น โปรดให้ขุนชำนาญชาญณรงค์ เป็น เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ว่าที่โกษาธิบดี เป็นต้น และในสมัยของพระองค์นั้นก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องรัชทายาทได้เช่นเดียวกันเพราะเกิดการทะเลาะวิวาทในหมู่พระราชโอรส ซึ่งมีอยู่มากมาย จนเป็นเหตุให้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ซึ่งเป็นมหาอุปราชถูกลงพระอาญาจนสิ้นพระชนม์ จากนั้นก็ไม่ได้ทรงตั้งใครเป็นมหาอุปราชอยู่ถึง 2 ปี ต่อมาจึงทรงแต่งตั้งให้ กรมขุนพรพินิต เป็นมหาอุปราช

ครั้นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ใกล้สวรรคตก็ได้เกิดปัญหาขึ้นอีก เพราะมีโอรสของพระองค์อีกกลุ่มหนึ่งรวมกำลังกันเพื่อยึดอำนาจ จึงต้องมีการกำจัด และเมื่อกรมขุนพรพินิตขึ้นครองราชสมบัติได้เพียง 2 เดือน พระเชษฐาของพระองค์ คือ เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี ก็ปวารณาในราชสมบัติโดยไปประทับที่พระที่นั่งสุริยamarinทร์ และไม่ยอมเสด็จลง กรมขุนพรพินิต

(สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง) จึงถวายราชสมบัติให้ โดยเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า เจ้าฟ้ากรมขุนอนุรักษ์มนตรี ไม่ทรงพระปรีชาสามารถ และอาจทำให้บ้านเมือง “เกิดภัยพิบัติฉิบหาย” ได้ (ตามที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ทรงกล่าวไว้) ซึ่งในตอนสุดท้ายก็เป็นเช่นนั้นจริง ๆ

นอกจากปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติแล้ว การเมืองในระดับรองลงมาก็ยังพบว่า ในช่วงสุดท้ายของสมัยกรุงศรีอยุธยายังมีกบฏภายในหลายครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ ไม่ทรงสามารถควบคุมหัวเมืองทั้งหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกบฏภายในดังกล่าว เกิดในสมัยสมเด็จพระเพทราชาถึง 4 ครั้งด้วยกัน คือ (1) กบฏธรรมเถียร ธรรมเถียร เคยเป็นข้าหลวงของเจ้าฟ้าอภัยทศ (อนุชาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) ได้ปลอมตัวเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ รวบรวมกำลังจากนครนายก ลพบุรี สระบุรี ยกเข้ามาถึงชานกรุงศรีอยุธยา แต่ถูกหลวงสรศักดิ์ปราบลงได้ (2) กบฏพระยายมราช เจ้าเมืองนครราชสีมา ผู้ไม่ยอมรับฐานะของสมเด็จพระเพทราชา จึงถูกปราบลงได้ (3) กบฏพระยานครศรีธรรมราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ต้องใช้เวลาปราบถึง 2 ปี จึงสำเร็จ (4) กบฏบุญกว้าง ชาวเมืองนครราชสีมา อ้างเป็นผู้มีบุญ รวบรวมผู้คนยึดเมืองนครราชสีมาได้ แล้วยกกำลังมาทางลพบุรีหมายจะยึดกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเพทราชาต้องส่งกองทัพไปปราบเหตุการณ์จึงสงบ

ในสมัยพระเจ้าเสือ แม้จะไม่มีเหตุร้ายแรงดังเช่นที่กล่าวมา แต่พระองค์ก็ได้กวาดล้างศัตรูของพระองค์ไปจนหมดสิ้น

การกบฏภายในทำให้สูญเสียผู้คน ทรัพย์สิน เป็นจำนวนมาก เป็นการบั่นทอนความมั่นคงของบ้านเมืองเช่นเดียวกัน

2. ทางด้านการปกครอง ในสมัยกรุงศรีอยุธยาช่วงเสื่อมอำนาจนี้ ยังคงจัดรูปการปกครองตามแบบสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เพียงแต่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมบ้าง คือ มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจของสมุหกลาโหมและสมุหนายก เนื่องจากการเกิดกบฏภายในดังที่กล่าวมาแล้ว โดยให้สมุหนายกเป็นผู้บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร และให้สมุหกลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายใต้ทั้งฝ่ายพลเรือนและทหารเช่นกัน แทนการแยกการปกครองเป็นฝ่ายพลเรือนและทหารตั้งแต่เดิมมา อย่างไรก็ตาม ในสมัยต่อมาซึ่งอาจเป็นสมัยพระเจ้าท้ายสระหรือพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้มีการลดอำนาจของสมุหกลาโหมลง เพราะทำผิด โดยการโอนอำนาจของสมุหกลาโหมไปให้กรมท่า ซึ่งเป็นกรมขึ้นกับพระคลัง สมุหกลาโหมจึงมีอำนาจแต่เพียงเป็นที่ปรึกษาทางทหาร

3. ทางด้านสังคม การจัดระเบียบทางสังคมยังคงเป็นแบบเดิม สังคมยังแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ มุลนายกับไพร่ แต่ระบบการควบคุมและเกณฑ์ไพร่เสื่อมลงไปมาก ไม่สามารถเกณฑ์ไพร่ได้ตามที่ควรจะเป็น เพราะไพร่มีการหลบหนีเข้าป่าเป็นจำนวนมาก ปรากฏว่าในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ทางการสามารถเกลี้ยกล่อมผู้คนที่หลบหนีเข้ามาให้มาขึ้นทะเบียนได้

หลายหมื่นคน ปัญหาเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาการเกณฑ์ผู้คนมาทำการปกป้องบ้านเมืองเมื่อมีศึกสงคราม สำหรับชีวิตของชาวบ้านทั่วๆ ไป ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมากนัก แต่โดยทั่วไปคงลำบากมากขึ้นบ้าง เพราะประโยชน์ทางการค้าลดลง (การค้าที่ยังเฟื่องฟูอยู่คือ การค้าข้าวกับจีน) ประกอบกับความไม่สงบภายใน

4. ทางด้านวัฒนธรรม วัดของพระพุทธศาสนายังคงเป็นศูนย์กลางชีวิตทางวัฒนธรรม ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงให้ความสนพระทัยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยการปฏิสังขรณ์วัดเก่า และอุปถัมภ์ช่างฝีมือ ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้เห็นได้จากการที่ทางลังกาแต่งตั้งทูตมาขอพระไทยไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงทรงอาราธนา พระอุบาลี และพระอริยมุนี ซึ่งเป็นพระราชาคณะ พร้อมพระอันดับอีก 12 รูป ออกไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนา บวชกุลบุตรชาวลังกาสืบพระพุทธศาสนา ทางลังกาจึงเรียกพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตามแบบไทยว่า สยามวงศ์ หรืออุบาลีวงศ์

รูปหล่อพระอุบาลีเถระ ประดิษฐาน ณ วัดบุปผาราม เมืองแคนดี้ ประเทศศรีลังกา

ถูงยามสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งพระสมณทูตนำไปด้วย ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ วัดบุปผาราม เมืองแคนติ

ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ยังเป็นสมัยที่มีความรุ่งเรืองทางวรรณกรรม กวีที่เด่นที่สุดคือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) และงานที่เด่นคือ บทเห่เรือ ตอนหนึ่งของบทเห่เรือที่รู้จักกันดีคือ

◦ เหม่ชมเรือกระบวร*

◦ โคลง	ปางสมเด็จประเวศด้าว	ชลาไลย
ทรงรัตนพิमानไชย		กึ่งแก้ว
พรั่งพร้อมพวกลไกร		แห่นแห
เรือกระบวรต้นแพรว		เพชรพรั่งพายทอง ฯ

ข้าลวะเห่

◦ พระเสด็จโดยแดนชล	ทรงเรือต้นงามเจดฉาย
กึ่งแก้วแพรวพรรณราย	พายอ่อนหยับจับงามงอน
◦ นาวาแน่นเปนขนำด	ล้นรูปสัตรีแสนยากร
เรือริ้วทิวธงสลอน	สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
◦ เรือครุฑยุคนาคหัว	ลือลอมมาพาผืนผยอง
พลพายกรายพายกอง	ร้องไห้เห่โอ้เห่มา
◦ สรมุขมุขสีดำน	เพียงพิมานผ่านเมฆา
ม่านกรองทองรจนา	หลังคาแดงแย่งมังกร

* คำว่า “กระบวร” เขียนตามต้นฉบับเดิม บทเห่เรือดังกล่าวอย่างข้างบนนี้ ยังใช้เห่เรือกันจนกระทั่งปัจจุบัน

๐ สุวรรณหงส์ทรงภู้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์

งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
ลินลาศเลื่อนเดือนดาชม

การสงครามกับพม่า

การสงครามระหว่างพม่ากับไทยได้ถึงช่วงไประยะหนึ่ง เพราะราชวงศ์ต้องอุของพม่าเสื่อมอำนาจ และพวกมอญมีอำนาจขึ้นมาอีก ครั้นพม่าภายใต้การนำของมังอองไจยะ (ต่อมาคือพระเจ้าอลองพญา พ.ศ. 2295-2303) ได้รวบรวมพม่าขึ้นมาได้ใหม่ก็ได้ปราบพวกมอญอย่างรุนแรง มีการเผากรุงหงสาวดี จึงทำให้มีพวกมอญจำนวนหนึ่งหลบหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารกับกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น เมื่อพระเจ้าอลองพญารวมประเทศได้มั่นคงแล้ว จึงได้ยกทัพมาโจมตีไทยเพื่อเกียรติภูมิของพม่าจะได้ยิ่งใหญ่เท่าเทียมกับสมัยพระเจ้าบุเรงนอง จะได้อความมั่งคั่งร่ำรวย และผู้คนของกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งเป็นการตัดที่พึ่งพิงของพวกมอญด้วย

พระเจ้าอลองพญาให้มังระซึ่งเป็นโอรสยกทัพตีเมืองตะนาวศรีและมะริดซึ่งขณะนั้นยังเป็นของไทยอยู่ ใน พ.ศ. 2302 พระเจ้าเอกทัศโปรดฯ ให้จัดทัพออกไปช่วยเมืองทั้งสองแต่ไปไม่ทัน เมืองทั้งสองจึงเสียแก่พม่า ทัพพม่าได้ตีตลุยเข้ามาเรื่อยๆ ได้เมืองกุย เมืองปราณ เมืองเพชรบุรี โดยทัพไทยไม่สามารถต้านทานได้ ในขณะเดียวกันพระเจ้าอลองพญาก็ยกทัพตามเข้ามาทางด่านสิงขร พระเจ้าเอกทัศจัดกองทัพออกไปตั้งรับแต่ก็ไม่ทราบแน่ชัดถึงเส้นทางที่พม่ายกเข้ามา กำลังจึงแบ่งแยกและไม่สามารถต้านทานพม่าได้ ทัพพม่าทั้งหมดได้มารวมพลที่ราชบุรี แล้วจึงยกพลเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยาในต้นปี พ.ศ. 2303

ทางกรุงศรีอยุธยาตื่นตระหนกตกใจมาก เมื่อทราบข่าวการเสียเมืองราชบุรี ขุนนางและราษฎรจึงไปกราบทูลให้พระเจ้าอู่ทุมพรลาผนวชออกมาบัญชาการการสู้รบกับพม่าโดยที่พระเจ้าเอกทัศทรงเห็นชอบด้วย พระเจ้าอู่ทุมพรทรงบัญชาการด้วยความเด็ดขาด และให้ราษฎรทั้งหลายหลบเข้ามาอาศัยในกำแพงเมือง บางครั้งจึงแต่งทัพออกไปสู้รบกับพม่า แต่ก็สู้ไม่ได้จึงตั้งมั่นอยู่แต่ในกรุง ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงได้แต่เพียงใช้ปืนใหญ่ระดมยิงใส่กัน ปรากฏว่า ครึ่งหนึ่งปืนใหญ่ของพม่าเกิดระเบิดถูกพระเจ้าอลองพญาจนบาดเจ็บสาหัส พม่าจึงต้องยกทัพกลับ และในระหว่างทางพระเจ้าอลองพญาก็สวรรคต

เมื่อพม่ายกทัพกลับ พระเจ้าเอกทัศก็ทรงบีบให้พระเจ้าอู่ทุมพรต้องเสด็จออกผนวชอีกครั้ง ส่วนการป้องกันกรุงศรีอยุธยาก็ไม่ได้เตรียมการให้พร้อม ดังนั้น เมื่อพระเจ้ามังระโปรดฯ ให้แม่ทัพพม่ายกทัพมาโจมตีไทยอีก โดยมีการวางแผนการรบไว้อย่างรัดกุม กรุงศรีอยุธยาจึงได้แต่เป็นฝ่ายตั้งรับ

การโจมตีของพม่าที่นำไปสู่การเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เริ่มใน พ.ศ. 2307 ในขั้นแรก

พระเจ้ามังระเตรียมการเสด็จโดยนำทัพเอง แต่พอตีพม่าเกิดการขัดแย้งกับจีนด้วยเรื่องชายแดนด้านมณฑลยูนนาน พระเจ้ามังระจึงโปรดฯ ให้เนเมียวสีหบดีคุมทัพ 10,000 คน ไปตีเมืองเชียงใหม่ และให้มังมหานรธาคุมทัพ 15,000 คน ไปตีเมืองทวาย แล้วให้ทัพทั้ง 2 มาบรรจบกันที่กรุงศรีอยุธยา ถ้าพิจารณาจำนวนทหารของกองทัพพม่าทั้ง 2 กองทัพจะเห็นได้ว่ามีจำนวนไม่มาก การที่พม่ายกพลมาไม่มากเช่นนี้ก็เพราะว่าต้องใช้กำลังส่วนใหญ่ไว้ป้องกันประเทศ เพื่อจะเกิดสงครามกับจีน (ต่อมาพม่ารบกับจีนจริงๆ ในระหว่าง พ.ศ. 2309-2312) อย่างไรก็ตาม กองทัพของพม่าทั้ง 2 ทัพมีไพร่พลเพิ่มขึ้น โดยการเกณฑ์ชายฉกรรจ์จากเมืองต่างๆ ที่รบชนะมารวมในกองทัพพม่า รวมทั้งเกณฑ์เอาเสบียงอาหารด้วย

กองทัพของเนเมียวสีหบดีตีล้านนา ล้านช้างได้ เมื่อถึงเมืองลำปาง กองทัพแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งตีสวรรคโลก สุโขทัย อีกส่วนหนึ่งตีเมืองตาก กำแพงเพชร แล้วทัพทั้ง 2 มารวมกำลังกันใหม่เพื่อตีพิษณุโลก จากนั้นมุ่งลงใต้ตีเมืองนครสวรรค์ และมีจุดหมายปลายทางที่กรุงศรีอยุธยา ทัพของเนเมียวสีหบดีถึงกรุงศรีอยุธยาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2308

สำหรับกองทัพของมังมหานรธาได้ยกทัพไปตีเมืองทวายก่อน ในขณะเดียวกันก็ได้แบ่งกองทัพส่วนหนึ่งกำลัง 5,000 คนให้ยกมาทางด่านเจดีย์สามองค์ด้วย เมื่อมังมหานรธาตีได้เมืองทวายแล้วก็ได้ยกทัพไปตีเมืองชุมพร จากนั้นยกทัพขึ้นมาตีเมืองเพชรบุรี ราชบุรี ส่วนทัพที่ยกมาทางด่านเจดีย์สามองค์ เมื่อตีได้เมืองกาญจนบุรีก็จะมาบรรจบกับทัพใหญ่ที่เมืองราชบุรี แล้วจึงยกทัพต่อไปยังกรุงศรีอยุธยาและถึงในปลายปี พ.ศ. 2308 ซึ่งหลังกองทัพของเนเมียวสีหบดี 7 เดือน นั่นคือกองทัพทั้ง 2 ของพม่ามาบรรจบกันในเดือนกุมภาพันธ์*

ในการป้องกันตนเองของกรุงศรีอยุธยาในครั้งนี ก่กล่าวได้ว่าสมเด็จพระเจ้าเอกทัศไม่ได้เตรียมพร้อมและล่าช้าเมื่อทางหัวเมืองขอความช่วยเหลือ ดังนั้นกองทัพพม่าจึงตีเมืองต่างๆ มาได้เรื่อยๆ และจำนวนทหารพม่าก็เพิ่มจำนวนเป็นประมาณ 50,000 คน แต่จำนวนทหารพม่าก็ยังไม่มาก ถ้าเทียบกับที่พระเจ้าบุเรงนองเคยยกทัพมา ดังนั้นในระยะแรกๆ พม่าจึงยังไม่โจมตีกรุงศรีอยุธยาโดยตรง เพียงแต่โจมตีเมืองที่อยู่รายรอบกรุงศรีอยุธยา และเพื่อเป็นการป้องกันตนเองในการสู้รบกับพม่าได้มีชาวบ้านมารวมกำลังกันที่บ้านบางระจัน (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดสิงห์บุรี) โดยมีหัวหน้า 6 คน คือ นายแท่น นายโชติ นายอิน นายเมือง นายดอก นายทองแก้ว และมีพระอาจารย์ธรรมโชติ เป็นผู้ให้กำลังใจโดยแจกผ้าประเจียดและตะกรุด ต่อมาชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งรวมกำลังกัน และมีหัวหน้า 5 คน คือ ขุนสรรค์ กำนันพันเรือง นายทองเหม็น นายจันทร์หนองเขียว และนายทองแสงใหญ่ ชาวบ้านบางระจันสามารถรบป้องกันตนเองได้นาน 5 เดือน และพม่าต้องส่งกองทหารไปปราบถึง 8 ครั้ง จึงเอาชนะได้

* ถ้านับแบบใหม่ที่ขึ้นปีใหม่ในเดือนมกราคม จะเป็นต้นปี พ.ศ. 2309

อนุสาวรีย์ชาวบ้านบางระจัน ซึ่งได้ร่วมกำลังกันต่อสู้กับพม่า อยู่ในอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

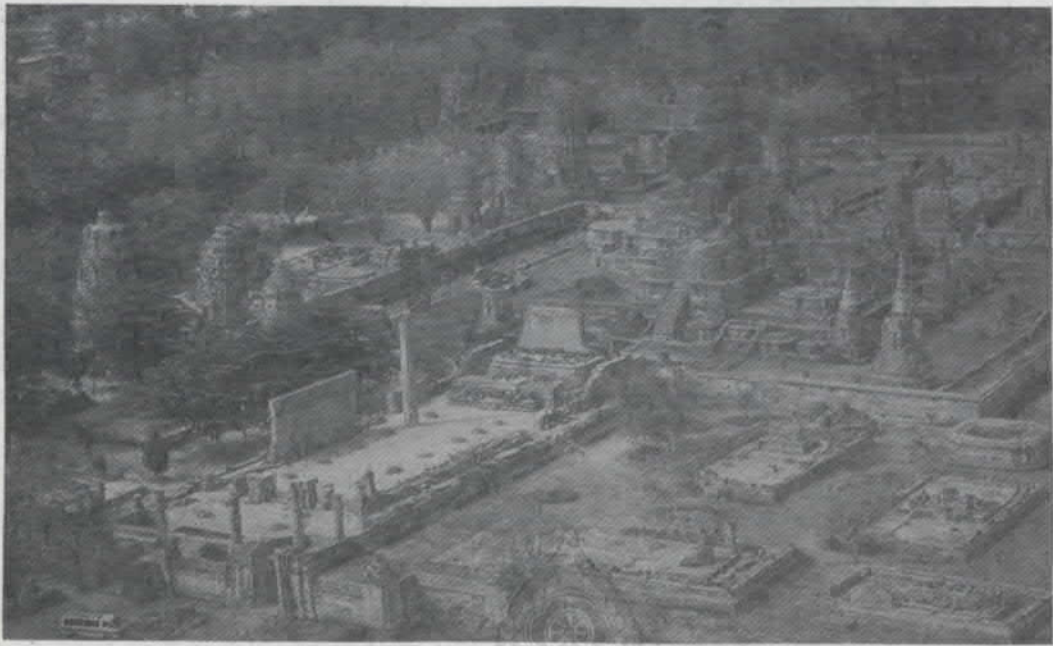
อนุสาวรีย์นายดอก นายทองแก้ว ชาววิเศษไชยชาญ ซึ่งเข้าร่วมกับชาวบ้านบางระจันต่อสู้กับพม่า อยู่ในอำเภวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง

นอกจากความกล้าหาญของชาวบ้านบางระจันแล้ว ยังมีกองทหารไทยบางหน่วยโดยเฉพาะภายใต้การนำของพระยาตาก (สิน) ได้สู้รบกับพม่าได้อย่างกล้าหาญเช่นกัน เพียงแต่ไม่ได้รับการสนับสนุนที่ดี มีหน้าซำในภายหลังยังมีเหตุท้อใจอีก เช่น การจะยิงปืนใหญ่ก็ต้องขออนุญาตก่อน การสู้รบป้องกันกรุงศรีอยุธยาจึงไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับพระเจ้าเอกทัศก็ได้แต่ทรงรอว่า เมื่อน้ำหลากมาพม่าจะต้องยกทัพกลับไป แต่ที่จริงแล้วมังมหานรธาก็คิดจะยกทัพกลับเหมือนกัน แต่เนเมียวสีหบดีไม่เห็นด้วย ต่อมามังมหานรธาป่วยและถึงแก่กรรมในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2309 เนเมียวสีหบดีจึงเป็นแม่ทัพพม่าเพียงผู้เดียว ครั้นเขากราบทูลเรื่องนี้ให้พระเจ้ามังระทรงทราบ ก็ได้รับคำสั่งว่า ให้รบต่อไปจนกว่าจะได้ชัยชนะต่อกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นเมื่อถึงเวลาน้ำหลาก เนเมียวสีหบดีจึงสั่งให้เคลื่อนย้ายกองทหารไปอยู่บนที่สูง รวมทั้งช้าง ม้า โค กระบือด้วย และให้ทหารทำนาเป็นการเพิ่มเสบียงไปในตัวด้วย เมื่อน้ำลด เนเมียวสีหบดีก็ให้ทหารพม่าระดมยิงปืนใหญ่เข้าใส่กรุง ปรากฏว่าครั้งหนึ่งทำให้เกิดไฟไหม้บ้านเรือนราษฎรมากกว่าหมื่นหลัง และการล้อมกรุงยังทำให้ราษฎรอดอยาก จนกระทั่งซูบผอมและตาย บางคนกลายเป็นโจรปล้นคนไทยด้วยกัน บางคนก็ออกไปสมทบกับพม่า ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ สมเด็จพระเจ้าเอกทัศก็มีได้ทรงแก้ไขปัญหาแต่อย่างใด ครั้งหนึ่งเคยแต่งขุนนางออกไปเจรจากับเนเมียวสีหบดีเพื่อขอสงบศึก แต่เนเมียวสีหบดีไม่ยอม นอกจากกรุงศรีอยุธยาจะยอมเป็นประเทศราช ซึ่งพระองค์ก็ไม่ยอม ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ป้องกันกรุงให้เข้มแข็งขึ้น จนกระทั่งพระยาตาก (สิน) เห็นว่า บ้านเมืองคงไปไม่รอดแน่ จึงรวบรวมทหารไทย-จีน 500 คน ตีแตกค่ายพม่าออกไปและมุ่งไปทางหัวเมืองตะวันออก เพื่อรวบรวมผู้คนมาสู่กรุงศรีอยุธยาลับคืบต่อไป

การสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา

พม่าได้โอบล้อมกรุงศรีอยุธยาเข้ามาทุกด้าน มีการเตรียมการเพื่อตีกรุงให้แตก ทั้งชุดอุโมงค์ บันไดพาดกำแพง จุดไฟสุ่มฐานกำแพง และระดมยิงปืนใหญ่ ถึงวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310 กำแพงเมืองที่ถูกเผาก็ทรุดตัวลง พม่าจึงเข้าเมืองได้ จากนั้นได้จุดไฟเผาบ้านเรือนราษฎร วัดวาอาราม พระราชวัง ทำให้เกิดไฟลุกลามกรุงศรีอยุธยาติดต่อกัน 15 วัน 15 คืน ราษฎรบางส่วนหลบหนีไปได้ บางส่วนถูกจับเป็นเชลย สมเด็จพระเจ้าเอกทัศทรงหลบหนีไปได้พร้อมกับมหาดเล็ก แต่ต่อมามหาดเล็กได้ทอดทิ้งพระองค์ พระองค์จึงได้แต่ซุกซ่อนตัวและอดพระกระยาหารเป็นเวลากว่า 10 วัน จึงสวรรคต ส่วนสมเด็จพระเจ้าอุทุมพรที่ผนวชอยู่ก็ถูกกวาดต้อนพร้อมกับพระบรมวงศานุวงศ์ และราษฎรอีกประมาณ 30,000 คน ถูกส่งไปเมืองพม่าทันที นอกจากการกวาดต้อนผู้คนแล้ว ทหารพม่ายังค้นหาทรัพย์สินต่างๆ แม้พระพุทธรูปทองคำก็ยังถูกไฟหลอมลอกเอาทองไป

นี่คือวาระสุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา ราชธานีที่มีอายุยาวนานถึง 417 ปีของไทย ได้สิ้นสุดลงอย่างย่อยยับ ในเวลาปีเศษที่พม่าล้อมกรุงอยู่นั้น ราษฎรไทยได้เสียชีวิต เพราะการสู้รบ ป่วยไข้ และอดอาหารประมาณ 200,000 คน ในขณะที่ทหารพม่าเสียชีวิตประมาณสามสี่พันคน

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

เมื่อเนเมียวสีหบดีถอนทัพกลับพม่าพร้อมทั้งทรัพย์สินและเชลยชาวไทยแล้ว ได้ตั้งให้สุกั
คุมทหารที่ค่ายโพธิ์สามต้น คอยสืบจับผู้คนและหาทรัพย์สินส่งไปพม่า และให้นายทองอินเป็น
เจ้าเมืองธนบุรี

สำหรับพระยาตาก (สิน) ที่ตีแตกทัพพม่าไปนั้น ต่อมาได้ไปตั้งมั่นที่เมืองจันทบุรี ตั้งตน
เป็นเจ้าทำการรวบรวมผู้คนและต่อเรือรบ เมื่อรวบรวมทหารไทย-จีนได้ประมาณ 5,000 คน
เรือรบประมาณ 100 ลำ ก็ได้ยกทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำแม่น้ำเจ้าพระยา ยึดเมืองธนบุรีคืนได้ใน
เดือนตุลาคม จากนั้นก็ได้ยกพลขึ้นไปโจมตีค่ายโพธิ์สามต้นแตกในวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2310
ชัยชนะในครั้งนี้ถือว่าเป็นการกู้กรุงกลับคืนมาได้ ดังนั้นรวมเวลาที่ไทยเสียกรุงเพียง 7 เดือน

แต่พระเจ้าตากเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาเสียหายยับเยิน ผู้คนก็มีน้อย การบูรณะต้องใช้ทั้ง
ผู้คนและเงินทอง ซึ่งก็ขาดแคลนทั้งนั้น และในเวลาฉุกเฉินซึ่งอาจถูกพม่าส่งทัพมาโจมตีอีก
ก็อาจไม่ปลอดภัย จึงได้เลือกเอาเมืองธนบุรีเป็นเมืองหลวงใหม่ ซึ่งมีขนาดเหมาะสมแก่การป้องกัน
และกำลังผู้คนที่มีอยู่มากกว่าที่กรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าตากได้ทำพิธีปราบดาภิเษกเป็น
พระมหากษัตริย์สืบต่อมา ทรงพระนามว่าสมเด็จพระบรมราชาที่ 4 แต่โดยทั่วไปนิยมเรียก
พระองค์ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนอภิปรายเกี่ยวกับข้อความที่ว่า “เมื่อมีความเจริญสูงสุดแล้วย่อมมีความเสื่อมตามมา” ต่อจากนั้นให้นักเรียนเปรียบเทียบกับความล่มสลายของอาณาจักรอยุธยาว่าเป็นไปได้หรือไม่ น่าจะมีสาเหตุมาจากสิ่งใด แล้วร่วมกันสรุปสาเหตุอย่างกว้าง ๆ
2. ให้นักเรียนศึกษาเหตุการณ์สมัยกรุงศรีอยุธยาในช่วงตอนปลายตั้งแต่สมัยพระเพทราชาไปจนถึงการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา แล้วร่วมกันสรุปถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่าง ๆ ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย
3. ให้นักเรียนร่วมกันค้นหาสาเหตุแห่งการเสื่อมของอาณาจักรอยุธยา แล้วสรุปสาเหตุที่สำคัญ ๆ ที่ก่อให้เกิดการเสื่อมลง
4. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงข้อคิด บทเรียนต่าง ๆ ที่ได้จากเหตุการณ์ล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา และเสนอแนะแนวทางที่จะนำบทเรียนเหล่านั้นมาใช้แก้ปัญหาในปัจจุบัน
5. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายสรุปข้อคิดเห็นที่ได้จากการศึกษาเรื่องและเหตุการณ์ ประโยชน์ที่ได้รับจากสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งแง่ความภูมิใจ และในแง่สิ่งที่ควรนำมาปรับปรุงแก้ไข

คำถาม

1. จงอธิบายถึงเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อมที่เกิดขึ้น
2. “ความขัดแย้ง แย่งชิงอำนาจนำมาสู่การล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา” ข้อความนี้จริงหรือไม่จงอธิบาย
3. บทเรียนที่เกิดจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยาให้แง่คิดในด้านใดแก่นักเรียนบ้าง จงอภิปรายแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว
4. ให้นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่น่าภาคภูมิใจและสิ่งที่นักเรียนไม่ประทับใจ ที่นักเรียนได้จากการศึกษาเรื่องราวในสมัยกรุงศรีอยุธยา พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ และสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ และต่อตัวนักเรียนเองอย่างไรบ้าง

หน่วยที่ 2 การปกครองของไทย

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยพระองค์ทรงใช้อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ คือ อำนาจอธิปไตย ซึ่งประกอบไปด้วย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ อันเป็นของปวงชนชาวไทย แทนปวงชนชาวไทยทั้งชาติ ผ่านทางรัฐสภา รัฐบาล และศาล

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ประชาชนทุกคนจึงมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศด้วย

การดำเนินการเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยนั้น จะต้องเคารพและรับฟังความคิดเห็น ความรู้ความสามารถที่ชอบด้วยเหตุผลของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาค เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น คำนึงถึงประโยชน์ของชนส่วนใหญ่โดยที่ชนส่วนน้อยก็ยังคงได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จึงจำเป็นที่เราทุกคนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตย รู้จักสิทธิเสรีภาพตลอดจนหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น จะได้ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองที่ดี เพื่อผลสำเร็จอันแท้จริงของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ประวัติการปกครองของไทย

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของนักประชาธิปไตย และการปกครองระบอบประชาธิปไตย
2. มีความรู้ ความเข้าใจถึงลักษณะการปกครองของไทยในสมัยสุโขทัยตอนต้น
3. มีความรู้ ความเข้าใจถึงลักษณะการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสมัยสุโขทัยตอนปลาย ยุทธยา และรัตนโกสินทร์ตอนต้น
4. มีความรู้ ความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. ตระหนักถึงความสำคัญที่ประชาชนไทยจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อร่วมกันพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มั่นคงในประเทศไทย

ความคิดรวบยอด

1. รูปแบบการปกครองของไทยในระยะเริ่มแรกในสมัยกรุงสุโขทัย เป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีพ่อเมืองดูแลปกป้องรักษาบ้านเมืองให้ราษฎรอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น
2. การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือการปกครองแบบกษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย เป็นระบอบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ หรือผู้นำมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นรูปแบบการปกครองของไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลาย ตลอดมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งพระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจที่มีอยู่ด้วยทศพิธราชธรรม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง

3. พระราโชบายของพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ทรงมุ่งเน้นในการเตรียมข้าราชการและประชาชนให้มีความพร้อมสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เช่น การจัดการศึกษาให้ประชาชน การตั้งสภาที่ปรึกษาข้าราชการแผ่นดิน ตั้งกระทรวง เลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และการตั้งคุสิตธานินครจำลอง คณะนคราภิบาล เป็นต้น โดยที่พระองค์ทรงหวังว่า เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยดีแล้ว จะนำประเทศไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ในที่สุด

4. การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 ซึ่งดำเนินการโดยคณะราษฎร และความยินยอมพร้อมใจของพระมหากษัตริย์ ทำให้ประเทศไทยมีรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังมีความรู้ ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยน้อย จึงทำให้การพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยของไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้า

ณ วัดไผ่แดง หลังจากสมภารกว้างแสดงพระธรรมเทศนาจบ ชาวบ้านเริ่มทยอยกลับบ้าน ปลัดข เกลี้ยง ผู้ใหญ่สี คุรุบุญมี นายจ้อย และนายแคว่น ยังคงนั่งล้อมวงกลางศาลาวัด นายจ้อย พุดขึ้นว่า วันนี้ปลัดข เกลี้ยงให้เกียรติมาร่วมทำบุญกับชาวบ้านไผ่แดงแล้วยังอยู่ร่วมพูดคุยกับ พวกเราโดยไม่ถือตัวว่ามีตำแหน่งหน้าที่สูงกว่าพวกเราเช่นนี้ เขาเรียกว่าเป็นนักประชาธิปไตย

คุรุบุญมีอธิบายเพิ่มเติมว่า การเป็นนักประชาธิปไตยไม่ใช่มีความหมายแค่ว่า ปลัดข เกลี้ยง ไม่ถือยศถือศักดิ์เท่านั้น ยังหมายถึงการที่ประชาชนทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสิทธิ ประโยชน์อื่นๆ อีกด้วย เช่น มีสิทธิได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบให้เปล่าอย่างน้อย 12 ปี และมี สิทธิที่จะเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปตามที่ต้องการและตามความสามารถของตนเอง

ผู้ใหญ่สีพุดขึ้นบ้างว่า คุรุบุญมีพุดถูกต้อง แต่เรื่องประชาธิปไตยนั้นมีความหมายกว้างขวาง มาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครองประเทศ การปกครองตำบล หมู่บ้าน แม้แต่ในครอบครัว เราเอาไว้อย่างต่อเนื่องในวันหลังจะดีกว่า วันนี้อยากจะให้ปลัดข เกลี้ยงช่วยเล่าให้ฟังว่าการปกครอง ของไทยก่อนจะปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น มีความเป็นมาอย่างไร

ปลัดข เกลี้ยงเล่าว่า ประเทศไทยเราแต่เดิมนั้นก็มีพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่เป็นผู้นำ ของชนชาวไทยอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะมิได้เรียกว่า “พระมหากษัตริย์” “พระเจ้าแผ่นดิน” “พระเจ้าอยู่หัว” หรือ “ในหลวง” เพราะแต่เดิมนั้นพระมหากษัตริย์ของไทยทรงปกครองราษฎร ในลักษณะของ “พ่อเมือง” ดูแลปกป้องรักษามืองให้พ้นจากการรุกรานของข้าศึกศัตรู ทรง ออกสู้รบกับข้าศึก และยังทรงดูแลให้ราษฎรอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น มีการงานทำหาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ใครมีปัญหาเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจอะไรก็มาร้องทุกข์ได้ เมื่อทรงทราบก็จะแก้ไข ตัดสินปัญหานั้นให้สำเร็จลุล่วง บรรเทา หรือหมดสิ้นไปด้วยความเป็นธรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง พระมหากษัตริย์กับราษฎรในขณะนั้น จึงมีลักษณะเดียวกับพ่อปกครองลูก ก็คล้ายๆ กับที่พ่อ ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวดูแลเลี้ยงดูเราอย่างนี้แหละ พ่อตัดสินใจทำไปในฐานะผู้นำก็จริง แต่ เป็นการกระทำไปด้วยความรัก ความเมตตา และหวังดีกับเราอย่างแท้จริง และต้องเป็นไปตาม ความต้องการของลูกด้วย ซึ่งนั่นก็คือลักษณะการปกครองของไทยแต่ดั้งเดิม ซึ่งปกครองแบบ พ่อปกครองลูกหรือปกครองคนในครอบครัว มีลักษณะไปในทางหัวหน้าชุมชนหรือเป็น “พ่อเมือง” มากกว่า เราจึงเรียกพระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นว่า “พ่อขุน” ซึ่งตามประวัติศาสตร์ชาติไทย จะพบว่า มีการปกครองแบบนี้ในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งพวกเราคงเคยได้ยินชื่อ พระมหากษัตริย์ในสมัยนั้นที่สำคัญๆ หลายพระองค์ เช่น พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ พ่อขุนรามคำแหง หรือที่เรียกภายหลังว่าพระเจ้ารามคำแหงมหาราช

ต่อมาในสมัยสุโขทัยตอนปลายตลอดมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไทยได้รับ อิทธิพลจากวัฒนธรรมของขอม ซึ่งมีคตินิยมและเชื่อถือในลัทธิเทวราชมาก เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ ก็คือ สมมุติเทพ แต่ถึงแม้จะยอมรับนับถือคตินิยมที่ว่า พระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้า แต่ก็มีได้เคร่งครัด

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

มากแบบขอม ยังคงผสมผสานอยู่ระหว่างความเคยชินตามแบบสุโขทัยที่ถือว่าพระมหากษัตริย์คือคนธรรมดา กับคตินิยมสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ถือว่าพระมหากษัตริย์คือเทพเจ้า ต่อมาความเชื่อตามคตินิยมสมัยกรุงศรีอยุธยาก็เพิ่มมากยิ่งขึ้น พร้อมๆ กับอำนาจของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้นก็เพิ่มมากขึ้น ทรงไว้ซึ่งอำนาจสิทธิ์ขาดในฐานะที่เป็นสมมุติเทพหรือสมมุติเทวราช ราษฎรประชาชนทั้งหลายนับถือยกย่องเชื่อฟัง มอบอำนาจในการควบคุมดูแลปกครองให้พระองค์แต่ผู้เดียว ซึ่งเรียกว่าการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือ ราช ราชะ หรือกษัตริย์มีอำนาจหรืออำนาจอธิปไตยโดยสมบูรณ์ หมายถึง การปกครองแบบที่พระมหากษัตริย์หรือผู้นำไม่ว่าจะเรียกชื่อว่าอะไรก็ตามมีอำนาจเด็ดขาดในการบริหารราชการแผ่นดิน ไม่ว่าจะเป็นอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารหรืออำนาจตุลาการ ซึ่งบางครั้งก็เรียกกันง่ายๆ ว่าเป็นการปกครองแบบกษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย คือ เป็นทั้งผู้ออกกฎหมาย บริหารบ้านเมือง และตัดสินคดีความด้วยพระองค์เอง เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการ เป็นเพียงกลไกที่ปฏิบัติไปตามพระบรมราชโองการเท่านั้น แต่ถึงแม้พระมหากษัตริย์จะทรงมีอำนาจสมบูรณ์เด็ดขาดในการปกครองบ้านเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ตาม แต่พระองค์ก็ได้ทรงใช้อำนาจที่มีอยู่อย่างไม่ชอบธรรม เพราะพระองค์ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเทศไทยก็ยังคงมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาโดยตลอด จนถึงสมัยที่กรุงรัตนโกสินทร์หรือกรุงเทพมหานครเป็นราชธานีของไทยในตอนปลาย รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจจะถือได้ว่าได้เริ่มแนวคิดของระบบ ประชาธิปไตยขึ้นแล้ว แต่ก็ยังไม่เด่นชัด กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมี พระราชดำริเกี่ยวกับองค์รัชทายาทว่า พระองค์จะไม่ทรงตั้งผู้ใดไว้ แต่โปรดฯ ให้เหล่าบรรดา ข้าราชการเสนาบดีทั้งหลายตกลงกันเองว่า สมควรจะตั้งผู้ใดให้สืบราชสมบัติต่อไป ซึ่งในที่สุด บรรดาเสนาบดีและข้าราชการทั้งหลายก็อัญเชิญเจ้าฟ้ามงกุฎฯ ในขณะนั้นขึ้นเสวยราชย์เป็น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่ามกลางความเห็นชอบพร้อมใจของบรรดาข้าราชการ และอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งน่าจะถือได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่เป็น ประชาธิปไตยแล้ว ที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่จะถูกปกครองเลือกผู้ปกครองเอง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411) พระองค์ได้เตรียม การปูพื้นฐานในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้เท่าเทียมกับนานาอารยประเทศ โดยทรงริเริ่มยอมรับ อารยธรรมตะวันตก ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ให้เข้ากันได้กับสภาพบ้านเมือง และความ เป็นอยู่ของประชาชนในขณะนั้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กำลังทรงศึกษาพระธรรม

ตัวอย่างเช่น พระองค์ทรงเลิกประเพณีที่ข้าราชการขุนนางต้องหมอบเฝ้าเป็นการยืนเข้าเฝ้า ซึ่งจากกรณีนี้นอกจากจะทำให้ทัดเทียมกับอารยประเทศแล้ว ยังเห็นได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่เป็นประชาธิปไตย ทรงต้องการให้มีความเสมอภาค พยายามจะไม่ให้เกิดความแตกต่างหรือช่องว่างระหว่างชนชั้นมากนัก นอกจากนั้น ยังทรงเปิดโอกาสให้ราษฎรของพระองค์เลือกนับถือศาสนาได้ตามใจชอบ โดยที่ในรัชสมัยของพระองค์ได้มีบาทหลวงโรมันเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนา ซึ่งพระองค์ท่านก็ได้ขัดขวางห้ามปราม ใครพอใจจะยอมรับนับถือก็กระทำได้ ซึ่งนั่นก็คือเสรีภาพในการนับถือศาสนานั้นเอง แต่พระองค์เองก็ทรงศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ได้เสด็จออกผนวชและประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกับสามัญชนที่บวช ซึ่งน่าจะเห็นได้ว่าเป็นตัวอย่างอีกอันหนึ่งที่แสดงให้เห็นน้ำพระทัยของพระองค์ท่าน ที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงความเสมอภาคของคน โดยอาศัยการบวช แสดงให้เห็นถึงการที่ไม่ต้องการแบ่งชั้นวรรณะ ทุกคนมีฐานะเป็นพระภิกษุเท่ากัน ไม่ว่าเจ้าหรือไพร่ และจากการผนวชของพระองค์ พระองค์ได้ทรงศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทำให้ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา มีพระราชประสงค์ที่จะให้อาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ได้มีการศึกษาโดยเท่าเทียมกันทุกคน ทรงตระหนักดีว่าประเทศจะเจริญพัฒนาได้ก็โดยความรู้ที่จะได้มาจากการศึกษาเล่าเรียน และการเตรียมคนให้พร้อมเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งจะเริ่มที่ใดก็คงไม่ดีเท่ากับการให้การศึกษากับประชาชนพลเมือง พระองค์จึงได้ทรงนำชาวต่างประเทศเข้ามาให้ความรู้แก่พระราชโอรส พระราชธิดา และข้าราชการบริพาร เพื่อให้รู้วิชาการอย่างอารยประเทศจะได้ติดต่อสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ ได้อย่างสะดวกและเท่าเทียมกัน

ปลัดฯ เกลี้ยมหยุดพูดชั่วขณะพร้อมกับยกแก้วน้ำขึ้นดื่ม แล้วหันไปทางครูบุญมีพร้อมพูดขึ้นว่า ผมพูดมานานแล้ว ครูช่วยเล่าต่อถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ ครูบุญมีตอบรับแล้วเล่าต่อจากปลัดเกลี้ยมาว่า

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระคุณยิ่งใหญ่ต่อประชาชนชาวไทย ทรงเป็นนักปกครองที่เยี่ยมยอด พระองค์ได้ทรงสานต่อการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามแนวพระราชดำริของพระราชบิดา นอกจากทรงดำเนินการเรื่องการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน โดยโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเล่าเรียนแล้ว ยังโปรดฯ ให้มีการตั้งทุนเล่าเรียนหลวงขึ้นเป็นต้น ซึ่งนี่ก็เป็นตัวอย่างของแนวคิดที่เป็นประชาธิปไตยตัวอย่างหนึ่ง คือการให้ความเสมอภาคด้านการศึกษา

ครูบุญมีเล่าถึงตอนนี้ นายแก้วนได้ถามขึ้นว่า ก่อนที่ในหลวงรัชกาลที่ 5 จะทรงให้ตั้งโรงเรียน ไม่มีโรงเรียนหรืออย่างไร แล้วประชาชนจะเรียนหนังสือที่ไหน

ครูบุญมีอธิบายต่อว่า สมัยก่อนไม่มีโรงเรียนสำหรับลูกหลานประชาชนทั่วไป ต้องไปเรียนกันที่วัด โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนหนังสือ แม้ลูกผู้ดีมีเงินก็ต้องไปเรียนที่วัดเช่นกัน ครูบุญมี

เล่าต่อไปว่า แนวพระราชดำริที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ก็คือการทำทรงเลิกทาส ซึ่งทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าพระองค์ต้องการให้เกิดความเสมอภาคขึ้นอย่างแท้จริง ให้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพของความเป็นคนเท่าเทียมกัน การเข้ารับราชการ ก็โปรดฯ ให้พิจารณารับคนที่มีความรู้ความสามารถ มิได้ถือแต่ระบบลูกเจ้าขุนมูลนายเท่านั้น นอกจากนี้ ยังทรงปรับปรุงกิจการบ้านเมืองอีกหลายประการ แต่เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปกครองโดยตรงก็คือ โปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติตั้ง สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of State) และ สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (Privy Council) ขึ้นใน พ.ศ. 2417

นายแคว่นเกิดความสงสัยขึ้นมาอีก จึงถามว่าทำไมต้องตั้งสภาทั้งสองขึ้น

ครุบุญมีอธิบายต่อว่า ก็เพราะพระองค์ทรงพระราชดำริว่า กิจการบ้านเมืองทั้งที่จะเกิดขึ้นใหม่และที่ค้างค้ำอยู่ก่อนนั้น ถ้าลำพังแต่พระองค์แล้วก็จะจัดการได้ไม่สำเร็จ ไม่เกิดผลดี น่าจะมีคนช่วยกันคิดช่วยกันทำอีก โดยพระองค์จะทรงพระดำริในเรื่องที่เห็นว่าสำคัญควรที่จะพระราชทานดำริให้ที่ปรึกษาทั้งหลายช่วยกันคิดพิจารณา แล้วกราบทูลความเห็นที่ปรึกษาหารือกันนั้นให้ทรงทราบ พระราโชบายนี้นับได้ว่าเป็นแนวคิดที่เป็นประชาธิปไตยเริ่มแรก เป็นจุดเริ่มของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะเป็นการเสนอที่จะจำกัดและถ่วงดุลพระบรมราชวินิจฉัยของพระองค์เองให้ดีที่สุด ซึ่งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินก็ได้ปฏิบัติงานสำคัญ ๆ หลายอย่าง เช่น การประชุมปรึกษาหารือเรื่อง เลิกทาส การจัดเก็บภาษีอากร ฯลฯ และสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ก็ได้ดำเนินการตรวจชำระความฎีกา เป็นต้น

ครุบุญมีหยุดเล่าชั่วคราว แล้วบอกปลัดฯ กลับถึงว่า เรื่องพระราชกรณียกิจของพระองค์ท่านในส่วนที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินและการปกครองท้องถิ่น ปลัดฯ คงจะเล่าได้ดีกว่าผม

ปลัดฯ กลับจึงเล่าต่อว่า พระองค์ได้ทรงเห็นความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และทรงมีพระราชดำริว่า ประเทศไทยจะต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในที่สุด แต่ในขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีความพร้อม จำเป็นต้องรอไว้ก่อน พระองค์ได้ทรงตระเตรียมเพื่อให้มีความพร้อมสำหรับการปกครองระบอบใหม่ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป โดยทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขการปกครองแผ่นดินทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นการศาลหรือการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการส่วนกลาง จากจุดศูนย์กลางเป็นตั้งกระทรวงต่าง ๆ ขึ้นแทน รวมทั้งสิ้น 12 กระทรวง เริ่มระบบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นโดยโปรดฯ ให้ตั้งสุขาภิบาลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสาครขึ้น เพื่อให้ราษฎรได้รู้จักปกครองตนเองสำหรับการจัดการปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน ได้ให้ราษฎรเลือกผู้ปกครองกันเอง โดยการให้ราษฎรประชุมพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน แล้วตกลงเลือกผู้ใดผู้หนึ่งขึ้นมาเสนอให้นายอำเภอตั้งเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อันถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองระบอบประชาธิปไตย เมื่อ

ปลัดฯ เกลี้ยงเล้าถึงตอนนี้ ผู้ใหญ่ลี้ก็พูดขึ้นว่า ถ้าเช่นนั้นในหลวงรัชกาลที่ 5 ก็คือ องค์ผู้พระราชทานกำเนิดกำนันผู้ใหญ่บ้านนะซิ

ปลัดฯ เกลี้ยงตอบว่า ใช่ แต่ก็มีผู้เกี่ยวข้องและสนองพระราชดำรินั้นจนสำเร็จ คือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยหรือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น

ปลัดฯ เกลี้ยงได้เล่าต่อไปว่า พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ทรงเห็นว่าข้าราชการรวมตลอดถึงประชาชนทั้งหลายควรจะมีควมพร้อมมากกว่าในขณะนั้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย จึงยังไม่อาจกระทำได้สำเร็จในรัชสมัยของพระองค์ แต่พระองค์ทรงหวังที่จะให้สำเร็จในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468) พระองค์ได้ทรงสานต่อพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการที่จะให้ประเทศไทยได้มีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อประชาชนพลเมืองมีความรู้พร้อมแล้ว พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “ดุสิตธานี” ขึ้น นายจ้อยไต้ยีนคำว่าดุสิตธานี ก็เกิดความสงสัยจึงพูดขึ้นว่า เมื่อตอนไปกรุงเทพฯ ได้เห็นโรงแรมใหญ่โตสูงหลายสิบชั้น ชื่อดุสิตธานีนี้แล้ว แต่ไม่เข้าใจว่ามันจะมาเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างไร ปลัดฯ เกลี้ยงจึงบอกว่า ดุสิตธานีที่พระองค์ทรงตั้งขึ้นนี้ไม่ใช่โรงแรมสวยๆ ที่ตั้งอยู่ตรงสวนลุมพินีหรอก

“ดุสิตธานี” ที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ตั้งขึ้นนั้นนะ คือเมืองจำลอง ที่โปรดฯ ให้ตั้งขึ้นเพื่อเป็นการทดลองในการจัดการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยทรงจัดการปกครองเมืองนี้ในรูปแบบของประชาธิปไตยทุกอย่าง มีการตราธรรมนูญดุสิตธานี ลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2465 โดยจัดระเบียบการปกครองดุสิตธานีตามระบอบประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน มีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นเขตๆ แต่ละเขตมีนคราภิบาล เป็นหัวหน้า มีสถานที่ทำการรัฐบาลถาวร มีเจ้าหน้าที่รัฐบาลทุกหน่วย มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้นมาหาเสียงกันเพื่อเลือกผู้แทนราษฎรตามธรรมนูญดุสิตธานี ซึ่งก็คือรัฐธรรมนูญนั่นเอง แต่ผู้แทนราษฎรที่เลือกตั้งขึ้นมาในดุสิตธานีนี้ ไม่ได้เรียกชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างในปัจจุบัน แต่เรียกว่า เซนชูบุรุษ ในดุสิตธานีหรือเมืองจำลองนี้ มีการออกหนังสือพิมพ์ด้วย ซึ่งหนังสือพิมพ์ในเมืองดุสิตธานีนี้มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการติชมกิจการบ้านเมือง

จากการที่พระองค์ทรงตั้งดุสิตธานีขึ้นนี้ ยิ่งทำให้เห็นได้ว่าพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่ต้องการที่จะเตรียมข้าราชการและประชาชนทั้งหลายให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบนี้เสียก่อน ในขณะเดียวกันนั้นเองผู้ที่ได้มีโอกาสไปรับการศึกษาจากต่างประเทศ ก็ได้มีการเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลง

การปกครองทันที ถึงขั้นวางแผนการจะกบฏ แต่ในที่สุดก็กระทำการไม่สำเร็จ พวกก่อการกบฏ ถูกจับกุมตัวได้ทั้งหมด

ถึงแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระราชปณิธานที่แน่วแน่จะให้ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยตามพระราโชบายของพระราชบิดา แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะพระองค์เสด็จสวรรคตเสียก่อน

คณะกบฏ ร.ศ. 130 ในสมัยรัชกาลที่ 6

ปลัดฯ เกลี้ยหยุดเล่าว่าขณะ นายแก้วนิจจึงพูดขึ้นว่า ในเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจมาก และพระองค์ท่านก็อยากจะให้ปกครองแบบประชาธิปไตย ทำไมถึงไม่เปลี่ยนเสียเลย

ปลัดฯ เกลี้ยอธิบายว่า การเปลี่ยนคงทำไม่ยาก แต่เมื่อเปลี่ยนแล้วจะต้องทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข เกิดความมั่นคงด้วย ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการศึกษา ขาดความรู้ ความเข้าใจ และความรับผิดชอบในสิทธิและหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ก็จะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวาย ประกอบกับในสมัยนั้นประเทศทางตะวันตกได้แสวงหาประเทศในแถบเอเชียเพื่อให้เป็นอาณานิคมหรือเมืองขึ้นกันมาก ประเทศอื่นๆ รอบประเทศไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตกหมด จึงจำเป็นต้องให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเด็ดขาด สิ่งต่างๆ ให้เกิดความพร้อมเพรียง รวดเร็ว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงจะสามารถต่อต้านอำนาจของประเทศตะวันตกได้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติต่อมา พระองค์ทรงตระหนักดีว่า จะต้องทำการปฏิรูปพื้นฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยต่อ และดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็น

ระบอบประชาธิปไตยให้ได้ โดยทรงดัดแปลงสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เป็นสภาองคมนตรี มีอำนาจหน้าที่ในด้านประชุมปรึกษาหารือข้าราชการต่างๆ มีสมาชิก 227 คน โดยสมาชิกนี้มีสิทธิคัดค้านได้ด้วย โปรดฯ ให้ตราพระราชบัญญัติองค์มนตรีขึ้นในปี พ.ศ. 2470 ให้เอกสิทธิและความคุ้มกันแก่สมาชิกเช่นเดียวกับที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในระบอบประชาธิปไตยได้รับ เพื่อมิให้สมาชิกของสภานี้หวาดกลัวในการคัดค้านวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติของพระองค์หรือการดำเนินการปกครอง

นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชดำริที่จะให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนเสียก่อน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามรูปแบบเทศบาล เพราะทรงเห็นว่า การที่จะให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยหยั่งรากลึกในอนาคตนั้น จำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองอย่างแท้จริงเสียก่อน พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ โดยโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีวิสารวาจา และนายเรมอนด์ สตีเวนส์ ร่างรัฐธรรมนูญถวาย แต่ยังไม่มีทันเสร็จเรียบร้อยตามพระราชปณิธาน คณะราษฎรโดยการนำของพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้ดำเนินการปฏิวัติในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ในที่สุดพระองค์ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญให้โดยเต็มพระราชหฤทัยในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

นายจ้อยถามขึ้นว่า “ปฏิวัติ” มีความหมายว่าอย่างไร เห็นพูดอยู่บ่อยๆ

ปลัดฯ เกลี้ยงอธิบายว่า การปฏิวัตินั้นตามปกติจะใช้ในการยึดอำนาจการปกครองประเทศ แล้วล้มเลิกรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจปกครองประเทศ แล้วจัดการปกครองใหม่ ซึ่งอาจจะเปลี่ยนผู้ปกครองหรือรัฐบาลใหม่ หรือเปลี่ยนระบอบการปกครองด้วย

นายแคว้นแสดงความเห็นว่า การปฏิวัติเป็นการใช้กำลังอาวุธ เป็นความรุนแรงน่าจะเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ครุบุญมีกล่าวเสริมว่า ไม่ถูกต้อง ไม่ควรที่จะใช้ความรุนแรง แต่ถึงอย่างไรก็ได้ปฏิวัติไปแล้ว แต่ก็มีผลต่อยุ้งเหมือนกัน เพราะทำให้เกิดประชาธิปไตยเร็วขึ้น

ปลัดฯ เกลี้ยงเล่าต่อว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ การปกครองของไทยก็ได้เปลี่ยนจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ปลัดฯ เกลี้ยงหันไปถามครุบุญมีว่า มีอะไรจะเล่าต่อหรือไม่ ครุบุญมีตอบว่าไม่มีอะไรเล่าต่อ เพราะเท่าที่เคยเรียนและเคยอ่านหนังสือต่างๆ มา ก็ได้เล่าให้ฟังร่วมกับปลัดฯ ไปจนหมดแล้ว แต่มีความเห็นส่วนตัวว่า ความจริงในหลวงก็ทรงเตรียมที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอยู่แล้ว ไม่น่าจะต้องมาทำการปฏิวัติเลย ถ้ารอเตรียมข้าราชการและประชาชนให้พร้อม คือปูพื้นฐานให้มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ดีเสียก่อนดังพระบรมราชโบายของพระองค์ท่านแล้ว จึงค่อยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของเราก็คงจะประสบความสำเร็จมากกว่านี้เป็นแน่

นายจ้อยยกมือขึ้น พุดสนับสนุนครุบุญมีว่าเห็นด้วยกับความคิดเห็นของครู

ปลัดฯ เกลี้ยงจึงรีบตัดบทว่า อย่ามัวเถียงกันว่าใครถูกใครผิดอยู่เลย ควรจะมาช่วยกันทำตัวเป็นนักประชาธิปไตย เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลังจะดีกว่า เพราะถ้าทุกคนเป็นนักประชาธิปไตยแล้ว การปฏิวัติก็จะทำไม่ได้และไม่มีใครทำ บ้านเมืองก็สงบสุข มีความมั่นคง มีความเจริญ แล้วปลัดฯ เกลี้ยงก็กล่าวลาว่า วันนี้คุยกันมานานจนมืดค่ำแล้ว วันหลังค่อยคุยกันใหม่ ทุกคนต่างรำลាក់กัน แล้วหันไปกราบสมภารกว้างซึ่งนั่งอยู่ไม่ห่างวงสนทนานัก แล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนช่วยกันยกตัวอย่างหรือดูภาพยนตร์เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันที่เกี่ยวกับการเยี่ยมเยียนดูแลทุกข์สุขของราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร แล้วให้นักเรียนอภิปรายความรู้สึกต่อพระราชกรณียกิจนั้นๆ และผลที่ราษฎรได้รับ แล้วครูเชื่อมโยงถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อการปกครองของไทยตั้งแต่อดีตสมัยสุโขทัย ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใกล้ชิดกับราษฎรเช่นเดียวกัน
2. ให้นักเรียนดูภาพเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยสุโขทัย เช่น ภาพพ่อขุนรามคำแหงมหาราชออกกว่ำราชการ ภาพพระขังที่แขวนไว้รับเรื่องราวร้องทุกข์ แล้วให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายถึงสภาพความเป็นอยู่ในสมัยสุโขทัย และความเหมาะสมของการปกครองแบบพ่อปกครองลูกในสมัยสุโขทัย ที่พ่อเมืองมีความใกล้ชิดกับราษฎร
3. ให้นักเรียนอภิปรายเปรียบเทียบถึงความแตกต่างของลักษณะการปกครองแบบพ่อปกครองลูกกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และความเหมาะสมของแต่ละยุคสมัยที่มีการปกครองแบบนั้น
4. ให้นักเรียนอภิปรายถึงความจำเป็นที่ประเทศจะต้องเตรียมการเพื่อนำประเทศเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย แล้วแบ่งกลุ่มศึกษาถึงการเตรียมการที่จะนำประเทศเข้าสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระมหากษัตริย์ในรัชกาลต่างๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 3, 4, 5 และ 6 แล้วร่วมกันอภิปรายสรุปถึงผลที่ข้าราชการและประชาชนได้รับเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย
5. ให้นักเรียนร่วมกันศึกษาถึงเหตุการณ์เรื่องราวในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 แล้วร่วมกันสรุปถึงเหตุการณ์และผลที่เกิดขึ้น รวมถึงอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในขณะนั้น
6. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงสภาพการณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบัน และสาเหตุที่ระบอบประชาธิปไตยยังไม่พัฒนาเท่าที่ควร

คำถาม

1. การปกครองแบบพ่อปกครองลูกเหมาะสมกับสมัยสุโขทัยอย่างไร จงอธิบาย
2. การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกิดขึ้นเมื่อใด และเพราะเหตุใด ไทยจึงมีการปกครองแบบนี้
3. จงอธิบายถึงการเตรียมข้าราชการและประชาชนไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์
4. จงอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. ประเทศไทยมีความพร้อมมากน้อยเพียงใดในการที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จงอธิบาย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของประชาธิปไตย
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. ตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ความคิดรวบยอด

1. การเป็นประชาธิปไตยจะต้องเคารพและรับฟังเหตุผลความรู้ความสามารถของผู้อื่น โดยการยอมรับในความเสมอภาคของทุกคน พิจารณาดัดสินปัญหาที่เกิดขึ้นโดยใช้เหตุผลที่สมควร ไม่ใช้อารมณ์ เพื่อประโยชน์ของชนส่วนใหญ่ในขณะที่ชนส่วนน้อยยังคงได้รับความคุ้มครองอยู่ด้วย
2. การปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นการปกครองที่อำนาจธิปไตยเป็นของปวงชน และเป็นการปกครองโดยประชาชนเพื่อประชาชน
3. อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ประกอบด้วย อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ
4. อำนาจนิติบัญญัติ หมายถึง อำนาจในการออกกฎหมายมาใช้บังคับภายในประเทศ
5. อำนาจบริหาร เป็นอำนาจในการปกครองดูแลประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ประเทศมั่นคง และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป
6. อำนาจตุลาการ หมายถึง อำนาจในการพิจารณาพิพากษาคัดสินคดีความข้อพิพาทต่าง ๆ ตามที่มีกฎหมายกำหนดไว้
7. การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขของชาติ และพระองค์ทรงใช้อำนาจอธิปไตยแทนปวงชนชาวไทยโดยผ่านทางรัฐสภา คณะรัฐบาล และศาล

ปลัดฯ เกลี้ยงและพรรคพวกมีโอกาสมพบกันอีกครั้งในงานอุปสมบทลูกชายผู้ใหญ่ลี เมื่อเสร็จพิธีการต่างๆ แล้ว ผู้ใหญ่ลีได้เชิญปลัดฯ เกลี้ยง ครูบุญมี นายจ้อย และนายแก้วนั่งวงสนทนากันได้ร่มไม้ข้างพระอุโบสถ

ผู้ใหญ่ลีพูดขึ้นว่า ปลัดกับครูเคยเล่าเรื่องการปกครองของไทยก่อนจะมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้พวกเราฟัง ทำให้ได้รู้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองมาแต่โบราณกาล และได้ทรงวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ด้วย แต่ก็ยังไม่ค่อยจะเข้าใจคำว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย

ปลัดฯ เกลี้ยงพูดขึ้นว่า คนที่ให้ความหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดีที่สุดเห็นจะเป็นท่านอับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีท่านหนึ่งของประเทศสหรัฐอเมริกา

นายจ้อยถามว่า ประธานาธิบดีคือใคร

ปลัดฯ เกลี้ยงอธิบายว่า ประธานาธิบดีเป็นตำแหน่งประมุขของประเทศ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะประเทศนั้นไม่มีพระมหากษัตริย์ โดยปกติแล้วจะอยู่ในตำแหน่งชั่วระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด เช่น 4 ปี หรือ 5 ปี แล้วก็จะมีการเลือกตั้งใหม่ บางประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีจะทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลปกครองประเทศด้วย ท่านอับราฮัม ลินคอล์นได้ให้ความหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไว้ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน นายแก้วถามว่า ประชาชนหมายถึงชาวชนบทอย่างพวกเราชาวบ้านไผ่แดงด้วยหรือเปล่า

ครูบุญมีตอบแทนปลัดฯ เกลี้ยงว่า ประชาชน หมายถึง คนไทยทุกคน ทุกหมู่เหล่า ทุกอาชีพ ทุกศาสนา ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยหรืออยู่ต่างประเทศ

ปลัดฯ เกลี้ยงอธิบายต่อว่า คำว่า ของประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจการปกครองประเทศ หรือที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย

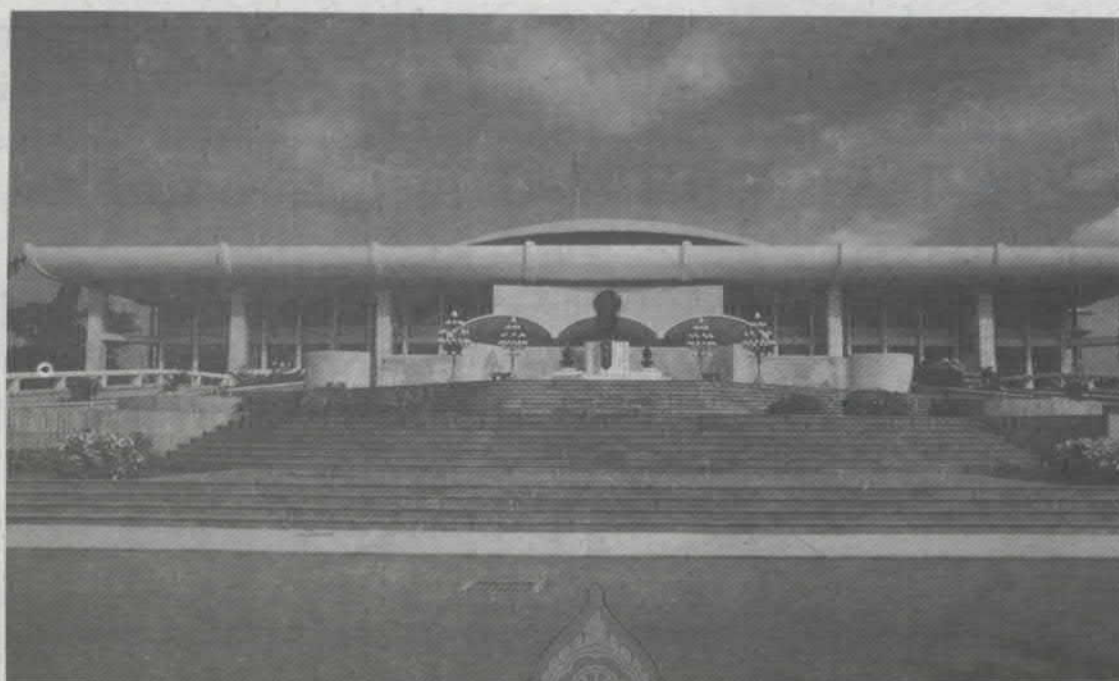
นายจ้อยถามว่า อำนาจอธิปไตยคืออะไร

ปลัดฯ เกลี้ยงตอบว่า อำนาจอธิปไตย คือ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ แบ่งออกเป็น 3 อำนาจ คือ อำนาจนิตินบัญญัติ เป็นอำนาจในการออกกฎหมาย อำนาจบริหาร เป็นอำนาจในการใช้กฎหมายเพื่อจัดการให้เกิดความสงบเรียบร้อย เป็นระเบียบ และปลอดภัยแก่บ้านเมืองและประชาชน รวมทั้งการบำรุงส่งเสริมให้เกิดความเจริญมั่งคั่งแก่บ้านเมืองและเกิดความสุขความสะดวกสบายแก่ประชาชน และอำนาจตุลาการ เป็นอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีความข้อพิพาทต่าง ๆ ให้เป็นไปตามกฎหมายและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

สำหรับคำว่า โดยประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นผู้ปกครองตนเอง

นายแก้วถามว่า ประชาชนมากมายหลายล้านคนจะปกครองตนเองได้อย่างไร

ผู้ใหญ่ลีตอบแทนปลัดฯ เกลี้ยงว่า ก็เลือกตั้งผู้แทนอย่างที่เราเลือก ส.ส. นั้นไง

รัฐสภาของไทย

ปลัดฯ เกลี้ยกล่อมสนับสนุนผู้ใหญ่ลี้ว่า ถูกต้อง ประชาชนจะเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปประชุมในสภานิติบัญญัติ ซึ่งแบ่งเป็น 2 สภา คือ สภาผู้แทนราษฎรกับวุฒิสภาเพื่อออกกฎหมาย ซึ่งก็คือการใช้อำนาจนิติบัญญัติ และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังมีหน้าที่เลือกนายกรัฐมนตรี เพื่อดำเนินการบริหารประเทศ ซึ่งก็คือการใช้อำนาจบริหารนั่นเอง

ปลัดฯ เกลี้ยกล่อมอธิบายต่อไปว่า คำว่า เพื่อประชาชน หมายถึง การปกครองประเทศต้องเป็นไปตามความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ และต้องมีเป้าหมายที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

นายแก้วแสดงความเห็นว่า เท่าที่ฟังมาประชาธิปไตยเป็นเรื่องของประชาชนส่วนใหญ่ ถ้าประชาชนส่วนใหญ่หลงผิดไม่มีคุณธรรม คนส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วยก็คงแย คงถูกคนส่วนใหญ่กดขี่รังแกแน่

ปลัดฯ เกลี้ยกล่อมขยายความต่อว่า ความหมายของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ท่าน อับราฮัม ลินคอล์น ให้ความหมายไว้ และผมได้นำมาเล่าให้ฟังนั้น เป็นหลักการใหญ่ ที่จริงจะต้องมีอย่างอื่นประกอบอีกด้วยจึงจะสมบูรณ์ ตามที่นายแก้วพูดนั้นถูกต้อง ตัวอย่างเช่น สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 พวกนาซีเยอรมันมี ฮิตเลอร์ เป็นหัวหน้าได้อำนาจปกครองประเทศ ได้ฆ่าชาวยิวเยอรมันซึ่งพวกนาซีถือว่าเป็นศัตรูตายหลายล้านคน เพราะเยอรมันในขณะนั้นปกครองแบบเผด็จการ ไม่ได้ปกครองระบอบประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น จะตัดสินด้วยความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่ที่ชอบด้วยเหตุผลและเป็นธรรม ต้องรับฟังหรือให้โอกาสแก่ประชาชนส่วนน้อยได้แสดงความคิดเห็น ต้องให้ประชาชนส่วนน้อยได้รับการคุ้มครองและมีสิทธิตามกฎหมาย โดยสรุปแล้วก็มีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความผาสุก โดยประชาชนส่วนน้อยคงได้รับความคุ้มครองและเดือดร้อนน้อยที่สุด

ผู้ใหญ่ลืกล่าว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเรา รู้สึกว่าจะเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ด้วย แต่การปกครองระบอบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาตามที่ปลัดฯ เกลี้ยงพูดถึงนั้น ไม่มีพระมหากษัตริย์อย่างของไทยเรา ถ้าอย่างนั้นเราจะเรียกการปกครองของไทยเราในปัจจุบันนี้ว่าอย่างไร

ครูบุญมีตอบว่า เขาเรียกว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ปลัดฯ เกลี้ยงอธิบายว่า สำหรับประเทศไทยเรานั้น นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยได้เลือกการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตลอดมา ทั้งนี้ก็เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยเรานั้นอยู่ในดวงใจของชาวไทยทุกคน เรายังระลึกถึงพระคุณของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ที่ทรงพระมหากรุณาธิคุณแก่ชาติและชาวไทยตลอดมา พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการก่อสร้างสร้างเมือง รวบรวมประชาชนและดินแดนตั้งเป็นประเทศไทยขึ้นมาตั้งแต่เริ่มแรก ทรงนำหน้าประชาชนและทหารออกต่อสู้ข้าศึกศัตรูเพื่อป้องกันประเทศด้วยความกล้าหาญเสียสละตลอดมา ทรงปกครองประเทศเพื่อให้ประชาชนมีความสงบสุขร่มเย็น ประเทศมีความเจริญก้าวหน้ามาโดยตลอด ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ ทุกคนรักพระองค์เช่นเดียวกับที่พระองค์ทรงรักพวกเรา พวกเราจึงเทิดทูนพระองค์ว่าทรงเป็นประมุขของชาติไทย

นายแก้วนถามว่า ถ้าอย่างนั้นพระเจ้าอยู่หัวท่านจะต้องทำอะไรบ้างในการปกครองบ้านเมือง

ปลัดฯ เกลี้ยงอธิบายว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์องค์พระประมุขทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และทรงใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของปวงชนแทนปวงชนทั้งชาติ ดังนี้

ทรงใช้อำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจในการดำเนินการตรากฎหมายออกมากำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองดูแลประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าพัฒนาไปในทุก ๆ ด้านโดยผ่านทางรัฐสภา ร่างกฎหมายจะต้องนำมาพิจารณาในรัฐสภาก่อน กล่าวคือ เมื่อร่างกฎหมายใดได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาแล้ว นายกรัฐมนตรีต้องนำร่างกฎหมายนั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย

และเมื่อได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้ ทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย

ทรงใช้อำนาจบริหาร ซึ่งหมายถึงอำนาจในการดำเนินการปกครองดูแลประชาชนให้อยู่อย่างสงบสุข และพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยผ่านทางคณะรัฐมนตรีที่พระองค์ทรงแต่งตั้ง จากการที่ประธานรัฐสภาถวายคำแนะนำให้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีแล้ว ทรงแต่งตั้งรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีโดยการถวายคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี เป็นรัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงใช้อำนาจตุลาการ ซึ่งหมายถึงอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคัดสินคดีความข้อพิพาทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามกระบวนการยุติธรรม ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยผ่านทางศาลยุติธรรม มีผู้พิพากษาหรือบางคนอาจจะเรียกว่าตุลาการ เป็นผู้พิจารณาพิพากษารรรถคดีทั้งหลายทั้งปวงไปในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ ดังนั้น ถ้าพวกเราเคยดูการพิจารณาคดีที่ศาลหรือดูหนังดูโทรทัศน์ที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีในศาล จะสังเกตเห็นได้ว่าเบื้องบนด้านหลังของผู้พิพากษานั้น จะมีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ประดับไว้เสมอ นั่นแสดงให้เห็นว่าผู้พิพากษาได้กระทำไปแทนพระองค์ท่าน

การพิจารณาคดีของศาล

การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขของประเทศก็จริง แต่มิได้มีพระราชอำนาจและฐานะเหมือนพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะพระองค์ยังคงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีพระราชอำนาจและฐานะตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ พระองค์ทรงเป็นกลางในทางการเมืองไม่ฝักใฝ่สนับสนุนพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งโดยเฉพาะ และจะไม่ทรงเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง เว้นแต่กรณีจำเป็นอย่างถึงเท่านั้น ส่วนผู้รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารราชการแผ่นดิน คือ นายกรัฐมนตรี ปลัดฯ เกอีย่งเล่าจบก็มองดูนาฬิกาข้อมือ แล้วอุทานว่า มัวคุยกันเพลินจนเกือบลืมเวลานัดกับท่านนายอำเภอที่จะไปสำรวจความเสียหายเกี่ยวกับภัยแล้งที่ตำบลนาดี ดังนั้นต้องลาไปก่อน วันหลังพบกันใหม่

ผู้ใหญ่ลีเดินมาส่งปลัดฯ เกอีย่งหน้าพระอุโบสถ แล้วก็กลับเข้าไปคุยกับพรรคพวกต่อ

พระราชกรณียกิจและพระราชดำริในการช่วยเหลือประชาชน

ผู้ใหญ่ลีสั่งขึ้นว่า “อย่าว่าแต่ตำบลนาดีเดือดร้อนเลย หมู่บ้านไฟแดงเมื่อก่อนเคยอุดมสมบูรณ์ ปีนี้ก็ยังทำนาไม่ได้ผลเพราะปีนี้แล้งมากเหลือเกิน ทางราชการก็พยายามให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาภัยแล้งอย่างเต็มที่ ทั้งระยะสั้นและระยะยาวโดยการจัดรถไปแจกน้ำบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้าไปก่อน และได้ดำเนินการของบประมาณเพื่อขุดบ่อน้ำและทำคันคลองส่งน้ำไปตามหมู่บ้าน เพื่อใช้ในเรือกสวนไร่นาต่อไป แต่ความแห้งแล้งก็จะเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี

ครูบุญมีปรารภว่า นี่แหละเป็นผลของการตัดไม้ทำลายป่าละ อำเภอเราจัดว่าโชคดีกว่าที่อื่นมากเพราะ “ในหลวง” และ “สมเด็จพระเจ้า” ได้เคยเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนและได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้ทำ “ฝาย” ไว้ใช้กันก่อนแล้ว จึงทำนาได้ถึงปีละ 2 ครั้ง พอมีเงินเหลือเก็บไว้กินไว้ใช้บ้าง พอปีนี้แล้งทำนาไม่ได้ก็ยังไม่ลำบากมากนัก ทั้งยังได้พระราชทานคำแนะนำไว้ด้วยว่า ให้พวกเราช่วยกันปลูกป่า เพราะบ้านเราแล้งมาก ต้องช่วยกันปลูกป่าให้มาก ๆ จะได้ช่วยให้ชุ่มชื้นขึ้น ต่อไปจะได้มีน้ำใช้เหมือนเดิม และเวลามีน้ำป่าไหลมา น้ำก็จะได้ไม่ท่วมเพราะมีต้นไม้ช่วยดูดซับน้ำไว้ นี่ก็เพิ่งจะปลูกป่ากันตามพระราชดำริของพระองค์ท่านได้เพียงแค่ 2 ปีเท่านั้น คงจะต้องคอยอีก 3 ปีเป็นอย่างน้อยจึงจะสบาย

ผู้ใหญ่ลีได้พูดเสริมขึ้นว่า และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระราชินี ที่ได้ทรงรับซื้อผ้าไหมที่พวกผู้หญิงในหมู่บ้านทอเข้าไปขายในศูนย์ศิลปาชีพพิเศษ จึงทำให้มีรายได้ช่วยเหลือครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดฝนแล้ง ขาดน้ำที่จะทำนาได้ พวกเราก็ไม่ต้องว่างงาน วิ่งเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ให้ลำบาก เพราะสามารถที่จะทอผ้าไหมอยู่ที่บ้านได้

นายแก้วนพุดขึ้นบ้างว่าทั้งในหลวง สมเด็จพระเจ้าฟ้าทุกพระองค์ของเรา ทรงอุทิศพระองค์เพื่อประชาชนของพระองค์อย่างแท้จริง พระองค์ทรงทำงานหนักทุกพระองค์ เพราะพระองค์ทรงทำโครงการต่างๆ เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านหลายโครงการ และยังเสด็จไปเยี่ยมเยียนประชาชนทั่วทุกจังหวัด เพื่อคอยช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ อนามัย การศึกษา การทำมาหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ

ครูบุญมีบอกว่านี่แหละคือ พระราชฐานะของพระองค์ที่มีได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่เป็นพระราชฐานะโดยพฤตินัย หรือตามที่เป็นอย่างจริงที่พระองค์ทรงเกี่ยวข้องกับประชาชน

พระองค์มิได้เป็นแค่องค์พระประมุขของประเทศเท่านั้น แต่พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมดวงใจของชาวไทยทุกคน ทุกคนพร้อมที่จะปฏิบัติตามพระราชประสงค์ของพระองค์ทั้งนั้น เพราะทุกคนรู้ว่าพระองค์ทรงรักและหวังดีต่อประชาชนของพระองค์อย่างแท้จริง ถึงแม้พระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการบริหารราชการแผ่นดิน แต่ยามใดที่บ้านเมืองและประชาชนของพระองค์เดือดร้อน พระองค์ก็จะเป็นผู้ทรงขจัดปัญหานั้นๆ ให้หมดสิ้นไป โดยหลักแห่งทศพิธราชธรรม เพราะฉะนั้น พวกเราทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้ดี ถูกต้องตามหน้าที่ของแต่ละคน ต้องประกอบอาชีพทำมาหากินอย่างสุจริตขยันขันแข็ง อบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นพลเมืองดี มีความรักความสามัคคี รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่เห็นแก่ตัว ทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขก้าวหน้า สมดังพระราชประสงค์ จึงจะเป็นการถวายความจงรักภักดีและกตัญญูทดแทนต่อพระองค์

การแก้ปัญหาด้วยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย

ผู้ใหญ่ลีและพรรคพวกได้เข้าไปในตลาดที่ในตัวอำเภอ เพื่อซื้อวัสดุก่อสร้างไปซ่อมกุฏิสมภารกร่าง ได้พบปลัดฯ เกลี้ยงจึงชวนกันไปดื่มกาแฟที่ร้านนายตง

ผู้ใหญ่ลีถามปลัดฯ เกลี้ยงว่า ปลัดฯ ไปสำรวจความเสียหายเรื่องความแห้งแล้งที่ตำบลนาดีวันนั้นเป็นอย่างไรบ้าง

ปลัดฯ เกลี้ยงตอบว่า ก็เสียหายมากโขอยู่ และได้รายงานจังหวัดไปแล้ว จังหวัดจะจัดสรรเงินงบประมาณให้ทำฝายน้ำล้นและจะทำคันคลองส่งน้ำไปยังหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 เพื่อจะได้มีน้ำไว้ปลูกพืชไร่และทำนาได้ตลอดปี แต่ก็ปรากฏว่ามีปัญหาจนได้ เนื่องจากกำนันได้เรียกผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 ตลอดจนชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านมาร่วมประชุมกันที่วัดประจำหมู่บ้านที่ 9 กำนันได้ปรึกษาถึงเรื่องพื้นที่ที่จะขุดบ่อน้ำว่าควรที่จะเลือกขุดบ่อน้ำในพื้นที่หมู่บ้านใด และจะทำคันคลองส่งน้ำผ่านที่ของใคร ปรากฏว่ามีการถกเถียงแสดงความคิดเห็นและเหตุผลกันมากแต่ตกลงกันยังไม่ได้ เพราะบางคนก็เสียดาบที่ดินของตน บางคนก็อยากให้ทำคลองส่งน้ำผ่านที่

ของตน ในที่สุดเจ้าอาวาสวัดไผ่แดงจึงได้ตกลงมอบที่ดินของวัดริมลำห้วยสีดาซึ่งไม่ได้ใช้ทำอะไร ให้ทำฝายและเป็นพื้นที่ทั้งดินที่ขุดลอกลำห้วย และกำนันกับผู้ใหญ่บ้านทั้งหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 ได้ช่วยกันพูดชี้แจงให้ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านเห็นประโยชน์ของฝายและคลองส่งน้ำ พร้อมทั้งขอร้องให้ช่วยกันเสียสละที่ดินเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วย ในที่สุดก็ตกลงกันได้ว่าเมื่อฝายตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9 แล้ว ก็จะช่วยกันทำคลองส่งน้ำจากหมู่ที่ 9 ไปยังหมู่ที่ 10 ด้วย เพื่อจะได้มีน้ำใช้ด้วยกัน การที่ชาวบ้านยินยอมเช่นนี้ก็ถูกต้องแล้ว เพราะคนเราอยู่ร่วมกันก็ควรที่จะคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นใหญ่ แล้วเราจะได้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและมีความสุขด้วย

พอปลัดฯ เกลี้ยงพูดจบ ผู้ใหญ่สีก็พูดขึ้นว่า วิธีแก้ปัญหาโดยการประชุมปรึกษาหารือกันแบบนี้ ผมก็ใช้อยู่เสมอ ปลัดฯ ว่าเป็นประชาธิปไตยไหม

ปลัดฯ เกลี้ยงตอบว่า ถูกต้อง การทำงานโดยอาศัยการปรึกษาหารือ รับฟังความคิดเห็นจากทุกคน ไม่ได้กระทำลงไปตามความพอใจของตัวเอง และยังให้ทุกคนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุมีผล แต่ละคนก็รับฟังข้อคิดเห็นของคนอื่น และยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า เมื่อจะต้องตัดสินใจก็ตัดสินใจโดยใช้เสียงส่วนใหญ่และเป็นการตัดสินใจที่ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ความต้องการหรือผลประโยชน์ของแต่ละคนเป็นใหญ่ ถือว่าเป็นประชาธิปไตยแล้ว แต่เรื่องที่เล่าให้ฟังนี้จัดได้ว่าเป็นประชาธิปไตยในระดับตำบล หมู่บ้าน ถ้าปัญหาใหญ่กว่านี้ มีผลกระทบต่อกันจำนวนมากกว่านี้ ก็จะเป็นปัญหาระดับประเทศ การดำเนินการแก้ไขหรือบริหารปัญหานั้น ๆ ก็จะต้องกระทำในระดับที่กว้างมากกว่านี้ รอบคอบลึกซึ้งมากกว่านี้ แต่ก็ใช่วิธีการเดียวกัน ซึ่งนั่นก็คือประชาธิปไตยระดับประเทศ ถ้าคนเรารู้จักประชาธิปไตยเสียตั้งแต่ระดับครอบครัว ตำบล หมู่บ้าน แล้วก็จะมีความรู้ความเข้าใจประชาธิปไตยในระดับที่สูงขึ้นไปจนถึงระดับประเทศได้เป็นอย่างดี และก็จะสามารถประพฤติปฏิบัติตัวได้ถูกต้องเหมาะสมกับการเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ เพราะการปกครองระบอบนี้เป็นการปกครองของประชาชน คือ ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ แต่เนื่องจากในประเทศมีประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศอยู่เป็นจำนวนมาก จึงไม่อาจเข้าไปคิดหรือตัดสินใจเกี่ยวกับประเทศได้ทั้งหมด ไม่เหมือนหมู่บ้านที่มีคนน้อย ชาวบ้านซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของหมู่บ้านจึงเข้าไปร่วมกันคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับหมู่บ้านได้ด้วยตนเอง แต่สำหรับประเทศซึ่งมีประชาชนเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องใช้วิธีการเลือกผู้ที่เห็นว่าเหมาะสม มีความรู้ความสามารถ และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจ โดยมอบอำนาจให้เข้าไปทำหน้าที่แทน ผู้ที่เลือกนี้ก็คือประชาชนเป็นผู้เลือกประชาชนด้วยตนเอง เข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศในรูปของคณะรัฐมนตรีซึ่งมาจากการที่ตัวแทนที่เราเลือกเข้าไปนั้นไปตกลงเลือกสรรให้คนที่มีความคุณสมบัติเหมาะสมจะเป็นผู้ดำเนินการบริหารประเทศให้เจริญก้าวหน้าได้เป็นนายกรัฐมนตรี แล้วนายกรัฐมนตรีก็จะไปคัดเลือกบุคคลที่

นายกรัฐมนตรีเห็นว่ามีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ มาร่วมเป็นคณะทำงาน คือ คณะรัฐมนตรี เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง ในขณะที่ผู้แทนอีกส่วนหนึ่งที่เราเลือกเข้าไป ก็ไปทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์กติกาของสังคม คือ กฎหมาย ขึ้นมาเป็นแนวทางให้ผู้บริหารปฏิบัติตามกฎหมาย คือจะกระทำตามใจชอบตามอำเภอใจของผู้บริหารไม่ได้ ต้องอยู่ในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด ถ้าไม่เป็นไปตามกฎหมาย ก็จะมีตุลาการเป็นผู้ดำเนินการพิจารณาพิพากษาให้เป็นธรรมตามกฎหมาย ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ให้คงอยู่ได้ด้วยความผาสุก ในขณะที่คนส่วนน้อยก็ยังคงอยู่ได้ ซึ่งการกระทำทั้งหลายนี้ก็เป็นกรกระทำซึ่งทำโดยพวกเราประชาชนเอง และทำไปเพื่อใคร ถ้าไม่ใช่เพื่อพวกเราเองคือประชาชน แต่แน่นอนก่อนที่จะตกลงกันได้ว่าจะเลือกให้ใครเป็นหัวหน้าผู้บริหาร หรือที่เราเรียกกันว่านายกรัฐมนตรี หรือจะออกกฎหมายอะไร อย่างไหนั้น เป็นปัญหาที่จะต้องมีการถกเถียงกันเพื่อรับฟังเหตุผลของแต่ละคน แล้วเลือกเอาสิ่งที่ดีที่สุดมาปฏิบัติ แต่ข้อสำคัญก็คือในการพิจารณาปัญหานั้นจะต้องยึดหลักการของประชาธิปไตย คือ

1. มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ไม่ใช่ตัดสินใจกันไปแต่เฉพาะในหมู่เหล่า กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น
2. มีเหตุผล คือ จะแสดงความคิดเห็น เสนอแนะ คัดค้าน หรือสนับสนุนก็ตาม จะต้องสมเหตุสมผล มีเหตุผลสนับสนุนเพียงพอที่จะให้คนอื่นพิจารณาได้ ไม่ใช่ใช้อารมณ์
3. จะต้องมีความเคารพซึ่งกันและกัน คือ จะต้องรู้จักรับฟังและเคารพในเหตุผลความรู้ความสามารถของคนอื่น โดยต้องคิดว่าทุกคนก็เป็นมนุษย์เหมือนเรา มีความเสมอภาคกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะยากดีมีจน มีฐานะต่ำต้อยหรือสูงส่งแค่ไหน

4. ในการพิจารณาตัดสินใจ ก็จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง คือ จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่คนส่วนใหญ่จะได้รับมากกว่าส่วนน้อย

พอปลัดฯ เกลี้ยพุดจบครุบุญมีก็เสริมต่อว่า นอกจากประเทศไทยเราจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ที่ทรงใช้อำนาจอธิปไตยซึ่งมาจากปวงชนชาวไทย ผ่านทางคณะรัฐมนตรี รัฐสภา และทางศาลอย่างที่ได้พูดกันมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ของไทยเราทรงพระมหากรุณาธิคุณต่อพลเมืองไทยอย่างเหลือล้น แม้พระองค์จะทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่ยามใดที่ประเทศหรือประชาชนพลเมืองของพระองค์เดือดร้อนไม่ว่าจะเรื่องใด แม้แต่เรื่องที่ทุกคนเห็นแล้วว่าหมดหนทางแก้ไข ก็มีแต่พระองค์เท่านั้นที่เสด็จ ลงมาดับทุกข์ร้อนและแก้ไขปัญหาเหล่านั้นให้หมดสิ้นลุล่วงไปด้วยดีอย่างไม่มีใครคาดคิด ในยามปกติพระองค์ก็มีได้ทอดทิ้งประชาชนของพระองค์ เสด็จเยี่ยมเยียนถามไถ่ทุกข์สุข พระราชทานสิ่งของ ตลอดจนคำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของประชาชนพลเมือง นับว่าเป็นบุญอย่างเหลือล้นที่พวกเรา

ชาวไทยมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระคุณอันประเสริฐ ถึงแม้พระองค์จะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ แต่ก็ทรงอยู่เหนือชีวิตจิตใจของชาวไทยทั้งชาติ ทุกคนเทิดพระองค์ไว้สูงสุด

ครูบุญมีพูดจบลงพร้อม ๆ กับที่นายแก้วเจ้าของร้านวัสดุก่อสร้างเดินมาบอกผู้ใหญ่สีว่า จัดของที่สั่งซื้อเสร็จแล้ว คณะผู้ใหญ่สีจึงลาปัดขเกี๋ยง เดินทางกลับบ้านไผ่แดง

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงวิธีการทำงานกลุ่มให้ได้ผลดี กลุ่มจะต้องมีวิธีการอย่างไร แล้วครูและนักเรียนช่วยกันสรุปเป็นหลักการของประชาธิปไตย
2. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายในประเด็นที่ว่า “ปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน” เป็นอย่างไร สามารถทำได้อย่างไร แล้วร่วมกันเสนอแนวทางที่น่าจะเป็นไปได้ และร่วมกันสรุปความหมายของประชาธิปไตย
3. ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเปรียบเทียบระหว่างการปกครองแบบเผด็จการกับแบบประชาธิปไตย และข้อดีข้อเสียของระบอบการปกครองแต่ละระบอบ แล้วร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นถึงความเหมาะสมของการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทย
4. ให้นักเรียนศึกษาโครงสร้างของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แล้วร่วมกันอภิปรายสรุปถึงรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการใช้อำนาจอธิปไตย แล้วเขียนแผนภูมิโครงสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาบทบาทของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ทรงปฏิบัติหน้าที่และพระราชกรณียกิจอย่างไรบ้าง แล้วร่วมกันอภิปรายสรุปถึงความจำเป็นและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำถาม

1. หลักการประชาธิปไตยมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการทำงานอย่างไร จงอธิบาย
2. ที่กล่าวว่า “การปกครองโดยประชาชน เพื่อประชาชน” นั้น เป็นอย่างไร
3. จงอธิบายถึงลักษณะการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. จงอธิบายถึงบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ พร้อมทั้งยกตัวอย่างพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบ การปกครองแบบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. รู้จักใช้สิทธิและเสรีภาพของตนตามบทบาทและหน้าที่

ความคิดรวบยอด

1. สิทธิ คือ อำนาจหรือประโยชน์อันชอบธรรมของบุคคล ซึ่งกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ผู้ใดจะมาขัดขวางมิได้
2. เสรีภาพ หมายถึง ความเป็นอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามสิทธิที่มีอยู่ แต่การกระทำนั้นจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น
3. รัฐธรรมนูญได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองไทยที่อยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ เช่น สิทธิในร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการประกอบอาชีพ สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในทางอาญา เสรีภาพในร่างกาย เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการศึกษาอบรม ฯลฯ
4. การใช้สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น นอกจากจะต้องเคารพต่อกฎหมายและหลักแห่งความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนแล้ว ยังจะต้องใช้สิทธิโดยสุจริตในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นด้วย

เช้าวันหนึ่งชาวบ้านไผ่แดงมาประชุมกันเต็มศาลาวัดไผ่แดง ผู้ใหญ่ลีใช้เครื่องขยายเสียงประกาศให้ทราบว่า วันนี้ยัยการจังหวัดและคณะจะมาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี หากมีอะไรสงสัยก็ซักถามได้

ยัยการจังหวัดแนะนำตนเองว่าชื่อ นายเกียรติ และแนะนำคณะที่มาด้วยทุกคนแล้วบอกว่าทางราชการมีโครงการให้การอบรมความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่ประชาชนควรรู้และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน เรียกว่าโครงการการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย แต่ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องกฎหมาย อยากจะให้ทุกคนได้รู้ถึงเรื่องสิทธิและเสรีภาพเสียก่อน

ความหมายของคำว่าสิทธิและเสรีภาพ

สิทธิ ไม่ใช่สิ่งของหรือทรัพย์สิน เงินทอง จึงไม่มีตัวตน แต่เป็นอำนาจหรือประโยชน์อันชอบธรรมที่ติดตัวเรามาแต่เกิด สิทธินั้นกฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ คนอื่นจะต้องยอมรับหรือเคารพสิทธิของเรา หมายถึงว่าเมื่อเรามีสิทธิก็ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่นที่จะไม่กระทำการละเมิดหรือกระทบกระเทือนสิทธิของเรา เราจึงสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ตามที่เรต้องการ ผู้ใดจะมาขัดขวางห้ามปรามไม่ได้ ถ้าทราบใดที่การกระทำนั้นเรากระทำไปตามขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ว่า เราสามารถกระทำได้ ใครจะมาละเมิดสิทธิของเราไม่ได้ ถ้ามีใครมาละเมิดแล้วผู้นั้นก็จะถูกลงโทษตามกฎหมาย ถ้าเป็นในทางอาญาก็จะถูกลงโทษในทางอาญา เช่น ปรับ จำคุก แต่ถ้าเป็นทางแพ่งก็จะถูกลงโทษในทางแพ่ง โดยการชดเชยค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน นั้นหมายความว่ากฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่งรับรองและคุ้มครองสิทธินั้นให้เรา แต่เราจะต้องปฏิบัติ คือ ใช้สิทธิของเราให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมายด้วย จึงจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย

นายสุกตามขึ้นว่า น้องชายของผมที่กรุงเทพฯ ชื่อวิทย์ให้ผม ผมก็สามารถทำอะไรกับวิทย์ของผมก็ได้ เช่น จะให้นายจ่อย จะขายให้เพื่อน จะเปิดฟังเองก็ได้ใช่ไหมครับ ยัยการเกียรติตอบว่าใช่แล้ว เราย่อมมีสิทธิเหนือวิทย์นั้น จะทำอะไรกับวิทย์เครื่องนั้นก็ได้อ และถ้าใครมาแย่งชิงหรือขโมยวิทย์ของเราไป ผู้นั้นก็จะถูกลงโทษทางอาญาฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ หรือฐานใดๆ สุดแต่แต่ความผิดที่เขากระทำ นั่นคือกฎหมายรับรองและคุ้มครองสิทธิให้ แต่เราก็จะต้องใช้สิทธิในขอบเขตของกฎหมาย คือ ไปแจ้งความกับตำรวจ ให้ตำรวจติดตามจับตัวคนร้าย ผู้นั้นมาลงโทษตามที่กฎหมายอาญากำหนดไว้ แต่จะไปจับตัวผู้นั้นมาเองหรือจ้างวานให้ญาติพี่น้องหรือนักเลงไปติดตามจับตัวบุคคลนั้นมาลงโทษเองตามความพอใจของเราไม่ได้ หรือการที่เราเป็นเจ้าของวิทย์จะปิดจะเปิดวิทย์ฟังเมื่อไรก็ได้ เสียงดังแค่ไหนก็ได้ แต่จะให้ดังจนถึงขนาดหนวกหูรบกวนความสงบสุขของผู้อื่นไม่ได้ เพราะเป็นการก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ

แก่ผู้อื่น อาจถูกฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ตามกฎหมายแพ่งเรื่องละเมิด การใช้สิทธิที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นนั้น ไม่อาจกระทำได้เพราะไม่ชอบด้วยกฎหมาย

นายแคว่นถามว่า เสรีภาพก็คือสิทธิใช่ไหม

อัยการเกียรติตอบว่า เสรีภาพมีความหมายคนละอย่างกับสิทธิ

เสรีภาพ หมายถึง การกระทำของบุคคลซึ่งอาจกระทำได้โดยไม่ขัดต่อกฎหมาย กล่าวคือ มีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ตามสิทธิที่มีอยู่ แต่จะต้องไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน หมายความว่าเมื่อเรามีสิทธิแล้วเราจะทำหรือไม่ทำอะไรสุดแต่ใจของเรา ไม่มีใครจะมาบังคับให้เราต้องทำ หรือห้ามไม่ให้เราทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เช่น วิทยุของเรา เรามีสิทธิที่จะเปิดฟังเอง จะขาย จะให้ใครก็ได้ ใครจะห้ามเราไม่ให้เปิดฟัง ไม่ให้ยกให้ใคร ไม่ให้ขายไม่ได้ เรามีเสรีภาพที่จะกระทำการใดๆ กับวิทยุได้ตามความพอใจหรือความต้องการของเรา แต่เราจะเปิดวิทยุเสียงดังจนเกินปกติ รบกวนความสงบของบุคคลอื่นไม่ได้ คือ เราจะต้องใช้เสรีภาพของเราอย่างมีขอบเขต ขอบเขตอยู่ที่ไหน รู้ได้อย่างไร เราก็ต้องไปดูที่มาของสิทธิ คือกฎหมายที่กำหนดให้สิทธิเราว่า ให้สิทธิเราแค่ไหน เราก็กระทำให้ไปตามที่กฎหมายกำหนดไว้นั้นคือ เสรีภาพ

การได้สิทธิ นายจ้อยถามอัยการเกียรติว่า แล้วเราจะได้สิทธิเหล่านี้มาอย่างไร

อัยการเกียรติตอบว่า เราทุกคนจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ตั้งแต่เริ่มเกิดขึ้นมา ภาษากฎหมายเรียกว่า เริ่มสภาพบุคคล คือ ออกมาจากท้องแม่เราก็มีสิทธิขั้นต้นแล้ว เช่น สิทธิในร่างกาย สิทธิในชื่อเสียง ฯลฯ เมื่อเราโตขึ้น เราก็จะได้รับสิทธิมาจากบุคคลอื่น หรือได้สิทธิโดยผลของกฎหมายประการอื่น ๆ อีก ดังเช่นเมื่อลูกเราเกิดใหม่ ๆ ทั้งพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องทุกคนดีใจ ปู่กับย่ามาเยี่ยม เอาสร้อยคอมารับขวัญลูกเรา เราก็มีสิทธิในสายสร้อย เป็นสิทธิเหนือทรัพย์สิน บุคคลทุกคนจะได้รับสิทธิต่าง ๆ ไปตลอดเวลาจนกว่าจะตาย ซึ่งภาษากฎหมายเรียกว่า สิ้นสภาพบุคคล เมื่อนั้นแหละจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น คือ สิทธิบางอย่างซึ่งเป็นสิทธิที่จะต้องกระทำด้วยตนเอง คนอื่นทำแทนไม่ได้ ซึ่งเรียกว่า สิทธิเฉพาะตัว ก็จะสิ้นสุดลงพร้อมกับการตายของคนคนนั้น เช่น สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เราต้องไปใช้สิทธิเลือกผู้แทนเอง คนอื่นจะไปเลือกแทนเราไม่ได้ เพราะเขาจะไม่ว่าเราต้องการใคร เขาตัดสินใจแทนเราไม่ได้ เมื่อเราตายไปสิทธินั้นก็หมดสิ้นไปด้วย แต่สิทธิบางอย่างก็อาจจะยังคงอยู่และตกทอดเป็นมรดกไปยังทายาท เช่น สิทธิในทรัพย์สิน อย่างสร้อยของขวัญที่ยกตัวอย่างนั้นแหละ

ประเภทของสิทธิ นางมารรยาผู้ใหญ่ลีถามขึ้นมาบ้างว่า ถ้าอย่างนั้นสิทธิก็ต้องมีหลายอย่างใช่ไหม

อัยการเถียงตอบว่า สิทธิมีอยู่ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สิทธิเกี่ยวกับสภาพบุคคล หมายถึง สิทธิที่ทุกคนมีตั้งแต่เริ่มสภาพบุคคล (เกิด) ซึ่งได้แก่ สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่น สิทธิในร่างกาย อนามัย สิทธิในชื่อเสียง สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ฯลฯ

2. สิทธิเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือทรัพย์สินสิทธิ หมายถึง อำนาจหรือประโยชน์ที่กฎหมายรับรองให้บุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สิน เช่น ถ้าเรามีกรรมสิทธิในที่ดิน แสดงว่าเราเป็นเจ้าของที่ดินนั้น เราขาย จะให้ที่ดินแปลงนั้นแก่ใครก็ได้

สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองไทยในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

อัยการเถียงต่อไปว่า สิทธิของประชาชนพลเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างของประเทศไทยนั้น จะกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเมื่อเราทราบถึงสิทธิตามรัฐธรรมนูญ เราใช้สิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ก็แสดงว่าเราได้วางตัวของเราอย่างเหมาะสมและถูกต้องในฐานะที่เราเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแล้ว นายสีซึ่งชาวบ้านให้ฉายาว่า “นายสีหัวกลอน” ถ้ามั่นด้วยอาการหัวสั้นหัวกลอนว่า แล้วสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมีอะไรบ้าง

อัยการเถียงตอบว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไว้เท่าเทียมกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นฐานันดรศักดิ์หรือไม่ มียศศักดิ์สูง มีฐานะร่ำรวยหรือยากจน เป็นทหาร ตำรวจ ข้าราชการ หรือพ่อค้า ชวนา ชาวไร่ กรรมกรหรือบุคคลใดก็ตาม ย่อมมีฐานะทางกฎหมายและสิทธิและเสรีภาพตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเท่าเทียมกันทุกคน ไม่ว่าจะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะที่เกิดมาเป็นคนไทย หรือสิทธิอื่นๆ เว้นแต่ที่จำกัดเอาไว้ เช่น กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ว่าต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปี เป็นต้น หรือในเรื่องการรับสมัครบุคคลเข้ารับราชการ ซึ่งจะมีการกำหนดคุณสมบัติไว้หลายอย่าง รวมทั้งมีการสอบแข่งขันหรือสอบคัดเลือกด้วยเพื่อให้ได้คนที่มีความรู้ความสามารถเหมาะกับงานนั้น

สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองไทยที่อยู่ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีสิทธิและเสรีภาพดังต่อไปนี้ เป็นต้นว่า

1. สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ในร่างกาย หมายความว่า ชีวิตและร่างกายของเรา เราจะกระทำอย่างไรกับชีวิตและร่างกายของเราก็ได้ ถ้าอ้วนไป อยากจะผอมก็ไปลดความอ้วนได้ ใครจะมาห้ามเราไม่ได้ เราจะแต่งตัวอย่างไรก็เป็นสิทธิของเรา แต่ถ้าเราไม่ใส่เสื้อผ้าเพื่อปกปิดร่างกายเราเลยในที่สาธารณะ

อย่างนี้ทำไม่ได้ เราจะอ้างเสรีภาพในร่างกายไม่ได้แล้ว เพราะเราไม่มีสิทธิที่จะเปิดเผย หรือ เปลือยร่างกายเราถึงขนาดเป็นการอูจาด ถ้าเราไปทำอย่างนั้น นอกจากจะผิดประเพณีวัฒนธรรม อันดีงามแล้ว ยังผิดกฎหมายอาญา เพราะถือว่าเป็นอนาจาร

การที่เรามีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายนี้ ทำให้ใครก็ตามจะมาจับกุมคุมขัง หน่วงเหนี่ยวหรือตรวจค้นตัวเราไม่ว่ากรณีใดๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น ถ้าจะกระทำก็จะต้องมีบทบัญญัติของ กฎหมายอนุญาตให้กระทำได้ เช่น ตำรวจจะจับกุมผู้ต้องหาก็ต้องมีหมายจับมาแสดงจึงจะจับได้ ถ้าสงสัยว่าจะมีของผิดกฎหมายซุกซ่อนอยู่ เช่น ผิ่น เฮโรอีน ต้องการจะตรวจค้น ก็ต้องมีหมายค้น เว้นแต่กรณีที่เป็นความผิดซึ่งหน้า หมายความว่าเห็นในขณะที่กำลังกระทำความผิด เช่น เห็น กำลังใช้มีดแทงคนตายอย่างนี้จับได้เลยโดยไม่ต้องไปขอหมายจับ เพราะถ้ามีวไปขอหมายจับอยู่ คนร้ายก็หนีไปแล้วจับไม่ทัน

2. เสรีภาพในการนับถือศาสนา บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการนับถือศาสนา นิกาย ของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา หมายความว่าคนไทยทุกคนจะเลือกนับถือศาสนาใด นิกายไหน หรือลัทธิใดก็ได้ตามใจชอบของเรา ไม่ได้บังคับว่าคนไทยทุกคนจะต้องนับถือศาสนาพุทธ แม้ว่าศาสนาพุทธจะเป็นศาสนาประจำชาติของเราก็ตาม นอกจากคนไทยจะมีสิทธิเลือกนับถือ ศาสนาใด นิกายหรือลัทธิใดแล้ว ยังมีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตนได้ด้วย แต่การกระทำนั้นๆ จะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองแบบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือ ศีลธรรมอันดีของประชาชน แต่ถ้าประกอบพิธีกรรมโดยจับคนไปฆ่าบูชายักษ์ อย่างนี้ทำไม่ได้ เพราะการทำร้ายหรือฆ่าคนผิดกฎหมายอาญา

เสรีภาพในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน

นายจ้อยถามว่า เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่พลเมืองหมายความว่าอย่างไร

อัยการเกียรติตอบว่า เป็นการกระทำที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการทำหน้าที่พลเมือง เช่น ชายไทยมีหน้าที่ต้องรับราชการทหาร แต่อ้างว่าลัทธิศาสนาของเขาห้ามไม่ให้ไปเป็นทหาร แล้วหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการรับราชการทหารก็จะมีผิด และได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า ถึงแม้จะนับถือศาสนาแตกต่างกัน แต่ทุกคนก็มีสิทธิทุกอย่างเท่าเทียมกัน จะไม่เสียประโยชน์หรือมีสิทธิใด ๆ ลดน้อยลงไปเลย เพราะเหตุนับถือศาสนานิกายหรือลัทธินิยมในทางศาสนาที่แตกต่างกัน หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างไปจากบุคคลอื่น สิ่งที่น่าจะเป็นบุญอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยก็คือ พระมหากษัตริย์ของไทยทรงสนับสนุนศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทย เพราะพระองค์เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภกด้วย แม้ว่าพระองค์จะเป็นพุทธมามกะหรือที่เรียกว่านับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม

3. เสรีภาพในเคหสถาน บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน หมายความว่าในบ้านเรือนของเรา เราสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ตามความพอใจของเรา เพื่อให้เรามีความสุขในการอยู่อาศัย และครอบครองบ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างของเรา แต่จะต้องกระทำไปในลักษณะที่คนปกติเขาทำกัน คือ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ บ้านเรือนสิ่งปลูกสร้างของเรานี้เราจะเชิญใครมาหรือไม่ให้ใครเข้ามาก็ได้ ถ้าใครเข้ามาโดยที่เราไม่ได้อนุญาต คนนั้นก็มีความผิดฐานบุกรุก เพราะฉะนั้น เราจะเข้าไปในบ้านเรือนใครต้องให้เขาอนุญาตเสียก่อน จึงจะเข้าไปได้ เราจะเข้าไปในเคหสถานของผู้อื่นโดยเขาไม่ยินยอมนั้นทำไม่ได้ แม้แต่เจ้าหน้าที่ตำรวจจะเข้าไปตรวจค้นในเคหสถานก็ต้องมีหมายค้น

4. สิทธิในทรัพย์สิน รัฐธรรมนูญได้กำหนดคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลไว้ว่า สิทธิของบุคคลในทรัพย์สิน ย่อมได้รับการคุ้มครอง โดยจะมีกฎหมายกำหนดขอบเขตของสิทธิและการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินเอาไว้ เช่น เรื่องการได้มาซึ่งสิทธิ ประเภทของสิทธิ การสงวนรักษาคุ้มครองสิทธิ การใช้สิทธิ การระงับแห่งสิทธิ เป็นต้น

สิทธิในทรัพย์สินหรือทรัพย์สินนี้ ทำให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ มีสิทธิเหนือทรัพย์สินนั้น ๆ ตามประเภทของสิทธิว่าเป็นประเภทใด เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง ฯลฯ เมื่อเรามีกรรมสิทธิ์แสดงว่าเราเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น เราจะจัดการทรัพย์สินอย่างไรก็ได้ ใครจะมาบังคับเอาทรัพย์สินของเราไปไม่ได้ แต่การจัดการทรัพย์สินของเราหรือการใช้สิทธิเหนือทรัพย์สินนั้น ก็ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย

นายแก้วถามว่า สิทธิครอบครองคืออะไร

อัยการเกียรติตอบว่า สิทธิครอบครองก็คือ สิทธิในการใช้สอยประโยชน์ในทรัพย์สินนั้น แต่ไม่มีสิทธิที่จะขาย ยกให้ หรือโอนให้ผู้อื่น เช่น เราเช่าบ้านเขา เรามีสิทธิอยู่อาศัยได้ แต่จะขายต่อไม่ได้

การสร้างทางด่วนอันเป็นสาธารณูปโภค ซึ่งจำเป็นต้องมีการเวนคืนที่ดิน

นายจ้อยถามว่า ทำไมเวลาเขาสร้างถนน สร้างอ่างเก็บน้ำจึงต้องบังคับเอาที่ดินและบ้านของชาวบ้าน ทั้ง ๆ ที่เขาไม่ต้องการขาย ไม่ต้องการย้ายออกจากที่ดินนั้น แต่ก็ต้องถูกบังคับให้ย้ายไป

อัยการเถียงตอบว่า นั่นเป็นคำถามที่ดีมาก กรณีนี้เขาเรียกว่า เวนคืน เราต้องเข้าใจนะว่า ตั้งแต่เดิมนั้น ที่ดินทั้งหลายทั้งปวงนี้ถือว่าเป็นของพระมหากษัตริย์ เราจึงได้มีคำเรียกพระมหากษัตริย์ว่าพระเจ้าแผ่นดิน คือ ทรงเป็นเจ้าของที่ทั้งหมด แต่พระราชทานให้ราษฎรได้อยู่อาศัยปลูกบ้านสร้างเรือนได้ ซึ่งเมื่อสมัยก่อนเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็สุดแต่พระราชอำนาจต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระราชอำนาจสิทธิ์ขาดก็เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่ก็ยังคงถวายพระเกียรติว่าเป็นแผ่นดินขององค์พระมหากษัตริย์อยู่ ซึ่งที่จริงแล้วที่ดินนั้นเป็นของรัฐนั่นเอง ซึ่งโดยปกติแล้วประชาชนก็มีสิทธิครอบครองใช้ประโยชน์ทำมาหากินในที่ดินนั้น จนตกเป็นของตนได้ตามกฎเกณฑ์ (กฎหมาย) ที่กำหนดไว้ แต่ในยามจำเป็นที่จะต้องเอาที่ดินนั้นกลับคืนมาเป็นของรัฐเพื่อใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม ก็ย่อมมีสิทธิที่จะเอาคืนกลับมาได้ภายใต้ขอบเขตและเงื่อนไขที่เหมาะสม ผู้ที่ครอบครองเป็นเจ้าของไว้ต้องคืนให้รัฐ โดยปกติแล้วการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์นั้น จะกระทำมิได้ เว้นแต่ว่าเป็นการกระทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เช่น กิจการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือจำเป็นในการป้องกันประเทศ เป็นต้น ซึ่งจะต้องมีการออกกฎหมายเวนคืนบอกวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการกิจการที่กล่าวให้ชัดเจน โดยจะต้องกระทำในเวลาอันควร และชดเชยค่าทดแทนที่เป็นธรรม คือ ต้องคำนึงถึงราคาซื้อขายกันตามปกติในขณะที่เวนคืน ตลอดจนความเสียหายที่ได้รับ ในการออกกฎหมายมาเวนคืนอสังหาริมทรัพย์นั้น จะต้องระบุวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าจะเวนคืนไปเพื่ออะไร และจะต้องกำหนดระยะเวลาในการใช้ไว้ให้ชัดเจนด้วย ซึ่งถ้ามิได้ใช้ทรัพย์ที่เวนคืนมาภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้จะต้องคืนทรัพย์นั้นให้แก่เจ้าของเดิม หรือถ้าเจ้าของเดิมตายไปแล้วก็ต้องคืนให้แก่ทายาท

นายสีหวัตรถามว่า สาธารณูปโภคคืออะไร

อัยการเกียรติตอบว่า ก็หมายถึงกิจการเกี่ยวกับการประปา ไฟฟ้า ถนนหนทาง โทรศัพท์

โทรเลข ทางรถไฟ

นายแคว้นถามว่า ที่ว่าที่ดินเป็นของรัฐหมายความว่าอย่างไร

อัยการเกียรติอธิบายว่า หมายถึงเป็นของประเทศหรือเป็นของชาติหรือของคนไทยทุกคน

5. เสรีภาพในทางวิชาการ คนไทยทุกคนมีเสรีภาพในทางวิชาการ เช่น การศึกษาอบรม การเรียนการสอน การวิจัย เป็นต้น แต่จะต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับหรือกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา ใครอยากจะเรียนอะไรก็เลือกเรียนตามความพอใจ อยากเป็นวิศวกรก็เลือกเรียนสายวิทยาศาสตร์ ก่อนแล้วไปเรียนคณะวิศวกรรมศาสตร์ ถ้าอยากจะเป็นหมอก็เรียนสายวิทยาศาสตร์ก่อน แล้วไปเรียนคณะแพทยศาสตร์ ใครจะมาห้ามไม่ให้เรียนอย่างที่ต้องการไม่ได้ ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเรียนได้ตามต้องการถ้ามีสติปัญญาความสามารถพอที่จะเรียนได้ และสอบคัดเลือกได้ แต่จะไปเรียนวิชาโจรกรรม ก่อการร้าย หรือวิชาการที่สอนให้มาล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไม่ได้

ผู้ใดจะเปิดโรงเรียนสอนเกี่ยวกับช่างไฟฟ้า ถ้ามีความรู้ มีเงินลงทุน มีอาคารสถานที่ มีครูที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้ และได้ยื่นขออนุญาตตามหลักเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการ ให้เรียบร้อยก่อนก็ทำได้ ใครจะมาห้ามไม่ให้เปิดโรงเรียนสอนเกี่ยวกับไฟฟ้าแต่บังคับให้เปิดโรงเรียนสอนเกี่ยวกับช่างไม้แทนไม่ได้ ถ้าได้ปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบแล้ว เพราะเรามีเสรีภาพในการศึกษาอบรมและใช้เสรีภาพนั้นในขอบเขตของกฎหมาย แต่ถ้าไปตั้งโรงเรียนสอนลัทธิการเมือง อันเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือสอนวิชาโจรกรรม วิชาก่อการร้าย ดังนี้ ย่อมทำไม่ได้

6. เสรีภาพในการสื่อสาร พลเมืองไทยมีเสรีภาพที่จะติดต่อสื่อสารถึงกันโดยทางโทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณียบัตร จดหมาย ฯลฯ ได้ตามใจชอบ ใครจะมาดักฟังหรือเปิดจดหมาย ดูข้อความหรือกระทำการใดๆ เพื่อให้รู้ข้อความที่เราติดต่อกันไม่ได้ ถ้าใครไปกระทำเข้าถือว่าละเมิดเสรีภาพของเรา เว้นแต่ในบางกรณี เช่น เพื่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐจึงจะตรวจ กัก หรือเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่ติดต่อถึงกัน เพื่อให้ล่วงรู้ข้อความที่ติดต่อสื่อสารถึงกันได้ ซึ่งจะต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้จึงจะกระทำได้

แต่การใช้เสรีภาพในการสื่อสารของเรา ก็ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารด้วย เช่น พลเมืองธรรมดาที่มีได้มีตำแหน่งหน้าที่ทางราชการที่จะต้องใช้วิทยุติดต่อสื่อสารทางราชการ จะไปใช้วิทยุในการติดต่อสื่อสารถึงกันไม่ได้

นอกจากนี้การเปิดรับข่าวสารจากสื่อสารมวลชน เพื่อให้รู้ทันเหตุการณ์และหาความรู้ ก็เป็นสิทธิในการสื่อสารที่สำคัญอย่างหนึ่งของประชาชน

7. เสรีภาพในการเดินทาง พวกเรามีเสรีภาพที่จะเดินทางไปไหนมาไหนเมื่อไรก็ได้ มาแล้ว อยากจะกลับเมื่อไร จะอยู่นานแค่ไหน หรือจะไปไหนต่อไหนก็กระทำได้ทั้งนั้น ไม่ต้องไปขออนุญาตใคร และใครจะมาบังคับห้ามปรามก็ไม่ได้ เว้นแต่ในบางกรณีที่อาจจะมีความหมายจำกัดเสรีภาพในเรื่องนี้ เอาไว้ เช่น ในขณะที่มีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้นและมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก เสรีภาพในการเดินทางอาจจะถูกกระทบกระเทือนไปบ้าง เช่น ถูกจำกัดเวลา ออกนอกบ้านว่าจะกระทำได้ตั้งแต่เวลาใดถึงเวลาใด ในเขตพื้นที่ใดบ้าง ทั้งนี้ก็ต้องเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในขณะนั้นเท่านั้น เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ก็ต้องรีบประกาศยกเลิกคำสั่งจำกัดเสรีภาพในการเดินทางโดยเร็ว

8. เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร นอกจากจะมีเสรีภาพในการเดินทางแล้ว พลเมืองไทยยังมีเสรีภาพที่จะเลือกเอาจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้านใดเป็นที่อยู่อาศัยก็ได้ เว้นแต่จะไปขัดกับกฎหมาย เช่น เข้าไปอยู่อาศัยในเขตป่าสงวน ป่าอุทยานแห่งชาติ เข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่ห้ามอยู่อาศัยตามกฎหมายผังเมือง เป็นต้น

นายแก้วนถามว่า ผมเคยได้ยินว่าทางราชการเคยสั่งเนรเทศคนออกนอกประเทศเพราะทำผิดกฎหมาย ถ้าพวกเราทำผิดกฎหมายจะถูกเนรเทศได้ไหม

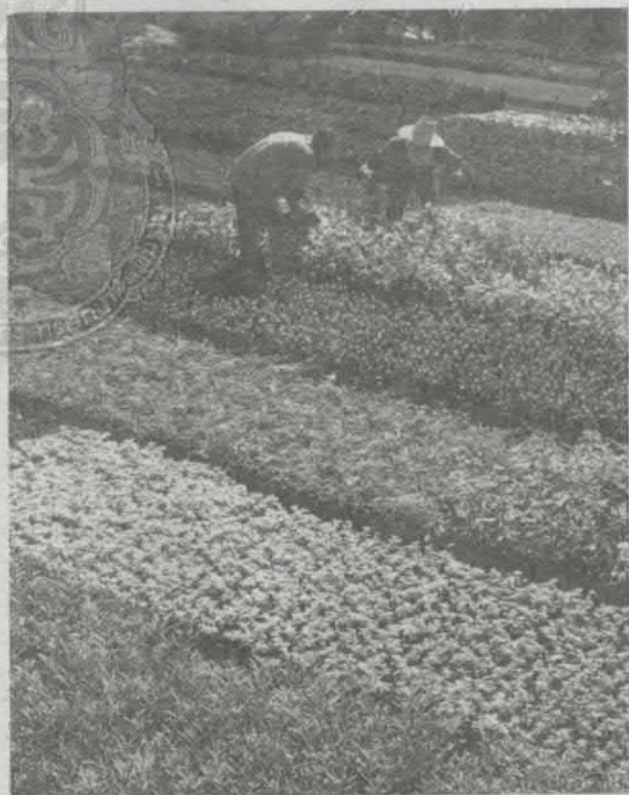
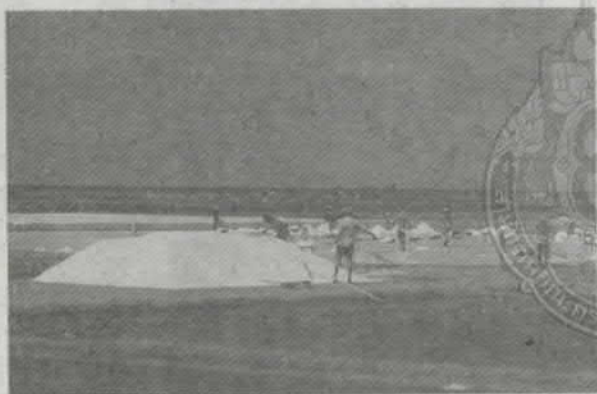
อัยการเกียรติตอบว่า ในฐานะที่เราเป็นคนไทย มีสัญชาติไทย นอกจากจะมีเสรีภาพในการเดินทางไปไหนก็ได้ มีเสรีภาพที่จะเลือกถิ่นที่อยู่ที่ไหนก็ได้ในราชอาณาจักรไทยแล้ว เราจะยังไม่ต้องถูกเนรเทศออกนอกราชอาณาจักรด้วย ไม่ว่าเราจะทำผิดร้ายแรงเพียงใด และขณะเดียวกันเมื่อเราออกไปจากราชอาณาจักรไทยเมื่อไรแล้ว เราอยากจะกลับเข้ามาเมื่อไรก็ย่อมทำได้ ใครจะมาห้ามไม่ให้เรากลับเข้ามาในราชอาณาจักรไทยไม่ได้ เพราะเราเป็นคนไทย เรามีสิทธิที่จะอยู่ในราชอาณาจักรไทย

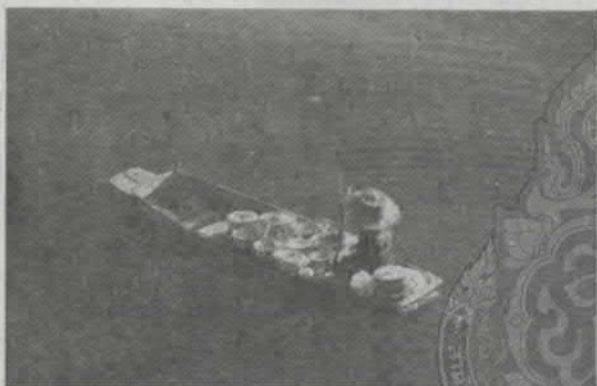
9. สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ส่วนตัวของเราทุกคนจะได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย ใครจะมาจัดการกับครอบครัวของเราหรือความเป็นอยู่ในครอบครัวของเราให้ผิดไปจากที่เราต้องการไม่ได้ เมื่อมีลูกกฎหมายก็จะให้ความคุ้มครองแก่บิดามารดาบุตร โดยกำหนดสิทธิหน้าที่ของบิดามารดา กับบุตรที่จะต้องปฏิบัติต่อกันไว้ และถ้าผู้สมรสคู่ใดประสงค์จะหย่าร้างกัน กฎหมายก็จะกำหนดระเบียบกฎหมายเกณฑ์เงื่อนไขเกี่ยวกับการหย่าร้างเอาไว้ จะเห็นได้ว่ากฎหมายได้กำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิในครอบครัวเอาไว้โดยครบถ้วน

10. เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ และการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม หมายความว่า พลเมืองไทยมีเสรีภาพที่จะเลือกประกอบกิจการหรืออาชีพใดก็ได้ตามแต่ใจชอบ อยากจะทำไรทำนา ก็ทำได้ อยากจะขายของซำก็เปิดร้านขายได้ ใครจะมาบังคับว่า

ไม่ให้ทำนาให้ขายนาเสียให้หมดแล้วไปเปิดร้านขายของชำแทน หรือบังคับให้ปิดร้านเล็กขายของชำไปทำนา อย่างนี้ทำไม่ได้ เว้นแต่ในบางกรณีที่เสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ อาจจะต้องถูกจำกัดไปบ้าง แต่การจำกัดเสรีภาพนี้จะกระทำได้ก็แต่เฉพาะตามที่จะมีกฎหมายกำหนดไว้ในกรณีต่างๆ ดังเช่น เราจะตั้งหน่วยทหารตำรวจขึ้นเองไม่ได้ ต้องให้ทางราชการเป็นผู้จัดตั้ง การเป็นตำรวจทหารต้องมีการกำหนดคุณสมบัติเป็นพิเศษ มีการสอบเป็นพิเศษ เพราะเกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงของรัฐ หรือกรณีเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ก็อาจจะถูกจำกัดบ้าง เช่น ขอดังธนาคาร ตั้งโรงงานผลิตปูนซีเมนต์ ในขณะที่รัฐบาลเห็นว่าในเวลานั้นมีธนาคาร มีโรงงานปูนซีเมนต์มากแล้ว ถ้าให้ตั้งอีกอาจจะเกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจได้ ผู้ขออนุญาตตั้งธนาคารหรือโรงงานปูนซีเมนต์ในขณะนั้น ก็จะไม่ได้รับอนุญาตให้ตั้ง คือ ถูกจำกัดเสรีภาพในการประกอบอาชีพ

การจะประกอบกิจการหรืออาชีพใดก็ตาม จะต้องไม่ขัดต่อกฎหมายด้วย เช่น จะตั้งบริษัทรับจ้างฆ่าคนไม่ได้ หรือจะประกอบอาชีพโจรกรรมไม่ได้ เป็นต้น

สิทธิของบุคคลในการประกอบอาชีพ

นอกจากนี้ ประชาชนชาวไทยทุกคนมีเสรีภาพในแรงงาน หมายความว่า แรงงานของเราเรามีสิทธิที่จะใช้หรือไม่ใช้แรงงานของเราอย่างไรหรือไม่ก็ได้ ผู้ใดจะมาเกณฑ์แรงงานเอาไปใช้ตามใจชอบไม่ได้ จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะว่าให้เกณฑ์แรงงานไปใช้ได้เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการป้องกันภัยพิบัติสาธารณะฉุกเฉิน หรือเมื่อประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก

11. สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในทางอาญา สิทธินี้เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับคดีอาญา กล่าวคือ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดไว้ว่า ในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด หมายความว่าใครก็ตามที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ก็ยังคงเป็นแต่การกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาเท่านั้น จะถือว่าเขากระทำความผิดอาญายังไม่ได้ จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลถึงที่สุด แสดงว่า เขาได้กระทำความผิดอาญาจริง เพราะกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนว่า ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไม่มีความผิด และ

จะไม่ต้องรับโทษทางอาญาจนกว่าจะได้ปรากฏว่าเขากระทำการที่กฎหมายในขณะกระทำความผิดได้กำหนดเอาไว้ว่าการกระทำอย่างนั้นเป็นความผิด และได้กำหนดโทษเอาไว้แล้ว สำหรับโทษที่จะลงนั้นจะลงให้หนักกว่าโทษที่กฎหมายในขณะนั้นกำหนดไว้ก็ไม่ได้

การดำเนินคดีอาญาในศาลสำหรับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นคนยากจน ไม่สามารถที่จะจัดหาทนายความสำหรับตนเองได้ บุคคลนั้นๆ มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องการจัดหาทนายความด้วย

ในกรณีที่ได้รับโทษทางอาญาโดยคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว ต่อมาได้มีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ และปรากฏตามคำพิพากษาในภายหลังว่าบุคคลนั้นมีได้กระทำความผิด เขาก็มีสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนและได้สิทธิต่างๆ ที่เขาได้เสียไปอันเนื่องมาจากคำพิพากษาในครั้งนั้นคืนด้วย

12. เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น พลเมืองไทยในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีเสรีภาพที่จะพูดอะไรก็ได้ตามความพอใจของเรา จะเขียนวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ใครก็ได้ จะพิมพ์หนังสือประเภทไหนออกแจกหรือขายหรือให้ด้วยข้อความอย่างไรก็ได้ จะโฆษณาอะไรอย่างไรก็ได้ แต่ข้อสำคัญจะต้องระวังว่าการใช้เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา หรือการสื่อความหมายโดยวิธีนั้นๆ จะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชื่อเสียงเกียรติยศของบุคคลอื่นจนถึงขั้นหมิ่นประมาท ตัวอย่างเช่น นายแกว่านจะพูดจะคุยกับใครอย่างไรก็ได้ แต่ถ้านายแกว่านไปพูดว่านายจ้อยเป็นขโมยไปลักขโมยของนายสืออย่างนี้ไม่ได้ เพราะทำให้นายจ้อยเสื่อมเสียชื่อเสียงหรือทำในลักษณะที่ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือก่อให้เกิดความเสื่อมทรามทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนเช่นนี้ทำมิได้ มิฉะนั้นแล้วจะมีความผิดต้องได้รับโทษตามกฎหมายตามปกติหนังสือพิมพ์ นิตยสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เมื่อได้รับอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้แล้ว ก็สามารถดำเนินการไปได้ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าตรวจได้ไม่ได้กระทำการจนก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าวมาแล้ว แต่ในภาวะที่ประเทศอยู่ในสถานการณ์ที่ไม่ปกติอาจจะต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการพิมพ์ไปบ้าง คือ อาจจะต้องมีการตรวจหนังสือเหล่านั้นก่อนอนุญาตให้พิมพ์ออกเผยแพร่โดยทั่วไป

13. เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น ประชาชนชาวไทยทุกคนมีสิทธิที่จะรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่นใดก็ได้แล้วแต่ว่าบุคคลที่รวมตัวกันนั้นอยู่ในฐานะอะไร มีวัตถุประสงค์ในการรวมตัวกันเพื่ออะไร ก็ดำเนินการรวมตัวจัดตั้งองค์กรนั้นๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น พนักงานอยู่ในโรงงานที่ประกอบกิจการผลิตแก้ว เป็นผู้ใช้แรงงาน อยากจะรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรทางด้านแรงงานของฝ่ายลูกจ้างขึ้น ก็จะต้องดำเนินการไปตามที่กฎหมายแรงงาน (พ.ร.บ.แรงงานสัมพันธ์) กำหนดไว้เพื่อขอจัดตั้งสหภาพแรงงาน

ผู้ผลิตแก้ว หรือพวกเราอาจจะทำประโยชน์อะไรให้กับโรงเรียนวัดไผ่แดง ก็ชวนเพื่อนเก่าหรือรุ่นพี่รุ่นน้องรวมกันจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่าขึ้น โดยจะต้องดำเนินการขออนุญาตจัดตั้งสมาคมจากกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการตามที่กฎหมายกำหนด เหล่านี้เป็นต้น

14. สิทธิเสรีภาพในทางการเมือง พลเมืองไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมือง เพื่อแสดงว่าเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยการใช้สิทธิทางการเมืองได้โดยอิสระตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร การรวมตัวกันจัดตั้งเป็นพรรคการเมืองเพื่อดำเนินการในทางการเมืองให้เป็นไปตามวิถีทางของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่กฎหมายในเรื่องนั้นๆ ได้กำหนดไว้

ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไป เราชอบใจใคร เราพิจารณาเห็นแล้วว่าคนนี้เป็นคนดีมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรู้ความสามารถ มีความจริงใจในการทำงาน เหมาะที่จะเป็นตัวแทนของเรา เราก็เลือกให้เขาเข้าไปเป็นตัวแทนของเราในการดำเนินการต่างๆ ทางการเมืองแทนเราได้ โดยที่ใครจะมาบังคับหรือสั่งให้เราเลือกหรือไม่เลือกใครไม่ได้ เพราะเรามีเสรีภาพเต็มที่ในการจะใช้สิทธิทางการเมืองของเราอย่างใดก็ได้ ที่จะทำให้ระบอบการปกครองของเราเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบ

15. เสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ โดยปกติแล้วประชาชนพลเมืองไทยทุกหมู่เหล่า เพศ วัย ย่อมมีสิทธิที่จะมาร่วมชุมนุมกันโดยสงบและปราศจากอาวุธได้ ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนและเมื่อใด ผู้ใดจะมาปิดกั้นหวงห้ามไม่ได้ เว้นแต่จะเป็นการชุมนุมสาธารณะและเพื่อคุ้มครอง

ความสะดวกของประชาชนซึ่งจะใช้ที่สาธารณะ หรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในระหว่างเวลาที่ประเทศอยู่ในภาวะการรบหรือการสงคราม หรือในระหว่างเวลาที่มีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หรือประกาศใช้กฎอัยการศึก เช่นนี้จะชุมนุมไม่ได้ ถ้าไปกระทำการชุมนุมเข้าถือว่าผิดกฎหมาย จะอ้างเสรีภาพในเรื่องนี้ไม่ได้เพราะเป็นข้อยกเว้นและข้อสำคัญจะต้องระลึกว่าเสรีภาพในการชุมนุมนั้นจะต้องเป็นไปโดยสงบ คือ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย และจะต้องไม่มีอาวุธใด ๆ อยู่ในการชุมนุมด้วย

16. สิทธิในการร้องทุกข์ หมายความว่าบุคคลใดก็ตามที่ได้รับการได้รับความไม่เป็นธรรมหรือไม่พอใจการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐในเรื่องใด ๆ ก็ตาม มีสิทธิที่จะเสนอร้องเรียนขอความเป็นธรรมต่อองค์กรที่มีหน้าที่รับเรื่องราวร้องทุกข์ได้เสมอ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ เงื่อนไข วิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้

นายจ้อยถามว่า ถ้าเขียนร้องทุกข์กล่าวโทษคนอื่น แต่ไม่เป็นความจริงจะทำได้ไหม

อัยการเกียรติตอบว่า ถ้าร้องทุกข์เป็นเท็จก็อาจถูกฟ้องร้องฐานหมิ่นประมาท หรืออาจถูกฟ้องเรียกค่าเสียหายได้

17. สิทธิฟ้องหน่วยราชการ สิทธิของพลเมืองไทยตามข้อนี้ หมายถึงการฟ้องร้องหน่วยราชการซึ่งเป็นองค์กรของรัฐในการดำเนินการปกครองและบริหารประเทศ เช่น กระทรวง ทบวง กรม จังหวัด อำเภอ เป็นต้น ไม่ใช่บุคคลธรรมดาอย่างที่เคยพูดถึงเมื่อก่อน การร้องทุกข์เมื่อก่อนเป็นการร้องทุกข์ว่าตัวบุคคล คือ ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐประพฤติหรือกระทำไม่ดี เราก็มียุติการร้องทุกข์ให้บุคคลนั้นถูกพิจารณาลงโทษได้ แต่การฟ้องร้องหน่วยราชการกรณีนี้ หมายถึงว่าเมื่อข้าราชการหรือพนักงานของรัฐกระทำการหรือปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมิชอบ แต่อ้างว่าเป็นงานราชการ แล้วก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น บุคคลนั้นย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องต่อศาล ให้หน่วยราชการที่ข้าราชการหรือพนักงานผู้นั้นสังกัดอยู่ รับผิดชอบหรือร่วมรับผิดชอบในการกระทำของข้าราชการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้นั้นได้ นอกเหนือจากการฟ้องร้องบุคคลนั้นเป็นการส่วนตัวแล้ว

18. สิทธิของเด็ก เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว มีสิทธิได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม และสำหรับเด็กและเยาวชนซึ่งไม่มีผู้ดูแล มีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาอบรมจากรัฐ ตามที่กฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ จะกำหนดไว้

19. สิทธิของคนชรา คนชราที่มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ ตามที่กำหนดไว้ว่า “บุคคลซึ่งมีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพ มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

20. สิทธิของคนพิการหรือทุพพลภาพ คนพิการหรือทุพพลภาพจะได้รับความคุ้มครองจากรัฐ ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการได้รับความสะดวกและความช่วยเหลือจากรัฐ

ดังนี้ “บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะและความช่วยเหลืออื่นจากรัฐ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

21. สิทธิของผู้บริโภค ผู้บริโภคทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากการถูกเอารัดเอาเปรียบตามที่กฎหมายกำหนดไว้

22. สิทธิในการรับทราบข้อมูลข่าวสาร บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น

23. สิทธิที่จะได้รับข้อมูลคำชี้แจงและเหตุผลจากหน่วยราชการ บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่นก่อนการอนุญาต หรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณภาพชีวิตหรือส่วนได้ส่วนเสียสำคัญอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับตน หรือชุมชนท้องถิ่น และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ ตามกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่กฎหมายบัญญัติ

24. สิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาทางการเมืองการปกครอง บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในการปฏิบัติราชการทางการเมืองการปกครอง อันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติเอาไว้

25. สิทธิที่จะต่อต้านโดยสันติวิธีเพื่อการได้มาซึ่งอำนาจปกครองโดยมิชอบ บุคคลย่อมมีสิทธิต่อต้านโดยสันติวิธีซึ่งการกระทำใดๆ ที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศ โดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญได้บัญญัติเรื่องสิทธิและเสรีภาพไว้ ก็เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรในเรื่องเหล่านี้ ดังนั้น ฝ่ายนิติบัญญัติ คือ รัฐสภาจะตรากฎหมายมาลิดรอนสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ไม่ได้ ฝ่ายบริหารก็จะกระทำการใดๆ อันจะกระทบกระเทือนถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไม่ได้ ศาลยุติธรรมมีหน้าที่คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ

การใช้สิทธิ

อัยการเกียรติอธิบายต่อไปว่า เมื่อทุกคนรู้จักสิทธิและเสรีภาพแล้ว จะต้องรู้เรื่องการใช้สิทธิและเสรีภาพด้วย เพราะเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ทุกวันนี้ที่มีปัญหาก็เพราะว่า คนเรารู้จักแต่สิทธิของตนเอง แต่ไม่รู้จักสิทธิของคนอื่น ไม่เคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ถ้าเรารู้จักเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน รู้จักคิดว่าถ้าเราทำอย่างนี้แล้ว คนอื่นจะเดือดร้อนหรือไม่ ปัญหา ก็จะลดลงและจะเป็นพื้นฐาน

ที่เราจะก้าวไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มั่นคงได้ เราสามารถใช้สิทธิที่กฎหมายรับรองให้ได้ โดยอิสระตามความพอใจของเรา เพราะเรามีเสรีภาพ แต่ก็ต้องอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย คือ

1. **ต้องการปกป้องกฎหมายและหลักแห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน** หมายความว่า การใช้สิทธิของเรานั้นจะต้องไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมาย ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น เรามีบ้าน เรามีสิทธิจะทำอะไรในบ้านของเราอย่างไรก็ได้ ใครจะมาห้ามหรือมาสั่งให้เราทำ หรือดเว้นกระทำการในบ้านของเราไม่ได้

2. **ต้องใช้สิทธิในทางที่จะไม่ก่อความเสียหายแก่บุคคลอื่น** หมายความว่า การใช้สิทธิใด ๆ นั้น จะต้องเคารพต่อสิทธิของบุคคลอื่นด้วย ถ้าได้ใช้สิทธิในทางที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ก็อาจจะเป็นเรื่องละเมิดได้ เช่น เรามีโรงงาน เราจะทำอะไรในโรงงาน จะผลิตสินค้าอะไรอย่างไรก็ได้ แต่ถ้าเราปล่อยให้โรงงานมีเสียงดังและส่งกลิ่นเหม็น ก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่บ้านเรือนผู้คนที่ย้ายอยู่แถวนั้น เราก็จะถูกฟ้องและต้องรับโทษตามที่กฎหมายกำหนดไว้

3. **ต้องใช้สิทธิโดยสุจริต** การใช้สิทธิของเรานั้น นอกจากจะต้องเคารพต่อกฎหมายหลักแห่งความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นแล้ว การใช้สิทธินั้นจะต้องกระทำไปโดยสุจริตด้วย เช่น เราจะปลูกตึกในที่ดินของเรา ก็จะต้องไม่ปลูกปิดทางเข้าออก บังแสงสว่าง หรือปิดทางลมของคนอื่นเขา เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การใช้สิทธิและเสรีภาพนี้จะต้องไม่มีลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มและช่วยกันรวบรวมสิ่งที่พ่อแม่หรือผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชนได้ปฏิบัติหรือมอบให้แก่นักเรียน ตั้งแต่เป็นเด็กจนถึงปัจจุบันว่ามีอะไรบ้าง แล้วรวบรวมสิ่งที่นักเรียนต้องการทำแต่ไม่สามารถทำได้ตามใจชอบตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบัน จากนั้นให้แต่ละกลุ่มออกมารายงานหน้าชั้น แล้วครูและนักเรียนช่วยกันสรุปถึงความหมายของคำว่า “สิทธิและเสรีภาพ”
2. ให้นักเรียนศึกษาถึงการใช้สิทธิและเสรีภาพของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แล้วร่วมกันอภิปรายสรุป พร้อมทั้งยกตัวอย่างการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชน
3. ให้นักเรียนร่วมกันยกตัวอย่างสิ่งที่ประชาชนไม่ใช้สิทธิ และสิ่งที่ประชาชนใช้เสรีภาพที่ไม่เหมาะสมและเกินขอบเขต และร่วมกันอภิปรายถึงผลเสียของการที่ประชาชนปฏิบัติเช่นนั้น แล้วเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น
4. ให้นักเรียนร่วมกันสรุปถึงสิทธิและเสรีภาพของนักเรียน แล้วร่วมกันอภิปรายถึงความจำเป็นและความสำคัญที่นักเรียนจะต้องใช้สิทธิและเสรีภาพให้ถูกต้อง

คำถาม

1. สิทธิและเสรีภาพคืออะไร จงอธิบายถึงความหมาย ความเกี่ยวพันระหว่างสิทธิและเสรีภาพ
2. นายเก่งเป็นคนไทยได้ร่วมกับพรรคพวกก่อการกบฏขึ้นในประเทศไทย เป็นความผิดอย่างร้ายแรง จะเนรเทศนายเก่งกับพรรคพวกซึ่งเป็นคนไทยออกจากประเทศไทยได้หรือไม่เพราะเหตุใด
3. นายไก่อายัดลับของตำรวจรายงานว่าในบ้านของนายกลมมีเฮโรอีนซุกซ่อนอยู่ สิบตำรวจเอกกล้าจึงไปเรียกให้นายกลมเปิดประตูบ้านให้เข้าไปตรวจดูว่ามีเฮโรอีนอยู่ในบ้านจริงหรือไม่ แต่นายกลมไม่ยอมให้ตำรวจเข้าไปตรวจค้นในบ้าน อยากทราบว่านายกลมทำได้หรือไม่ และทำไมนายกลมจึงทำเช่นนั้น
4. หากคนไทยไม่ใช้สิทธิและถูกลิดรอนเสรีภาพ จะมีผลอย่างไร จงอธิบาย

หน้าที่ของพลเมืองในระบบการปกครอง แบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. ตระหนักถึงความจำเป็นในการที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ความคิดรวบยอด

1. หน้าที่ที่พลเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขต้องปฏิบัตินั้น ได้ถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เป็นภาระที่พลเมืองต้องกระทำ จะหลีกเลี่ยงงัดเว้นไม่ได้
2. พลเมืองไทยทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องป้องกันรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และยังมีหน้าที่ต้องรับการศึกษาอบรม รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ใช้สิทธิในการเลือกตั้ง โดยสุจริต ดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยเหลือราชการในเรื่องที่พอจะช่วยเหลือได้ และต้องปฏิบัติตามกฎหมายต่างๆ อย่างเคร่งครัด
3. นอกจากหน้าที่ของพลเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่กำหนดเอาไว้ในกฎหมายแล้ว พลเมืองยังต้องปฏิบัติตนเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเอง หมู่คณะ และประเทศชาติ

หลังจากบรรยายเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพจบแล้ว อัยการเกียรติได้บอกให้พักการประชุมชั่วคราว แล้วจึงดำเนินการบรรยายต่อว่า

การเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น นอกจากจะรู้จักและใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างถูกต้องเหมาะสมแล้ว เราทุกคนซึ่งเป็นพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบนี้ ยังมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติอยู่ด้วย สิทธิและหน้าที่เป็นของคู่กัน เราจะรู้จักและใช้แต่สิทธิและเสรีภาพอย่างเดียวโดยไม่รู้จักหน้าที่ก็เป็นเรื่องไม่ถูกต้องและไม่มีใครยินยอมด้วย เป็นการเอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่น ซึ่งต่างก็มีสิทธิและเสรีภาพเสมอเท่าเทียมกับเราทุกคน ถ้าทุกคนต่างอ้างถึงและเรียกร้องแต่สิทธิและเสรีภาพโดยไม่สนใจว่าตนก็มีหน้าที่และความรับผิดชอบด้วยแล้ว บ้านเมือง ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้ ต้องล่มจมสูญสลายในที่สุด เพราะจะไม่มียบประมาณในการบริหารประเทศ เนื่องจากประชาชนซึ่งมีหน้าที่เสียภาษี ไม่เสียภาษี ไม่มีกำลังทหารป้องกันประเทศ เพราะประชาชนซึ่งมีหน้าที่รับราชการทหารหลีกเลี่ยงไม่รับราชการทหาร เป็นต้น ผมจำได้ว่าประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาท่านหนึ่งชื่อ จอห์น ฟิตเจอร์ล เคนเนดี เคยกล่าวไว้ในการปราศรัยต่อประชาชนตอนหนึ่งว่า “ท่านเรียกร้องให้รัฐช่วยท่าน ขอให้ท่านคิดทบทวนดูด้วยว่า ท่านได้ให้อะไรแก่รัฐบ้าง” ซึ่งมีความหมายท่านองว่า การเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพอย่างเดียวไม่ถูกต้อง ต้องมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพลเมืองด้วย

โดยปกติแล้ว เมื่อใครคนใดคนหนึ่งใช้สิทธิตามที่ตนมี คนที่เกี่ยวข้องกับสิทธินั้นโดยตรง ก็จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตนมีด้วยเช่นกัน ในครอบครัวก็เช่นเดียวกับประเทศชาติ ลูกมีสิทธิในครอบครัว ซึ่งกฎหมายรับรองและคุ้มครองไว้ในฐานะที่เป็นลูก มีสิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูและได้รับการศึกษาเล่าเรียน พ่อแม่ก็มีหน้าที่ที่จะต้องเลี้ยงดูลูกเมื่อลูกยังเล็กอยู่ ช่วยตัวเองไม่ได้ และให้การศึกษาแก่ลูกตามสมควร ในขณะเดียวกันในฐานะที่เป็นลูกก็มีหน้าที่ที่จะต้องให้การอุปการะเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าไม่สามารถจะทำมาหากินเลี้ยงตัวเองได้แล้ว เรียกว่า พ่อแม่ก็มีสิทธิที่จะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากลูกด้วยเหมือนกัน ไม่ใช่ลูกรู้จักแต่สิทธิของลูกที่จะเรียกร้องให้พ่อแม่เลี้ยงดูลูกอย่างเดียวเท่านั้น แต่ลูกไม่เคยรู้ว่าลูกก็มีหน้าที่ที่จะต้องให้การอุปการะเลี้ยงดูพ่อแม่ด้วยเหมือนกัน หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมาย แต่หน้าที่ของพลเมืองไทยไม่ได้มีแต่เฉพาะตามที่ได้กำหนดเอาไว้ในกฎหมายเท่านั้น ยังมีหน้าที่ของความเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรม สมควรจะทำเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเอง หมู่คณะ และประเทศชาติอีกด้วย สุดแต่แต่ว่าคนนั้นอยู่ในฐานะหน้าที่ใด เช่น เป็นพนักงานโรงงานผลิตแก้ว มีหน้าที่ที่จะต้องทำงานตามตำแหน่งหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเต็มกำลังความสามารถ เพื่อให้งานออกมาได้ผลดีที่สุด ในขณะเดียวกันนายจ้างเมื่อเขาเห็นว่าพนักงานตั้งใจทำงานอย่างดีที่สุดเต็มสติปัญญา กำลังความรู้ความสามารถจนผลผลิตดี เขาได้ประโยชน์จากผลผลิต และการทำงานที่มีประสิทธิภาพของพนักงานเช่นนี้ เขาก็ควรจะมีความหน้าที่พิจารณาให้ประโยชน์ตอบแทนที่เหมาะสม

ในรูปของสวัสดิการต่าง ๆ เพิ่มเติมมากกว่าที่กฎหมายกำหนดให้ต้องมี ซึ่งเป็นหน้าที่ กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้ ไม่ทำก็ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ถูกลงโทษ เป็นเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม แต่เมื่อลูกจ้างทำงานให้นายจ้างย่อมมีสิทธิได้รับค่าจ้าง นายจ้างก็มีหน้าที่ที่จะต้องจ่ายค่าจ้างให้ลูกจ้าง ถ้านายจ้างไม่จ่ายค่าจ้างให้ลูกจ้าง นายจ้างก็มีความผิดต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้

นายชมถามว่า หน้าที่คืออะไร

อัยการเกียรติอธิบายว่า หน้าที่ หมายถึง ภาระหรือข้อผูกพันที่ต้องกระทำ ซึ่งภาระหรือข้อผูกพันนี้จะกำหนดขึ้นโดยกฎหมายก็ดี หรือโดยขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีก็ดี โดยศีลธรรม คุณธรรมก็ดี ถ้าหลีกเลี่ยงจนไม่ปฏิบัติก็จะผิดกฎหมาย หรือได้รับการดำเนินคดีจากสังคม

หน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

นายจ้อยถามว่า กฎหมายอะไรที่กำหนดหน้าที่ของประชาชนชาวไทยเอาไว้ อัยการเกียรติตอบว่า กฎหมายที่กำหนดหน้าที่ที่ประชาชนชาวไทยจะต้องปฏิบัติไว้ ก็คือรัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญของไทยทุกฉบับที่ได้กำหนดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนชาวไทยไว้แล้ว ก็จะต้องกำหนดถึงหน้าที่ที่ปวงชนชาวไทยจะต้องปฏิบัติเอาไว้ด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะกำหนดหน้าที่เอาไว้ในเรื่องต่างๆ เป็นต้นว่า

1. หน้าที่รักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

หน้าที่ที่สำคัญยิ่งประการแรกของคนไทยก็คือ หน้าที่ในการรักษาชาติไทยของเราให้ดำรงความเป็นเอกราชตลอดไป ตามประวัติศาสตร์ชาติไทยคงจำได้ว่ากว่าที่เราจะตั้งเป็นชาติไทยขึ้นมาได้ บรรพบุรุษของเราท่านต้องทนลำบากยากเข็ญ เสียสละต่อสู้กับข้าศึกศัตรูมาหนักหนาเพียงไร และกว่าจะพัฒนาประเทศขึ้นมาให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศอื่นได้นั้นก็ต้องใช้เวลากำลังกายกำลังสมองเป็นอย่างมาก พวกเราทุกคนจึงควรจะรู้สำนึกเห็นคุณค่าและรู้จักช่วยกันดูแลรักษาประเทศชาติของเราให้คงความเป็นไทย คือมีเอกราชโดยสมบูรณ์อยู่เช่นนี้ตลอดไป และพยายามทุกวิถีทางที่จะช่วยกันทำให้ชาติไทยของเราเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลาน เหลน โหลน เช่นเดียวกับที่บรรพบุรุษของเราได้รักษาไว้จนตกทอดมาถึงพวกเรา

นอกจากหน้าที่รักษาชาติให้คงความเป็นเอกราชอยู่ตลอดไปแล้ว เราทุกคนยังจะต้องรักษาศาสนาไว้ให้คงอยู่ เพราะศาสนาทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม หรือศาสนาอื่นใด หลักธรรมของทุกศาสนาต่างก็สอนให้ทุกคนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว มีจิตใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักใคร่กันและกัน ไม่เบียดเบียนกัน รู้จักเสียสละและให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่จะทำให้คนเป็นคนดีทั้งนั้น ดังนั้น เมื่อทุกคนมีศาสนาที่ตนนับถือเป็น

เครื่องยึดเหนี่ยว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีที่ชอบ ถ้าทุกคนในชาติต่างประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีที่ชอบ สังคมก็จะสงบสุข เป็นผลดีต่อส่วนรวมและประเทศชาติ ดังนั้น เราทุกคนจึงต้องพยายามรักษาสาสนาไว้ให้คงอยู่กับเราทุกคนตลอดไปเช่นเดียวกับชาติ และชาวไทยที่นับถือศาสนาต่าง ๆ กันก็ต้องรักสามัคคีกัน ไม่ถือพวกถือฝ่าย เอาศาสนาเป็นการแบ่งแยก เพราะถึงแม้จะต่างศาสนากันแต่ก็เป็นคนไทยด้วยกัน

หน้าที่ในการถวายเป็นความจงรักภักดีปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็นับว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญเช่นเดียวกับการรักษาชาติและศาสนา เพราะพระมหากษัตริย์ของเราแต่ครั้งบรรพกาลทรงพระคุณแก่เราเสมอมาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงห่วงใยรักใคร่ราษฎรของพระองค์ ยิ่งกว่าพระองค์เองเสียอีก ทรงยอมลำบากตรากตรำพระวรกายเพื่อที่จะปกป้องคุ้มครองอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ให้อยู่ดีมีสุขโดยทั่วถ้วน ดังนั้น พวกเราชาวไทยทุกคนจึงควรสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ และพร้อมที่จะถวายเป็นชีวิตเพื่อปกป้องและเทิดทูนพระองค์ไว้เป็นองค์มิ่งขวัญของชาวไทยตลอดไป

นอกจากนี้ เรายังมีหน้าที่ในการรักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้คงอยู่ตลอดไปด้วย เพราะวาระบอบการปกครองระบอบนี้เป็นระบอบการปกครองที่พวกเราทุกคนมีสิทธิมีส่วนเป็นเจ้าของ สามารถที่จะเข้าไปร่วมในการบริหารพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองได้ มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเต็มที่ ทำให้เราทุกคนมีชีวิตอยู่อย่างผาสุก และเราก็คงจะอยากอยู่อย่างมีความสุขเช่นนี้ตลอดไป ซึ่งเราก็ไม่รู้ว่าจะเปลี่ยนเป็นการปกครองระบอบอื่นแล้ว เราจะได้มีความสุขเช่นนี้หรือไม่ จะเห็นได้จากข่าวทางโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ว่าประเทศที่มีการปกครองระบอบอื่นนั้น เขามีปัญหากันเพียงไร เมื่อเทียบกับประเทศของเราแล้วเราอยู่กันอย่างมีความสุขเพียงไร ถ้าเรายังอยากอยู่อย่างมีความสุขต่อไป เราก็จะต้องช่วยกันรักษาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

2. หน้าที่ที่จะใช้สิทธิในการเลือกตั้งโดยสุจริต

ภาระหน้าที่อันสำคัญของประชาชนชาวไทยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอีกประการหนึ่งนั่นก็คือ หน้าที่ในการมีส่วนร่วมในการปกครองดูแลประเทศ โดยการเลือกผู้แทนของเราเข้าไปทำหน้าที่แทนเรา ซึ่งการเลือกผู้ที่จะเข้าไปทำหน้าที่แทนเรา เราจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่ดี มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรม ที่เราเห็นว่าเหมาะสมที่จะเป็นตัวแทนของเราได้ ให้ไปทำหน้าที่แทนเรา นั่นคือเราจะต้องไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งด้วยตัวเราเอง ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ เพราะถ้าเราไม่ไปใช้สิทธิของเราแล้ว อาจจะมีคนอื่นไปแอบอ้างใช้สิทธิแทนเราในการเลือกตั้งตัวแทน แล้วเราอาจจะไม่ได้คนที่เราต้องการให้เป็นผู้แทนของเราก็ได้ แต่การใช้สิทธิ

การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร

เลือกตั้งของเราเนี่ย เราจะต้องใช้สิทธิของเราโดยสุจริต คือ พิจารณาเลือกไปตามความเห็นตามความต้องการของเราโดยบริสุทธิ์ใจ ไม่เห็นแก่อำมีสินจ้างหรือบุญคุณ

นายแก้วถามว่า จะรู้ได้อย่างไรว่าควรเลือกใคร

อัยการก็อธิบายว่า คงต้องดูหลายอย่าง เช่น ประวัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งว่าเขามีความรู้ความสามารถเพียงใด มีความประพฤติดีหรือมีคุณธรรมเพียงใด พรรคที่สังกัดมีนโยบายตรงกับความต้องการของเราหรือไม่

3. หน้าที่ในการป้องกันประเทศ

อัยการก็อธิบายต่อไปว่า หน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติเป็นหน้าที่ของประชาชนชาวไทยทุกคน ไม่ว่าจะมีฐานะ อาชีพใด เพศ วัยใด ก็ถือว่ามีหน้าที่ในการดูแลรักษาป้องกันประเทศชาติเหมือนกันทุกคน สุดแต่แต่เราอยู่ในฐานะ อาชีพ เพศ วัยใด เราก็กะทำไปตามสถานภาพนั้นๆ เช่น ถ้าเรารู้ว่าจะมีการรุกรานหรือบ่อนทำลายประเทศของเรา เราก็จะต้องรีบแจ้งให้เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงทราบโดยด่วน เพื่อที่เขาจะได้ดำเนินการระงับยับยั้งแก้ไขปัญหาคืบหน้าได้ทันทั่วทั้งที่ เราจะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของเรา ควรจะเป็นหน้าที่ของผู้มีหน้าที่โดยตรงที่จะสืบทราบเอาเองไม่ได้ เพราะหน้าที่ป้องกันรักษาประเทศชาติมิใช่จะเป็นหน้าที่เฉพาะของข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เท่านั้น พวกเราชาวไทยทุกคนที่รักชาติต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องรักษาประเทศของเราทุกคน ไม่มีใครที่จะมาผูกขาดรักษาได้แต่เพียงผู้เดียว กลุ่มเดียว หรือ หมู่คณะเดียว

นางมาภรรยาผู้ใหญ่วัยชราว่า ฉันเคยเรียนประวัติศาสตร์ ผู้หญิงก็ทำหน้าที่ป้องกันประเทศมามากมายหลายครั้ง

อัยการก็ยกตัวอย่างสนับสนุนว่า จริงทีเดียวผู้หญิงก็ได้ทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติมาแล้ว อย่างท่านท้าวสุรนารี ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร ปัจจุบันผู้หญิงที่จะกล้าหาญและ

เก่งอย่างท่านวีรสตรีเหล่านี้ก็คงจะมีไม่มาก แต่ก็สามารถที่จะช่วยป้องกันประเทศได้โดยทางอื่น เช่น การช่วยจัดส่งเสบียงอาหาร ดูแลข้าวของ เครื่องมือ เครื่องใช้ รักษาพยาบาล ผู้บาดเจ็บ เป็นต้น

4. หน้าที่ในการรับราชการทหาร

หน้าที่ในการรับราชการทหาร ไม่ใช่หน้าที่ของประชาชนชาวไทยทุกคน แต่เป็นหน้าที่เฉพาะชายไทยเท่านั้น

นางสาวมาลีลูกสาวผู้ใหญ่ลีและนางมาพุดขึ้นว่า ฉันเคยเห็นทหารหญิง ทำไมอัยการจึงบอกว่าผู้หญิงไม่มีหน้าที่เป็นทหาร

อัยการเกียรติตอบว่า ผู้หญิงไม่ได้มีหน้าที่ในการรับราชการทหารตามกฎหมาย แต่ก็ไม่ได้ห้ามถ้าผู้หญิงต้องการจะสมัครเข้ารับราชการทหาร

ที่ว่าหน้าที่ในการรับราชการทหารนั้น หมายความว่าตามกฎหมายกำหนดไว้ว่าชายไทยทุกคนที่มีอายุครบ 18 ปีแล้ว จะต้องไปลงทะเบียนทหาร หรือบางครั้งชาวบ้านมักจะเรียกว่าไปขึ้นทะเบียนทหาร โดยจะต้องไปแจ้งต่อสัสดีอำเภอหรือเขตที่เรามีภูมิลำเนาอยู่ เมื่อมีอายุครบ 21 ปี ก็จะต้องไปรับการตรวจคัดเลือกเพื่อเข้ารับราชการเป็นทหารประจำการ มีกำหนดระยะเวลา 2 ปี ในระหว่าง 2 ปีนี้ก็จะได้รับการฝึกฝนอบรมให้รู้จักการใช้อาวุธสงคราม เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาการทหาร ระเบียบวินัย และยุทธวิธีต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมไว้สำหรับการต่อสู้กับข้าศึกศัตรู ซึ่งชายไทยทุกคนเมื่อมีอายุครบเกณฑ์ที่กำหนดเอาไว้ก็จะต้องไปดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ จะหลีกเลี่ยงมิได้ มิฉะนั้นมีความผิดจะต้องได้รับโทษตามที่กฎหมายได้กำหนดเอาไว้ จัดว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญของชายไทยทุกคน

5. หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย

ประชาชนชาวไทยทุกคนมีหน้าที่เคารพและปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้ เพราะกฎหมาย คือ กฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคมที่ใช้ควบคุมความประพฤติของบุคคลที่อยู่รวมกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุข การที่คนมาอยู่รวมกันมากกว่าหนึ่งคนก็อาจจะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้แล้ว เพราะแต่ละคนย่อมมีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง บางครั้งอาจสอดคล้องกัน แต่บางครั้งอาจขัดแย้งกันได้ ยิ่งมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้ว โอกาสที่จะขัดแย้งกันย่อมมีมาก ที่นี้เมื่อเกิดการขัดแย้งกันขึ้นแล้ว เกิดปัญหาขึ้นแล้ว เราจะใช้อะไรตัดสินว่าใครผิดใครถูก เราไม่มีเครื่องมือที่จะวัดการกระทำของคนได้ ถ้าเราไม่กำหนดกฎเกณฑ์ที่เหมาะสมไว้ว่าควรจะเป็นเช่นไร เมื่อใครทำผิดจากกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คนนั้นก็คือคนผิดและควรจะได้รับโทษเช่นไร ก็พิจารณาให้เหมาะสมกับการกระทำผิดของเขา ในสังคมของมนุษย์ที่อยู่รวมกันจำนวนมากต้องมีกฎหมายหรือมีกฎระเบียบของสังคมนั้น ๆ จึงจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เกิดความเจริญรุ่งเรือง แม้แต่ใน

หมู่สงฆ์ก็ต้องมีวินัยสงฆ์ มีศีล ให้พระภิกษุสามเณรยึดถือมิให้มีการล่วงละเมิด พระภิกษุสามเณรรูปใดล่วงละเมิดศีลหรือวินัย ก็จะต้องถูกปรับอาบัติและมีโทษหนักเบา ถ้าโทษหนักจะต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ ดังนั้น กฎหมายจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งแก่ประเทศชาติและสังคม และจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อจะได้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในบ้านเมือง และสามารถที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าเพื่อความผาสุกของประชาชนพลเมืองได้

นายสุขถามว่า จะให้ปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างไร เพราะไม่รู้จักกฎหมาย

อัยการเถียงตอบว่า เป็นความจริง ทุกคนจะเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายได้ เราก็จะต้องรู้จักกฎหมายด้วย ทุกคนควรที่จะเรียนรู้กฎหมายไม่ว่าโดยทางใดก็ได้ เพราะเวลาที่เรากำลังถูกจับไปลงโทษ เราจะปฏิเสธว่าไม่รู้จักกฎหมายไม่ได้ ถ้ายอมให้ปฏิเสธได้ว่าทำไปเพราะไม่รู้ว่ามีกฎหมายห้ามไม่ให้ทำ แล้วไม่ถูกลงโทษ ทุกคนก็จะปฏิเสธว่าไม่รู้จักกฎหมายเหมือนกันหมด ในที่สุดทุกคนก็จะกระทำผิดแล้วลงโทษไม่ได้ บ้านเมืองก็จะเกิดความเดือดร้อนวุ่นวาย การกำหนดกฎหมายไว้ก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย การเรียนรู้กฎหมายนอกจากจะทำให้เราไม่กระทำผิดกฎหมาย ไม่ถูกลงโทษแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต ทำให้เรารู้สิทธิและหน้าที่ของเราในฐานะต่างๆ จะได้ปฏิบัติตัวได้ถูกต้อง เช่น ถ้าเรารู้กฎหมายแพ่งลักษณะซื้อขาย เราก็จะรู้ถึงสิทธิหน้าที่ของผู้ซื้อผู้ขายว่าจะต้องกระทำการอย่างไรบ้าง เมื่อเราอยู่ในฐานะผู้ซื้อก็จะได้ปฏิบัติหน้าที่ของผู้ซื้อได้ถูกต้อง และรู้ว่าผู้ขายมีหน้าที่อย่างไร เราก็จะได้ให้เขาปฏิบัติต่อเราได้ถูกต้อง ทำให้เราไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ

นายสีหวัตรถามว่า อัยการมาอบรมพวกผมวันนี้ จะมีการอบรมเรื่องกฎหมายด้วยใช่ไหม ถ้าอบรมเพียงวันสองวันผมคงจำได้ไม่มาก เพราะอายุมากแล้ว จะได้ความรู้เรื่องกฎหมายไปสักเท่าใดก็ไม่ทราบ

อัยการเถียงตอบว่า ความรู้เรื่องกฎหมายที่จะอบรมกันครั้งนี้ เป็นเรื่องที่จำเป็นที่ควรรู้เท่านั้น ถ้าต้องการรู้มากก็อ่านจากหนังสือและเอกสารที่แจกให้ และถ้าอยากจะได้เรียนรู้มากกว่านี้ ก็เรียนทางโทรทัศน์ก็ได้ มหาวิทยาลัยที่สอนระบบทางไกลอย่างมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชก็เปิดรับ อัยการเถียงตอบต่อไปว่า ถ้าต่างคนต่างรู้สิทธิและหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้แล้ว ก็จะไม่มีปัญหาเกิดขึ้น เพราะไม่มีใครเอารัดเอาเปรียบกันได้ เนื่องจากกฎหมายจะกำหนดไว้อย่างเป็นธรรม ทุกคนก็พอใจ เราก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข ดังนั้น ถ้าเราต้องการจะอยู่กันอย่างสงบสุข เราก็ต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กติกาของสังคมที่ทุกคนยอมรับ

ยอดปรารถนาของระบอบประชาธิปไตยก็คือ ความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง และความผาสุกของประชาชน ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้ก็ต่อเมื่อทุกคนเคารพกฎหมาย

เงินภาษีที่เราจ่ายให้แก่รัฐ ส่วนหนึ่งรัฐนำมาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ

6. หน้าที่เสียภาษีอากร

ภาษีเป็นเงินที่รัฐเรียกเก็บจากบุคคลซึ่งมีทรัพย์สินหรือธุรกิจ เพื่อนำเงินนี้ไปเป็นค่าใช้จ่ายในการบริหารและพัฒนาประเทศ ตลอดจนการป้องกันรักษาประเทศจากข้าศึกศัตรูภายนอกประเทศ และรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ เพราะรัฐมีหน้าที่ที่จะต้องปกป้องคุ้มครองดูแลให้ประเทศและประชาชนที่อยู่ในประเทศมีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และยังต้องแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่เกิดขึ้นจากสาธารณภัย ภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น อุทกภัย (น้ำท่วม) วาตภัย (พายุ) อัคคีภัย (เพลิงไหม้) ทุพภิกขภัย (อดอาหาร) ภัยแล้ง เป็นต้น รัฐจะนำเงินเหล่านี้มาจากไหนถ้าไม่เก็บเอามาจากผู้ที่อยู่ในฐานะที่พอจะช่วยเหลือประเทศได้ จึงต้องกำหนดให้บุคคลซึ่งมีรายได้ ทรัพย์สิน ธุรกิจ ที่พอจะช่วยเหลือประเทศชาติได้ เสียสละเงินบางส่วนเพื่อเป็นรายได้ที่รัฐจะได้นำไปจัดสรรเป็นงบประมาณในการดำเนินการด้านต่าง ๆ ที่จะใช้ไปเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิ ความปลอดภัย บำบัดทุกข์บำรุงสุขของประชาชนชาวไทยทุกคน ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะ เพศใด เช่น นำไปสร้างถนนหนทาง โรงพยาบาล โรงเรียน มหาวิทยาลัย จัดเรื่องน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ ซึ่งจะเห็นได้ว่าสิ่งที่รัฐจัดให้ใครก็ได้ประโยชน์ ก็ประชาชนนั่นเอง เงินภาษีที่เราจ่ายให้แก่รัฐไม่ได้หายไปไหน รัฐได้จัดคืนให้แก่ประชาชนในรูปของสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้ฟังเมื่อขณะนี้ เพราะฉะนั้นเราทุกคนจึงควรต้องช่วยกันเสียสละเมื่อเราอยู่ในฐานะที่พอจะช่วยเหลือ เพื่อจะได้ประโยชน์สุขร่วมกัน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะต้องเสียภาษีอากรให้แก่รัฐตามที่กฎหมายกำหนดไว้และเราควรจะมีใจด้วยที่เรามีส่วนช่วยชาติ

นายแก้วถามว่า เงินเดือนของข้าราชการมาจากเงินภาษีที่ประชาชนเสียให้แก่รัฐใช่ไหมครับ

อัยการเกียรติอธิบายว่า ข้าราชการรับเงินเดือนจากเงินงบประมาณของรัฐ ก็คงจะมาจากเงินภาษีเป็นส่วนใหญ่ แต่รัฐยังมีรายได้อื่นๆ นอกจากภาษี เช่น รายได้จากรัฐวิสาหกิจ และข้าราชการก็ต้องเสียภาษีในอัตราเดียวกับประชาชนทั่วไป และอธิบายต่อไปว่า คนแก่ถ้ามีรายได้ถึงเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ก็ต้องเสียภาษีรายได้ หรือมีที่ดินโรงเรือน สิ่งปลูกสร้าง ก็ต้องเสียภาษีบำรุงท้องที่หรือภาษีโรงเรือนและที่ดิน ส่วนเด็กถ้ามีรายได้หรือผลประโยชน์จากทรัพย์สินอะไรก็ต้องเสียภาษีทั้งนั้น เช่น มีเงินฝากสะสมไว้ที่ธนาคาร ธนาคารก็จะคิดดอกเบี้ยจากเงินฝากให้ และเราก็ต้องเสียภาษีสำหรับดอกเบี้ยเงินฝากที่ได้รับ หรืออย่างดูมตามดาราเด็ก แสดงหนังแสดงละครมีค่าตัวเป็นรายได้ ก็ยังต้องเสียภาษีเลย

7. หน้าที่ช่วยเหลือราชการ

นอกจากหน้าที่ในการเสียภาษีซึ่งถือว่าเป็นการช่วยเหลือประเทศชาติทางหนึ่งแล้ว ประชาชนชาวไทยทุกคนยังมีหน้าที่ในการช่วยเหลือทางราชการในด้านต่าง ๆ เท่าที่เราพอจะมีความรู้ความสามารถช่วยเหลือได้ เพื่อให้การบริหารและพัฒนาประเทศชาติประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง เราทุกคนต้องคิดว่าเราเป็นเจ้าของประเทศ อะไรที่พอจะช่วยเหลือกันได้ก็ควรจะช่วยกัน อย่าคิดว่าหน้าที่นี้เป็นของเฉพาะคนกลุ่มนี้เท่านั้นที่จะต้องปฏิบัติ ไม่ใช่หน้าที่ของเรา เราก็ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอย่างนี้ไม่ถูก ถ้าทุกคนรู้จักที่จะช่วยกันแม้จะมีผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว ก็ยังจะทำให้งานนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อย่างน้อยก็ยังทำให้ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง มีกำลังใจในการทำงานนั้นให้ประสบผลสำเร็จ ข้าราชการทั้งหลายเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทำงานราชการโดยตรงก็จริง แต่ถ้าได้รับความร่วมมือจากประชาชนในการช่วยเหลืองานราชการในรูปต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย แรงสมอง หรือกำลังทรัพย์แล้วก็ยังจะทำให้งานนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทยเรา ปัจจุบันนี้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ก็เพราะมีการร่วมมือกันระหว่างรัฐกับเอกชน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนขึ้น เพื่อร่วมกันปรึกษาหารือพิจารณาถึงปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม วางแนวทางที่จะให้อุตสาหกรรมพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในขบวนการผลิต การตลาด การพัฒนาและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ฯลฯ ทำให้ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่เดิม ก้าวเข้าไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมประเทศหนึ่ง

นายจ้อยถามว่า พวกเราช่วยกันขุดลอกคลอง ช่วยกันทำถนนในหมู่บ้าน เช่นนี้เป็นการทำหน้าที่ช่วยเหลือราชการใช่ไหมครับ

อัยการเกียรติพูดว่า ถูกต้อง และบรรยายต่อไปว่า

นักเรียนมีหน้าที่ในการรับการศึกษอบรม

8. หน้าที่ในการรับการศึกษอบรม

คนเราทุกคนมีสมองสติปัญญาติดตัวมาแล้วตั้งแต่เกิด เพียงแต่ว่าจะฉลาดมากน้อยกว่ากันแค่นั้น ไม่มีใครทราบได้ แต่เราทุกคนสามารถที่จะพัฒนาสติปัญญาให้เฉลียวฉลาดขึ้นได้ด้วยการเรียนรู้ มีทั้งการเรียนรู้จากบุคคลและสิ่งที่ได้พบเห็นในชีวิตประจำวันและการเรียนรู้ในสถานศึกษา ซึ่งการเรียนรู้ในสถานศึกษานั้น เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้เรามีความเฉลียวฉลาดมากยิ่งขึ้น เพราะเราจะได้อ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ เมื่อเราสามารถอ่านออกเขียนได้เราก็มีโอกาสที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเองเพิ่มขึ้นได้ตลอดเวลาที่เราต้องการ ไม่ต้องคอยจำกัดอยู่แต่เฉพาะจะต้องขอรับจากผู้รู้ สุดแต่แต่ว่าเขาจะพร้อมหรือพอใจจะให้ความรู้แก่เราเมื่อใดก็ต้องเป็นไปตามนั้น พระมหากษัตริย์ของไทยเราได้ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษามานานแล้ว พระองค์จึงทรงจัดให้ประชาชนของพระองค์ได้ออกไปศึกษาเล่าเรียน พระองค์ทรงตระหนักดีว่าถ้าประชาชนมีความรู้เฉลียวฉลาด เป็นประชาชนที่มีคุณภาพแล้วประเทศก็จะเจริญรุ่งเรือง เพราะประชาชนคือกำลังสำคัญในการพัฒนาทุกด้าน ถ้าประเทศใดมีประชาชนที่มีคุณภาพมาก ประเทศนั้นก็จะมีเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยเราได้มีกฎหมายกำหนดบังคับเอาไว้ว่า บิดามารดามีหน้าที่ที่จะต้องจัดให้บุตรได้เข้ารับการศึกษอบรมในโรงเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาตั้งแต่อายุ 8 ปี ไปจนอายุครบ 15 ปี หรือจบการศึกษาภาคบังคับ ถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญหน้าที่หนึ่งของประชาชนชาวไทยที่จะต้องเข้ารับการศึกษอบรมอย่างน้อยก็การศึกษาภาคบังคับ และยังสามารศึกษาได้สูงมากเท่าไร ก็ยังเป็นผลดีต่อประเทศมากยิ่งขึ้นเท่านั้น รัฐเองก็ได้ทำหน้าที่ของรัฐในเรื่องการศึกษอบรม โดยจัดให้ราษฎรทั้งหลายได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนอย่างเหมาะสม ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยมีทั้งโรงเรียนของรัฐบาลและเอกชนไปจนถึงมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน โดยไม่ได้จำกัดอายุ เพศ วัย ในการที่จะเข้ารับการศึกษาบรม ผู้ที่มีอายุมากก็เรียนได้ การเรียนนั้นสามารถกระทำได้ตามความพอใจของเรา

๑. หน้าที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาจสูญสิ้นไปได้ถ้าเราทุกคนรู้จักแต่จะใช้ แต่ไม่รู้จักที่จะช่วยกันทำนุบำรุงดูแลรักษาให้คงอยู่หรือเพิ่มพูนขึ้น เราเองนั้นแหละจะเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนในที่สุด เมื่อทรัพยากรหรือสภาวะแวดล้อมที่ดีได้ถูกทำลายสิ้นไปแล้ว การที่ทุกวันนี้ แล้งจัดเพราะอะไร ถ้าไม่ใช่เพราะป่าไม้ได้ถูกทำลายไปจนเกือบจะหมดสิ้นไปแล้วในทุกภาคของประเทศ เราได้แต่รู้จักตัดไม้เอามาใช้โดยไม่มีการปลูกทดแทน ป่าไม้ก็จะค่อย ๆ หมดไป เมื่อป่าหมดความชุ่มชื้นก็หมดไป ฝนก็ไม่ตกหรือถึงแม้จะตกก็จะไหลไปหมด บางครั้งก็เกิดพายุ ฝนตกมากเกินไปน้ำก็จะท่วม เพราะไม่มีต้นไม้มากช่วยดูดซับน้ำ และชะลอการไหลของน้ำ ในหลวงท่านได้ทรงแนะนำให้ราษฎรปลูกต้นไม้ ก็แสดงให้เห็นแล้วว่า พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก และทรงปรารถนาที่จะให้ราษฎรของพระองค์รู้จัก

เราทุกคนมีหน้าที่รักษาสิ่งแวดล้อมมิให้ถูกทำลาย

และมีหน้าที่ในเรื่องนี้ด้วย มิใช่เพื่อความผาสุกของพระองค์ท่าน แต่เพื่อความสุขของพวกเราเอง เราทุกคนจะต้องช่วยกันดูแลรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีที่สุดเท่าที่เราจะทำได้ โดยช่วยกันเป็นหูเป็นตาแทนเจ้าหน้าที่ ถ้าเห็นใครจะทำลายสิ่งแวดล้อมหรือใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ระมัดระวัง เราจะต้องช่วยกันห้ามปราม หรือมีฉะนั้นก็แจ้งให้เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงดำเนินการเสีย ก่อนที่จะเกิดความเสียหายมากมายจนไม่อาจแก้ไขได้ อย่างกรณีที่โรงงานปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ จนน้ำในแม่น้ำเสียไม่สามารถที่จะนำน้ำนั้นมาใช้ได้ ไม่ว่าจะใช้เพื่อการเกษตรหรือใช้ในการดำรงชีวิต จะนำมาทำน้ำประปาก็ไม่ได้ นอกจากนี้ สัตว์น้ำก็จะตายหมด บางอย่างอาจจะสูญพันธุ์ไปเลยก็ได้

นายสุขถามว่า พวกที่ชอบระเบิดปลา ใช้ไฟฟ้าช็อตปลา ทำให้ปลาเล็กปลาน้อยตายไปด้วย ผมว่าเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ มีกฎหมายลงโทษไหม

อัยการเกียรติตอบว่า มีเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการประมง

นายจ้อยถามว่า พวกชอบทิ้งขยะ สิ่งของตามถนนหนทาง พวกนี้ถือว่าทำลายสิ่งแวดล้อมไหมครับ

อัยการเกียรติตอบว่า ถูกต้อง และมีความผิดตามกฎหมายด้วย และกล่าวต่อไปว่า ที่พูดมาทั้งหมดนั้น เป็นหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดบังคับเอาไว้ว่าจะต้องปฏิบัติ ถ้าละเว้นไม่ปฏิบัติ อาจต้องรับโทษ หน้าที่ของเรามีได้มีแต่เฉพาะหน้าที่ตามกฎหมายเท่านั้น เรายังมีหน้าที่อื่นๆ อีกที่เราควรจะประพฤติปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของตนเอง หมู่คณะ และประเทศชาติ

หน้าที่ของพลเมืองไทยนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดไว้

หน้าที่ของพลเมืองไทยนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดไว้ลำดับแรกนั้น ก็ควรจะเริ่มจากจุดที่เล็กที่สุดก่อนแล้วจึงค่อย ๆ ขยายไป นั่นคือ

1. **หน้าที่ต่อตนเอง** คนเราแต่ละคนย่อมจะนึกถึงตัวเองก่อนเป็นลำดับแรกเพราะส่วนใหญ่คนมักจะเห็นแก่ตัวเสมอ เมื่อเราเห็นแก่ตัวนั้น แปลว่าเราต้องการให้ตัวเองดีที่สุด ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ดี ถ้าเราทำอย่างมีคุณธรรม เพราะจะทำให้คนเรามีความกระตือรือร้น อดทน ขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติตามหน้าที่และบทบาทที่เรามีอยู่อย่างเต็มความสามารถ ใช้ความรู้ประกอบอาชีพนั้น ๆ โดยสุจริต หมั่นศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อความเชี่ยวชาญในแขนงวิชาอาชีพนั้น หรือเพื่อหาวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการประกอบอาชีพนั้นๆ ก็จะได้ทำให้ตัวเองดียิ่งขึ้นจนถึงดีที่สุด และยังช่วยทำให้สังคมที่เราอยู่ คือ ประเทศชาติดีขึ้นด้วย

2. **หน้าที่ต่อครอบครัว** ถัดจากตัวเราส่วนที่อยู่ใกล้ชิดกับเราที่สุดก็คือครอบครัวของเรา ซึ่งเราทุกคนก็รักครอบครัวของเรามีได้ยิ่งหย่อนไปกว่าตัวเราเท่าไรเลย จึงแน่นอนที่สุดที่เรา

ต้องการสิ่งที่ดีที่สุดให้แก่ครอบครัวของเราเช่นกัน ดังนั้น เมื่อเราอยู่ในฐานะใดในครอบครัว เราก็จะต้องมีบทบาทภาระหน้าที่ที่จะต้องกระทำให้ดีที่สุด เพื่อความเจริญของครอบครัวเราและสังคมที่เราอยู่ ครอบครัวนั้นประกอบด้วยสมาชิกหลายคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นญาติกัน แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องทำตามบทบาทนั้น เพื่อให้ความเป็นอยู่ในบ้านสงบสุขเรียบร้อย

สามีภรรยาต่างก็มีหน้าที่ที่จะต้องอยู่ร่วมกัน รักใคร่ปรองดองกัน เอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือกันในยามทุกข์หรือเดือดร้อน ไม่ทอดทิ้งกัน ทะนุบำรุงครอบครัว ดูแลสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะบุตรให้ได้รับการศึกษามีความเป็นอยู่ที่ดีตามควรแก่อัตภาพ และอบรมสั่งสอนบุตร ให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม โดยเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่บุตร ศึกษาเล่าเรียนให้ดีที่สุด ประพฤติตนเป็นคนดี เป็นที่รักของบิดามารดาและคนทั่วไป เลี้ยงดูบิดามารดาในยามที่ท่านแก่ชรา หรือป่วยไข้ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ เป็นต้น

3. หน้าที่ต่อชุมชนหรือสังคมที่เราอยู่อาศัย นอกจากหน้าที่ต่อตนเองและครอบครัวแล้ว ทุกคนจะต้องมีหน้าที่ต่อชุมชนหรือสังคมที่เราอยู่อาศัยด้วย อย่าได้คิดว่าการที่เราทำหน้าที่ต่อตนเองและครอบครัวให้ดีที่สุดเท่านั้นเป็นการเพียงพอแล้ว เพราะนั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้สังคมของเราดีขึ้นเท่านั้น เราทุกคนจะต้องมีหน้าที่ต่อส่วนรวมด้วย โดยเริ่มจากชุมชนหรือสังคมที่เราอยู่เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายออกไปสู่ระดับที่ใหญ่ขึ้น คือ ประเทศและโลกในที่สุด

“ผมทราบว่าหมู่บ้านไผ่แดงเป็นชุมชนที่มีการร่วมมือกันดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อย และทรัพย์สินของชุมชนไม่ให้แตกหัก บุกสลาย ขำรูดบกพร่อง สร้างสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้สะอาดสงบ สวยงาม น่าอยู่อาศัย ปราศจากกลิ่น เสียง คว้นที่จะทำลายสุขภาพ ตลอดจนช่วยกันป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ทรัพย์สินหรือร่างกายของพวกเราในชุมชนด้วย นั่นคือตัวอย่างที่ดีมากของการแสดงออกถึงหน้าที่ต่อชุมชน โดยที่ไม่มิกฎหมายบังคับ แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองหรือผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านรู้จักหน้าที่ต่อส่วนรวมอย่างดีมาก สมควรได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง” อัยการเกียรติกาล่า

ผู้ใหญ่ลียิ้มหน้าบานพร้อมกับกล่าวว่า ขอขอบคุณท่านอัยการ ที่จริงเป็นความดีของชาวบ้านทุกคนมากกว่า

4. หน้าที่ต่อชาติ หน้าที่ต่อชาตินอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนดไว้แล้ว ก็คือการปฏิบัติหน้าที่ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนหรือสังคมที่เราอยู่ให้ดีที่สุด ซึ่งก็จะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อชาตินั่นเอง เราทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องมีความสามัคคี ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน และหลีกเลี่ยงการเป็นเครื่องมือของคนต่างชาติในทุกๆ ด้านด้วย รวมทั้งจะต้องช่วยกันแก้ไขค่านิยมในสังคมเสียใหม่ ด้วยการต่อต้านบุคคลที่แสวงหาหรือได้มาซึ่งทรัพย์สินยศศักดิ์และอำนาจ ด้วยวิธีการอันไม่ชอบธรรมทั้งหลาย และเราก็ควรจะตั้งใจว่าต่อไปในภาย

ภาคหน้าเราจะไม่ปฏิบัติเช่นนั้น และจะต้องช่วยกันสร้างค่านิยมในระบอบประชาธิปไตยขึ้นใหม่ ด้วยการถือปฏิบัติหน้าที่ที่สำคัญที่สุด ที่จะแยกเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากเรื่องของส่วนรวม อย่างเด็ดขาดและจะยกย่องเทิดทูนเฉพาะบุคคลที่เป็นคนดี มีผลงานเพื่อส่วนรวม นั้นแหละจึงจะเป็นการปฏิบัติหน้าที่ต่อชาติโดยสมบูรณ์

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนแต่ละคนบอกว่ามีหน้าที่อะไรบ้างในครอบครัว ในโรงเรียน ในห้องเรียน และหน้าที่นั้น ๆ มีความสำคัญอย่างไรบ้าง
2. ให้นักเรียนยกตัวอย่างของการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่ตนมีอยู่ว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างไรบ้าง
3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ กลุ่มละ 2 เรื่อง แล้วนำเสนอในห้องเรียน จากนั้นร่วมกันอภิปรายถึงผลการปฏิบัติและไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ
4. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มรวบรวมข้อมูลคนที่ได้รับการยกย่องว่าปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่สมควรยึดถือเป็นแบบอย่าง เช่น การช่วยเหลือราชการ การเสียภาษีอากร เป็นต้น แล้วนำมารายงานหน้าชั้นเรียน และอภิปรายถึงผลดีที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมและประเทศชาติ
5. ให้นักเรียนร่วมกันเสนอปัญหาที่เกิดจากประชาชนไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ แล้วร่วมกันเสนอแนวทางที่ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำถาม

1. จงอธิบายความหมายของคำว่า “หน้าที่” และหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
2. อธิบายถึงความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. หน้าที่ของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่กฎหมายกำหนดไว้มีความหมายว่าอย่างไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง
4. นอกจากหน้าที่ตามกฎหมายแล้ว ในฐานะที่เป็นพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขยังมีหน้าที่อะไรอื่นอีกหรือไม่
5. ปัญหาของการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยข้อใดสำคัญที่สุด และจะมีแนวทางแก้ไขอย่างไร จงอธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ

หน่วยที่ 3

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ

ธรรมดาของศาสนาทุกศาสนาจะต้องมีหลักธรรมคำสอนและพิธีกรรมอยู่ด้วยกันทุกศาสนา เพราะศาสนิกชนของแต่ละศาสนาย่อมมีศรัทธาและปัญญาไม่เท่าเทียมกัน บางคนก็มีศรัทธามาก บางคนก็มีศรัทธาน้อย บางคนก็มีปัญญามาก บางคนก็มีปัญญาน้อย ผู้ที่มีปัญญามากก็มักสนใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนามากกว่าพิธีกรรม ผู้ที่มีปัญญาน้อยก็มักจะสนใจในพิธีกรรมมากกว่าหลักธรรมคำสอน ศาสนาก็เปรียบเสมือนต้นไม้ คือ ตามปกติก็ย่อมมีทั้งแก่น กระทบ และเปลือก วิมุติ คือ ความหลุดพ้นเปรียบเสมือนแก่นของพระพุทธศาสนา หลักธรรมต่าง ๆ เปรียบเสมือนกระทบ และพิธีกรรมเปรียบเสมือนเปลือก ต้นไม้จะมีแต่แก่นไม่ได้ จำต้องมีกระทบหุ้มแก่น และเปลือกหุ้มกระทบไว้อีกชั้นหนึ่ง ต้นไม้จึงจะเจริญเติบโตได้

ศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สอนให้คนเป็นคนดี เช่น ให้มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสามัคคีกัน เป็นต้น เพียงแต่รายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ อาจผิดแผกกันไปบ้างตามภูมิปัญญา กาลเทศะ และสังคมในสมัยที่ศาสนานั้น ๆ ได้อุบัติขึ้น

โดยเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกัน และในการที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมให้สงบสุขนั้น จำเป็นต้องยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ดังนั้นในหน่วยที่ 3 นี้ นักเรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม เมื่อเรียนรู้แล้วก็ต้องประพฤติปฏิบัติตาม ทั้งนี้เพื่อจะได้ก่อให้เกิดความสามัคคีภายในชาติ และอยู่ร่วมกันโดยสันติ

หลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม

จุดประสงค์ เพื่อให้นักเรียน

1. ตระหนักถึงความสำคัญของหลักธรรมของพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ ที่มุ่งให้คนประพฤติดี และอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข
2. สามารถวิเคราะห์หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมของศาสนาต่าง ๆ ในประเทศไทยได้
3. สามารถนำหลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันมาประพฤติปฏิบัติเพื่อความสงบสุขในสังคม

ความคิดรวบยอด

สังคมไทยดำเนินไปอย่างสงบสุขมาช้านาน เนื่องจากประชาชนในสังคมได้ยึดมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายที่สอนคนให้เป็นคนดี มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนกันและให้อภัยซึ่งกันและกัน สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ชาวไทยที่แม้จะนับถือศาสนาต่างกันก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข

หลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยสันติสุขมากมายหลายหัวข้อด้วยกัน แต่ในขั้นนี้ได้นำมาให้นักเรียนศึกษาเพียง 3 หัวข้อ คือ สังคหวัตถุ 4 สารานิยธรรม 6 และทศ 6 ดังต่อไปนี้

สังคหวัตถุ 4 : หลักการสังคมสงเคราะห์

ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันเป็นธรรมดา เพราะไม่มีใครในโลกนี้ที่จะสามารถทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยตัวของตัวเองเพียงคนเดียว แต่การอยู่ร่วมกันโดยสันตินั้น ก็จำเป็นต้องมีหลักการด้วยเช่นเดียวกัน ถ้าทำอะไรโดยไม่มีหลักการแล้ว การงานย่อมก้าวถอยกัน ไม่ประสานกัน การที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น จำเป็นต้องสร้างบรรยากาศในสังคมนั้น ๆ ให้เต็มไปด้วยมิตรภาพ และภราดรภาพ ถ้าหากต่างคนต่างอยู่ โดยแบ่งชั้นวรรณะกัน ถือถือเอะเล้งกันแล้ว ความสามัคคีปรองดองกันจะเกิดมีไม่ได้ เมื่อความสามัคคีไม่มี ความแตกแยกก็ย่อมเกิดขึ้น อันจะเป็นโอกาสที่ดีสำหรับศัตรูที่จะทำลายลงได้ง่าย ฉะนั้น ในสังคมทุกสังคม ซึ่งรวมถึงประเทศชาติและโลกด้วย จึงควรจะมีหลักการสักอย่างหนึ่ง สำหรับผดุงสังคมให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ หลักการนี้ ทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “สังคหวัตถุ” ซึ่งเป็นหลักการแห่งการสังคมสงเคราะห์ที่ดียิ่ง

สังคหวัตถุ มาจากคำว่า สังคห = สงเคราะห์ + วัตถุ = เรื่อง, ที่ตั้ง รวมความว่า เรื่องการสงเคราะห์ หรือ ธรรมอันเป็นหลักการในการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีหลักการใหญ่ ๆ อยู่ 4 ข้อด้วยกัน คือ:-

1. ทาน แปลว่า การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ในสังคมทั่ว ๆ ไป หรือในที่ทุกหนทุกแห่งนั้น ย่อมมีบุคคลอยู่ 2 ประเภท คือคนมั่งมีกับคนยากจน คนฉลาดกับคนโง่ บุคคลทั้ง 2 ประเภทนี้ส่วนมากมักจะเข้ากันไม่ติด คนมั่งมีก็มักถือตัว คนฉลาดก็มักเย่อหยิ่งจองหอง ชอบดูถูกเหยียดหยามคนจน คนโง่ อันเป็นเหตุให้บุคคลเหล่านี้เข้ากันไม่สนิทถ้าหากขาดความเห็นอกเห็นใจกัน พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักการในการสังคมสงเคราะห์ไว้ในขั้นต้นด้วย การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ทานในที่นี้ท่านจึงแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ:-

ก. อามิสทาน แปลว่า การให้วัตถุสิ่งของ หลักการนี้นับว่าเป็นการช่วยสงเคราะห์คนจนได้เป็นอย่างดี ถ้าสังคมใดมีคนจนมาก มีคนมั่งมีน้อย บางทีอาจเป็นอันตรายต่อคนมั่งมีก็ได้ เพราะคนเราทุกคนต่างก็รักชีวิตด้วยกันทั้งนั้น บางทีอาจขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจ เห็นผิดเป็นชอบไปได้ แล้วในที่สุดความเดือดร้อนนั้นอาจตกไปถึงคนมั่งมีก็ได้ แต่ถ้าหากคนมั่งมีมีจิต

เมตตา กรุณา ต่อคนจนบ้าง หาวิธีการสงเคราะห์คนจนบ้าง เท่าที่ตนพอจะทำได้ เช่น สร้างโรงงาน
อุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้คนจนมีงานทำ มีเงินซื้ออาหาร ฯลฯ ความเดือดร้อนก็คงจะ
เบาบางลง

ข. **ธรรมทาน** แปลว่า การให้ธรรม วิชาความรู้ ความเอื้อเฟื้อ หลักการข้อนี้ก็นับว่า
เป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งในเบื้องต้นของการสังคมสงเคราะห์ เพราะสังคมจะเจริญได้ก็ด้วย การศึกษา
สังคมใดที่เต็มไปด้วยคนโง่ คนที่ไร้การศึกษา การที่จะปกครองกันด้วยเหตุผลนั้นลำบากมาก
หรือแทบจะไม่มีทางเลย การปกครองสังคมเช่นนั้น จึงมักเต็มไปด้วยความทารุณ โหดร้าย ป่าเถื่อน
มาก สังคมเช่นนี้ชอบใช้ “อำนาจเป็นธรรม” ไม่ชอบ “ธรรมเป็นอำนาจ” การที่จะให้คนใน
สังคมนั้น ๆ มีเหตุผล เพื่อให้ปรับความเข้าใจกันได้โดยง่าย ๆ นั้น ก็มีทางเดียวเท่านั้น คือ โดย
ให้การศึกษา ทั้งในด้านพุทธิศึกษา และ จริยศึกษา โดยเท่าเทียมกัน ธรรมข้อนี้ยังคลุมไปถึง
การแสดงความเมตตา กรุณา กันโดยทางจิตใจอีกด้วย

2. **ปิยวาจา** แปลว่า การเจรจาด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน ไม่ว่าใครทั้งนั้น จะเป็นมนุษย์
ก็ตาม สัตว์ก็ตาม ล้วนแต่ต้องการได้ยินได้ฟังคำที่อ่อนโยน ไพเราะ เสนาะหูด้วยกันทั้งสิ้น ไม่มี
ใครเลยที่อยากได้ยินคำหยาบ คำโกหกหลอกลวง เมื่อทุกคนต่างก็ชอบฟังคำไพเราะหูด้วยกันเช่นนี้
ดังนั้นทุกคนก็ควรจะได้เปล่งเฉพาะคำที่เสนาะหูแก่กันและกันด้วย แต่ ปิยวาจา นี้ ย่อมมีหลักการ
สำหรับการให้ และการรับด้วย เพราะถ้าไม่มีหลักในการให้และการรับแล้ว ปิยวาจา อาจก่อ
ให้เกิดอันตราย ก่อให้เกิดความเสียหายก็ได้ เพราะอาจเป็นคำประจบสอพลอ หรือคำหลอกลวง
ให้ตายใจก็ได้ เพราะฉะนั้น ผู้ให้ จึงต้องมีหลักการในการให้อยู่ว่า “การที่ตนจะให้ปิยวาจาต่อใคร
นั้น ต้องประกอบด้วย สัจจะ คือ ความจริงใจ” ถ้าผู้ให้พูดออกไปโดยปราศจากความจริงใจแล้ว
อาจทำให้ผู้รับเข้าใจผิดได้ และอาจหลงคารมได้ง่าย ๆ ด้วย จึงนับว่า อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่
ผู้รับ บางทีอาจถึงเสียชีวิต และชื่อเสียงก็ได้ ฉะนั้น ผู้ให้จึงต้องมีความจริงใจด้วย ส่วนผู้รับ
ก็ต้องมีหลักในการรับเช่นกัน นั่นคือ ต้องมี สติ คือ ความรู้ตัว ความสำนึกตัว อยู่ด้วย จะต้อง
พิจารณาให้รอบคอบว่า คำนั้น ๆ มีความจริงแค่ไหนเพียงใด เช่นเขาบอกว่า สวย เราก็ต้อง
คิดดูให้ดีว่า เราสวยอย่างเขาว่าหรือเปล่า เขาว่าเรา เก่ง เราก็ต้องพิจารณาดูว่า เราเก่ง
อย่างที่เขาว่าหรือเปล่า ฯลฯ ถ้าเราเก่งจริง เราสวยจริง ก็อย่าทะนงตัว ลืมตัว ถ้าไม่จริงอย่าง
เขาว่า ก็จะได้ไม่สำคัญตนผิด เพราะการเชื่อใครง่าย ๆ นั้น ย่อมเป็นการซุกหลุมฝังตัวเอง เพราะ
จะทำให้เขาจับปมด้อยของตนได้ มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เราเสียคนได้โดยง่าย แล้วจะต้องเสียใจใน
ภายหลัง ฉะนั้น ผู้รับปิยวาจาทุกคนจำต้องมี สติ คอยกำกับอยู่ตลอดเวลาด้วย

3. **อตถจริยา** แปลว่า การบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของตน คนเราที่เกิดมาแล้วย่อม
มีหน้าที่ต่าง ๆ กัน คนละหลาย ๆ หน้าที่ ตามโอกาส ตามวาระ เช่น เราเป็นเด็ก เราอยู่บ้าน ก็ต้อง

มีฐานะเป็นลูก เป็นพี่ เป็นน้อง พอไปเข้าโรงเรียน ก็มีฐานะเป็นนักเรียน โตขึ้นก็ต้องมีฐานะเป็นครู เป็นนายแพทย์ เป็นผู้แทน เป็นแม่ทัพนายกอง ตลอดจนเป็นสามี ภรรยา ทุก ๆ คนจึงมีหน้าที่คนละมาก ๆ การที่จะบำเพ็ญหน้าที่นั้น ๆ ให้สมบูรณ์ได้ จึงขึ้นอยู่กับหน้าที่เราต้องเข้าใจในหน้าที่นั้น ๆ และแบ่งเวลาให้ถูกต้องด้วย อย่าให้ก้าวก่ายกันได้ ไม่ใช่ว่า เวลาอยู่ที่กรมทหารเราเป็นแม่ทัพ พอกลับบ้าน ก็จะต้องไปเป็นแม่ทัพ แล้วถือเอาลูกเมียเป็นพลทหารในบังคับบัญชาไปด้วย อย่างนี้หาถูกต้องไม่ เมื่อเรามีหน้าที่อย่างใดที่ไหนแล้ว ก็ต้องบำเพ็ญประโยชน์ในหน้าที่นั้น ๆ ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ การงานจะไม่ได้ก้าวก่ายกัน เหตุที่ในวงสังคม หรือสถานที่ราชการทั่ว ๆ ไป มักมีอะไรยุ่ง ๆ กันอยู่เสมอ นั้น สาเหตุที่สำคัญเหตุหนึ่งก็คือ เพราะขาด อดัจริยาตัวเอง ทุกคนไม่พยายามที่จะทำงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปเสียก่อน คอยแต่ฟังเลื่องเรื่องของผู้อื่นหรือไปยุ่งในเรื่องของผู้อื่นเสมอตนเอง ถ้าทุกคนพยายามปฏิบัติในหน้าที่ของตนให้สำเร็จไปได้แล้ว การงานก็จะมีระเบียบเรียบร้อยดี ไม่ยุ่งยากอีกต่อไป

4. สมานัตตตา แปลว่า ความรู้จักวางตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ (ในทางที่ชอบ) การที่เราจะอยู่ร่วมกันในวงสังคม ตลอดจนถึงประเทศชาติและร่วมโลกได้โดยสันตินั้น ข้อสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือเราจะต้องทำตัวของเราให้เข้าได้กับทุก ๆ คน ไม่สร้างศัตรู เพราะคนเราย่อมมีอาชีพต่าง ๆ กัน ตามความถนัดของแต่ละคน มีอุปนิสัยใจคอแตกต่างกัน การที่จะคบกันได้ตลอดไปนั้น จะต้องพยายามศึกษาจิตใจของกันและกันด้วย ทุกคนย่อมมีทั้งส่วนดีและเสียด้วยกันทั้งนั้น เช่น บางคนอาจชอบดื่มสุรา แต่ก็เป็นคนขยันทำมาหากินในทางสุจริต บางคนอาจเป็นคนจน แต่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด หรือบางคนอาจเป็นโจร แต่มีสัจจะ อย่างนี้เป็นต้น การจะคบคนเหล่านี้ เราก็ต้องพิจารณาดูทั้งส่วนดีและส่วนเสียของเขาเสียก่อน แล้วก็พยายามที่จะทำตัวให้เข้ากับเขาได้เฉพาะในทางที่ดีเท่านั้น เช่น คนดื่มสุรา เราก็อาจคบได้ แต่ไม่ใช่หมายความว่า เราต้องเป็นนักดื่มสุราเหมือนอย่างเขา เราอาจคบเขาได้ในด้านที่เขาขยันขันแข็งในการทำมาหากินในทางที่สุจริต หรือเราอาจคบโจรก็ได้ แต่ก็มีไว้ว่า เราจะเป็นโจรตามเขา แต่เราคบไว้เพื่อเขาจะได้ไม่มาปล้นสะดมเรา และเพื่อเราจะได้หาโอกาสกลับใจเขาเสียใหม่ เป็นต้น แต่การที่บางคนมักชอบนิินหาว่าร้ายกันและกันอันเป็นเหตุให้เกิดความแตกสามัคคีนั่น ก็เพราะเขาชอบมองคนในแง่ร้ายนั่นเอง คนเรานั้นมีใจไม่ตีแล้ว มักจะมองคนอื่นไม่ดีไปด้วย เหมือนการใส่แว่นสี ก็อาจมองเห็นอะไรเป็นสีต่าง ๆ ตามไปด้วย ฉะนั้นในฐานะที่เป็นชาวพุทธ จึงควรที่จะได้มองทุกสิ่งในทุกแง่ทุกมุม แล้วจะทำให้เราทราบความจริงดีขึ้น และจะได้สามารถเข้ากันได้โดยง่ายกับทุกคน

ธรรมทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นหลักการแห่งการสังคมสงเคราะห์ที่ดียิ่ง ในการที่จะผดุงสังคมให้อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ และการที่จะทำการสังคมสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จด้วยดีนั้นจะต้องปฏิบัติตามหลักการนี้ตามลำดับ ต้องให้ประชาชนมีการอยู่ดีกินดี มีความรู้ (ทาน) เสียก่อน รู้จักพูดจา

ปราศรัยกันด้วยอัธยาศัยไมตรีอันดี (ปิยวาจา) และทุกคนก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเอง (อัตถจริยา) เมื่อทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนดีแล้ว การอยู่ร่วมกันโดยสันติ (สมานัตตตา) ก็เกิดขึ้นตามลำดับ

สาราณียธรรม 6 : หลักการอยู่ร่วมกันด้วยสามัคคีธรรม

ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติได้นั้น จำเป็นจะต้องมีหลักธรรมบางประการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้มนุษย์มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันนี้ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า **สาราณียธรรม** หรือ **สารณียธรรม** มี 6 ประการด้วยกัน คือ

1. **เมตตาการุณยธรรม** การประกอบกการุณยธรรม คือการกระทำทางกายด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ ของผู้ร่วมหมู่ ร่วมคณะ ร่วมสังคมด้วยความเต็มอกเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพอ่อนโยน เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง รู้จักให้เกียรติยกย่องกัน เพราะผู้ที่แสดงความเคารพกราบไหว้ยกย่องผู้อื่นก่อนนั้น ย่อมจะได้รับการเคารพยกย่องตอบเสมอ สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “**ปุชโก ลภเต ปุช วนทโก ปฏฺวณทน**” แปลว่า **ผู้ที่บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ที่ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ**

2. **เมตตาวัจจกรรม** การประกอบวัจจกรรม คือการกระทำทางวาจาด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การช่วยชี้แจง สั่งสอน อบรม แนะนำ ตักเตือน หรือบอกแจ้งสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ด้วยความหวังดี ความปรารถนาดี เช่น บิณฑมารดาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ครูบาอาจารย์อบรมสั่งสอนศิษย์ด้วยความเมตตากรุณา รวมทั้งการเจรจาด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนโยนด้วยความจริงใจ พูดแต่ถ้อยคำที่ประสานประโยชน์ก่อให้เกิดความสมัคปรองมอดสามัคคี หรือพูดยกย่องให้เกียรติแก่กันและกันด้วยความสุจริตและความจริงใจต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3. **เมตตามโนกรรม** การประกอบมโนกรรม คือการกระทำทางใจด้วยเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง หมายถึง การตั้งจิตปรารถนาดีต่อกัน คิดแต่จะทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี เช่นเดียวกับบิณฑมารดาที่ตั้งใจปรารถนาดีต่อบุตรธิดา หรือครูบาอาจารย์ที่ตั้งใจปรารถนาดีต่อศิษย์ อยากเห็นความสุขความเจริญของบุตรธิดาหรือศิษย์ เมื่อบุตรธิดาหรือศิษย์ประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมุทิตาจิต คือแสดงความชื่นชมยินดีด้วย แต่เมื่อบุตรธิดาหรือศิษย์ประสบความผิดหวังในชีวิตก็มีความสงสารปรารถนาจะช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกันด้วยความจริงใจ ไม่ใช่แสร้งทำ

4. **สาธารณโภคิ** เมื่อได้สิ่งของใดมาโดยชอบธรรม ไม่ว่าจะเป็นของใหญ่หรือของเล็กน้อยก็ตาม ก็ไม่หวงไว้ใช้หรือบริโภคแต่ผู้เดียว รู้จักนำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่ายให้แก่ผู้อื่นให้มีส่วนร่วม

ได้ใช้ได้บริโภคโดยทั่วกัน ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว เป็นการช่วยเหลือเจือจานกันในด้านวัตถุสิ่งของ ทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภคคือเครื่องใช้ไม้สอย และเครื่องบริโภคคือข้าวปลาอาหารทั้งหลาย

5. สีสสามัญญตา ความเป็นผู้เสมอกันด้วยศีล คือเป็นผู้มีศีลมีธรรม มีระเบียบวินัยเสมอกัน การอยู่ร่วมกันในสังคม ถ้าแต่ละคนไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีศีลมีธรรม ไม่มีความเคารพในต่อบท กฎหมาย ในขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี หรือไม่มีความเคารพในกฎกติกาต่าง ๆ ที่สังคมได้ กำหนดขึ้น สังคมก็จะมีระเบียบวินัย เมื่อสังคมไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีคนเคารพในกฎหมาย ใครอยากทำอะไรก็ทำตามใจชอบ ในที่สุด “กฎหมายก็จะอยู่เหนือกฎหมาย” พระสงฆ์เป็นแบบอย่าง ที่ดีในเรื่องนี้ การที่ท่านอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เพราะท่านประพฤติปฏิบัติในศีลหรือระเบียบ วินัยบริสุทธิ์เสมอกัน ท่านจึงมีระเบียบวินัย เห็นแล้วนำศรัทธาเลื่อมใส ผิดกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป บ้านเมืองใดมีประชาชนที่มีระเบียบวินัย บ้านเมืองนั้นก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ประเทศเล็ก ๆ บางประเทศ แม้จำนวนพลเมืองจะมีน้อย แต่ถ้าหากเต็มไปด้วยคุณภาพ มีระเบียบวินัยแล้วย่อม เอาชนะประเทศที่ใหญ่กว่า มีพลเมืองมากกว่าแต่ไร้คุณภาพและมีระเบียบวินัยย่อหย่อนได้

6. ทิฐีสามัญญตา ความเป็นผู้เสมอกันด้วยทิฐิ คือความเห็น หมายความว่า การที่ มนุษย์เราจะอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันนั้น ควรจะมีเจตคติหรือความคิดเห็นตรงกัน เช่น ถ้า ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เป็นการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศไทย แต่มีประชาชนบางกลุ่มเห็นว่าควรปกครองโดยระบอบ อื่น เช่น ระบอบเผด็จการ ระบอบประธานาธิบดีอย่างสหรัฐอเมริกา หรือแบบคอมมิวนิสต์ อย่างนี้ ถือว่ามีความเห็นต่างกัน ย่อมก่อให้เกิดการแตกแยก จนถึงกับกลายเป็นสงครามกลางเมืองได้ ในสังคมที่ย่อยลงมา สมาชิกของสังคมนั้น ๆ ก็ควรจะต้องมีอุดมคติหรืออุดมการณ์ตรงกัน จึงจะ ทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในที่สุด

คุณธรรมทั้ง 6 ประการนี้ ชื่อว่าเป็น สาราณียะ หรือ สารณียะ เพราะเป็นธรรมหรือ สาเหตุทำให้ระลึกถึงกัน เป็น ปิยกรณ์ คือทำให้เป็นที่รักของกันและกัน เป็น ครุกรณ์ เพราะ จะทำให้เป็นที่เคารพของกันและกัน ย่อมเป็นไปเพื่อ ความสงเคราะห์ กัน ก่อให้เกิดความกลมกลืน เข้าหากัน ย่อมเป็นไปเพื่อ ความไม่วิวาท ความทะเลาะเบาะแว้งกัน ย่อมเป็นไปเพื่อ ความสามัคคี มีความสมัครสมานกัน และเป็นไปเพื่อ เอกภาพ คือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเป็น ปึกแผ่นของสังคมและประเทศชาติในที่สุด

ทิศ 6 : หลักมนุษยสัมพันธ์

โดยเหตุที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม กวกรที่เราจะต้องอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขนั้น จำเป็น ที่มนุษย์แต่ละคนจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง เมื่อทุกคนปฏิบัติหน้าที่

ของตนในแต่ละหน้าที่ได้ครบถ้วนแล้ว “ช่องว่าง” ในสังคมก็จะไม่มี การที่มนุษย์แต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างครบถ้วนไม่บกพร่องนั้น ย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม แสดงว่ามีหลักมนุษยสัมพันธ์ “ที่ดี”

อารยชนทั้งหลายย่อมมีวัฒนธรรมประจำตน เป็นต้นว่า ความเคารพ เฉพาะความเคารพ ก็แสดงความงามให้ปรากฏเป็นหลักการของผู้มีความกตัญญูทศเวที ทำให้คนรู้จักเคารพซึ่งกันและกัน ตามฐานะ ในทางศาสนาก็ได้วางหลักไว้สำหรับคนที่จะแสดงความเคารพ เพื่อกะชับให้ความเคารพ มั่นคง ให้รู้จักเคารพอย่างมีเหตุผล มิใช่ให้เคารพทั่วไป รู้จักสิ่งที่ควรเคารพและผู้ที่ควรเคารพ ประการสำคัญก็ต้องรู้จักเคารพตอบ ต้องรู้จักหน้าที่ของผู้ให้ความเคารพ และคนที่ได้รับความเคารพ

พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์กัน ในฐานะต่าง ๆ อย่างละเอียด เพื่อให้แต่ละคนรู้จักหน้าที่ของตน รู้จักเคารพกัน คนโบราณสมัย พระพุทธเจ้าได้แนะนำบุตรของตนให้ไหว้ทิศ เพราะถือว่าแต่ละทิศมีเทวดาประจำ ท่านจะได้ ให้ความคุ้มครอง หรือแม้แต่ทิศเอง เช่น ทิศตะวันออก ก็ถือว่ามีความดี เพราะบอกให้รู้ทิศรู้ทาง การไหว้ทิศ ถือทิศ จึงตกทอดมาถึงในปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของทิศ ยิ่งกว่านั้น โดยทรงนำทิศไปเปรียบเทียบกับบุคคลในฐานะต่าง ๆ แล้วจัดบุคคลไว้ในฐานะนั้น ๆ เพื่อให้เกิด มนุษยสัมพันธ์ ที่ดี

ตามหลักจักรวาลวิทยาถือว่าทิศใหญ่มีอยู่ 4 ทิศ คือ ทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ และ ทิศตะวันตก ผู้ที่ปรารถนาจะเป็นใหญ่ในโลก จะต้องสามารถปราบปรามข้าศึกได้ทั้ง 4 ทิศ จาก 4 ทิศก็ขยายออกไปเป็น 8 ทิศ และ 16 ทิศตามลำดับ แต่ที่แยกมีทิศ 6 นั้น ก็โดยเพิ่มทิศเบื้องบน กับทิศเบื้องต่ำเข้าอีก 2 ทิศ จึงเป็น 6 ทิศ

ในสมัยพุทธกาลมีมาณพหนุ่มผู้หนึ่งชื่อ สิงคาลมาณพ ซึ่งปฏิบัติตามคำสอนของบิดาให้ ไหว้ทิศทุกวัน จะได้มีความสุขความเจริญก้าวหน้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพบเห็นและทรงสอบถาม ถึงสาเหตุที่สิงคาลมาณพไหว้ทิศ เมื่อทรงทราบว่ามาณพไหว้ทิศตามคำสั่งของบิดา จึงได้ตรัส บอกว่าทิศที่บิดาของมาณพสอนให้ไหว้นั้น หาได้หมายถึงทิศเหนือ ทิศตะวันออก ฯลฯ เป็นต้นไม่ หากได้สอนเป็นเชิงปริศนาถาม นั่นคือสอนให้สิงคาลมาณพรู้จัก หลักมนุษยสัมพันธ์ ในฐานะ ที่แต่ละคนต่างก็มีฐานะทางสังคมต่าง ๆ กัน บางคนก็อาจมีฐานะในสังคมหลายฐานะ เช่น อาจ เป็นทั้งบิดาหรือมารดา เป็นบุตร เป็นครูอาจารย์ เป็นศิษย์ เป็นสามี เป็นภรรยา เป็นเพื่อน ฯลฯ แต่ละคนควรจะได้ปฏิบัติหน้าที่ตามฐานะของตนให้สมบูรณ์ จึงจะทำให้สังคมมีระเบียบ และไม่มี “ช่องว่าง” เกิดขึ้นในสังคม

ทิศทั้ง 6 นั้นได้แก่

1. ปุรัตถิมทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดามารดา
2. ทักขิณทิศ คือ ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์

3. ปัจฉิมทิศ คือ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยา
4. อุตตรทิศ คือ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร
5. อุปริมทิศ คือ ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์
6. เหนือภูมิทิศ คือ ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ ลูกจ้าง

ดังจะได้อธิบายถึงสัมพันธภาพของบุคคลในแต่ละทิศดังนี้

1. ทิศเบื้องหน้า หรือ ปุรัตถิมทิศ นับเป็นทิศแรก อันหมายถึง บิดามารดา ทั้งนี้ เพราะ บิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณต่อบุตรธิดา เนื่องจากท่านได้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูเรามา บางทีเราก็มักเรียกว่า **ชนก-ชนนี** แปลว่า **ผู้ให้กำเนิด** ที่เรียกว่า **บิดา มารดา** ก็เพราะท่านได้เลี้ยงดูเรามา ตั้งแต่เกิด ทางพระพุทธศาสนาถือว่าบิดามารดาเป็น “พรหมของบุตร” เพราะเป็นอยู่ในพรหมวิหาร 4 เป็น **บุรพาจารย์ของบุตร** เพราะท่านเป็นครูคนแรกที่ได้อบรมสั่งสอนเรามาตั้งแต่เรายังพูดไม่ได้ เป็น **พระอรหันต์ของบุตร** ควรแก่การรับอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ จากบุตร โดยเฉพาะมารดา ได้รับยกย่องมากมาย เช่น ได้ชื่อว่า **สุหตา** คือเป็นผู้มีใจดีใจงามต่อบุตร ชื่อว่า **ชนยันตี** บ้าง **ชนเนตตี** บ้าง เพราะมีน้ำใจหวังอยากจะมีดรรชนี ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าการตั้งดรรชนีนั้นลำบากเพียงใด และในเวลาคลอดก็เสี่ยงต่อชีวิตเพียงใด แต่มารดาก็หวังอยากจะได้บุตร ชื่อว่า **ชนนี** แปลว่า **แม่ยังกิดเกล้า** พร้อมประทับประคองครรภ์ด้วยความเอาใจใส่ ชื่อว่า **โศเสนตี** เพราะยามเมื่อบุตรร้องไห้ ท่านก็ปลอบให้หยุดด้วยการให้ดื่มนมบ้าง กล่อมบ้าง อุ้มประทับแนบไว้กับตัวบ้าง เวลาที่บุตรน้อยยังไม่เตี้ยสา อยากไปเล่นตากแดดตากลม มารดาก็เป็นห่วงเกรงว่าบุตรจะไม่สบาย รีบชวนขวายหาทางป้องกัน มารดาจึงได้ชื่อว่า **โปเสนตี** แปลว่า **ผู้เลี้ยงดู** บางครั้งมารดาต้องระทมทุกข์ เพราะบุตรอยู่ในวัยหนุ่มวัยสาวเมื่อบุตรกลับบ้านผิดเวลาก็เป็นห่วงเป็นใย บางครั้งต้องอดหลับอดนอนรอบุตรจนดึกดื่น เพราะเหตุที่บิดามารดามีความสำคัญต่อบุตรธิดามากจึงนับว่าเป็น **บุพการี** คือผู้ที่ทำอุปการะมาก่อนของบุตร พระพุทธเจ้าจึงทรงเปรียบเทียบบิดามารดา เป็นเหมือนทิศเบื้องหน้า

บิดามารดาที่ดีจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตน 5 ประการดังนี้

1. ห้ามไม่ให้บุตรธิดากระทำความชั่ว
2. อบรมสั่งสอนบุตรธิดาให้ตั้งอยู่ในความดี
3. ส่งเสียให้บุตรธิดาได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา
4. หาภรรยาหรือสามีที่เหมาะสมให้
5. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาที่เหมาะสม

บุตรธิดาที่ดีจะต้องสนใจ เอาใจใส่ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อบิดามารดา ด้วยความสำนึกซาบซึ้งในพระคุณของท่าน 5 ประการ คือ

1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเราต้องเลี้ยงท่านตอบ

2. ทำกิจการต่าง ๆ แทนท่าน
 3. ดำรงวงศ์สกุลให้มั่นคง และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น
 4. ประพฤติตนให้เป็นคนที่สมควรแก่การที่จะรับทรัพย์มรดกของท่าน
 5. เมื่อท่านล่วงลับ คือ ถึงแก่กรรมไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน
- เมื่อทั้งบิดามารดาและบุตรธิดาต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความจริงใจได้อย่างครบถ้วนแล้ว ครอบครัวก็มีความสุข “ช่องว่าง” ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดาก็จะหมดไป

2. ทิศเบื้องขวา หรือทักษิณทิศ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ ซึ่งมีความสำคัญรองจากบิดามารดา ลงมา เพราะครูบาอาจารย์มีหน้าที่อบรมพร่ำสอนศิษย์ แนะนำสั่งสอนศิษย์ว่าทางใดควรดำเนิน ทางใดไม่ควรดำเนิน พระพุทธเจ้าจึงทรงเปรียบครูบาอาจารย์เสมือนทิศเบื้องขวา

ครูบาอาจารย์ที่ดีจะต้องอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของตน 5 ประการ ดังนี้

1. แนะนำดี คือ แนะนำว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ
2. ให้การศึกษาดี คือ การถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ โดยไม่เห็นแก่ความยากลำบาก และด้วยความอดทน ถ้าศิษย์ยังไม่เข้าใจ ก็ต้องพยายามหาทางอธิบายให้ศิษย์เข้าใจให้ได้
3. ถ่ายทอดศิลปวิทยาให้อย่างสิ้นเชิงโดยไม่ปิดบังอำพราง
4. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง
5. เป็นที่พึ่งพำนักของศิษย์ได้ในที่ทุกหนทุกแห่ง เช่นเวลาศิษย์จะต้องเดินทางไปยังสถานที่ที่ตนไม่เคยไป ย่อมมีความยุ่งยากลำบากใจ ครูบาอาจารย์ก็อาจแนะนำให้ไปพบคนนั้นคนนี้ ซึ่งตนรู้จักหรือเป็นศิษย์ของตนได้

ศิษย์ที่ดีเมื่อได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูบาอาจารย์แล้ว จะต้องมีความกตัญญูทวนเวียนที่ คือรู้คุณของท่านและประกาศพระคุณของท่านให้ปรากฏ หรือเมื่อมีโอกาสก็ตอบแทนพระคุณของท่านตามความเหมาะสมด้วยการปฏิบัติหน้าที่ 5 ประการ ดังนี้

1. เมื่อเห็นครูบาอาจารย์ก็ลุกขึ้นต้อนรับด้วยความเคารพนบ
2. เต็มใจที่จะรับใช้ครูบาอาจารย์เสมอ
3. เชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนของท่านด้วยความเคารพ
4. เมื่อมีโอกาสก็อุปถัมภ์บำรุงท่านตามโอกาสและความเหมาะสม
5. ตั้งอกตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความเคารพ

ถ้าครูบาอาจารย์และศิษย์ต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างครบถ้วนแล้ว “ช่องว่าง” ระหว่างครูบาอาจารย์กับศิษย์ก็จะมี

3. **ทิศเบื้องหลัง หรือปัจฉิมทิศ** ได้แก่ ภรรยา ที่พระพุทธเจ้าทรงจัดภรรยาไว้ในทิศเบื้องหลัง เพราะภรรยาเป็นผู้คอยสนับสนุนเอาใจช่วยสามีอยู่เบื้องหลังเสมอ ที่สามีมีกำลังใจเข้มแข็งในการปฏิบัติหน้าที่หรือในการฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ ก็เพราะมีภรรยาคอยสนับสนุนให้กำลังใจ เอาใจช่วยและให้คำปรึกษาหารือตามสติปัญญาของตน

สามีที่ดี เมื่อมีภรรยาเป็นแม่ศรีบ้าน แม่ศรีเรือนเช่นนี้ จะต้องปฏิบัติหน้าที่บำรุงภรรยา 5 ประการ คือ

1. ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยาโดยไม่ปิดอำพรางใคร
2. ไม่ดูถูกดูหมิ่นดูแคลนภรรยา ไม่ว่าจะได้ในด้านฐานะ การศึกษา หรือชาติกำเนิดวงศ์ตระกูล
3. ไม่ประพฤตินอกใจภรรยา
4. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
5. หาเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และของขวัญให้ตามความเหมาะสมแก่กาลเวลา เช่น ในวันเกิดของภรรยา เป็นต้น

ภรรยาที่ดี เมื่อได้รับความเอาใจใส่และความไว้วางใจจากสามีแล้วย่อมจะต้องมีความจงรักภักดีต่อสามี โดยปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดี 5 ประการคือ

1. จัดการงานในบ้านให้เรียบร้อย ทำให้บ้านน่าอยู่
2. สงเคราะห์ญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงของสามีโดยไม่มีความรังเกียจ
3. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ รู้จักใช้ทรัพย์ตามความเหมาะสม ไม่สุรุ่ยสุร่าย
5. ขยัน ไม่เกียจคร้านในการทำงานทั้งปวง

ถ้าสามีและภรรยาต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนไม่ขาดตกบกพร่อง ย่อมไม่เกิดความระหองระแหงในครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุข เป็นการสร้างสวรรค์ในบ้านหรือสร้างบ้านให้เป็นวิมาน “ช่องว่าง” ระหว่างสามีกับภรรยาก็จะไม่เกิดมีอย่างแน่นอน ถ้ามีบุตรธิดา บุตรธิดาก็จะมีความอบอุ่นใจเมื่ออยู่ในบ้าน ไม่เตลิดออกนอกบ้าน ครอบครัวก็จะมีความสุขสบาย ทั้งยังจะทำให้คนอื่น ๆ ในครอบครัวพลอยมีความสุขใจไปด้วย

4. **ทิศเบื้องซ้าย หรืออุตตรทิศ** ได้แก่ มิตรสหาย ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้วย่อมจะมีเพื่อนฝูงมาตั้งแต่เล็ก ๆ ด้วยกันทุกคน เพียงแต่บางคนมีเพื่อนฝูงมาก บางคนมีเพื่อนฝูงน้อยเท่านั้น แต่ในการที่จะคบเพื่อนฝูงหรือมิตรสหายนั้นจะต้องรู้จักเลือกคบเฉพาะมิตรที่ดี เพราะมิตรสหายบางทีก็มีอิทธิพลต่อเรามาก ถ้าคบมิตรที่ดี คือ มิตรแท้ เราก็พลอยได้ดิบได้ดีหรือพลอยมีเกียรติมีชื่อเสียงไปด้วย แต่ถ้าคบมิตรที่ไม่ดีหรือมิตรเทียม เราก็จะพลอยเสื่อมเสียเกียรติและชื่อเสียงไปด้วย

คนที่ไม่มีมิตรสหายนั้น แม้จะมีชีวิตอยู่ในเมือง ก็ว้าเหวเหมือนคนอยู่ทีในป่าตามลำพัง

หากเรามีมิตรสหายที่ดี เวลาเมื่อมีธุระ มิตรสหายก็พอจะช่วยเหลือแบ่งเบาภาระและพึ่งพาอาศัยกันได้ แต่ผู้ที่ต้องการมิตรสหายจำต้องรู้จักวิธีสมานมิตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงวิธีการสมานมิตรที่จะผูกใจมิตรไว้ได้ตลอดไป โดยการปฏิบัติหน้าที่ของมิตรที่ดี 5 ประการคือ

1. รู้จักให้ปันสิ่งของ มีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่มิตร
2. รู้จักเจรจาปราศรัยกับมิตรด้วยถ้อยคำไพเราะเสนาะหู
3. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่มิตร
4. วางตนเสมอต้นเสมอปลาย แม้จะได้ดิบได้ดี มีเกียรติ มีฐานะดีขึ้นก็ไม่ลืมมิตร
5. ไม่แก่งแย่งอะไรให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

ผู้ต้องการมิตร ต้องการสมานมิตร ต้องการเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ในคราวที่มีกิจธุระจะได้พึ่งพาอาศัยกันได้นั้น จำต้องปฏิบัติตามหลักการสมานมิตรนี้

เมื่อมิตรสหายได้รับการสมานมิตรด้วยลักษณะดังกล่าวแล้ว ย่อมจะต้องตอบสนองมิตรแบบ “มิตรจิตมิตรใจ” โดยปฏิบัติหน้าที่ 5 ประการ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ดังนี้

1. เมื่อมิตรมีความประมาท ก็ช่วยรักษาค้ำครองให้
2. ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของมิตรผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เช่น ในเวลาที่มิตรหลับหรือมึนเมา เป็นต้น
3. เมื่อมีภัยอันตรายเกิดขึ้น ก็เอาเป็นที่พึ่งได้
4. ไม่ทอดทิ้งในยามที่มิตรถึงความวิบัติ
5. นับถือตลอดถึงญาติพี่น้องของมิตร

มิตรที่ต่างฝ่ายต่างสมัครสมานน้ำใจกันเช่นนี้ ถือว่าตั้งอยู่ในฐานะที่ดี เป็นมิตรแท้ ถ้าต่างฝ่ายต่างถนอมน้ำใจกันด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของมิตรที่ดีแล้ว “ช่องว่าง” ระหว่างมิตรสหายก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

5. กิตติเบื่องบน หรืออุปริมกิต ได้แก่ สมณพราหมณ์ หรือ ภิกษุ สามเณร ซึ่งเป็นผู้ทรงศีลธรรม เป็น ผู้นำทางวิญญาณ ของประชาชน มีใจมุ่งมั่นในอันที่จะชักนำศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมความดีงาม เป็นผู้จุดประทีปแห่งศีลธรรมขึ้นในท่ามกลางจิตใจของประชาชน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้สมณพราหมณ์ หรือ ภิกษุสามเณรปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อตอบแทนคุณที่ศาสนิกชนได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงตนไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. แนะนำห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่ว
2. แนะนำสั่งสอนอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ในด้านการอบรมสั่งสอนแนะนำด้วยน้ำใจอันงาม
4. ให้ศาสนิกชนได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

5. สิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจอย่างแจ่มชัด ก็พยายามอธิบายให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
6. บอกทางสวรรค์ หรือทางที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญในชีวิตให้
ศาสนิกชนที่ดีเมื่อได้รับการอบรมสั่งสอนจากสมณพราหมณ์ หรือภิกษุสามเณร จนมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนแล้วเช่นนี้ ควรจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อสมณพราหมณ์หรือภิกษุสามเณร 5 ประการ ดังนี้
 1. ถ้าจะแสดงกายกรรม คือ การกระทำทางกายใด ๆ ต่อสมณพราหมณ์ หรือภิกษุสามเณร ก็ต้องมีจิตประกอบด้วยเมตตาเสมอ
 2. ถ้าจะแสดงวจีกรรม คือ การกระทำทางวาจา ได้แก่ พูดสิ่งใดกับสมณพราหมณ์ หรือ ภิกษุสามเณร ก็ต้องมีจิตประกอบด้วยเมตตาเสมอ
 3. ถ้าจะมีมโนกรรม คือ คิดสิ่งใด ถึงสมณพราหมณ์ หรือภิกษุสามเณร ก็ให้คิดประกอบด้วยเมตตาเสมอ
 4. เปิดประตูบ้านต้อนรับสมณพราหมณ์ หรือภิกษุสามเณร ด้วยความเต็มอกเต็มใจ
 5. ให้วัตถุสิ่งของแก่สมณพราหมณ์ หรือถวายจตุปัจจัย คือ จีวร อาหาร บิณฑบาต ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แต่ภิกษุสามเณร ด้วยความเคารพ

การถวายจตุปัจจัยแด่พระสงฆ์

เมื่อสมณพราหมณ์หรือภิกษุสามเณรกับประชาชนหรือศาสนิกชน ต่างได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มอกเต็มใจ ก็จะมีแต่ความสุขความสบาย ความทุกข์ยากต่าง ๆ ของสังคมและ

ประเทศชาติก็จะหมดไป ประชาชนจะช่วยพยุงในด้านเศรษฐกิจ เพื่อความอยู่ดีกินดี สมณพราหมณ์ หรือภิกษุสามเณรก็จะช่วยประดับประดาจิตใจ กล่อมเกล้าอหยาตย์ให้ไผ่สันติ ประชาชนช่วยสร้างสุขกาย สมณพราหมณ์หรือภิกษุสามเณรช่วยสร้างสุขใจ ความร่มเย็นเป็นปึกแผ่นก็จะมีขึ้นในสังคมและประเทศชาติตลอดไปสิ้นกาลนาน

6. **ทิศเบื้องต่ำ หรือเหตุภูมิทิศ** หมายถึง ลูกจ้าง คนรับใช้ กรรมกรหรือผู้ใต้บังคับบัญชา บุคคลเหล่านี้มิใช่จะใช้เขาได้เพราะกำลังเงินที่ตนให้เท่านั้น เพราะในบางกรณีเงินกลับเป็นโทษแก่ผู้ใช้ก็มี ปรากฏอยู่เสมอที่มีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า คนรับใช้หรือลูกจ้างฆ่าหรือทำร้ายร่างกายนายจ้าง ไม่กลัวนายจ้าง ไม่มีความเยื่อใยต่อนายจ้าง บางรายต้องเปลี่ยนคนรับใช้หรือลูกจ้างอยู่บ่อย ๆ ดังนั้น ผู้ที่เป็นนายจ้างหรือผู้บังคับบัญชาที่ดีจะต้องรู้จักใช้หรือมอบงานให้แก่คนรับใช้ ลูกจ้าง หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ตามความเหมาะสมแก่ความรู้ความสามารถของเขา และต้องรู้จักเอาใจใส่ดูแลสุขทุกข์ของเขาด้วย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้นายจ้าง หรือผู้บังคับบัญชา ปฏิบัติหน้าที่ต่อคนรับใช้ ลูกจ้าง กรรมกร หรือผู้ใต้บังคับบัญชา 5 ประการ ดังนี้

1. มอบการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง และความรู้ความสามารถของเขา
2. จัดหาอาหารให้กินอย่างเพียงพอ และให้รางวัลบ้างเป็นครั้งคราว
3. ให้การรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย
4. แจกของที่มีรสแปลก ๆ ให้ได้รับประทานบ้าง
5. เลิกงานตามกำหนดเวลา หรือเปิดโอกาสให้ไปเที่ยวบ้างเป็นครั้งคราว

เมื่อคนรับใช้ ลูกจ้าง กรรมกร หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ได้รับความสะดวกสบายในการปฏิบัติหน้าที่การงานจากผู้เป็นนายจ้างหรือผู้บังคับบัญชาแล้ว ย่อมมีกำลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยความเข้มแข็ง รักใคร่ เคารพนับถือนายจ้างหรือผู้บังคับบัญชาของตน เต็มใจที่จะสนองงานให้สมกับที่ตนได้รับความสะดวกสบายในการทำงาน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนรับใช้ ลูกจ้าง กรรมกร หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ปฏิบัติหน้าที่ต่อนายจ้างหรือผู้บังคับบัญชา 5 ประการ ดังนี้

1. ลูกขึ้นทำงานก่อนนายจ้าง หรือมาทำงานก่อนผู้บังคับบัญชา
2. เลิกงานทีหลังนายจ้าง หรือผู้บังคับบัญชา
3. ถือเอาแต่สิ่งของที่นายจ้างหรือผู้บังคับบัญชาให้เท่านั้น
4. ปฏิบัติหน้าที่การงานให้ดียิ่งขึ้นเสมอ
5. นำคุณงามความดีของนายจ้าง หรือผู้บังคับบัญชาไปสรรเสริญในที่ต่าง ๆ

เมื่อนายจ้างและลูกจ้าง หรือกรรมกรปฏิบัติต่อกันเช่นนี้ การหยุดงานเพื่อประท้วงค่าแรงงาน หรือขอขึ้นค่าแรงงานก็จะไม่มี นายจ้างก็จะไม่บีบบังคับ หรือใช้งานลูกจ้างจนเกินกว่าเหตุ ต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน มุ่งหมายในการที่จะทำการงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ปัญหาความยุ่งยากระหว่าง

นายจ้างกับลูกจ้าง คนใช้ หรือกรรมกรก็จะหมดไป “ช่องว่าง” ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างหรือกรรมกร หรือ “ช่องว่าง” ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาก็จะไม่มี

ทิศทั้ง 6 ตามที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบจัดไว้ให้เข้ากับบุคคลเป็นคู่ ๆ พร้อมทั้งทรงกำหนดหน้าที่ ที่แต่ละฝ่ายจะพึงปฏิบัติต่อกัน นับว่าเป็นหลักสำคัญในการที่จะสร้าง **มนุษยสัมพันธ์** ที่ดีให้เกิดขึ้นในวงสังคม อันจะนำประเทศไปสู่ความเป็นอารยประเทศ นำชุมชนไปสู่ความเป็นอารยชน ประชาชนทั้งปวงในประเทศก็จะได้รับความสุขความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ ทำให้เกิดความ “สมดุล” และไม่เกิดเป็น “ช่องว่าง” ในสังคม สังคมและประเทศชาติก็就会有ความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรืองตลอดไปชั่วกาลนาน

หลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคริสต์ศาสนา

ในคริสต์ศาสนามีหลักธรรมอยู่มากเช่นกันที่สอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เช่น:-

1. **เรื่องความรัก** พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์ทุกคนแผ่ความรัก ความเมตตาให้แก่มนุษย์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นมิตรและเป็นศัตรูโดยไม่เลือกหน้า แม้คำสอนดั้งเดิมบางทีจะมีลักษณะ **ตาต่อตา ฟันต่อฟัน** ท่านจะรักเพื่อนบ้านของท่านและเกลียดศัตรูของท่านก็ตาม พระเยซูกลับทรงสอนว่า “แต่เราจะบอกเจ้าว่า เจ้าจงรักศัตรูของเจ้า และสวคมนต์อันวอนให้ผู้ที่จงล้างจงผลาญเจ้าเกิด เพราะนั้นจะทำให้เจ้าได้มีโอกาสดำเนินบุตรของพระบิดาในสวรรค์ เพราะพระองค์ทรงเป็นผู้ที่ทำให้พระอาทิตย์ขึ้นเหนือทั้งคนดีและคนชั่ว และส่งฝนมาให้ทั้งผู้ที่ยุติธรรมและไม่ยุติธรรม...” ข้อนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าพระเป็นเจ้าทรงรักมนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกัน เช่นเดียวกับที่พระอาทิตย์ส่องแสงสว่างให้ทั้งแก่คนดีและคนชั่ว หรือเหมือนฝนที่ตกลงมาย่อมให้ความชุ่มฉ่ำทั้งแก่คนที่ยุติธรรมและคนที่ไม่ยุติธรรมฉะนั้น

พระเยซูและพระมารดา

ในจดหมายของนักบุญพอล (St. Paul) ที่มีไปถึงชาวเมืองคอรีนธ์ (กรีก) คงจะเป็นคำสอนที่ประทับใจที่สุดตอนหนึ่งสำหรับคริสตศาสนิกชน ในเรื่องหน้าที่ของความรักซึ่งมักมีอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ และมักจะยั่วเร้าใจให้เขาทำหน้าที่ตามเวลาตอนหนึ่งดังนี้:

“ถ้าเราใช้ภาษามนุษย์และภาษาเทวทูตพูดโดยไม่มีความรักแท้ เราก็เป็นกลองที่มีเสียงดังอีกทีก็กริกโครมและฉิ่งที่มีเสียงดัง และถ้าเรามีอำนาจที่จะพยากรณ์ได้ และเข้าใจความลึกลับและความรู้ทั้งมวล ทั้งมีศรัทธาทั้งมวล แม้ขนาดจะสามารถทำให้ภูเขาเคลื่อนที่ได้ก็ตาม ถ้าเราไม่มีความรัก เราก็ไม่ได้เห็นอะไรเลย ถ้าเราจะสลัดทุกสิ่งที่เรามีอยู่ทิ้งบ้าง และถ้าเราจะปล่อยให้ร่างกายของเราถูกเผาไฟ แต่ถ้าเราไม่มีความรัก เราก็จะไม่ได้รับอะไรเลย ความรักก็คือความอดทน และความกรุณานั้นเอง ความรักต้องไม่ใช่ความริษยาหรือความอิจฉา ความรักไม่ใช่ความอวดดีหรือความหยาบช้ำ ความรักไม่มีทางของตัวเอง ความรักไม่ใช่ความโกรธง่ายหรือความขัดเคือง ความรักต้องไม่ยินดีในทางผิด ๆ แต่ต้องยินดีในทางที่ถูก ความรักต้องถือทุกสิ่งทุกอย่าง ต้องห่วงทุกสิ่งทุกอย่าง และต้องทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ความรักไม่เคยมีที่สิ้นสุด...ในบรรดาศรัทธา ความหวัง ความรัก สามประการนี้สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ความรัก”

นอกจากนั้นพระเยซูยังได้สอนเกี่ยวกับความรักที่สำคัญยิ่ง คือ ความรักพระเป็นเจ้า ไว้ด้วย ดังนี้ “พระเป็นเจ้าของเรา พระองค์ทรงเป็นหนึ่งในสาม เจ้าจะต้องรักพระเป็นเจ้าของเจ้าอย่างหมดหัวใจ หมดดวงวิญญาณ หมดชีวิตจิตใจ และด้วยความเข้มแข็งของเจ้าทั้งหมด” และอีกข้อหนึ่ง พระเยซูทรงสอนว่า “เจ้าจะต้องรักเพื่อนบ้านของเจ้าดุจดังรักตัวเอง”

2. **เรื่องการบริจาต** พระเยซูทรงสอนให้มนุษย์มีความเสียสละ จงทำความดีมิใช่เพื่อเอาหน้า จงทำความดีเพื่อความดี ในการให้ทานนั้นพระเยซูทรงสอนว่า “การให้ทาน ถ้าเจ้าจะให้ต่อหน้ามนุษย์ ก็อย่าให้เป็นการอวดเพื่อจะให้ผู้อื่นเขาสรรเสริญ ถึงจะให้ทานในที่ลับ พระเป็นเจ้าก็ทรงเห็น” ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงสอนว่า การสะสมทรัพย์มิได้ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร มีแต่จะก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ตนเองด้วยซ้ำไป เช่นทรงสอนว่า “เจ้าจงอย่าสะสมทรัพย์ไว้บนแผ่นดิน จะก่อให้เกิดภัยต่าง ๆ จงสะสมทรัพย์ในเมืองสวรรค์เถิด เพราะการสะสมทรัพย์มากเป็นสิ่งที่ไม่บังควร จะเป็นเหตุให้หลงใหลในโภคทรัพย์กว่าที่จะรักษาความบริสุทธิ์”

3. **เรื่องศรัทธาในพระเป็นเจ้า** การที่คริสต์ศาสนิกชนมีความเชื่อในพระเป็นเจ้าร่วมกัน ย่อมก่อให้เกิดเอกภาพในคริสต์ศาสนา และทำให้คริสต์ศาสนิกชนมีศรัทธาแน่นแฟ้นคงในพระเป็นเจ้าที่ตนนับถือ ถ้าตราบใดที่เรายังมีศรัทธาในพระเป็นเจ้าอย่างแท้จริงแล้ว ก็ไม่ต้องกลัวอดตายดอก พระเป็นเจ้าจะทรงช่วยเหลืออย่างแน่นอน ดังที่พระเยซูได้สอนไว้ว่า “เจ้าทั้งหลายอย่าได้ปรารถนาถึงชีวิตเลยว่าจะหาอาหารที่ไหนมาบริโภค จะหาอะไรมานั่งห่ม ท่านจงดูนกในอากาศสิ มันไม่ได้หว่านพืชพรรณ มันไม่ได้สังสมสิ่งของไว้ในยุ้งฉาง แต่พระบิดาของเจ้าทั้งหลายซึ่งประทับอยู่บนสวรรค์ยังทรงเลี้ยงมันอยู่ และเมื่อท่านมาศาลาวันกับสิ่งเหล่านี้จะให้อายุสูงขึ้นแม้เพียงศอกหนึ่งจะได้หรือ ส่วนเครื่องนั่งห่ม จะปรารถนาไปทำไม เจ้าจงดูดอกไม้กลางทุ่งสิ มันงอกงามขึ้นมาได้อย่างไร มันไม่ต้องปั่นฝ้าย ปั่นด้าย และเราขอบอกแก่เจ้าว่า แม้ษัตริย์โซโลมอน ซึ่งมีอำนาจอันยิ่งใหญ่ก็ยังมิงามสดใสดอกไม้ดอกหนึ่ง ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทรงตกแต่งหญ้ายากกลางทุ่งซึ่งเป็นอยู่ทุกวันนี้ และพรุ่งนี้จะต้องทิ้งลงในกองเพลิง พระองค์จะทรงตกแต่งให้ดีสักเท่าใด จงอย่าปรารถนาเลยว่าจะกินอะไร จะหาเสื้อผ้าที่ไหนมานั่งห่ม พระบิดาของพวกเจ้าทั้งหลายย่อมทรงทราบอยู่แล้ว เพราะเหตุนี้ เจ้าทั้งหลายจงหาที่ให้อาณาจักรพระเป็นเจ้าตั้ง แล้วถือซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติ แล้วสิ่งของเหล่านี้จะเพิ่มพูนให้แก่เจ้าเป็นอันมาก แต่อย่าได้นึกถึงถึงวันนี้ พรุ่งนี้ส่วนตัวเอง ความทุกข์ในแต่ละวันก็พออยู่แล้ว และในการที่จะนมัสการพระเป็นเจ้านั้น ไม่จำเป็นจะต้องไปทำอวดใครในโบสถ์ ทำที่ไหนก็ได้” ดังที่พระเยซูได้ทรงสอนไว้ดังนี้ “เจ้าจงนมัสการพระผู้เป็นเจ้า แต่ไม่จำเป็นจะต้องไปนมัสการอวดคนในโบสถ์ หรือที่ชุมชน จะนมัสการที่ไหน ๆ ก็ได้”

เมื่อคริสต์ศาสนิกชนมีศรัทธาในพระเป็นเจ้าร่วมกันเช่นนี้ ความรักความสามัคคีย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน โดยมีพระเป็นเจ้าทรงเป็นหลักยึดมั่น

4. เรื่องคำสอนให้ยึดมั่นในพระบัญญัติร่วมกัน ในเทศนาบนภูเขาซึ่งนับว่าเป็นเทศนาที่สำคัญยิ่งของคริสต์ศาสนา พระเยซูทรงสอนให้คริสต์ศาสนิกชนมีความเคารพยึดมั่นในพระบัญญัติร่วมกัน ดังที่พระองค์ได้ทรงเทศนาสอนว่า “อย่าคิดว่า เรามาเพื่อเลิกล้างพระบัญญัติ และศาสนาพยากรณ์ทั้งหลาย เรามิได้มาเพื่อลบล้าง แต่มาเพื่อทำให้บริบูรณ์ เราขอบอกเจ้าจริง ๆ จะไม่มีอะไรที่หนิพระบัญญัตินี้ไปได้แม้แต่น้อย จนกว่าสวรรค์และโลกจะสิ้นไป จนกว่าจะปฏิบัติตามพระบัญญัติทั้งหมดได้สำเร็จ...” ทั้งนี้เพราะพระเยซูทรงคิดว่า การที่จะทำพระบัญญัติให้สมบูรณ์ได้ มิใช่โดยการใช้พระบัญญัติอย่างเข้มงวดกวดขันเท่านั้น แต่ประชาชนจะต้องพิจารณาให้เห็นธาตุแท้แห่งพระบัญญัติอย่างลึกซึ้งด้วย เช่น พระบัญญัติกล่าวว่า “ท่านจะฆ่าไม่ได้” แต่ถ้าพิจารณาให้ถึงแก่นแท้ของพระบัญญัตินี้ก็จะเห็นว่า “ทุกคนที่โกรธกับพี่น้องของตน” และ “ผู้ที่ด่าว่าพี่น้องของตน” และ “ผู้ที่ พูดว่า เจ้าโง่” ล้วนกำลังล่วงละเมิดพระบัญญัติทั้งสิ้น พระบัญญัติกล่าวว่า “เจ้าจะทำการผิดประเวณีไม่ได้” นั้นหมายความว่า “ผู้ที่ดูสตรีด้วยความรู้สึกหึงหวะทางกามารมณ์ ก็ได้ชื่อว่า ได้ทำการล่วงละเมิดประเวณีกับเธอแล้วทางจิตใจโดยสมบูรณ์”

หลักธรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม นับว่าเป็นศาสนาที่สร้างภราดรภาพ คือ ความเป็นพี่น้องกันในหมู่ชาวมุสลิมทั่วโลกได้ดีที่สุด หลักธรรมที่สำคัญอันเป็นเหตุปัจจัยให้มุสลิมทั่วโลกอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี มีหลายประการด้วยกันเช่น:-

1. เรื่องการนับถือพระเจ้าองค์เดียวร่วมกัน นั่นคือมุสลิมทุกคนจะนับถือพระอัลเลาะห์ หรือที่คนไทยมักเรียกว่า “พระอาหล่า” องค์เดียวกัน ไม่มีพระเป็นเจ้าอื่นใดนอกจากพระอัลเลาะห์ การสำแดงอาการใด ๆ ให้เห็นว่าเป็นการฝ่าฝืนในศาสนาอื่น แสดงว่ามีได้นับถือพระอัลเลาะห์เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกอย่างแท้จริง ถือว่าเป็นบาปหนัก และจะนับถือคัมภีร์อัลกุรอานว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่เทพกาเบรียลนำมาให้แก่บีมุฮัมมัด พระคัมภีร์นอกจากจะเป็นบัญญัติทางศาสนาแล้วยังเป็นทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาไปในตัวด้วย

นอกจากนี้ก็ยังมีความเชื่อในคติเกี่ยวกับการสร้างโลก การสิ้นโลกและวิญญูณร่วมกันด้วย

2. เรื่องการทำนมาซหรือการสวดมนต์ ในภาษาไทยมักจะเรียกว่า “การละหมาด” ได้แก่การปฏิบัติที่แสดงความภักดีต่อพระอัลเลาะห์ เรื่องนี้นับว่าเป็นหลักมูลของศาสนาอิสลามข้อหนึ่งที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย ในเมื่อผู้นั้นมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ และมีอายุเข้าขีดที่รู้จักรับผิดชอบดีแล้ว

การทำนมาซหรือละหมาดนี้ นับว่าเป็นสัญลักษณ์อันชัดเจนที่ยืนยันว่าบุคคลนั้น ๆ

ตั้งอยู่ในหลักศรัทธา ในการนี้มุสลิมต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน อย่างน้อยวันละ 5 เวลา คือ เช้าตรู่ บ่าย เย็น เวลาพลบค่ำ และกลางคืน และเวลาทำนมาซจะต้องหันหน้าไปทางเมืองมักกะฮ์ หรือ เมกกะ ทำให้เมืองมักกะฮ์หรือเมกกะ เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของมุสลิมทั่วโลก

3. เรื่องการถือศีลอด หรือ อัศฮาหม์ การถือศีลอด หรือถือบวช เป็นหลักมูลของศาสนา อิสลามอีกข้อหนึ่งที่มุสลิมจะต้องถือปฏิบัติ มีกำหนดทุกปี ปีละ 1 เดือน ตกในเดือนรอมฎอน อันเป็น เดือนที่ 9 แห่งปีในศาสนาอิสลาม นับแบบจันทรคติ

การถือศีลอด คือการบังคับตนให้งดเว้นจากการบริโภคอาหารและน้ำในช่วงเวลา ตั้งแต่รุ่งอรุณเรื่อยไปจนกระทั่งตะวันตกดิน

ศาสนาอิสลามมิได้กำหนดการถือศีลอด โดยถือว่าเป็นการระงับการกินและการดื่มชั่วคราวชั่วยามเท่านั้น ตรงกันข้าม ศาสนาอิสลามกลับถือว่า การถือศีลอดเป็นการยับยั้งหรือหักห้ามใจตัวเอง เป็นการหัดให้คนทั้งหลายไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจนได้รู้รสชาติของความหิวว่าเป็นอย่างไร แล้วจะได้มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจคนยากจน ซึ่งต้องอดอาหารด้วยความจำเป็นเพราะไม่มีอะไรจะกิน การอดอาหารและน้ำเช่นนี้ยังนับว่าเป็นการบรรเทาความต้องการทางกามารมณ์ได้อีกส่วนหนึ่งด้วย ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ของการให้มุสลิมทุกคนถือศีลอดนั้นคือ:-

1. เพื่อฝึกอบรมจิตใจให้ตัดขาดจากบรรดากิเลสและตัณหาต่าง ๆ หรือบรรเทาให้เบาบางลง
2. เพื่อทำจิตใจบริสุทธิ์ พ้นจากอำนาจฝ่ายต่ำ
3. เพื่อให้รู้ถึงสภาพความยากจนที่ได้รับจากความลำบากและความหิวโหย ซึ่งจะทำให้แต่ละคนมีจิตใจประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อคนทั่วไป
4. เพื่อให้รู้รสแห่งการมีขันติ คือความอดทน

4. การรุดคฺาไปมักกะฮ์หรือการฮัจญ์ ฮัจญ์คือการเดินรุดคฺาไปเยือนวิหารอัลกะบะฮ์ที่เมืองมักกะฮ์ (เมกกะ) เพื่อประกอบพิธีฮัจญ์ ผู้ที่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์แล้วเรียกว่า ฮัจญ์ การประกอบพิธีฮัจญ์ทำได้เพียงแห่งเดียวในโลก ผู้ประสงค์จะทำฮัจญ์ จะต้องเดินทางไปยังเมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งจะทำให้ได้พบพี่น้องชาวมุสลิมที่มาจากทุกมุมโลก ไปอยู่ร่วมกัน มีการกระทำคล้าย ๆ กัน แต่งตัวแบบเดียวกัน มีความหวังในทำนองเดียวกัน ปลดเปลื้องความรู้สึกว่าแตกต่างกันทางเชื้อสาย เชื้อชาติ ฐานะ และจารีตประเพณีต่าง ๆ ไม่มีความแตกต่างกันระหว่างกษัตริย์กับประชาชน ระหว่างผู้สูงศักดิ์กับสามัญชน ทุกคนเท่าเทียมกัน ต่างก็ตั้งหน้าปฏิบัติตาม แสวงหาความยินยอมจากพระอัลเลาะห์ด้วยกัน

การประกอบพิธีฮัจญ์ ทำกันเพียงปีละครั้ง ในเดือนที่ 12 แห่งปีในศาสนาอิสลาม นับแบบจันทรคติ ตามปรกติทำเพียงครั้งเดียวในชีวิต แต่ถ้าหากจะปฏิบัติเกินกว่านั้นก็ย่อมทำได้

วัตถุประสงค์ของการทำอัญญ์ คือ

1. เพื่อไม่ให้มนุษย์ลืมไปว่า ผู้ที่มีเกียรติที่สุด คือผู้ที่สำรวมตนต่อพระอัลเลาะห์ มิใช่ขึ้นอยู่กับสังคม เชื้อชาติ หรือวงศ์ตระกูล
2. เพื่อให้มนุษย์ระลึกถึงประวัติศาสตร์ในศาสนา เป็นการเพิ่มศรัทธาให้มั่นคงยิ่งขึ้น
3. เพื่อสร้างภราดรภาพในหมู่มนุษย์ เพราะ ณ ที่นั้นจะมีประชาชนชาติต่าง ๆ ไม่ว่ามั่งมีหรือยากจน ทุกชาติทุกภาษาและทุกเผ่าพันธุ์ ไม่เลือกศักดิ์หรือฐานะยอมไปร่วมชุมนุมกัน นับว่าเป็นการขยายสังคมของตนให้กว้างขวางออกไป
4. เพื่ออบรมตนให้หลุดทั้งความประพฤติดอย่างที่ไม่ดีงาม เช่น ความยโสโอหัง การดูถูกเหยียดหยามเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ฯลฯ
5. เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงเอกภาพและความเสมอภาคกันของประชากรมุสลิมทั่วโลก

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ให้นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นว่าเหตุใดสังคมไทยซึ่งมีผู้นับถือศาสนาต่างกัน จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แล้วช่วยกันสรุปเป็นหลักการถึงศาสนาทุกศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สอนให้คนเป็นคนดี และยึดมั่นในหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
2. ให้นักเรียนร่วมกันรวบรวมหลักธรรมที่นักเรียนปฏิบัติเป็นประจำในชีวิตประจำวัน ที่ทำให้นักเรียนอยู่ร่วมกันกับเพื่อน ๆ ได้อย่างสงบสุข แล้วเขียนหลักธรรมต่าง ๆ ไว้บนกระดานดำ
3. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในประเทศไทย เช่น พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม แล้วนำมาอภิปรายในชั้นเรียน และร่วมกันสรุปถึงหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันของศาสนาต่าง ๆ
4. ให้นักเรียนแต่ละคนแสดงความคิดเห็นของตนเองที่จะนำหลักธรรมในการอยู่ร่วมกันมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สังคมสงบสุข

คำถาม

1. เหตุใดสังคมไทยซึ่งมีผู้นับถือศาสนาต่างกัน จึงสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
2. ศาสนาแต่ละศาสนาสอนให้คนประพฤติปฏิบัติดี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นความจริงหรือไม่ จงอธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างหลักธรรมที่คล้ายคลึงกันที่เน้นให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
3. ความเสียสละ และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมมากน้อยเพียงใด จงอธิบายโดยสังเขป

บรรณานุกรม

- กวีวรรณ, พระ. วิชาศาสนา. พระนคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2502.
- ขจร สุขพานิช. ข้อมูลจากอดีต. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2518.
- _____. ฐานันดรไพร่. อนุสรณ์เนื่องในงานฌาปนกิจศพนางพันสรพกิจโกศล 6 ธันวาคม 2510.
- _____. ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600-2310. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2521.
- _____. อนุสรณ์ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ม.ป.ป.
- _____. ยุทธยาคดี. กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 2530.
- _____. ยุทธยาราชธานี. กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 2530.
- _____. ออกญาวิไชยเณรและการต่างประเทศไทยในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์. พระนคร : ก้าวหน้า, 2506.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. รวมปาฐกถางานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี เล่ม 1. พระนคร : ศูรสภา, 2510.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา. พิมพ์ในงานบรรจุศพคุณพ่อไต้ลัง พรประภา 4 กันยายน 2511.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. ศาสนาสากล. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2520.
- จี. วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนไทยในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. บรรณาธิการและแปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ฯ และไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร : คลังวิทยา, 2514.
- ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยด้านเศรษฐกิจแต่โบราณ พ.ศ. 2399. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อ, 2533.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกระยา. ทำให้การชาวกรุงเก่า. พระนคร : คลังวิทยา, 2507.
- _____. ตำนานเงินตรา. พระนคร : ธรรมบรรณาการ, 2503.
- _____. ไทยรบพม่า. พระนคร : แพร์พิทยา, 2514.
- _____. ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พระนคร : คลังวิทยา, 2499.
- _____. อธิบายตำนานภาษีอากร. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรศาสตร์, 2512.
- เดอ ชัวซีย์. จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยาม. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2516.
- ถนอม อาณามวัฒน์. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 2516.

ถนอม อานามวัฒน์ และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสิ้นอยุธยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, 2528.

ทรงสุจริต นวรัตน์, ม.ร.ว. ประวัติศาสตร์ไทย. โรงพิมพ์พิริยะ, 2479.

ชานินทร์ กรัยวิเชียร. พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : อรุณ, 2519.

_____. ระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : อรุณ, 2520.

ณรงค์ พ่วงพิศ. ประวัติศาสตร์การปกครองและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรการพิมพ์, 2527.

ไบเลส เจ. เจ. “บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2310”, แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี, 2 (2) : (พฤษภาคม, 2511), 19-27.

ประชาภิกรจักร พระยา. พงสาวดารโยนก ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2504.

ปราโมทย์ ทัศนสุวรรณ. โฉมหน้ากรุงศรีอยุธยา. ม.ป.ท., 2522.

पालเลกัวซ์. เล่าเรื่องเมืองไทย. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า, 2506.

ผ่องพรรณ รัตนภูษิต, ผู้แปล. “เอกสารสมัยพุทธศตวรรษที่ 23 ของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับกรุงสยาม”, ศิลปากร, 5, 57 : (มกราคม 2518)

พรณี อวนสกุล. “ระบบผูกขาดทางเศรษฐกิจสมัยอยุธยา”, ธรรมศาสตร์, 3 : (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2518), 16-40.

พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงสาวดารเหนือ. พระนคร : อรุณ, 2504.

ไพบูลย์ ช่างเรียน. ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย. ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

มนู อุดมเวช. บรรพบุรุษพระเจ้าอู่ทอง. พิษณุโลก : ตระกูลไทย, 2517.

มหาดไทย, กระทรวง. กรมการปกครอง และกรมพัฒนาชุมชน. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย และการป้องกันการซื้อขายเสียง. โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2535. (คู่มือชุดปฏิบัติการเผยแพร่ ประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน)

มหาดไทย, กระทรวง. ประวัติมหาดไทย ภาคที่ 2 ตอนที่ 2. โรงพิมพ์มหาดไทย, 2511.

รอง ศยามานนท์. “ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา”, แดงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี, 5, 23 : (กันยายน 2514)

รอง ศยามานนท์ และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2516.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534.

ราชวรณีย์, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2528.

ลาลูแบร์. จดหมายเหตุลาลูแบร์ เล่ม 1-2. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. ก้าวหน้า, 2510.

วัน วลิต. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. 2182. แปลโดย วนาศรี สามนเสน.
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

เวลส์, ควอริช. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดย กาญจน์ สมเกียรติกุล
และยุพา ชุมจันทร์. โครงการตำราสังคมศาสตร์, 2519.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์,
2524.

ศิลปากร, กรม. จดหมายเหตุการเดินทางสู่สยามของบาทหลวงดาซาร์ด. กรุงเทพฯ : 2517.

_____. เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ พร้อมด้วยพระประวัติและพระนิพนธ์ที่ร้อยกรอง. พระนคร : 2505.

_____. ทำให้การชาวกรุงเก่า ทำให้การขุนหลวงหาวัดฯ. พระนคร : คลังวิทยา, 2507.

_____. บันทึกความทรงจำของบางหลวงเดอะแบส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2518.

_____. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่ม
1-2. แปลจาก Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the
17th Century โดย ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. พระนคร : ศุภสภา, 2513.

_____. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 ภาคที่ 5. พระนคร : ศุภสภา, 2506.

_____. ประชุมพงศาวดารภาค 20, 27, 32, 35, 44, 57-60, 76, 79, 80. ม.ป.ป.

_____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 61 (พงศาวดารเมืองเงินยาง เชียงแสน และตำนานสิงหนวัติ).
พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางสมาน ทะเบียนกิจ, มีนาคม 2515.

_____. ประวัติธรรมชาติ และการเมืองอาณาจักรสยาม. กรุงเทพฯ : 2517.

_____. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับกรมพระปรมาธิบดีชิโนรส. พระนคร : ศุภสภา, 2504.

_____. พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร : ศุภสภา, 2504.

_____. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิพงศ์.
พระนคร : คลังวิทยา, 2507.

_____. พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2. พระนคร : คลังวิทยา, 2512.

_____. เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา. ศุภสภา, 2514.

ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา, ศูนย์. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : อัลลายด์-
พริ้นต์เดอร์ส, 2533.

สงวน อึ้งคง. ทางสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศ. พระนคร : แพรวพิทยา,
2508.

สง่า กาญจนาคพันธุ์. ประวัติการค้าไทย. พระนคร : โรงพิมพ์บพิธ, 2511.

สมชัย อนุมานราชชน. การทูตของไทยสมัยอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509.

สร้อยดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

สำนักนายกรัฐมนตรี : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ. ทำให้การขุดหลวงวัดประดู่-
ทรงธรรม : เอกสารจากหอหลวง. 2534.

สำนักนายกรัฐมนตรี : คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประวัติ
โกษาปานและบันทึกการเดินทางไปฝรั่งเศส. 2530.

สืบแสง พรหมบุญ. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย. บรรณาธิการและแปล
โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุจริต ถาวรสุข. มาตรฐานเงินไทย. พระนคร : โรงพิมพ์กฤษณปกรณ์, 2503.

สุดาศิริ วศวงศ์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. คณะนิติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530. (เอกสารอัดสำเนา)

หม่อม ทินอ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดย เพชร สุมิตร. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และไทยวัฒนาพานิช, 2519.

อดิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2418. แปลโดย ม.ร.ว.

ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรุงบุญมี. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์, 2521.

อนุমানราชชน, พระยา. ตำนานสุลตากร. พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายเหมงกิจ ชิมตระกูล.
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2494.

เอ. บี. กริสโวลด์ และคนอื่น ๆ. ศิลปในประเทศไทย. กรมศิลปากรและมุลนิธิอาเซีย, 2505.

Manich Jumsai. *Popular History of Thailand*. Thaiwatana Panich, 1973.

Rong Syamananda. *A History of Thailand*. 2nd ed. Thaiwatana Panich, 1973.

The Siam Society. *Early History and Ayudhya Period*. n.p., n.d.

Wood, W.A.R. *A History of Siam*. Bangkok : Chalermmich, 1959.

Wyatt, David K. *Thailand A Short History*. New Haven: Yale University Press, 1984.

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก 492/2533

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตร
มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และกลุ่มวิชาสังคมศึกษาได้มีการปรับปรุงเกี่ยวกับจำนวนคาบ จุดประสงค์ และคำอธิบายรายวิชา ตลอดจนขอบเขตของเนื้อหา จึงให้กรมวิชาการจัดทำหนังสือเรียน วิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้สอดคล้องกับหลักสูตรฉบับปรับปรุง เพื่อเป็น เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร และเพื่อให้การจัดทำหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นไปด้วยความ เรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตามรายนามต่อไปนี้ให้มีหน้าที่จัดทำและ บรรณาธิการกิจต้นฉบับ โดยให้ได้รับคำตอบแทนในการประชุมจัดทำต้นฉบับ ตามระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือคำตอบแทนผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือ หรือคู่มือที่ใช้ ในการเรียนการสอน พ.ศ. 2527 และตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการตรวจและ พิจารณาหนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. 2524

1. ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์	ที่ปรึกษา
2. นายวิชัย ตันศิริ	ประธานคณะกรรมการ
3. นางสาวเอิบบุญ สุทธิประภา	กรรมการ
4. นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	กรรมการ
5. นายวุฒิชัย มูลศิลป์	กรรมการ
6. นายถนอม อานามวัฒน์	กรรมการ
7. นางประทุมพร วัชรเสถียร	กรรมการ

8. นางอภิญา รัตนมงคลมาศ	กรรมการ
9. นายไชยวัฒน์ คำชู	กรรมการ
10. นายวิษณุ เครืองาม	กรรมการ
11. นายวินัย วีระวัฒนานนท์	กรรมการ
12. นายเนาวรัตน์ พลายน้อย	กรรมการ
13. นางสาวมาลี โตสกุล	กรรมการ
14. นางสาวชนาพร เขาวรัตน์	กรรมการ
15. นางศิริพรรณ ไยอดศิลป์	กรรมการ
16. นางปฏิพัทธ์ สุวรรณศรี	กรรมการ
17. นางประไพพรรณ โกศัยสุนทร	กรรมการ
18. นางอัปสร มีสิงห์	กรรมการ
19. นางมาลินี ผโลประการ	กรรมการ
20. นางสาวสมพร จารุณี	กรรมการ
21. นายวินัย รอดจ่าย	กรรมการ
22. นางบุญสม น้ำเจริญ	กรรมการและเลขานุการ
23. นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
24. นายวิธาน พรหมสินธุศักดิ์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการนี้มีอำนาจพิจารณาเชิญผู้ทรงคุณวุฒิร่วมในการดำเนินการดังกล่าวได้ตามความจำเป็น ด้วยความเห็นชอบของกรมวิชาการ
ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2533

(นายเรือง เจริญชัย)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้เขียน

นายถนอม อานามวัฒน์	เขียนบทที่ 1-4
นายวุฒิชัย มุลศิลป์	เขียนบทที่ 5-7
นางสุดาศิริ วดวงค์	เขียนบทที่ 8-11
นายจำนงค์ ทองประเสริฐ	เขียนบทที่ 12
นางปวิพัทธ์ สุวรรณสร	เขียนกิจกรรมเสนอแนะและคำถามท้ายบท บทที่ 1-7 และ 12
นางสุดาศิริ วดวงค์	เขียนกิจกรรมเสนอแนะและคำถามท้ายบท บทที่ 8-11

ผู้ตรวจ

นายวิชัย ดันศิริ

บรรณาธิการที่ปรึกษา

นางสุภรณ์ สภาพงศ์ (ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ)

บรรณาธิการ

นางบุญสม น้ำเจริญ
นางสาวกฤษณา บุญเรืองรอด
นางระวีวรรณ ภาคพรต

ขอขอบคุณผู้เอื้อเฟื้อภาพประกอบและภาพหน้าปก

1. กองวารสาร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
2. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
3. ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ กรมวิชาการ
4. รศ.ถนอม อานามวัฒน์
5. รศ.วุฒิชัย มูลศิลป์
6. หนังสือถนิมพิมพาภรณ์ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร
7. หนังสือศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
8. หนังสือสยามวงศ์ในลังกา ของ พระมหาสมเ็ยม แสนขัติ
9. ปฏิทินของบริษัท ประกันชีวิตศรีอยุธยา จำกัด
10. นิตยสารอุตุมนต์
11. องค์การค้าของคุรุสภา

ผู้เขียนแผนที่

นายวิชัย เพ็ชรตะคุ

นายเกียรติวงศ์ ด้านพงศกร

ศึกษารัษฎ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๔๓

๙ 204 ประเทศของเรา 3

ISBN 974-01-1961-1

9 789740 119616
ราคา 38.00 บาท

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว

นายวิชัย พิชัยโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

๕๕๐๐๐๗๗

